fondată în 1895
bpt
serie nouă

george eliot

middlemarch

★★★★

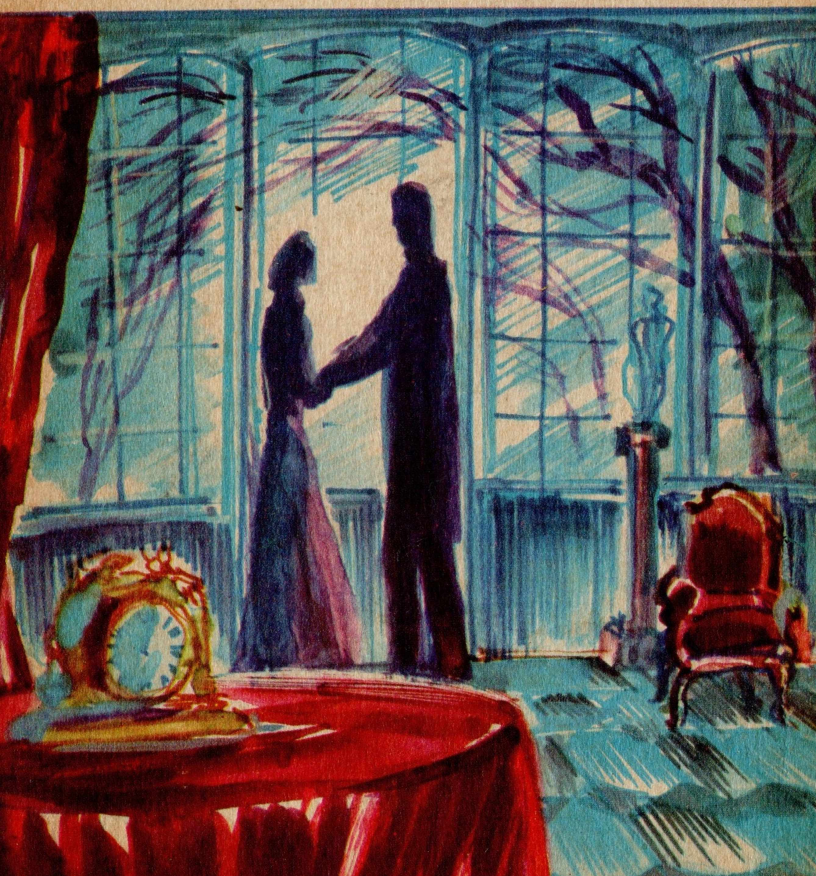

Ilustrația copertei : *Adrian Ionescu*

george eliot

middlemarch

ROMAN

★ ★ ★ ★

TRADUCERE DE EUGEN B. MARIAN

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI ● 1977
EDITURA MINERVA ● BUCUREȘTI

CARTEA A ȘAPTEA

DOUĂ TENTAȚII

Cap. LXIII

Aceste lucrări mărunte sînt
mari pentru omul mărunt
Goldsmith

— L-ai mai văzut în ultima vreme pe vulturul dumitale ştiinţific, pe Lydgate ? întrebă domnul Toller la una din mesele pe care le oferea de Crăciun, adresîndu-se domnului Farebrother, aşezat la dreapta lui.

— Nu prea des, regret că trebuie s-o spun, răspunse vicarul, deprins să zădărnicească efectul persiflărilor domnului Toller pe tema încrederii lui în noul for medical. Eu locuiesc cam peste mînă, iar el este prea ocupat.

— Chiar aşa ? Mă bucur să aflu, interveni doctorul Minchin, cu un amestec de suavitate şi surprindere.

— Îşi dedică o mare parte din timp Spitalului Nou, explică domnul Farebrother, care avea motivele lui de a nu abandona subiectul. Treaba asta mi-a comunicat-o vecina mea, doamna Casaubon, care se duce des pe-acolo. Spune că Lydgate e neobosit şi face un lucru frumos din instituţia lui Bulstrode. Pregăteşte un nou pavilion, în caz că se-abate holera peste noi.

— Şi presupun că pregăteşte teorii asupra tratamentului care trebuie experimentat pe pacienţi, insinuă domnul Toller.

— Haide, Toller, fii sincer ! îl provocă domnul Farebrother. Eşti prea inteligent ca să nu vezi folosul adus de o minte proaspătă şi cutezătoare în medicină, precum şi în oricare alt domeniu ; cît despre holeră, îmi închipui că

nimeni dintre voi nu este prea sigur cu privire la ce s-ar cădea să facem. Dacă un om înaintează puţin prea departe pe un drum nou, de obicei îşi face mai mult rău lui însuşi decît oricui altcuiva.

— Sînt convins că dumneata şi cu Wrench s-ar cuveni să-i fiţi îndatoraţi, interveni doctorul Minchin, uitîndu-se spre Toller, fiindcă v-a trimis crema pacienţilor lui Peacock.

— Lydgate prea duce o viaţă pe picior mare pentru un tînăr începător, se pronunţă domnul Harry Toller, berarul. Presupun că îl susţin neamurile lui din Nord.

— Aşa sper şi eu, se amestecă domnul Chichely, altminteri nu ar fi trebuit să se însoare cu fata aceea drăguţă, pe care o îndrăgeam cu toţii. Dă-o-ncolo, cum să nu-i porţi pică bărbatului care o răpeşte pe cea mai drăgălaşă fată din oraş.

— Oho, pe legea mea, ba şi pe cea mai bună, întări domnul Standish.

— Prietenului meu Vincy nu i-a plăcut nici de frică această căsătorie, ştiu bine asta, urmă domnul Chichely. Nu prea cred că face mare lucru pentru tinerii însurăţei. Nu pot spune cum îi sprijină rubedeniile din partea cealaltă.

În felul de a vorbi al domnului Chichely plutea un soi de reticenţă pretenţioasă.

— A, n-aş crede că Lydgate a plănuit vreodată să practice medicina pentru a se întreţine, comentă domnul Toller, cu o uşoară notă de sarcasm, şi după aceea subiectul fu abandonat.

Nu era pentru prima dată cînd domnul Farebrother auzea aluzii la cheltuielile lui Lydgate, vădit prea mari pentru a le face faţă cu clientela cîştigată ; dar îşi spunea că nu era improbabil să existe unele resurse sau speranţe care scuzau trena exagerată de la începutul căsătoriei lui Lydgate, resurse menite să stăvilească orice consecinţe nefaste de pe urma decepţiilor suferite în profesie. Într-o

seară, cînd își dăduse osteneala de a se duce la Middlemarch, în scopul de a sta la taifas cu Lydgate, ca pe vremuri, remarcase la el un aer încordat și agitat, ce contrasta cît se poate de mult cu obișnuitul lui fel degajat de a păstra tăcerea sau de a o rupe cu bruscă energie, ori de cîte ori avea ceva de spus. Lydgate vorbi fără oprire cît timp se aflară în odaia lui de lucru, aducînd argumente pro și contra probabilității anumitor vederi biologice ; dar nu avea de spus ori de prezentat nici unul din acele argumente certe care vorbesc despre o răbdătoare cercetare neîntreruptă, caracteristică pentru el în trecut, cînd afirma că „trebuie să existe o sistolă și o diastolă în orice cercetare", și că „mintea unui om trebuie să fie în continuă expansiune și contractare între întregul orizont uman și orizontul unei lentile". În seara aceea părea că discută mai cu seamă de dragul de a evita orice aluzie la situația personală ; iar la scurt timp intrară în salon, unde Lydgate, după ce o rugă pe Rosamunda să le dăruiască un interludiu muzical, se cufundă tăcut în fotoliul său, dar avînd o licărire stranie în ochi. „Se poate să fi luat un preparat cu opium, fu gîndul care străbătu mintea domnului Farebrother, poate că are un *tic douloureux* [1], sau necazuri medicale."

Nu-i trecu prin cap că mariajul lui Lydgate nu-i prilejuia încîntare : credea, și el, ca și restul cunoscuților, că Rosamunda era o făptură amabilă, docilă, deși totdeauna o considerase destul de neinteresantă — aducea cam prea mult cu tiparele de carton de la cursurile de finisaj ; iar mama lui nu-i putea ierta Rosamundei că părea să nu constate niciodată prezența Henriettei Noble într-o încăpere. „Oricum, Lydgate s-a îndrăgostit de fată, își spuse vicarul în sinea sa, și pesemne că trebuie să fie pe gustul lui."

Domnul Farebrother își dădea seama că Lydgate era un om mîndru, dar avînd în ființa lui o foarte redusă

[1] Nevralgie (fr.) (n.t.).

calitate corespunzătoare, şi prea puţină grijă pentru demnitatea personală — afară de demnitatea de a nu părea meschin ori nătîng — cu greu putea găsi suficientă justificare pentru felul în care Lydgate se ferea, ca ars, de a rosti orice cuvînt despre treburile lui particulare. Şi la scurtă vreme după conversaţia aceea de la domnul Toller, vicarul află ceva care îl făcu să pîndească cu mai multă înfrigurare un prilej de a-i da a înţelege lui Lydgate, în mod indirect, că, dacă voia să-şi deschidă inima mărturisind vreo dificultate personală, o ureche prietenească era dispusă să-l asculte.

Prilejul se ivise în casa domnului Vincy, unde în seara de Anul Nou avusese loc o petrecere la care, în mod inevitabil, domnul Farebrother fusese invitat, pe temeiul că nu trebuia să uite de vechii lui prieteni la primul revelion de cînd ajunsese şi el un om mai însemnat, paroh şi vicar în acelaşi timp. Petrecerea avea un caracter cu totul amical : erau de faţă toate doamnele din familia Farebrother ; toţi copiii domnului Vincy cinau la masa festivă, iar Fred îşi convinsese mama că, dacă nu o invita pe Mary Garth, Farebrotherii ar fi privit această neglijare ca pe o ofensă personală, Mary fiind prietena lor intimă. Mary veni, şi Fred manifestă o foarte bună dispoziţie, deşi bucuria lui era cam pestriţă : o notă de gelozie vîrstă triumful prilejuit de gîndul că mama lui urma să vadă ce trecere avea Mary la personajele principale ale petrecerii cînd domnul Farebrother se aşeză lîngă fată. Fred obişnuia să se comporte mult mai degajat, vorbind despre propriile lui realizări, pe vremea cînd nu începuse încă să se teamă că va fi „scos din joc de Farebrother", şi spaima aceasta plutea acum pe faţa lui. Doamna Vincy, în cea mai deplină înflorire a majestăţii sale de matroană, se uita la feţişoara lui Mary, la părul ei aspru, cîrlionţat, şi la chipul cu totul lipsit de crini şi de roze, şi se mira ; încerca fără succes să se închipuie bucuroasă de înfăţişarea lui Mary în veşminte de mireasă, sau să simtă o plăcere la gîndul unor nepoţi

care să moștenească trăsăturile familiei Garth. Totuși, petrecerea era voioasă, iar Mary deosebit de strălucitoare, bucurîndu-se, de dragul lui Fred, că neamurile lui îi arătau mai multă bunăvoință și, de asemenea, foarte dornică să vadă și ei cît de mult o prețuiau alții, pe care trebuiau să-i recunoască drept mai buni judecători.

Domnul Farebrother observă că Lydgate părea plictisit, și că domnul Vincy vorbea cît mai puțin posibil cu ginerele lui. Rosamunda avea o grație și un calm desăvîrșite, și numai efortul unui observator subtil — pe care vicarul nu se simțise stîrnit să i-l dedice — ar fi perceput totala absență a acelui interes pentru prezența soțului ei, pe care-l vădește orice soție iubitoare, chiar dacă eticheta o ține la distanță de el. De cîte ori Lydgate lua parte la conversație, Rosamunda nu-și îndrepta ochii spre el, stînd asemenea unei Psiche sculptată, modelată ca să se uite în altă direcție — iar cînd, după ce fusese chemat în oraș pentru un ceas sau două, Lydgate reintră în încăpere, ea păru să ignore total acest fapt, care cu optsprezece luni mai înainte ar fi avut efectul unei cifre puse înaintea unităților. În realitate, însă, era perfect conștientă de glasul și mișcările lui Lydgate ; și frumosul ei aer bine echilibrat, de totală impasibilitate, reprezenta o negare studiată, prin care își manifesta rezistența lăuntrică, fără a încălca bunacuviință. După ce doamnele trecură în salon, iar între timp Lydgate fusese chemat la un pacient, tocmai cînd se servea desertul, doamna Farebrother așteptă pînă ce Rosamunda se nimeri să fie lîngă ea și i se adresă :

— Ești nevoită să renunți o bună parte din timp la compania soțului dumitale, doamnă Lydgate.

— Da, viața unui medic este foarte spinoasă ; mai cu seamă cînd manifestă atîta devotament pentru profesiunea sa ca domnul Lydgate, răspunse Rosamunda care stătea în picioare, și se depărtă cu degajare la sfîrșitul acelei mici fraze corecte.

— Viaţa e îngrozitor de mohorîtă pentru fata mea cînd nu e înconjurată de societate, explică doamna Vincy, care era aşezată alături de bătrîna doamnă. Nu, negreşit, am ajuns la această părere cînd Rosamunda a fost bolnavă şi am stat cu ea. Ştiţi, *doamnă Farebrother*, în casa noastră domneşte veselia. Eu personal sînt o fire veselă, iar domnului Vincy îi place ca întotdeauna să avem casa plină. Cu asemenea trai a fost obişnuită Rosamunda. Adică ceva foarte diferit de un soţ care e mereu plecat, la ore imposibile, fără să ştie vreodată cînd se va întoarce acasă, şi înzestrat pe deasupra cu o fire închisă, trufaşă, cred *eu* — indiscreta doamnă Vincy rosti cu glas uşor scăzut această paranteză. Dar Rosamunda a avut totdeauna o fire angelică ; fraţii ei obişnuiau adesea să o necăjească, numai că o fată ca ea nu-şi dă drumul nervilor ; de mic copil era întotdeauna bună ca o mieluşea, şi cu un chip mai presus de orice. Ei, dar, slavă Domnului, toţi copiii mei au o fire bună.

Această afirmaţie era lesne de crezut pentru oricine s-ar fi uitat la doamna Vincy, cînd îşi arunca pe spate panglicile bonetei largi şi le zîmbi celor trei fetiţe ale familiei, care împliniseră între şapte şi unsprezece ani. Dar în privirea aceea zîmbitoare fu obligată să o includă şi pe Mary Garth, pe care cele trei fetiţe o trăseseră într-un colţ ca să le spună poveşti. Mary tocmai isprăvea desfătătoarea poveste a lui Rumpelstiltskin, pe care o ştia pe de rost, fiindcă Letty nu se mai sătura niciodată să le-o împărtăşească ignoranţilor ei fraţi mai mari, citind-o dintr-un volum roşu favorit. Luiza, odorul doamnei Vincy, alergă spre ea cu ochi măriţi de o serioasă aţîţare, strigînd :

— O, mămico, mămico, omuleţul a izbit aşa de tare în duşumea, că n-a mai putut deloc să-şi scoată piciorul de-acolo !

— Fii binecuvîntat, îngerul meu, exclamă mămica, ai să-mi istoriseşti mîine despre întîmplarea asta. Du-te acum de ascultă !

Şi apoi, cum ochii ei o urmăriră pe Luiza întorcîndu-se spre ungherul acela atrăgător, se gîndi că, dacă Fred voia s-o mai invite pe Mary, n-o să mai ridice nici o obiecţie, de vreme ce copiii se simţeau atît de bine cu ea.

Dar ungherul deveni de îndată şi mai însufleţit, pentru că apăru şi domnul Farebrother care, aşezîndu-se în spatele Luizei, o luă pe genunchii lui ; fetiţele stăruiră în cor că trebuie să asculte şi el peripeţiile lui Rumpelstiltskin cerîndu-i lui Mary să o ia de la capăt. Vicarul stărui şi el, şi Mary, fără fasoane, o luă de la capăt, în felul ei îngrijit, folosind exact aceleaşi cuvinte ca şi mai înainte. Fred, care se afla şi el prin apropiere, ar fi trăit un moment de adevărat triumf, fiind martor la talentele lui Mary, dacă domnul Farebrother nu s-ar fi uitat la ea cu evidentă admiraţie, mimînd interes pentru poveste, ca să le facă plăcere copiilor.

— N-o să vă mai pese de uriaşul meu cu un singur ochi, Loo, se plînse Fred, cînd fata sfîrşi de povestit.

— Ba da, o să-mi pese. Povesteşte-mi despre el chiar acum, ceru Luiza.

— A, n-aş mai îndrăzni ; sînt făcut praf. Rugaţi-l pe domnul Farebrother.

— Da, adăugă Mary, rugaţi-l pe domnul Farebrother să vă povestească despre furnicile a căror căsuţă frumoasă a fost doborîtă la pămînt de un uriaş numit Tom, iar el credea că nici nu le pasă fiindcă nu le putea auzi cum plîng, şi nici nu le vedea cum îşi folosesc batistele.

— Te rog frumos, imploră Luiza, înălţîndu-şi ochii spre vicar.

— Nu, nu, eu sînt un paroh bătrîn şi serios. Dacă încerc să scot din tolbă o poveste, iese o predică în locul ei. Vreţi să vă ţin o predică ? întrebă el, punîndu-şi pe nas ochelarii de miop şi ţuguindu-şi buzele.

— Da, zise Luiza, cam cu jumătate de gură.

— Ia să vedem, atunci. Împotriva plăcintelor : cum se vădește că plăcintele sînt lucruri rele, mai cu seamă dacă sînt dulci și au și prune în ele.

Luiza cam luă în serios treaba aceea și se dădu jos de pe genunchii vicarului, ca să se ducă la Fred.

— Aha, văd eu că nu merge să țin predici în ziua de Anul Nou, grăi domnul Farebrother, ridicîndu-se și plecînd de-acolo. Descoperise de curînd că începuse să stîrnească gelozia lui Fred și, în același timp, că Mary nu-și pierdea în ochii lui întîietatea față de orice altă femeie.

— *Miss* Garth este o tînără încîntătoare, spuse doamna Farebrother, care urmărise mișcările fiului ei.

— Da, încuviință doamna Vincy, obligată să-i replice ceva, deoarece bătrîna doamnă se întorsese spre ea, plină de așteptare. Păcat că nu e mai chipeșă.

— Nu pot spune asta, afirmă categoric doamna Farebrother. Îmi place înfățișarea ei. Nu trebuie să pretindem totdeauna frumusețe, cînd bunul Dumnezeu a judecat potrivit să făurească o tînără minunată și fără de asta. Eu una pun mai presus bunele maniere, și *Miss* Garth va ști cum să se poarte, indiferent ce poziție socială va ocupa.

Bătrîna doamnă adoptase un ton puțin tăios, căci dispunea de autoritatea conferită de perspectiva ca Mary să-i devină noră ; întrucît poziția lui Mary față de Fred prezenta inconvenientul de a nu putea fi încă făcută publică, cele trei doamne de la parohia din Lowick își mai păstrau speranța că *Miss* Garth va fi aleasa lui Camden.

Intrară și alți musafiri, iar salonul fu hărăzit muzicii și jocurilor, în vreme ce mesele de vist erau pregătite în camera tihnită, de la celălalt capăt al holului. Domnul Farebrother juca un *rober*, ca să o satisfacă pe maică-sa, care privea ocazionalele ei partide de vist ca un protest împotriva bîrfelilor și o inovație adusă în opinii, și în lumina aceasta pînă și o renonsă [1] își avea demnitatea ei.

[1] Carte jucată fără a respecta regulile *bridge*-ului.

Dar la sfîrșitul *rober*-ului îl puse pe domnul Chichely să treacă în locul lui și părăsi camera. În timp ce străbătea holul, Lydgate tocmai se întorsese și își scotea paltonul.

— Ești omul pe care aveam de gînd să-l caut, zise vicarul ; și, în loc de a intra în salon, se duseră și se rezemară de cămin, unde aerul înghețat adus de Lydgate forma o pală sclipitoare.

— Vezi, acum pot părăsi destul de lesne masa de vist, urmă el zîmbindu-i lui Lydgate, dacă nu mai joc pentru bani. Asta ți-o datorez dumitale, așa spune doamna Casaubon.

— Cum ? întrebă cu răceală Lydgate.

— Aha, nu voiai să aflu acest amănunt — asta numeso eu o reticență lipsită de generozitate. Trebuie să lași omul să aibă plăcerea de a simți că ai pus umărul pentru el. Nu împărtășesc antipatia pe care o încearcă unele persoane față de cei cărora li se simt obligați ; pe cuvîntul meu, eu unul prefer să le fiu îndatorat tuturor fiindcă s-au purtat frumos cu mine.

— Nu pricep ce vrei să spui, se apără Lydgate, doar dacă te referi la faptul că odată i-am vorbit despre dumneata doamnei Casaubon. Dar nu m-am gîndit că o să-și calce promisiunea de a nu pomeni despre acest lucru, urmă Lydgate, rezemîndu-se cu spatele de colțul șemineului, fără a arăta deloc o față radioasă.

— Brooke te-a dat de gol abia alaltăieri. Mi-a făcut complimentul de a spune că e foarte bucuros că am căpătat beneficiul, deși dumneata ai luat-o înaintea manevrelor lui tactice și m-ai lăudat ca pe un Ken și un Tillotson, și genul ăsta de lucruri, pînă ce doamna Casaubon nici n-a mai vrut să audă de altcineva.

— A, Brooke e o gură-spartă, rosti disprețuitor Lydgate.

— Ei, bine, atunci mă bucur de spărtura asta. Nu văd de ce nu ți-ar plăcea să aflu că ai vrut să-mi faci un serviciu, bunul meu prieten. Și neîndoios că mi l-ai făcut. E

într-adevăr o serioasă frînă pentru mulţumirea de sine să descoperi în ce măsură buna ta comportare se datoreşte faptului că nu ai nevoie de bani. Nici un om nu va fi ispitit să rostească Tatăl nostru de la coadă la cap, atîta timp cît n-are nevoie de serviciile diavolului. Acum nu mai sînt nevoit să depind de capriciile norocului.

— Fără noroc, nu văd cum se pot obţine bani, replică Lydgate. Dacă un om scoate bani din profesia lui, e aproape sigur că norocul şi-a vîrît coada.

Domnul Farebrother socoti că poate considera cuvintele acelea — care contrastau atît de izbitor cu felul cum Lydgate se exprima mai înainte — drept un indiciu al perversităţii care ţîşneşte adesea din acreala unui om cu ghinion în afaceri. Răspunse pe un ton împăcat şi bine dispus :

— A, lumea asta merge într-un fel care-ţi cere o răbdare enormă. Dar îi vine mai uşor unui om să aştepte cu răbdare atunci cînd are prieteni care-l iubesc şi care nu-i cer altceva decît să-l ajute să răzbească, atît cît le stă-n puteri.

— O, da, zise Lydgate, pe un ton nepăsător, schimbîndu-şi atitudinea şi uitîndu-se la ceas. Oamenii fac mai mult caz de greutăţile lor decît e nevoie.

Ştia cît se poate de lămurit că din partea domnului Farebrother i se oferea în acest chip posibilitatea unui ajutor, şi nu putea să suporte asemenea gest. Noi, muritorii, sîntem mînaţi de o atît de stranie îndărătnicie, încît, după ce vreme îndelungată pe Lydgate îl măgulise ideea că-i făcuse, în particular, un serviciu vicarului, gîndul că vicarul înţelesese nevoia lui de a i se face în schimb un alt serviciu îl făcea să se închisteze într-o rezervă de neclintit. Pe lîngă aceasta, după toate ofertele de acest gen, ce anume avea să urmeze ? — trebuia să „menţioneze cazul lui", explicînd că are nevoie de un anumit sprijin. În momentul acela, i se părea mai lesne să recurgă la sinucidere.

Domnul Farebrother era un om înzestrat cu un spirit prea pătrunzător ca să nu prindă tîlcul acelei replici, iar purtarea și tonul lui Lydgate sugerau ceva atît de masiv, corespunzînd cu fizicul lui, care — cînd făcea să-ți ricoșeze avansurile din prima clipă — scotea cu totul din cauză argumentele folosite în pledoaria ta.

— Cît e ceasul ? întrebă vicarul, înghițindu-și susceptibilitatea rănită.

— Unsprezece trecute, zise Lydgate.

Și intrară amîndoi în salon.

Cap. LXIV

1-ul gentilom :
Unde-i puterea-nvinuirea fie !
Al 2-lea gentilom :
Ba, relativă-i ; nu poți sperla
ciuma, punîndu-ți la hotar cetăți,
nici crap să prinzi c-un argument subtil ;
E geamănă-orice-forță ; cauza chiar
nu-i cauză fără-efect, însăși acțiunea
are și-un miez pasiv. Comanda-astfel
și cu supunerea, merg pas la pas.

Chiar dacă Lydgate ar fi fost înclinat să discute absolut fără rezerve despre afacerile lui, știa că foarte greu i-ar fi stat în puteri domnului Farebrother să-i dea imediat ajutorul de care avea nevoie, acum, cînd avea de luptat cu notele de plată venite de la furnizorii lui, și cu sechestrul amenințător pus de Dover pe mobilă ; și neputîndu-se baza pe nimic altceva decît pe plăți lente și picu-

rate în rate de la pacienții pe care nu-și putea permite să-i ofenseze — căci onorariile frumoase primite de la Freshitt Hall și Lowick Manor fuseseră grabnic absorbite de cheltuieli — nici o sumă mai mică de o mie de lire nu l-ar fi scăpat de încurcăturile lui de astăzi lăsînd în urmă doar un rest care, conform frazei favorite folosite de optimiști în asemenea împrejurări, i-ar fi dat „răgazul de a privi în jur".

Firește, voiosul Crăciun aducînd după el fericitul An Nou, cînd concetățenii așteaptă să-și primească răsplata pentru ostenelile și bunurile împărțite cu zîmbetul pe buze semenilor lor, făcuseră să se strîngă în asemenea hal cercul grijilor sordide în jurul minții lui Lydgate, încît anevoie își putea dedica fără întrerupere gîndurile oricărui alt subiect, pînă și celui mai obișnuit și mai plăcut. Nu era un om morocănos ; activitatea intelectuală, generozitatea lui, precum și constituția puternică l-ar fi menținut oricînd — în condiții suportabile — deasupra măruntelor și necontrolatelor susceptibilități care alcătuiesc proasta dispoziție. Dar acum era prada celei mai aprige enervări, care nu-i iscată de sîcîieli, ci din convingerea subterană, aflată îndărătul acestor sîcîieli, că îți irosești energia și că te pierzi în preocupări degradante — adică exact reversul tuturor scopurilor sale anterioare. „Iată, acest lucru mă preocupă ; și ar fi putut să mă preocupe *ăstălalt*", murmura întruna, neostoit, un glas amar în sufletul lui, transformînd orice dificultate ivită într-o dublă povară pentru puterea lui de îndurare.

Unii domni și-au făurit o poziție uluitoare în literatură prin nemulțumirea lor generală manifestată față de univers, văzut ca o trapă de plictis în care sufletele lor mărețe au căzut din eroare ; dar convingerea că posezi un eu măreț într-o lume măruntă, poate oferi și ea unele consolări. Nemulțumirea lui Lydgate era însă mult mai greu de suportat ; avea impresia că în jurul lui pulsa o existență măreață, o lume a gîndirii și a activității rodnice,

în vreme ce ființa lui se îngusta în mizerabila izolare a temerilor egoiste și în vulgare neliniști provocate de întîmplări care puteau genera asemenea temeri. Necazurile lui vor apărea, poate, jalnic de sordide și nevrednice de atenția unor persoane semețe, care nu știu nimic despre datorii, decît la proporții mărețe. Fără îndoială, erau sordide ; dar pentru majoritatea oamenilor lipsiți de măreție, nu încape scăpare din ghearele sordidului decît dacă ești eliberat de goana obsesivă după bani, cu toate speranțele și ispitele ei josnice : pînda muribunzilor bogați, sau solicitările indirecte ale acestei curse : dorința de geambaș de a face ca o muncă proastă să treacă drept bună, căutarea unei slujbe care s-ar cuveni de drept altuia, impulsurile pe care aceeași cursă ți le insuflă adesea de a rîvni ca Norocul să ia aspectul unei mari calamități.

Din pricină că Lydgate se răzvrătea la ideea de a-și vîrî gîtul în jugul acesta josnic, se prăbușise într-o stare de amară posomoreală, care adîncea mereu înstrăinarea apărută între el și Rosamunda. După prima dezvăluire a proiectului de ipotecare, doctorul se străduise în diverse rînduri pentru a-i atrage colaborarea la unele măsuri posibile în vederea restrîngerii cheltuielilor și, odată cu apropierea amenințătoare a Crăciunului, propunerile lui luau aspecte tot mai concrete.

— Noi doi ne putem descurca și cu un singur servitor și am putea trăi cu foarte puțin, iar eu pot s-o scot la capăt cu un singur cal, declarase el.

Fiindcă Lydgate, după cum am văzut, începuse să raționeze cu o viziune mai clară asupra cheltuielilor necesare întreținerii și, oricît orgoliu îi stîrniseră aparențele de viață pe picior mare, acesta era neînsemnat în comparație cu mîndria care-l făcuse să se revolte la ideea denunțării sale ca datornic, sau la gîndul de a le cere oamenilor să-l ajute bănește.

— Bineînțeles că-i poți concedia pe ceilalți doi servitori, dacă poftești, răspunsese Rosamunda, dar aș spune că

ar fi foarte jignitor pentru poziția ta dacă am trăi sărăcăcios. Va trebui să te aștepți să-ți scadă clientela.

— Scumpa mea Rosamunda, nu se pune chestiunea alegerii. Am pornit-o prea costisitor. Peacock, după cum știi, locuia într-o casă mult mai mică. Eu port vina : s-ar fi cuvenit să am mai multă minte și merit o chelfăneală — dacă ar exista cineva care ar avea dreptul să mi-o tragă — pentru că îți voi impune să trăiești mai sărăcăcios decît ai fost obișnuită. Dar presupun că ne-am căsătorit fiindcă ne iubeam. Și asta ne-ar putea ajuta să o scoatem la capăt, pînă ce situația se va mai îmbunătăți. Haide, draga mea, lasă-ți jos andrelele și vino lîngă mine.

În realitate, în clipa aceea Rosamunda îi inspira o posomorală rece, dar se temea de un viitor lipsit de afecțiune, și era hotărît să reziste dezbinării iminente dintre ei. Rosamunda se supuse, și el o luă pe genunchi ; în adîncul sufletului, însă, și ea se simțea cu totul izolată de Lydgate. Biata făptură vedea doar că lumea nu era rînduită după placul ei, și Lydgate făcea parte din lumea aceea. El îi cuprinsese însă mijlocul cu o mînă și-și pusese cealaltă, cu blîndețe, peste mîinile ei ; pentru că bărbatul acesta destul de colțuros se purta foarte tandru cu femeile, părînd să păstreze mereu prezentă în minte fragilitatea lor fizică și echilibrul precar al sănătății lor, atît trupești cît și mintale. Și începu să vorbească iar, în mod convingător.

— Acum că stau și judec puțin lucrurile, Rosy, descopăr că e de mirare cum ne lunecă printre degete o groază de bani în gospodărirea casei noastre. Presupun că servitorii sînt neglijenți, și că am avut o droaie de musafiri. Dar cred că există numeroase familii de categoria noastră care se descurcă cu sume mult mai modeste : îmi închipui că se mulțumesc cu lucruri mai de rînd și se uită și la firmituri. Se pare că banii joacă doar un rol mic în atragerea clientelei, fiindcă Wrench trăiește cît mai modest posibil, sub toate aspectele, și totuși are o clientelă foarte întinsă.

— A, dacă te gîndeşti să trăieşti ca familia Wrench! exclamă Rosamunda, răsucindu-şi uşor gîtul. Dar te-am auzit exprimîndu-ţi dezgustul faţă de asemenea fel de trai.

— Da, au prost gust în toate ; la ei cumpătarea capătă o înfăţişare urîtă. Dar nimic nu ne sileşte să procedăm aşa. Voiam să spun doar că se feresc de cheltuieli, cu toate că Wrench are o clientelă însemnată.

— De ce n-ai avea şi tu o clientelă bună, Tertius ? Domnul Peacock îşi formase una. Ar trebui să ai mai multă grijă ca să nu ofensezi oamenii şi s-ar cuveni să le trimiţi doctorii, aşa cum fac şi ceilalţi. Sînt sigură că ai început bine şi ai cîştigat cîteva case bune. Dar nu poţi obţine rezultate, dacă ai purtări excentrice ; trebuie să gîndeşti şi tu aşa cum îi place majorităţii să gîndească, încheie Rosamunda, adoptînd un aer hotărît şi un ton de uşoară dojană.

Mînia lui Lydgate fu aţîţată ; era pregătit să se arate indulgent faţă de slăbiciunea feminină, dar nu şi faţă de dictatura feminină. Superficialitatea unui suflet de efemeridă poate avea farmec, pînă cînd devine didactic. Dar se stăpîni şi spuse doar, cu o nuanţă de fermitate despotică :

— Mie îmi revine răspunderea de a hotărî în ce fel urmează să mă port cu clientela, Rosy. Nu avem de discutat această chestiune, ci altele. Pentru tine e deajuns să ştii că o bucată de vreme venitul nostru va fi, probabil, foarte limitat şi voi cîştiga abia vreo patru sute, poate şi mai puţin ; aşadar trebuie să căutăm să ne organizăm din nou viaţa, în conformitate cu acest fapt.

Cîteva clipe, Rosamunda rămase tăcută, privind drept înainte, apoi spuse :

— Unchiul meu Bulstrode s-ar cădea să-ţi ofere un salariu pentru timpul pe care-l acorzi spitalului ; nu este drept să munceşti pe degeaba.

— Ne-am înțeles de la început că serviciile mele vor fi gratuite. Acest lucru, de asemenea, nu intră în discuția noastră. Am subliniat care este singura posibilitate — urmă nerăbdător Lydgate. Pe urmă, înfrînîndu-se, continuă mai liniștit: Cred că întrezăresc o singură soluție care ne-ar putea elibera de o bună parte din dificultățile actuale. Aud că tînărul Ned Plymdale o să se însoare cu *Miss* Sophy Toller. Ei au avere și în Middlemarch nu prea se găsește des o casă bună liberă. Sînt sigur că vor fi bucuroși să preia casa aceasta de la noi, împreună cu majoritatea mobilelor, și că vor fi dispuși să plătească o sumă frumușică pentru cedarea contractului. Îl pot folosi pe Trumbull ca să-i vorbească lui Plymdale despre asta.

Rosamunda se ridică de pe genunchii soțului ei și se duse încet pînă la capătul odăii; cînd se întoarse și veni iar spre el, era clar că-i dăduseră lacrimile și că-și frîngea mîinile ca să evite plînsul. Lydgate era nefericit — cutremurat de mînie, și totuși simțind că ar fi neomenos să-și descarce mînia tocmai în clipa aceea.

— Regret foarte mult, Rosamunda; știu că situația te îndurerează.

— Credeam — cînd am îndurat să trimiți îndărăt tacîmurile și să accept ca omul acela să facă un inventar al mobilierului — credeam că *atît* era suficient.

— Ți-am explicat situația la vremea aceea, draga mea. Obiectele constituiau doar o garanție, și îndărătul acelei garanții se afla o datorie. Iar datoria aceasta trebuie să fie plătită în cîteva luni, altminteri ni se va vinde mobila. Dacă tînărul Plymdale va prelua casa noastră, împreună cu mai toate mobilele, vom fi în stare să achităm și datoria aceea, precum și alte cîteva, și vom părăsi o locuință prea scumpă pentru noi. Am putea închiria o casă mai mică: știi că Trumbull are de închiriat o casă

foarte curățică, cu treizeci de lire pe an, pe cînd asta ne costă nouăzeci.

Lydgate rosti aceste fraze la modul sec, sacadat, prin care încercăm de obicei să pironim o minte împrăștiată, fixînd-o de niște fapte imperative. Lacrimile continuau să șiroiască în tăcere pe obrajii Rosamundei ; se mărginea să le tamponeze cu batista și stătea nemișcată, privind la o vază mare de pe consola căminului. Nicicînd nu simțise o amărăciune mai intensă. În cele din urmă, rosti fără grabă și cu o grijă căutată :

— N-aș fi crezut niciodată că o să-ți placă să te porți în felul acesta.

— Să-mi placă ? explodă Lydgate, ridicîndu-se de pe fotoliu, înfundîndu-și mîinile în buzunare și depărtîndu-se cu pași mari de cămin — aici nu e vorba de un gust personal. Bineînțeles că nu-mi place ; dar nu pot face altceva.

Se răsuci pe călcîie și se întoarse spre ea.

— Aș fi crezut că există multe alte mijloace, afară de acesta, urmă Rosamunda. Hai să vindem lucrurile și să plecăm definitiv din Middlemarch.

— Și ce o să facem ? Ce rost are să-mi părăsesc munca din Middlemarch ca să mă duc undeva unde nu am nimic asigurat ? Oriunde am pleca, am suferi de aceeași lipsă de bani, ripostă Lydgate, și mai înfuriat.

— Dacă ne vom afla în această situație, lucrul se va datora numai și numai purtării tale, Tertius, spuse Rosamunda, întorcîndu-se spre el ca să vorbească cu cea mai fermă convingere ; va însemna că nu te-ai purtat așa cum se cuvine cu propria ta familie. L-ai jignit pe căpitanul Lydgate. *Sir* Godwin s-a arătat foarte amabil cu mine cînd le-am făcut vizita aceea la Quallingham și sînt sigură că dacă i-ai fi arătat considerația cuvenită și l-ai fi informat despre afacerile tale, ar fi putut face ceva pentru tine. Dar decît să procedezi așa, mai curînd vrei

să-ți dai casa și mobilierul pe mîna domnului Ned Plymdale.

În ochii lui Lydgate apăru o scînteiere aprigă cînd răspunse, cu o violență nouă :

— Prea bine, dacă vrei să prezinți lucrurile așa, atunci într-adevăr țin să procedez astfel. Recunosc că prefer această atitudine decît să mă fac de rîs, ducîndu-mă să cerșesc acolo unde nu are nici un rost. Pricepe, odată pentru totdeauna, că așa îmi place să procedez.

Ultima frază fusese rostită pe un ton ce echivala cu o încleștare a mîinii sale pe brațul delicat al Rosamundei. Cu toate acestea, voința lui nu se dovedea nici măcar cu un dram mai tare decît a ei.

Rosamunda părăsi imediat camera, în tăcere, însuflețită de o neclintită hotărîre de a împiedica să se realizeze ceea ce voia să facă Lydgate.

Doctorul ieși din casă, dar pe măsură ce i se domolea furia, își dădea seama că rezultatul principal al discuției era teama nou încolțită în sufletul lui la gîndul de a aborda vreodată, pe viitor, subiecte care l-ar putea împinge iarăși să vorbească violent cu Rosamunda. Ca și cum s-ar fi ivit o fisură într-un cristal delicat, se temea că orice mișcare s-ar fi dovedit fatală. Căsătoria lui ar deveni o simplă ironie amară, dacă nu ar putea să se bizuie mai departe pe iubire. De multă vreme se resemnase cu ceea ce considera drept latura negativă a soției lui — lipsa ei de sensibilitate, care se vădea printr-o nepăsare atît față de dorințele lui personale, cît și față de țelurile lui în mare. Rezistase la șocul primei dezamăgiri : trebuia să renunțe la ideea soției ideale, plină de un tandru devotament și de adorație docilă, și să reia viața de la un stadiu inferior așteptărilor inițiale, așa cum se întîmplă cu oamenii cărora li s-au amputat picioarele. Dar soția reală nu numai că emitea pretenții proprii, dar îi stăpînea încă inima și Lydgate dorea cu

ardoare ca stăpînirea aceea să-şi păstreze forţa. În căsătorie, e mai uşor de îndurat certitudinea : „Niciodată nu mă va iubi prea mult", decît teama : „Voi înceta s-o mai iubesc". De aceea, după ultima izbucnire, efortul lui lăuntric se îndreptă în întregime către absolvirea soţiei de vină, şi blamarea împrejurărilor aspre, care se datorau, în parte, şi greşelilor lui. În seara aceea, căută, dezmierdînd-o, să vindece rana făcută în cursul dimineţii, şi nu stătea în firea Rosamundei să se arate ranchiunoasă sau ursuză ; într-adevăr, primi bine semnele că Lydgate o iubea şi se afla încă sub puterea ei. Dar asta era una, şi iubirea ce-i purta ea, alta.

Lydgate nu s-ar fi hotărît curînd să recurgă la planul de a se despărţi de casă ; îşi propunea totuşi să-l ducă la îndeplinire şi să discute cît mai puţin cu putinţă despre el. Dar Rosamunda atinse din nou subiectul la micul dejun, întrebînd blajin :

— Ai şi vorbit cu Trumbull ?

— Nu, răspunse Lydgate, dar am să intru la el chiar azi-dimineaţă, cînd voi trece prin faţa casei. Nu avem vreme de pierdut.

Luă întrebarea Rosamundei drept un semn că nu se mai împotrivea şi o sărută tandru în creştet, cînd se ridică să plece.

Deîndată ce orele fură destul de înaintate pentru a putea face o vizită, Rosamunda se duse la doamna Plymdale, mama lui Ned şi, felicitînd-o drăgălaş, intră de-a dreptul în subiectul apropiatului mariaj. Vederile materne ale doamnei Plymdale o făceau să creadă că se putea ca Rosamunda să-şi fi dat seama acum, retrospectiv, de nebunia săvîrşită şi, simţind că în momentul acela toate avantajele se aflau de partea fiului său, era o femeie prea bună la suflet ca să nu se poarte îndurător.

— Da, trebuie să spun că Ned este cît se poate de fericit. Şi nici nu mi-aş putea dori altă noră decît Sophy

Toller. Bineînțeles că tatălui ei îi dă mîna să facă ceva frumos pentru ea — nici nu m-aș fi putut aștepta la altceva din partea lui, cu fabrica de bere pe care o are. Și înrudirea aceasta ne-aduce tot ce ne-am putea dori. Dar nu la asta mă uit eu. E o fată atît de drăguță — nu are deloc fumuri, nici pretenții, deși e deopotrivă cu fetele cele mai de frunte din oraș. Nu mă refer la aristocrații cu titlu. Eu văd că lucrurile nu ies prea bine cînd oamenii țintesc să iasă din sfera lor. Vreau să spun că Sophy nu-i cu nimic mai prejos de cele mai bune fete din oraș, și se mulțumește cu asta.

— Totdeauna am socotit-o o persoană foarte agreabilă, recunoscu Rosamunda.

— Eu o judec ca o răsplată pentru Ned, care niciodată nu s-a ținut cu nasul prea sus, dornic să facă neapărat cea mai bună alianță posibilă, urmă doamna Plymdale, a cărei ascuțime înnăscută era domolită de impresia că vederile ei sînt imparțiale. Și cu niște oameni atît de năzuroși cum sînt Toller-ii, mi-era teamă să nu ridice obiecții fiindcă o parte din prietenii noștri nu frecventează și cercul lor. De pildă, se știe prea bine că mătușa voastră Bulstrode și cu mine am fost prietene intime, încă din tinerețe, și domnul Plymdale a fost totdeauna de partea domnului Bulstrode. Iar eu, personal, prefer oamenii cu opinii serioase. Cu toate acestea, Tollerii l-au întîmpinat binevoitor pe Ned.

— Sînt sigură că este un tînăr foarte merituos, cu principii sănătoase, răspunse Rosamunda, cu un pronunțat aer protector, replică la corectitudinea impecabilă a doamnei Plymdale.

— Ei, nu are el stilul unui căpitan din armată, sau genul ăla de ținută care vrea să arate că parcă toată lumea e mai prejos de tine, sau un fel ostentativ de a vorbi și de a cînta, și nici talent intelectual. Dar slavă Domnului că nu are asemenea daruri. Ele îți asigură o slabă

pregătire atît pentru viața de aici, cît și pentru cea de dincolo.

— O, da ; aparențele au prea puțină legătură cu fericirea, spuse Rosamunda. Cred că există toate perspectivele ca să alcătuiască o pereche fericită. Ce casă vor închiria ?

— A, cît despre asta, trebuie să se descurce cu ce pot găsi. S-au gîndit la casa din piața Sfîntul Petru, vecină cu locuința domnului Hackbutt ; e proprietatea lui și o va repara frumos. Presupun că nu există posibilitatea să găsească una mai bună. De fapt, cred că Ned va decide chiar astăzi asupra acestei chestiuni.

— Cred că e o casă drăguță ; mie îmi place piața Sfîntul Petru.

— Ei, e lîngă biserică și are o poziție simpatică. Dar ferestrele sînt înguste și tot apartamentul e numai urcușuri și coborîșuri. Nu cumva, din întîmplare, ai aflat de altă casă care ar fi liberă ? întrebă doamna Plymdale, aținîndu-și ochii negri și rotunzi asupra Rosamundei și oglindind însuflețirea unui gînd răsărit subit.

— A, nu ; aud atît de puțin despre asemenea lucruri.

Rosamunda nu prevăzuse întrebarea și nici răspunsul dat de ea, cînd pusese la cale vizita aceea ; intenționase pur și simplu să culeagă orice informație care ar fi ajutat-o să evite despărțirea de locuință, în împrejurări întru totul dezagreabile pentru ea. Cît despre neadevărul conținut în răspunsul ei, nu se gîndise la el mai mult decît o făcuse cînd declarase că aparențele au prea puțină legătură cu fericirea. Avea convingerea că urmărea un obiectiv pe deplin justificat : intenția lui Lydgate era de neiertat și în mintea ei se definise un plan care, cînd avea să-l execute în întregime, urma să dovedească ce pas greșit ar fi făcut coborînd din poziția lui actuală.

Se întoarse acasă trecînd pe la biroul domnului Borthrop Trumbull, cu gîndul de a-i face o vizită. Pentru

prima dată în viaţa ei, Rosamunda proiectase o acţiune desfăşurată pe tărîmul afacerilor, dar se simţea la înălţimea împrejurării. Nevoia de a întreprinde ceva ce-i repugna era un element care convertea liniştita ei tenacitate într-un activ spirit de inventivitate. În cazul de faţă nu era deajuns doar să nu se supună şi să vădească o senină, plăcidă îndărătnicie : trebuia să acţioneze conform cu judecata ei, şi îşi spunea că aprecia situaţia aşa cum se cuvine — într-adevăr, dacă judecata ei n-ar fi fost justă, nu ar fi dorit să acţioneze pe baza ei, se asigură singură.

Domnul Trumbull se afla în cămăruţa din spate a biroului său, şi o primi pe Rosamunda cu cele mai alese maniere, nu numai fiindcă era foarte sensibil la farmecele ei, ci şi pentru că filonul de bonomie din el era stîrnit de certitudinea că Lydgate avea greutăţi şi că o femeie neobişnuit de frumoasă — acea tînără coniţă înzestrată cu cele mai alese farmece personale — simţea probabil împunsătura necazurilor ; se trezise antrenată în circumstanţe care-i depăşeau puterile. O rugă să-i facă onoarea de a lua loc şi el rămase în picioare în faţa vizitatoarei, foindu-se şi comportîndu-se cu o febrilă solicitudine, care purta pecetea bunăvoinţei. Rosamunda întrebă mai întîi dacă soţul ei îl vizitase pe domnul Trumbull în dimineaţa aceea, ca să-i vorbească despre intenţia de a renunţa la casă.

— Da, ma'am, da, mi-a vorbit ; aşa a făcut, spuse bunul licitator, căutînd să arunce o notă de mîngîiere în repetările lui. Sînt pe cale să dau curs dorinţei sale, dacă se poate, chiar azi după amiază. Mi-a cerut să nu tărăgănez.

— Am venit să vă cer să nu mergeţi mai departe, domnule Trumbull ; şi vă rog să nu pomeniţi nimănui despre ce aţi discutat pe tema aceasta. Mă veţi îndatora procedînd astfel.

— Desigur că da, doamnă Lydgate, desigur. Pentru mine lucrurile confidențiale sînt sfinte, în afaceri sau în oricare alt domeniu. Trebuie, așadar, să consider că mi-a fost retras acest comision, zise domnul Trumbull, potrivindu-și cu amîndouă mîinile capetele lungi ale cravatei albastre și uitîndu-se cu deferență la Rosamunda.

— Da, dacă sînteți bun. Am aflat chiar acum că domnul Ned Plymdale a închiriat o casă — cea din piața Sfîntul Petru, lîngă locuința domnului Hackbutt. Domnul Lydgate s-ar necăji dacă dispozițiile sale ar fi duse la îndeplinire fără nici un folos. Și, pe lîngă aceasta, mai intervin și alte circumstanțe care fac demersul inutil.

— Foarte bine, doamnă Lydgate, foarte bine. Sînt la dispoziția dumneavoastră, ori de cîte ori aveți nevoie de vreun serviciu din partea mea, spuse domnul Trumbull, care simțea bucurie la gîndul că se iviseră posibilități noi. Vă rog să vă bizuiți pe mine. Afacerea nu va merge mai departe.

În seara aceea, Lydgate căpătă puțin curaj observînd că Rosamunda era mai vioaie decît se arătase în ultima vreme și că părea chiar interesată să facă ce i-ar fi lui pe plac, fără să i se ceară. Se gîndi : „Dacă ea va fi fericită și voi izbuti să mă strecor prin strîmtoare, ce mai contează toate greutățile celelalte ? Nu e decît o mlaștină îngustă pe care trebuie să o străbatem în cursul unei călătorii lungi. Dacă pot să-mi limpezesc din nou mintea, am s-o scot la capăt."

I se ridică atît de mult moralul, încît începu să caute raportul asupra unor experiențe pe care intenționase de multă vreme să-l studieze și-l neglijase din pricina acelei apatii ce-l toropise, provenită din acumularea multor griji mărunte. Simți din nou ceva din vechea și încîntătoarea absorbire pe care ți-o dă munca de cercetare cu rezultate cuprinzătoare, în timp ce Rosamunda cînta muzica aceea liniștită, care constituia un fundal la fel de

calm pentru meditația lui ca și plescăitul vîslei într-un lac, în amurg. Se făcuse tîrziu ; împinse deoparte toate cărțile și rămase cu privirea ațintită la foc, cu mîinile încleștate pe ceafă, uitînd de orice, afară de realizarea unui nou experiment de control, cînd Rosamunda, care părăsise pianul și se rezema de spătarul fotoliului său, urmărindu-l, îi zise :

— Domnul Ned Plymdale a și închiriat o locuință.

Lydgate, tresărind zdruncinat din meditație, înălță privirea în tăcere, pentru o clipă, ca un om tulburat din somn. Pe urmă, roșind sub invazia unei presimțiri neplăcute, întrebă :

— De unde știi ?

— Am vizitat-o azi dimineață pe doamna Plymdale, și mi-a spus că au închiriat casa din piața Sfîntul Petru, vecină cu locuința domnului Hackbutt.

Lydgate rămase mut. Își trase mîinile de pe ceafă și își apăsă tîmplele și șuvițele care îi atîrnau grămadă pe frunte, rezemîndu-și coatele de genunchi. Îl năpădise o amară dezamăgire, ca și cum ar fi deschis ușa unei încăperi sufocante și s-ar fi trezit în fața unui zid ; dar simțea în același timp că Rosamunda se bucura de motivul dezamăgirii lui. Preferă să nu o privească și să nu-i vorbească, pînă ce nu va fi trecut peste primul șoc provocat de supărare.

„La urma urmei, își spuse în amărăciunea lui, la ce poate o femeie să țină mai mult decît la casă și la mobilier ? Fără ele, un soț devine o absurditate.“ Cînd își ridică privirea și își dădu părul la o parte de pe frunte, ochii lui negri aveau o privire jalnică, secătuită de orice speranță de a afla înțelegere ; spuse doar atît, cu răceală:

— Poate că se va ivi alcineva. I-am spus lui Trumbull să stea cu ochii în patru, dacă dă greș cu Plymdale.

Rosamunda nu făcu nici un comentariu. Se bizuia pe noroc, trăgînd nădejde ca între soțul ei și agentul de

licitații să nu mai aibă loc vreo întrevedere înainte de ivirea unui rezultat care să justifice intervenția ei ; în orice caz, împiedicase producerea întîmplării care-i stîrnise temeri imediate. După un răstimp, zise :

— Cîți bani îți cer oamenii aceia antipatici ?

— Care oameni antipatici ?

— Cei care au făcut inventarul și ceilalți. Vreau să spun, ce sumă i-ar satisface, ca să nu trebuie să mai fii sîcîit ?

Lydgate o măsură cîteva clipe, ca și cum ar fi căutat niște simptome, și apoi spuse :

— A, dacă aș fi căpătat șase sute de lire de la Plymdale pentru mobilier și ca filodormă, m-aș fi putut descurca. I-aș fi putut achita toată suma lui Dover și le-aș fi dat celorlalți un avans suficient ca să-i fac să aștepte răbdători, cu condiția să ne restrîngem cheltuielile.

— Dar vreau să spun, de cît ai avea nevoie dacă am rămîne în locuința aceasta ?

— Mai mult decît ar fi posibil să capăt din orice parte, răspunse Lydgate, cu o ironie cam sardonică.

Îl înfuria să vadă că mintea Rosamundei rătăcea în jurul unor dorințe impracticabile, în loc să înfrunte eforturile posibile.

— De ce nu specifici suma ? stărui Rosamunda, indicîndu-i cu blîndețe că nu-i plăceau manierele lui.

— Ei, ar fi nevoie, zise Lydgate, cu tonul cuiva care încearcă să dea răspuns la o ghicitoare, de cel puțin o mie de lire, ca să-mi pot trage răsuflarea. Dar, adăugă el, cu o notă incisivă, trebuie să chizbuiesc cum am să mă descurc fără această sumă și nu cu ea.

Rosamunda nu mai scoase un cuvînt.

A doua zi însă, își puse în aplicare planul de a-i scrie lui *Sir* Godwin Lydgate. De la vizita căpitanului, primise o scrisoare de la el, precum și una din partea doamnei Mengen, sora lui măritată, în care o condolau pentru

pierderea sarcinii şi-şi exprimau în mod vag speranţa de a o mai vedea la Quallingham. Lydgate îi spusese că politeţea aceea nu însemna nimic; ea însă nutrea convingerea secretă că orice reţinere vădită în purtările familiei soţului ei se datora comportării reci şi dispreţuitoare a doctorului, aşa încît răspunsese la scrisori în maniera ei cea mai fermecătoare, nutrind oarecare încredere că va urma o invitaţie precisă. Dar nu intervenise decît o tăcere totală. Evident, căpitanul nu avea condei grozav, iar Rosamunda îşi spunea că s-ar putea ca surorile lui să fie plecate în străinătate. Oricum, sosise sezonul potrivit pentru a se întoarce acasă şi, în orice caz, *Sir* Godwin, care o gîdilase sub bărbie şi o declarase aidoma celebrei frumuseţi, doamna Croly, care îl cucerise prin 1790 — nu putea să nu fie mişcat de orice apel venit din partea ei ca să se poarte aşa cum se cuvine cu nepotul lui. Rosamunda avea convingerea naivă că un bătrîn *gentleman* se cădea să facă ceva pentru a evita ca ea să sufere vreun necaz. Şi scrise o misivă pe care o considera cea mai judicioasă posibilă — una care avea să-l impresioneze pe *Sir* Godwin ca o dovadă a excelentului ei bun-simţ — subliniind că era cît se poate de indicat ca Tertius să părăsească un loc ca Middlemarch-ul pentru a găsi un oraş mai adecvat talentelor lui; lămuri cum caracterul antipatic al locuitorilor împiedicase succesul lui profesional şi cum, ca o consecinţă, îşi crease dificultăţi băneşti, iar pentru a se putea descurca şi scăpa definitiv de ele avea nevoie de o mie de lire. Nu afirma că Tertius n-ar fi la curent cu intenţia ei de a scrie, căci gîndea că acesta i-ar fi aprobat demersul, dat fiind că-i scrisese unchiului Godwin despre marele respect pe care Lydgate îl purta, considerîndu-l ruda care se arătase totdeauna a-i fi cel mai bun prieten. Aceasta era forţa tacticilor bietei Rosamunda, tactici pe care începuse acum să le aplice în sfera afacerilor.

Lucrul acesta se întîmplase înainte de petrecerea de Anul Nou, şi încă nu sosise nici un răspuns de la *Sir* Godwin. Dar în dimineaţa aceea, Lydgate avea să afle că Rosamunda revocase dispoziţia dată de el lui Borthrop Trumbull. Părîndu-i-se necesar ca soţia lui să se deprindă treptat cu ideea de a părăsi locuinţa din Lowick Gate, îşi învinse sila de a-i vorbi din nou despre acel subiect şi, în timp ce-şi luau micul dejun, îi spuse :

— Voi căuta să-l văd azi dimineaţă pe Trumbull, ca să-i cer să dea un anunţ pentru casă în *Pionierul* şi în *Goarna*. Dacă oferta va fi publicată, s-ar putea să-i dea curs cineva care altminteri nu s-ar fi gîndit la o schimbare. În localităţile astea de provincie, mulţi oameni îşi duc traiul mai departe în locuinţele vechi, chiar atunci cînd familiile lor devin prea numeroase, numai pentru că nu ştiu unde pot găsi altă casă. Şi Trumbull pare că nu pune deloc inimă în treaba asta.

Rosamunda ştiu că sosise momentul inevitabil.

— Eu i-am dat dispoziţii lui Trumbull să nu se mai intereseze de acest lucru, rosti ea, cu un calm studiat, care era vădit o tactică defensivă.

Lydgate o privi, mut de uimire. Abia cu o jumătate de oră mai înainte îi legase cozile şi-i vorbise în „micul limbaj" al afecţiunii, pe care Rosamunda — deşi nu-i răspundea pe acelaşi ton — îl accepta, ca şi cum ar fi fost o senină şi minunată icoană care, cînd şi cînd, făcea gropiţe, în mod miraculos, către drept-credinciosul ei. Cu strunele acelea vibrînd încă în el, lovitura primită nu putea să se prefacă pe loc în mînie făţişă ; îi pricinuia doar o durere confuză. Puse jos furculiţa şi cuţitul şi, lăsîndu-se pe spate în fotoliu, rosti, în cele din urmă, cu o ironie rece în glas :

— Îmi dai voie să te întreb cînd şi de ce ai procedat astfel ?

— Cînd am aflat că Plymdalii închiriaseră o locuinţă, i-am făcut domnului Trumbull o vizită ca să-i cer să nu le mai pomenească de casa noastră ; şi, în acelaşi timp,

î-am spus să nu mai dea curs ofertei. Știam că ar fi foarte umilitor pentru tine dacă s-ar afla că vrei să renunți la casă și la mobilier ; mă împotrivesc cu dîrzenie la așa ceva. Cred că acest motiv ajunge.

— Deci, nu a contat deloc că eu ți-am expus rațiuni imperative de altă natură ; nu a avut nici o importanță pentru tine că eu ajunsesem la o concluzie diferită și că i-am dat agentului o dispoziție conformă cu aceasta ? rosti Lydgate mușcător, în timp ce în ochii și pe fruntea lui se adunau tunete și trăsnete.

În fața mîniei, Rosamunda reacționa întotdeauna ghemuindu-se în cochilia unei reci antipatii și afișînd o corectitudine și mai calmă, cu convingerea că, indiferent de ce-ar putea face alții, nu era ea persoana care să se abată de la bună-cuviință. Ripostă :

— Cred că eram perfect îndreptățită să discut despre un lucru care mă privește cel puțin tot atît cît te privește și pe tine.

— Negreșit, erai îndreptățită să discuți, dar numai cu mine. Nu aveai nici un drept să-mi contrazici în taină dispozițiile, tratîndu-mă ca și cum aș fi un neisprăvit, urmă Lydgate, pe același ton ca și mai înainte. Pe urmă, adăugînd o anumită doză de dispreț : — E cu putință să te fac să înțelegi ce consecințe va avea acest gest pentru mine ? Are vreun rost să-ți repet încă o dată de ce trebuie să scăpăm de casa asta ?

— Nu e necesar să-mi spui încă o dată, grăi Rosamunda, cu un glas care picura ca stropii de apă înghețată. Am ținut minte tot ce mi-ai spus. Ai vorbit cu aceeași violență ca și acum. Dar asta nu-mi schimbă părerea că s-ar cuveni să încerci a folosi oricare alte mijloace mai curînd decît să iei o măsură atît de dureroasă pentru mine. Cît despre anunțul de cedare a locuinței, cred că ar fi absolut degradant să publici așa ceva.

— Şi ce se întîmplă dacă nici eu nu ţin seama de părerea ta, la fel cum nu ai ţinut tu seama de a mea ?

— Firește că poţi face așa ceva. Cred încă că s-ar fi cuvenit să mă avertizezi înainte de a ne căsători că mai degrabă m-ai pune în cea mai urîtă situaţie, decît să cedezi în vreo chestiune.

Lydgate nu vorbi, îşi lăsă capul pe un umăr, iar colţurile gurii îi zvîcniră de disperare. Rosamunda, văzînd că nu se uită la ea, se ridică şi-i puse dinainte ceaşca de cafea ; el însă nu-i dădu nici o atenţie şi continuă să-şi desfăşoare drama şi dezbaterea lăuntrică, mişcîndu-şi la intervale scaunul, odihnindu-şi un braţ pe masă şi frecîndu-şi părul cu mîna. Sufletul îi era răvăşit de-o vîltoare de emoţii şi gînduri care nu-l lăsau nici să dea frîu liber mîniei, nici să persevereze într-o simplă fermitate rigidă. Rosamunda profită de tăcerea lui.

— Cînd ne-am căsătorit, toată lumea avea impresia că ocupi o poziţie foarte înaltă. Nu mi-aş fi imaginat atunci că vei voi să vinzi mobila din casă şi să închiriezi o casă pe Bride Street, unde odăile sînt ca nişte cuşti. Dacă urmează să trăim în felul acesta, cel puţin să părăsim Middlemarch-ul.

— Considerentele acestea ar fi juste, spuse Lydgate pe jumătate ironic — buzele lui păstrau încă o paloare lividă, cînd îşi privi cafeaua, fără să o bea — considerentele acestea ar fi juste, dacă nu s-ar întîmpla să am datorii.

— Multe persoane trebuie să fi făcut datorii în acelaşi fel, dar dacă sînt oameni respectabili, li se face credit. Sînt sigură că l-am auzit pe papă spunînd că familia Torbit are datorii, şi o duceau foarte bine mai departe. Nu e chibzuit să acţionezi în pripă, se pronunţă Rosamunda, cu senină înţelepciune.

Lydgate stătea locului, paralizat de impulsuri contradictorii ; o dată ce, oricare ar fi fost raţionamentul ce i-l putea înfăţişa Rosamundei, nu exista nici o probabilitate de a-i cîştiga consimţămîntul, simţea nevoia să spargă şi

să facă zob vreun obiect, asupra căruia, cel puțin, putea să producă vreo impresie, sau altminteri să-i spună cu brutalitate Rosamundei că el este stăpînul și ea trebuie să se supună. Dar nu numai că se temea de efectul pe care l-ar fi putut avea asemenea atitudini extreme asupra vieții lor în comun — încerca însă o spaimă crescîndă în fața liniștitei și indirectei îndărătnicii a Rosamundei, care nu îngăduia ca lucrurile să fie hotărîte odată pentru totdeauna prin afirmarea forței ; și pe de altă parte, îl atinsese la punctul lui cel mai sensibil declarîndu-i că se lăsase amăgită de o falsă viziune a fericirii, cînd se măritase cu el. Cît despre ideea de a-i declara că el e stăpînul, afirmația nu corespundea realității. Însăși hotărîrea la care izbutise să ajungă singur, prin puterea logicii și a unui orgoliu onorabil, începuse să slăbească, în contact cu apatia. Sorbi jumătate din conținutul cești de cafea și se ridică să plece.

— Pot măcar să-ți cer să nu te duci deocamdată la Trumbull — pînă ce nu s-a constatat că nu mai există alte căi ? i se adresă Rosamunda.

Cu toate că nu se prea temea de el, se simțea mai în siguranță netrădîndu-i că-i scrisese lui *Sir* Godwin.

— Promite-mi că nu te vei duce la el mai înainte de cîteva săptămîni, sau că-mi spui cînd ai de gînd s-o faci.

Lydgate avu un rîs scurt.

— Cred că eu ar trebui să-ți pretind o promisiune că nu vei face nimic fără să-mi spui, zise el, aruncîndu-i o căutătură tăioasă și pornind apoi spre ușă.

— Nu uita că luăm cina la papă, strigă după el Rosamunda, dorind să-l facă să se întoarcă și să-i acorde o concesie mai categorică. Dar Tertius se mulțumi să răspundă nerăbdător : „A, da" și ieși.

Rosamunda socotea ca foarte odios din partea soțului ei faptul că nu-și dădea seama că penibilele propuneri ce-i făcuse erau de ajuns, fără să se mai arăte și îmbufnat în mod atît de antipatic. Și de vreme ce ea își exprimase

cererea moderată de a amîna o nouă vizită la Trumbull, era o cruzime din partea lui să nu o încunoştiinţeze ce-avea de gînd să facă. Era convinsă că acţionase spre binele amîndurora, din toate punctele de vedere ; şi fiecare sarcasm sau vorbă mînioasă a lui Lydgate constituia un adaos la registrul ofenselor, deschis în mintea ei. De luni de zile, sărmana Rosamunda începuse să asocieze persoana soţului său cu un sentiment de dezamăgire, iar relaţia teribil de inflexibilă a mariajului îşi pierduse farmecul cu care o aureolaseră visele ei încîntătoare. O eliberase de neplăcerile avute în casa tatălui ei, dar nu-i dăduse nimic din ce-şi dorise şi sperase. Tînărul Lydgate de care se îndrăgostise reprezentase pentru ea un mănunchi de condiţii iluzorii, în mare parte spulberate, locul lor fiind luat de detalii cotidiene care trebuiau trăite ceas de ceas, fără a-ţi îngădui să pluteşti printre ele şi să alegi în grabă doar aspectele favorabile. Uzanţele profesiei lui Lydgate, preocuparea lui pentru subiecte ştiinţifice, manifestată şi acasă, care ei îi părea aproape un gust morbid, de vampir — opiniile speciale exprimate de el asupra lucrurilor, neincluse niciodată în dialogul prescris între îndrăgostiţi ; toate aceste influenţe care îi înstrăinaseră în mod continuu, chiar şi fără faptul că el îşi crease o poziţie dezavantajoasă în oraş, încă înainte de primul şoc pricinuit de revelarea datoriei contractate faţă de Dover, ar fi contribuit ele însele ca prezenţa lui să o plictisească. Mai existase o prezenţă care, chiar din zilele de început ale căsătoriei lor şi pînă cu patru luni în urmă, însemnase o aţîţare agreabilă, dar şi aceasta pierise ; Rosamunda nu-şi mărturisea nici ei însăşi în ce măsură pustiul ce urmase influenţase deplinul ei *ennui* [1] ; şi îi părea (poate avea şi dreptate) că o invitaţie la Quallingham şi perspectiva deschisă lui Lydgate de a se stabili oriunde afară de Middlemarch — la Londra, sau undeva unde să i se ofere pro-

[1] Plictis (fr.).

babilitatea de a fi scutit de sîcîieli — ar satisface-o destul de mult și ar face-o indiferentă la absența lui Will Ladislaw, căruia îi cam păstra ranchiună din pricina exaltării cu care o privea pe doamna Casaubon.

Așa se înfățișau raporturile dintre Lydgate și Rosamunda în ziua de Anul Nou, cînd cinară la tatăl ei, ea vădind o blîndă neutralitate față de soț, în amintirea vie a comportării lui urîte de la micul dejun, iar el păstrînd în suflet o urmă mult mai profundă a conflictului lăuntric, pentru care scena de dimineață însemnase doar una dintre numeroasele faze. Efortul lui anevoios, în timp ce vorbea cu domnul Farebrother, de a pretinde cu cinism că toate căile de a obține bani sînt, în esență, aceleași, și că norocul deține o influență predominantă care reduce posibilitatea de alegere la o iluzie necugetată — nu era decît simptomul unei hotărîri ce se clătina ; un răspuns amorțit la vechi stimuli ai entuziasmului.

Ce avea de făcut ? Îi apărea, chiar și mai pătrunzător decît Rosamundei, perspectiva searbădă de a o muta în casa mică de pe Bride Street, unde urma să aibă în jur o mobilă sărăcăcioasă ; o viață de privațiuni și traiul alături de Rosamunda deveniseră două imagini din ce în ce mai de neîmpăcat, chiar din clipa cînd apăruse amenințarea privațiunilor.

Dar chiar dacă hotărîrea lui forțase îmbinarea celor două imagini, preliminariile necesare menite să pregătească acest plan dificil nu păreau a sta în puterea lui. Și, cu toată că nu făgăduise ceea ce-i ceruse Rosamunda, nu mai trecu din nou pe la Trumbull. Începu chiar să se gîndească la o călătorie întreprinsă rapid în nord, pentru a-l vedea pe *Sir* Godwin. Cîndva crezuse că nimic un l-ar putea îndemna să ceară bani de la unchiul său, dar pe atunci nu cunoscuse pe pielea lui presiunea exercitată de alternative și mai dezagreabile. Nu putea să se bazeze pe efectul avut de o scrisoare ; numai în cursul unei întrevederi, oricît de neplăcută s-ar fi putut dovedi pentru el,

ar fi izbutit să ofere o explicaţie temeinică şi să pună la încercare tăria şi rostul rudeniei. Deîndată ce Lydgate începu să-şi înfăţişeze acest pas ca fiind cel mai uşor de făcut, se şi produse o explozie de furie la ideea că el — el, care de mult era hotărît să trăiască scutit de asemenea calcule abjecte, de asemenea interesată grijă pentru înclinările şi buzunarele unor oameni cu care se mîndrise că nu are nimic de-a face, căzuse nu numai la nivelul lor, dar ajunsese chiar să le adreseze cereri.

Cap. LXV

Unul din doi se pleacă, negreşit,
şi cum bărbatul e mai chibzuit
decît femeia, mult i-e dat să-ndure.

Chaucer, *Povestiri din Canterbury*

Tendinţa naturii umane de a răspunde lent la corespondenţă triumfă chiar şi asupra actualei accelerări ivite în ritmul general al lucrurilor : ce să ne mirăm atunci că în 1832, bătrînul *Sir* Godwin Lydgate nu se grăbea să scrie o epistolă care avea însemnătate mai curînd pentru alţii decît pentru el ?

Trecuseră aproape trei săptămîni din noul an şi Rosamunda, aşteptînd un răspuns la cuceritorul ei apel, era în fiecare zi dezamăgită. Lydgate, ignorîndu-i total aşteptările, vedea cum notele de plată se adună şi simţea că era iminent momentul cînd Dover va folosi avantajul său asupra celorlalţi creditori. Niciodată nu-i pomenise Rosamundei că pritocea proiectul de a pleca la Quallingham ; nu voia să admită decît în ultima clipă ceea ce în ochii ei

ar fi apărut drept o concesie, venită după refuzul indignat; în realitate, se pregătea să pornească la drum curînd. O porțiune de linie ferată îi putea permite să facă întreaga călătorie, dus—întors, în patru zile.

Dar într-o dimineață, după plecarea lui Lydgate, sosi o scrisoare adresată lui, și Rosamunda văzu clar că o expediase *Sir* Godwin. Era plină de speranță. Poate că plicul cuprindea și un bilet personal pentru ea; dar firește că Lydgate i se adresase pentru chestiuni bănești sau pentru altă formă de ajutor, și faptul că i se răspunsese, ba nu, însăși întîrzierea cu care i se răspunsese părea să certifice că răspunsul corespundea întru totul cererii. Era prea tulburată de aceste gînduri pentru a face altceva decît să coase într-o doară, într-un ungher cald al sufrageriei, cu plicul acelei misive covîrșitoare așezat pe masă dinaintea ei. Pe la douăsprezece, auzi în coridor pasul soțului ei și, repezindu-se să deschidă ușa, îi spuse cu tonul cel mai degajat:

— Tertius, vino-ncoace — a sosit o scrisoare pentru tine.

— Da? zise fără a-și scoate pălăria și îndreptîndu-se spre locul unde se afla scrisoarea. Unchiul Godwin! exclamă el, pe cînd Rosamunda se așeza la loc și-l urmărea cu privirea în timp ce deschidea scrisoarea. Se așteptase să-l vadă surprins.

Ochii lui Lydgate parcurgeau rapid scurta misivă, iar ea văzu cum pe fața lui, de obicei de un brun pal, se așterne o albeață mortală; cu buzele și nările fremătînde, zvîrli epistola pe masă în fața ei și rosti cu violență:

— Va fi imposibil să îndur viața alături de tine, dacă vei acționa totdeauna în secret — în opoziție cu mine și ascunzîndu-ți faptele.

Își curmă fraza și îi întoarse spatele, apoi se răsuci pe călcîie și se învîrti prin încăpere, se așeză și se ridică iarăși agitat, încleștîndu-și cu furie degetele pe diferite

obiecte aflate în buzunarele lui. Se temea să nu rostească ceva de o cruzime iremediabilă.

Rosamunda se schimbase și ea la față, pe măsură ce citea. Scrisoarea cuprindea următoarele :

„Dragă Tertius, nu-ți pune nevasta să-mi scrie, cînd ai să-mi ceri ceva. Este un fel de ademenire ocolită, de care nu te-aș fi crezut capabil. Eu unul niciodată n-aș scrie unei femei în chestiuni de afaceri. Cît despre rugămintea de a-ți procura o mie de lire, sau chiar jumătate din suma aceasta, nu-ți pot fi cu nimic de folos. Propria mea familie mă stoarce pînă la ultimul *penny.* Cu doi fii mai mici și trei fete, nu prea am posibilitatea să pun bani deoparte. Se pare că ți-ai epuizat banii cam repejor și că ai intrat într-o încurcătură serioasă, acolo unde te afli ; cu cît vei pleca mai curînd în altă parte, cu atît mai bine. Dar nu am nici un fel de relație printre oamenii de profesia ta și nu te pot ajuta în această direcție. M-am străduit din răsputeri pentru tine ca tutore și te-am lăsat să-ți urmezi chemarea, apucîndu-te de medicină. Ai fi putut intra în armată sau îmbrățișa cariera clericală. Banii tăi ar fi acoperit cheltuielile necesare și ți s-ar fi oferit o scară mai sigură pentru a urca. Unchiul tău Charles îți poartă pică pentru că nu ai ales profesia lui, dar eu nu. Totdeauna ți-am dorit binele, dar trebuie să te consideri acum pe picioarele tale, sub toate aspectele. Afectuosul tău unchi,

GODWIN LYDGATE."

Cînd Rosamunda isprăvi de citit scrisoarea, rămase absolut neclintită, cu mîinile împreunate dinaintea ei, stăpînindu-și orice semn care i-ar fi trădat profunda dezamăgire și împlătoșîndu-se într-o liniștită pasivitate, sub focul mîniei soțului ei. Lydgate se opri din foială, îi mai aruncă o căutătură și rosti cu o severitate mușcătoare :

— Întîmplarea aceasta va fi oare suficientă pentru a te convinge de răul ce-l poți săvîrși amestecîndu-te pe furiș în treburile mele ? Ai acum destulă minte pentru a-ți

recunoaște incompetența de a judeca și de a acționa în numele meu — de a interveni cu ignoranța ta în afaceri în care dreptul de a decide îmi aparține mie ?

Cuvintele erau severe ; dar nu era întîia oară cînd Lydgate fusese dezamăgit din pricina ei. Rosamunda nu-i aruncă nici o privire și nu răspunse nici un cuvînt.

— Aproape că mă hotărîsem să plec la Quallingham. Mi-ar fi fost destul de dureros să fac acest pas, totuși ar fi putut folosi la ceva. Dar în zadar m-am gîndit la orice. Mereu mi-ai dejucat planurile în secret. Mă amăgești printr-o falsă aprobare, și pe urmă sînt la discreția născocirilor tale. Dacă vrei să opui rezistență la orice dorință exprimată de mine, spune-ți deschis părerea și sfidează-mă. Cel puțin atunci am să știu ce am de făcut.

În viețile tinere sosește un moment teribil, cînd legătura strînsă a iubirii se preface în această putere de a stîrni fierea. În pofida stăpînirii de sine a Rosamundei, o lacrimă căzu în tăcere și i se rostogoli peste buze. Continuă să nu scoată o vorbă ; dar sub tăcerea aceea se ascundea un simțămînt intens : o stăpînea un dezgust atît de total față de soțul ei, încît ar fi vrut să nu-l fi întîlnit niciodată. Grosolănia lui *Sir* Godwin față de ea și completa lui lipsă de sensibilitate îl punea în rînd cu Dover și cu toți ceilalți creditori — oameni antipatici, care se gîndeau doar la persoana lor și puțin le păsa cît de rău o necăjeau pe ea. Chiar și tatăl ei era lipsit de bunăvoință și ar fi putut face mai mult pentru menajul lor. De fapt, în lumea Rosamundei exista o singură persoană pe care nu o socotea vrednică de blam, și anume : grațioasa făptură cu cozi blonde și mînuțe încrucișate cuminte în poală, care niciodată nu s-ar fi exprimat cum nu se cuvine și care totdeauna acționa animată de cele mai bune țeluri — cele mai bune țeluri fiind, firește, ceea ce-i plăcea ei mai mult.

Lydgate se opri și, uitîndu-se la ea, încercă impresia aceea de neputință înnebunitoare care-i năpădește pe oa-

menii pătimaşi cînd mînia lor este întîmpinată de o calmă înfăţişare inocentă, al cărei aer blajin de victimă pare să arunce toată vina pe propriii lor umeri şi care, în cele din urmă, contaminează chiar şi cea mai justă indignare de o îndoială cu privire la justeţea ei. Simţea nevoia de a-şi redobîndi convingerea deplină că are dreptate, moderîndu-şi cuvintele.

— Nu poţi să pricepi, Rosamunda, începu el din nou, încercînd să fie doar grav şi nu amar, nu poţi să pricepi că nimic nu poate fi atît de fatal ca lipsa de sinceritate şi de încredere între noi ? S-a întîmplat nu o dată să-mi exprim o hotărîre, pe care tu ai părut să o încuviinţezi, pentru ca după aceea, în taină, să nu te supui dorinţei mele. În felul acesta nu pot şti niciodată în ce să mă încred. Ar mai rămîne oarecare speranţă pentru noi, dacă ai vrea să recunoşti acest lucru. Sînt eu oare o asemenea brută nerezonabilă, furioasă ? De ce să nu ai o purtare deschisă faţă de mine ?

Îi răspunse tot tăcerea.

— Poţi măcar recunoaşte că ai greşit şi că mă pot bizui în viitor să nu mai acţionezi în secret ? întrebă Lydgate cu stăruinţă în glas, dar şi cu o nuanţă de rugăminte pe care Rosamunda o prinse iute. Vorbi cu răceală.

— Nu-mi este cu putinţă să recunosc sau să promit ceva, ca răspuns la cuvinte ca acelea pe care mi le-ai adresat. Nu am fost deprinsă cu asemenea limbaj. Ai vorbit despre „amestec pe furiş“ şi, despre „intervenţia ignoranţei mele“, şi despre „falsa mea încuviinţare“. Niciodată nu m-am exprimat astfel în ce te priveşte şi cred că s-ar cuveni să-ţi ceri scuze. Spui că este imposibil de îndurat viaţa alături de mine. E cert că în ultima vreme nu mi-ai făcut viaţa deloc plăcută. Cred că era de aşteptat să caut a înlătura o parte din greutăţile pe care căsătoria noastră le-a adus pe capul meu.

Altă lacrimă lunecă pe obraji, în timp ce Rosamunda termină ce-avea de spus şi şi-o şterse la fel de liniştită ca şi mai înainte.

Lydgate se trînti pe un fotoliu, simţindu-se făcut şahmat. Exista vreun ungher în mintea ei unde să poată fi găzduită dojana? Îşi puse pălăria pe duşumea, trecu un braţ peste spătarul scaunului, şi-şi aţinti privirea în jos, cîteva clipe, fără a scoate o vorbă. Rosamunda avea asupra lui îndoitul avantaj al insensibilităţii faţă de argumentele juste conţinute în reproşurile lui, şi al sensibilităţii la greutăţile de netăgăduit ivite în viaţa lor conjugală. Cu toate că duplicitatea ce-o dovedise în afacerea cu casa depăşise tot ce-şi imaginase Lydgate şi îi împiedicase într-adevăr pe Plymdali să afle de ocazie, nu era conştientă că acţiunea ei putea fi numită, pe bună dreptate, falsitate. Nu sîntem obligaţi să ne etichetăm acţiunile conform unei clasificări stricte, în mai mare măsură decît facem acest lucru cu hainele noastre, sau cu articolele de băcănie. Rosamunda se simţea mîhnită, şi Lydgate era nevoit să recunoască acest lucru.

Cît despre el, nevoia de a se acomoda cu firea soţiei sale, de o inflexibilitate proporţională cu cusururile ei, îl ţinea prins ca în cleşte. Începuse să întrevadă alarmat dispariţia irevocabilă a iubirii ce-i purtase ea şi, ca o consecinţă, viaţa lor devenea şi mai searbădă. Plenitudinea şi impulsivitatea emoţiilor lui făceau ca teama aceasta să alterneze rapid cu prima izbucnire violentă a mîniei sale. Hotărît, ar fi însemnat să se fălească în van dacă ar fi declarat că el era stăpînul.

„În ultima vreme nu mi-ai făcut viaţa deloc plăcută" — „greutăţile pe care căsătoria noastră le-a adus pe capul meu" — cuvintele acelea îi străpungeau spiritul la fel cum o suferinţă provoacă un coşmar. Ce s-ar fi întîmplat dacă urma nu numai să se prăbuşească de pe piscul celei mai depline fermităţi, dar să cadă chiar în hidoasa încătuşare a urii domestice?

— Rosamunda, grăi el, întorcîndu-și ochii spre ea cu o căutătură melancolică — trebuie să te înveți să tolerezi cuvinte mai tari din partea cuiva profund dezamăgit și înfuriat. Nu pot separa fericirea mea de a ta. Sînt supărat pe tine numai din pricină că nu pari să vezi cum orice ascunziș ne dezbină. Cum aș putea dori să-ți fac traiul mai greu, fie prin vorbele, fie prin comportarea mea? Cînd te rănesc pe tine, rănesc o parte din viața mea. Nu m-aș supăra niciodată pe tine dacă ai fi absolut sinceră față de mine.

— Am vrut doar să te împiedic să te resemnezi cu acceptarea unui trai mizer, fără să fie nici o nevoie, replică Rosamunda, și lacrimile îi izvorîră iar, pornite dintr-un impuls spre îmbunare, odată ce constata că soțul ei se muiase. E îngrozitor de greu să accepți dezonoarea aici, printre toți oamenii pe care-i cunoaștem, și să trăiești într-un mod atît de mizerabil. Mai bine muream și eu odată cu copilașul.

Vorbea și plîngea cu acea duioșie care face ca asemenea cuvinte și lacrimi să fie atotputernice asupra unui om cu inimă iubitoare. Lydgate își apropie fotoliul de al ei și, cu mîna lui puternică și tandră, trase spre el capul delicat lipindu-l de obrazul său. Se mărgini să o dezmierde; nu-i spuse nimic, căci ce-i mai rămăsese de spus? Nu-i putea promite să o ferească de mult temutul trai mizer, fiindcă nu izbutea să vadă nici un mijloc sigur pentru a o cruța de greutăți. Cînd o părăsi, ca să plece iarăși în oraș, își spuse că pentru ea totul era de zece ori mai greu: el mai avea și o viață în afara căminului, la activitatea lui se apela într-una, spre folosul altora. Încerca să scuze toate greșelile din purtarea Rosamundei, dacă putea — dar era inevitabil ca, în clipele acelea, cînd înclina spre iertare, să se gîndească la ea altfel decît ca la un animal dintr-o specie diferită, mult mai slabă. Și totuși, Rosamunda își impusese voința.

Cap. LXVI

Una-i să fii ispitit, Escalus, şi-alt lucru-i să cazi.

Măsură pentru măsură.

Desigur că Lydgate avea bune temeiuri de a reflecta asupra serviciilor aduse de profesia lui, ca o compensaţie pentru grijile personale. Nu mai dispunea de suficientă energie liberă pentru cercetarea spontană şi gîndirea speculativă, dar la căpătîiul pacienţilor, apelurile directe şi exterioare făcute la judecata şi la compasiunea lui îi ofereau impulsul necesar pentru a se smulge din el însuşi. Nu era vorba numai de acea corvoadă binefăcătoare a rutinei, care îngăduie proştilor să trăiască respectabil şi nefericiţilor să trăiască cu calm — ci era o perpetuă şi imediată solicitare adresată gîndirii lui, necesităţii de a ţine seama de nevoile şi încercările prin care treceau alţii. Mulţi dintre noi, privind în urmă la curgerea vieţii, am putea spune că omul cel mai bun pe care l-am cunoscut vreodată a fost un medic, sau poate chirurgul acela al cărui tact, călăuzit de o percepţie fină şi o profundă informare, a venit la noi cînd ne aflam în impas, vădindu-se mai binefăcător decît orice făuritor de minuni. O parte din această graţie de două ori binecuvîntată îl înconjura mereu pe Lydgate în munca dusă de el la spital, sau în casele particulare, servindu-i mai bine decît orice stupefiant drept calmant şi sprijin, sub povara neliniştii şi a senzaţiei de degenerare mintală care-l apăsau.

Bănuiala domnului Farebrother cu privire la opiu nu era totuşi neîndreptăţită. În primele zile cînd sub presiunea dificultăţilor ce se întrezăreau începuse să se simtă hărţuit, şi la prima înţelegere a faptului că mariajul lui, dacă nu urma să constituie o singurătate pusă sub jug,

trebuia să devină un efort constant pentru a continua să iubească fără a-i păsa dacă este sau nu iubit, Lydgate încercase de două-trei ori cîte o doză de opium. Dar nu avea o înclinație constituțional-ereditară spre asemenea trecătoare evaziuni de sub obsesiile mizeriei. Era robust, putea să bea mari cantități de vin, dar nu ținea la asemenea refugiu ; și cînd în jurul lui oamenii beau alcool, el lua apă cu zahăr, nutrind o milă disprețuitoare chiar pentru cele mai incipiente stadii ale aților stîrnite de băutură. La fel se petreceau lucrurile și cu jocurile de noroc. Fusese multă vreme spectator la jocuri de noroc, la Paris, urmărindu-le ca și cum ar fi fost o maladie. Astfel de cîștiguri nu-l ispiteau mai mult decît băutura. Își spusese că singurul cîștig care îl interesa trebuia să fie dobîndit printr-un proces conștient, de înaltă și dificilă calificare, și tinzînd către un rezultat binefăcător. Puterea pe care o rîvnea el nu putea fi reprezentată de degete agitate încleștînd spasmodic un morman de monezi, sau de sclipirea de triumf pe jumătate barbară, pe jumătate idiotizată, din ochii unui om care vîntură între mîinile lui soarta a douăzeci de inși doborîți de beție.

Dar la fel cum făcuse o încercare cu opiumul, tot așa gîndul lui începu acum să se îndrepte către jocurile de noroc — nu mînat de pofta pentru senzații tari, ci cu un soi de jind lăuntric după acel mod facil de a scoate bani — care nu implica nici un efort și nu comporta nici o responsabilitate. Dacă în perioada aceea s-ar fi aflat la Londra sau la Paris, probabil că astfel de gînduri, secundate de împrejurări, l-ar fi dus într-un tripou — de astă dată nu ca să-i urmărească pe jucători, ci ca să pîndească alături de ei, dominat de o febrilitate înrudită cu a lor. Imensa nevoie de cîștig ar fi învins repulsia, dacă șansa ar fi fost de ajuns de îngăduitoare cu el. Un incident petrecut la scurt timp după ce acea nefericită idee de a solicita ajutorul unchiului

său fusese exclusă, a constituit un semn puternic al urmărilor ce le-ar fi putut avea asupră-i orice prilej de a se deda jocurilor de noroc.

Sala de biliard de la „Dragonul Verde" era locul statornic de distracţie al unui anumit grup, majoritatea membrilor săi — ca şi cunoştinţa noastră, domnul Bambridge — avînd reputaţia de oameni de viaţă. Acolo contractase bietul Fred Vincy o parte din memorabila lui datorie, pierzînd bani la pariuri şi fiind obligat să împrumute de la acel vesel companion.

În Middlemarch se ştia, îndeobşte, că acolo se pierdeau şi se cîştigau sume frumuşele, şi reputaţia dobîndită de „Dragonul Verde" de a fi un lăcaş de desfrîu sporea în chip firesc, în anumite medii, tentaţia de a da o raită pe-acolo. Probabil că vizitatorii regulaţi ai localului, la fel cu iniţiaţii în francmasonerie, ar fi dorit să existe cu privire la sediul lor un secret ceva mai solemn, păstrat doar pentru ei ; dar nu alcătuiau o comunitate închisă, şi mulţi capi de familie cumsecade, precum şi numeroşi tineri treceau ocazional prin sala de biliard, ca să vadă ce mai e pe acolo. Lydgate, care avea o aptitudine musculară pentru biliard şi ţinea la jocul acesta, îşi încercase de vreo două-trei ori măiestria cu tacul în primele zile de la sosirea lui în Middlemarch ; după aceea însă, nu avusese răgaz pentru joc şi nici o înclinaţie pentru relaţiile sociale stabilite acolo. Într-o seară, totuşi, i se ivi prilejul de a-l căuta pe domnul Bambridge în localul acela. Geambaşul se angajase să-i găsească un client pentru calul de soi care-i rămăsese, şi pe care Lydgate se hotărîse să-l înlocuiască cu o mîrţoagă ieftină, sperînd ca prin această înlocuire să obţină poate chiar douăzeci de lire ; în momentul acela îl interesa orice sumă mică, pentru a alimenta răbdarea negustorilor lui. O raită dată în trecere pe la sala de biliard, însemna să economisească timp.

Domnul Bambridge încă nu venise, dar trebuia să

sosească neapărat, dintr-o clipă într-alta, îi spuse prietenul său, domnul Harrock ; și Lydgate rămase, jucînd o partidă doar așa, ca să treacă timpul. În seara aceea avea un licăr aparte în ochi și acea vivacitate neobișnuită pe care le observase odată la el domnul Farebrother. Prezența sa cu totul neobișnuită, fu remarcată în încăpere, unde se afla o bună parte din societatea middlemarcheză, iar cîțiva privitori, precum și unii dintre jucători, încheiară pariuri însuflețite.

Lydgate juca bine și se simțea încrezător în forțele lui ; în jurul său ploua cu pariuri și, calculînd rapid cîștigul probabil, care ar fi putut dubla suma economisită prin vînzarea calului, începu să parieze pe propria lui mînă și cîștigă într-adevăr. Domnul Bambridge venise, dar Lydgate nu-l observă. Nu era numai atît de joc, dar începuseră să-i sclipească viziuni ce-l îndemnau să se ducă a doua zi la Brassing, unde se juca pe scară mai mare și unde, trăgînd zdravăn de momeala diavolului, ar fi putut să nu se lase prins în cîrlig, și să scape totodată de hărțuielile zilnice.

Continua să cîștige, cînd intrară doi musafiri noi. Unul din ei era tînărul Hawley, abia întors de lá studiile juridice urmate în Capitală, iar celălalt Fred Vincy, care în ultima vreme petrecuse cîteva seri în vechiul lui bîrlog. Tînărul Hawley, un jucător de biliard desăvîrșit, aduse o mînă rece și proaspătă la tac. Dar Fred Vincy, speriat la vederea lui Lydgate și uluit să-l găsească pariind cu un aer atît de atît, se dădu deoparte și se ținu în afara cercului format în jurul mesei.

În ultimele săptămîni, Fred își răsplătise perseverența acordîndu-și puțină relaxare. Șase luni în șir dovedise tragere de inimă în toate îndeletnicirile în aer liber, sub conducerea domnului Garth și, în urma unor strădanii încordate, aproape că înlăturase defectele caligrafiei sale, practica devenind, poate, ceva mai puțin neplăcută datorită amănuntului că o efectua adeseori seara la domnul

Garth, sub ochii lui Mary. Dar în ultimele două săptămîni Mary se mutase la vicariatul din Lowick, cu doamnele de-acolo, în timpul cît domnul Farebrother își avusese reședința în Middlemarch, unde ducea la îndeplinire niște planuri parohiale ; iar Fred, negăsind nimic mai agreabil de făcut, se abătuse pe la „Dragonul Verde" — pe de o parte cu intenția de a juca biliard, pe de alta pentru a gusta vechea savoare a discuțiilor despre cai, sporturi și mersul lucrurilor în general, judecate dintr-un punct de vedere care nu oglindea o zeloasă corectitudine. Nu se dusese nici măcar o dată la vînătoare în sezonul acela, nu avea nici un cal de călărie și cutreierase din loc în loc, mai ales cu domnul Garth, în cabrioleta acestuia, sau în docarul auster pe care i-l împrumuta din cînd în cînd. E cam neplăcut, începu să gîndească Fred, să te țină cineva pe calea cea dreaptă cu mai multă severitate decît dacă ai fi îmbrățișat profesia de cleric. „Am să-ți spun ceva, doamnă Mary — mi se pare că îmi dă mai multă bătaie de cap să învăț topometria și desenatul planurilor, decît aș fi avut scriind predici", declarase el, vrînd ca fata să aprecieze greutățile prin care trecea de dragul ei. „Hercule și Teseu sînt un fleac pe lîngă mine. Ei pe-treceau, și în viața lor n-au învățat să scrie cu o caligrafie bună în registrul contabil". Și acum, fiindcă Mary plecase din preajma lui pentru un scurt interval, Fred, ca oricare alt cîine voinic care nu-și poate scoate zgarda, trăsese de pironul lanțului și făcuse o mică escapadă — firește, fără intenția de a o zbughi prea iute sau prea departe. Nu vedea nici un motiv ca să nu joace biliard, dar era ferm decis să nu parieze. Cît despre bani, chiar în zilele acelea Fred formulase proiectul eroic de a pune deoparte aproape toate cele optzeci de lire plătite de domnul Garth, ca să-i poată restitui o parte din datorie, deoarece îmbrăcăminte avea chiar de prisos și în casă nu dădea nimic pentru întreținere. În felul acesta putea, într-un singur an, să se apropie mult de achitarea sumei de care o privase pe

doamna Garth, din nefericire într-o perioadă cînd avusese mai mare nevoie de banii aceia decît în prezent. Cu toate acestea, trebuie să recunoaștem că, în seara respectivă, cînd vizita pentru a cincea oară, la rînd, sala de biliard, Fred avea — nu în buzunar, ci în minte — cele zece lire de care intenționase să nu se atingă, din leafa cuvenită pe jumătate de an (savurînd cu anticipare plăcerea de a-i duce treizeci de lire doamnei Garth, cînd se va fi apropiat momentul ca Mary să se întoarcă acasă). In mintea lui cele zece lire reprezentau însă un fond din care ar putea să riște ceva, dacă s-ar ivi șansa unui pariu bun. De ce ? Ei bine, cînd bănetul zbura în jurul lui, de ce să nu prindă și el cîteva monezi ? N-avea să mai păsească niciodată prea departe pe drumul acela ; dar omului îi place să se verifice singur — mai ales omului de viață — cît l-ar ține frînele cînd ar fi vorba să se pună pe rele, lăsîndu-se în voia chefului. În felul acesta se convinge că, dacă se abține de la desfrîu, dacă are grijă să nu ajungă în sapă de lemn, sau să trăncănească în modul cel mai spurcat permis de limitele înguste ale volubilității omenești, aceasta se întîmplă pentru că așa vrea el, și nu pentru că e un papă-lapte. Fred nu se pierduse în justificări formale, care constituie un mijloc foarte artificial și inexact de a înfățișa plăcutele reveniri ale vechilor deprinderi și capriciile sîngelui tînăr ; dar în seara aceea, în adîncul lui zăcea tăinuită profetica presimțire că, în clipa cînd va reîncepe să joace, se va apuca din nou de pariuri, ba nu se va da înapoi nici de la punci și, în general, va trebui să se pregătească sufletește pentru a se simți „cam mahmur" în dimineața următoare. Prin asemenea mișcări lăuntrice, de nedefinit, prinde adeseori formă acțiunea.

Dar ultimul lucru la care s-ar fi putut aștepta Fred era acela că își va vedea cumnatul, Lydgate — despre care nu-și schimbase niciodată în întregime vechea opinie : că se manifesta ca un ins pedant și îngrozitor de conștient

de superioritatea lui — arătînd atît şi pariind, întocmai cum ar fi putut face el însuşi. Fred resimţi un şoc mai puternic decît îşi putea explica, pentru că ştia în mod vag că Lydgate făcuse datorii şi că tatăl lui refuzase să-l ajute. Brusc, îşi simţi frînată propria lui înclinaţie de a participa la joc. Se producea o ciudată răsturnare de atitudini : chipul blond şi ochii albaştri ai lui Fred, de obicei strălucitori şi nepăsători, gata să se intereseze de orice făgăduia o posibilitate de amuzament, căpătară fără voie un aer grav şi aproape stînjenit, ca la vederea a ceva necuviincios ; în vreme ce Lydgate — caracterizat îndeobşte printr-un aer de voinţă stăpînă pe sine şi printr-o anumită aură meditativă, ce părea ascunsă îndărătul atenţiei celei mai încordate — acţiona, privea, vorbea cu acea întărîtată şi îngustă vigilenţă care-ţi aminteşte de un animal cu ochi sălbatici şi gheare gata să înşface.

Încheind pariuri asupra propriilor sale lovituri, Lydgate cîştigase şaisprezece lire, dar sosirea tînărului Hawley schimbase echilibrul lucrurilor. Noul-venit dădea lovituri de maestru şi începu să parieze împotriva rezultatelor lui Lydgate ; încordarea nervoasă a acestuia nu mai era de astă dată o simplă încredere în propriile sale mişcări, ci sfida îndoiala manifestată în privinţa lui de o altă persoană. Sfidarea era mai excitantă decît încrederea, dar mai puţin sigură. Continuă să mizeze pe jocul lui, dar începu să dea greş adesea. Totuşi merse mai departe, fiindcă mintea lui era la fel de total robită, lunecînd în prăpastia abruptă a jocului, de parcă ar fi fost cel mai ignorant pierde-vară de prin local. Fred observă că Lydgate pierdea rapid şi se trezi în situaţia, nouă pentru el, de a-şi stoarce creierii ca să născocească vreun şiretlic prin care — fără a-l jigni — să poată abate atenţia doctorului, şi poate chiar să-i sugereze vreun motiv de a părăsi încăperea. Văzu că şi alţii remarcau în ce mod straniu se deosebea comportarea lui Lydgate de felul lui obişnuit de a fi, şi-i trecu prin minte că, dacă-i va atinge

doar cotul şi-l va chema deoparte pentru un moment, l-ar putea deştepta. Nu se putu gîndi la nimic mai inteligent decît la pretextul cutezător de neverosimil, cum că ar dori s-o vadă pe Rosy şi voia să ştie dacă în seara aceea era acasă. Deznădăjduit, se pregătea să pună în aplicare trucul acesta ineficace, cînd un chelner veni să-i aducă un mesaj din partea domnului Farebrother, care-l înştiinţa că era jos şi-l aştepta să-i vorbească.

Fred fu mirat, nu prea la largul lui, dar trimiţînd vorbă că va coborî numaidecît, se duse, împins de un nou impuls, la Lydgate şi-i spuse :

— Pot să-ţi vorbesc un minut ? şi-l trase deoparte. Farebrother mi-a trimis chiar acum vorbă că vrea să discute cu mine. M-am gîndit că poate ţi-ar face plăcere să afli că se găseşte aici, dacă ai ceva să-i spui.

Fred prinsese pur şi simplu din zbor pretextul acela de a-i vorbi, pentru că nu era în stare să-i spună : „Pierzi al naibii şi faci să se uite toată lumea la tine, ar fi mai sănătos să ieşi de-aici." Dar cu greu l-ar fi putut servi mai bine inspiraţia. Pînă atunci Lydgate nu constatase prezenţa lui Fred, şi apariţia lui neaşteptată, însoţită de vestea sosirii domnului Farebrother, avu efectul unei scuturături serioase.

— Nu, nu, zise Lydgate. N-am nimic deosebit să-i spun. Dar — partida e în curs — trebuie să plec — am venit aici doar ca să-l văd pe Bambridge.

— Bambridge e dincolo, s-a luat la harţă cu cineva, nu cred că poate discuta acum despre afaceri. Vino cu mine la parter, ca să-l vezi pe Farebrother. Mă aştept să mă facă praf, aşa că va trebui să mă ocroteşti, urmă Fred, cu oarecare dibăcie.

Lydgate se simţi ruşinat, dar nu-l răbda inima să acţioneze aşa cum ar fi avut chef, adică refuzînd să-l vadă pe domnul Farebrother, şi coborî. Se mărginiră să-şi dea mîna şi să vorbească despre ger, iar cînd se aflară toţi trei în stradă, vicarul păru foarte dispus să-şi ia la re-

vedere de la Lydgate. Scopul lui era clar : voia să discute cu Fred între patru ochi, şi i se adresă blajin :

— Te-am deranjat, tinere *gentleman*, fiindcă am o treabă urgentă de rezolvat cu tine. Faci împreună cu mine o plimbare pînă la Sfîntul Botolph ?

Era o noapte minunată, cu cerul bătut în stele, şi domnul Farebrother propuse să facă un ocol, în drum spre bătrîna biserică, luînd-o pe şoseaua Londrei. Fraza următoare urmă astfel :

— Credeam că Lydgate nu se duce niciodată la „Dragonul Verde".

— Aşa credeam şi eu, încuviinţă Fred. Dar mi-a spus că s-a dus acolo numai ca să-l vadă pe Bambridge.

— Atunci, nu juca ?

Fred nu intenţionase să dea de gol acest lucru, însă acum fu obligat să recunoască :

— Ba juca. Dar presupun că era ceva accidental. Nu l-am mai văzut niciodată pînă acum.

— Aşadar, în ultima vreme te-ai dus des în local ?

— A, de vreo cinci-şase ori.

— Bănuiam că ai un motiv bine întemeiat care te face să renunţi la obiceiul de a frecventa localul ?

— Da. Dumneavoastră cunoaşteţi totul despre povestea mea, recunoscu Fred, căruia nu-i plăcea să i se ţină predici în felul acela. Doar mi-am descărcat cugetul în faţa dumneavoastră.

— Presupun că discuţia dintre noi îmi dă dreptul de a vorbi acum despre asta. Cred că e de la sine înţeles între noi — nu-i aşa ? — că sîntem pe picior de egalitate, ca într-o prietenie deschisă : eu te-am ascultat, şi tu vei avea bunăvoinţa să mă asculţi la rîndul tău. Pot să-mi cer dreptul de a vorbi puţin şi despre mine însumi ?

— Vă sînt cît se poate de îndatorat, domnule Farebrother, glăsui Fred, sîcîit de o presupunere jenantă.

— Nu voi nega în mod prefăcut că ai anumite obligaţii faţă de mine. Dar am să-ţi mărturisesc, Fred, că

m-am simțit ispitit să răstorn toată această situație, pur și simplu neintervenind în ceea ce se întîmplă acum. Cînd cineva mi-a spus : „Tînărul Vincy stă iarăși țintuit lîngă masa de biliard, seară de seară ; nu rabdă el prea multă vreme să se strunească", am fost ispitit să procedez pe dos de cum fac acum — adică să-mi țin gura și să aștept să cobori din nou treptele scării, mai întîi pariind, și apoi...

— N-am făcut nici un pariu, se grăbi Fred să protesteze.

— Mă bucur să aud asta. Dar îți repet, îndemnul meu a fost să pîndesc și să văd cum cotești pe drumul greșit, cum îl aduci pe Garth la capătul răbdării și pierzi cea mai bună ocazie din viața ta — situația pe care ți-ai dobîndit-o cu un efort destul de anevoios. Poți ghici ce sentiment a stîrnit această ispită în sufletul meu — sînt sigur că știi. Sînt sigur că știi că împărtășirea afecțiunii tale stă în calea afecțiunii mele.

Urmă o pauză. Domnul Farebrother părea că așteaptă o recunoaștere a faptului, și emoția ce se simțea în glasul său frumos dădea solemnitate cuvintelor lui. Dar nici un sentiment nu putea domoli surprinderea plină de neliniște pe care o încerca Fred.

— Nimeni nu s-ar fi așteptat din partea mea să renunț la ea, replică tînărul, după o clipă de ezitare ; nu era cazul de a face pe generosul.

— Firește că nu, dacă afecțiunea ei a venit în întîmpinarea simțămintelor tale. Dar legături de acest gen, chiar cînd s-au întins pe o lungă durată, sînt totdeauna supuse schimbării. Îmi pot lesne închipui că ai fi în stare să te comporți într-un fel în stare să slăbească legătura dintre voi — trebuie să-ți amintesc că Mary e legată de tine doar în mod condițional — și că în acest caz, alt bărbat, măgulindu-se că are dreptul ca ea să-l stimeze, ar izbuti să cîștige în dragostea și în respectul ei acel loc ferm pe care tu l-ai lăsa să-ți alunece din mînă. Pot să-mi închipui lesne un asemenea rezultat, repetă cu emfază domnul

Farebrother. Există un gen de înțelegere spontană care poate triumfa chiar asupra celor mai îndelungate relații.

Lui Fred îi părea că, dacă domnul Farebrother ar fi avut un cioc și pinteni în loc de limba sa foarte ascuțită, cu greu ar fi putut să fie mai crud în modul său de atac. Nutrea oribila convingere că îndărătul întregii lui declarații se află cunoașterea vreunei schimbări reale intervenite în sentimentele fetei iubite.

— Știu, desigur, că totul s-ar putea sfîrși ușor cu mine, rosti el cu glas tulburat. Dar ar începe să compare... Își curmă fraza, nedorind să trădeze tot ce simțea, și apoi adăugă, ajutat de puțină amărăciune : Dar credeam că dumneavoastră îmi arătați prietenie...

— Așa și este ; de asta mă aflu aici. Am simțit însă o puternică înclinare de a proceda altminteri. Mi-am spus în sinea mea : „Dacă apare posibilitatea ca flăcăiandrul ăsta să-și facă rău cu mîna lui, de ce ar trebui să intervii ? Nu valorezi și tu atîta cît el, și cei șaisprezece ani pe care-i ai în plus, și în cursul cărora ai umblat destul de flămînd, nu-ți dau mai mult drept la fericire decît lui ? Dacă există vreo șansă ca să se ducă de rîpă, lasă-l — poate că, oricum, nu l-ai putea opri — iar tu ai obține profitul !

Se așternu o tăcere, care-l făcu pe Fred, cuprins de răceală, să se simtă cît se poate de stingherit. Ce avea să urmeze ? Se temea să audă că i se spusese ceva lui Mary — avea senzația că ascultă mai degrabă o amenințare decît un avertisment. Cînd vicarul începu din nou să vorbească, în tonul lui se ivise o schimbare, ca o tranziție optimistă într-o gamă majoră.

— Dar am avut cîndva o intenție mai bună, și revin la vechea mea intenție. Am chibzuit că greu aș putea *să-mi iau o garanție* mai bună, Fred, decît spunîndu-ți exact ce s-a petrecut în sufletul meu. Și acum, mă înțelegi? Vreau să făurești fericirea vieții ei, și pe-a ta, și dacă

există vreo şansă ca un cuvînt de avertisment venit de la mine să îndepărteze orice risc de a se produce contrariul — ei bine, l-am rostit.

Cînd rosti ultimele cuvinte, Fred simţi că glasul vicarului se stinge. Făcu o pauză — stăteau pe un petic de verdeaţă; într-un loc unde şoseaua se abătea spre biserica Sfîntul Botolph — şi întinse o mînă ca şi cum ar fi indicat începerea convorbirii. Fred era pradă unor emoţii noi. Cîndva, o persoană extrem de sensibilă la contemplarea faptelor frumoase, a afirmat că un gest de abnegaţie îţi stîrneşte un fior regenerator prin toată făptura şi te face să te simţi gata de o viaţă nouă. În bună măsură, o asemenea stare se înstăpînise peste fiinţa lui Fred Vincy.

— Voi căuta să fiu vrednic, spuse el, şi glasul i se curmă înainte de a putea continua : „de dumneata ca şi de ea".

Între timp, domnul Farebrother îşi găsise elanul necesar pentru a mai adăuga ceva :

— Nu trebuie să-ţi imaginezi că, în acest moment, preferinţa pe care ţi-a arătat-o a scăzut cu ceva, Fred. Linişteşte-ţi inima, căci dacă vei rămîne pe drumul cel drept, şi alte lucruri vor merge drept.

— Nu voi uita niciciînd ce-aţi făcut pentru mine, răspunse Fred. Nu pot spune nimic care să pară demn de-a fi spus, voi căuta doar ca bunătatea dumneavoastră să nu se risipească în vînt.

— Asta-mi ajunge. La revedere, şi Domnul să te binecuvînteze.

În felul acesta se despărţiră. Dar amîndoi se plimbară o bună bucată de vreme, înainte de a intra în casă. O mare parte din cele gîndite de Fred ar putea fi sintetizate în cuvintele : „Desigur că ar fi fost un lucru bun pentru ea să se mărite cu Farebrother, dar dacă pe mine mă iubeşte mai mult şi dacă voi fi un soţ bun ?".

Poate că reflecțiile domnului Farebrother s-ar putea concentra într-o simplă înălțare din umeri și o mică frază : „Cînd te gîndești ce rol poate juca o fetișcană în viața unui bărbat, încît renunțarea la ea să ajungă a imita foarte bine eroismul, iar cucerirea ei să poată deveni o disciplină !".

Cap. LXVII

Acum în suflet e război civil ;
Voința-i alungată de pe tron
De-o larmă de Nevoi-mare-vizir,
Trufia-umil apare-n suplu rol
De sol cu grai abil, scuze-aducînd
Pentru rebeli flămînzi.

Din fericire, Lydgate sfîrșise prin a pierde în sala de biliard și nu fusese nicidecum încurajat să organizeze o expediție de pradă asupra norocului. Dimpotrivă, simți un dezgust pur a doua zi, cînd fu nevoit să mai plătească patrucinci lire pe lîngă cîștigurile irosite și rămase cu impresia nespus de neplăcută de-a fi făcut figură urîtă, nu numai frecîndu-și coatele de oamenii de la „Dragonul Verde", ci și comportîndu-se aidoma lor. Un filozof căzut la patima pariurilor nu se deosebește prea mult de un filistin aflat în aceleași condiții : diferența se va ivi îndeosebi în reflecțiile ulterioare, și Lydgate fu servit din belșug cu asemenea bucate. Rațiunea îi spunea că episodul acela ar fi putut fi amplificat pînă la proporțiile ruinei, doar printr-o ușoară schimbare de decor — dacă ar fi nimerit într-un tripou, unde norocul poate fi apucat cu amîndouă mîinile, în loc de a fi cules între arătător și degetul mare.

Cu toate acestea, deşi raţiunea îi sugruma dorinţa de a juca, mai stăruia impresia că, de-ar fi fost sigur de şansă, i-ar fi plăcut să se dedea jocurilor de noroc mai degrabă decît să adopte alternativa care începuse să i se impună ca inevitabilă.

Alternativa aceea era să-l solicite pe domnul Bulstrode. De nenumărate ori Lydgate se fălise, atît faţă de el însuşi cît şi faţă de alţii, că nu depindea întru nimic de Bulstrode, pe care-l ajutase să-şi realizeze planurile numai şi numai fiindcă ele îi permiteau să-şi ducă la îndeplinire propriile lui idei pe tărîmul profesional şi al binelui obştesc. În cursul relaţiilor stabilite între ei doi, mîndria lui găsise un sprijin statornic în convingerea că se folosea în chip util, pe plan social, de acel bancher influent, ale cărui opinii le socotea demne de dispreţ şi ale cărui mobiluri îi păreau un absurd amestec de impresii contradictorii ; de aceea îşi crease puternice bariere etice care-l împiedicau să-i adreseze orice fel de cerere personală însemnată. Totuşi, la începutul lui martie afacerile sale se aflau în acel impas cînd oamenii încep să-şi spună că diversele jurăminte prin care s-au legat se datorau doar ignoranţei şi să-şi dea seama că acţiunea pe care o etichetaseră drept imposibilă devine pentru ei vădit posibilă. Odiosul sechestru al lui Dover urma să fie curînd pus în aplicare, veniturile din practicarea profesiunii erau imediat absorbite de plata unor datorii întîrziate şi, în acelaşi timp, Lydgate înfrunta riscul ca furnizorii zilnici să-i refuze creditul : dar, mai presus de orice, îl obseda mereu amărăciunea deznădăjduită a Rosamundei, aşa că doctorul începuse să presimtă că se va încovoia în chip inevitabil, văzîndu-se nevoit să ceară ajutor de la unul sau altul. Mai întîi cumpănise dacă se cădea să-i scrie domnului Vincy; întrebînd-o însă pe Rosamunda, află că, aşa cum bănuise, ea îl şi solicitase de două ori pe tatăl ei, ultima dată după dezamăgirea suferită din partea lui *Sir* Godwin;

și papà declarase că Lydgate trebuie să iasă singur din încurcătură.

— Papà susține că a ajuns — fiindcă treburile i-au mers rău mai mulți ani în șir — să facă tot mai mult negoț cu capital împrumutat, și-a fost silit să renunțe la multe gusturi nevinovate ; nu poate să sacrifice nici măcar o singură sută din cele care acoperă nevoile familiei lui. A spus : „Lasă-l pe Lydgate să ceară de la Bulstrode, totdeauna au mers mînă în mînă".

Într-adevăr, Lydgate ajunsese singur la concluzia că, dacă n-avea încotro și tot trebuia să recurgă la un împrumut negirat de nimeni, relațiile lui cu Bulstrode — măcar mai mult decît cu oricare alt individ — ar putea căpăta forma unei solicitări cu caracter mai puțin personal. Indirect, Bulstrode contribuise la eșecul lui Lydgate în privința clientelei, și se arătase de asemenea extrem de satisfăcut să includă un asociat medical în planurile lui : dar cine a fost vreodată redus la gradul de dependență în care se afla acum Lydgate, fără a încerca să se convingă singur că ar avea drepturi menite să-i micșoreze umilința de a cere ? Ce-i drept, în ultima vreme păruse că interesul lui Bulstrode pentru spital lîncezește ; dar sănătatea bancherului se înrăutățise și trăda semnele unei afecțiuni nervoase cu rădăcini adînci. În alte privințe nu părea schimbat : totdeauna fusese extrem de politicos, dar Lydgate observase la el, de la bun început, o răceală pronunțată față de căsnicia lui și de alte împrejurări ale vieții sale particulare : o răceală pe care pînă atunci o preferase oricărei încercări de familiaritate între ei. Amîna din zi în zi intenția de a i se adresa, obiceiul lui de a acționa pe baza concluziilor fiind paralizat în acest caz de repulsia față de orice concluzie ca și de acțiunea care i-ar urma. Îl vedea des pe domnul Bulstrode, dar nu încerca să folosească nici o ocazie pentru scopul lui particular. La un anumit moment se gîndise : „Am să-i trimit o scrisoare : prefer calea aceasta, oricărei discuții ocolite",

altădată se gîndise : „Nu ; dacă i-aș vorbi, aș avea posibilitatea să bat în retragere înainte de a se ivi vreun semn că nu e dispus să mă satisfacă".

Totuși, zilele treceau și nu scria nici o misivă, nu căuta nici o întrevedere specială. Ferindu-se de umilința provocată de o atitudine dependentă față de Bulstrode, începu să-și familiarizeze imaginația cu alt pas, chiar mai nepotrivit cu firea lui anterioară. Începu în chip spontan să cumpănească dacă n-ar fi posibil să dea curs ideii puerile a Rosamundei, care adesea îl scosese din sărite — anume, să părăsească Middlemarch-ul fără a vedea nimic dincolo de acest preludiu. Se punea întrebarea : „S-ar găsi vreun confrate dispus să cumpere clientela mea, chiar acum, oferindu-mi oricît de puțin valorează ? După aceea s-ar putea să se țină licitația, ca o pregătire necesară pentru plecare".

Dar împotriva săvîrșirii acestui pas, despre care simțea, totuși, că ar fi însemnat o abandonare demnă de dispreț a muncii lui, o renunțare vinovată la un făgaș real și cu posibilități de lărgire pentru o activitate valoroasă, în schimbul unei luări de la capăt, fără un scop justificat — se mai ridica și obstacolul următor : cumpărătorul, dacă avea măcar șansa de a găsi vreunul, putea să nu se ivească prea curînd. Și apoi ? Aruncată într-o locuință de oameni nevoiași, chiar în cel mai mare oraș sau în cea mai îndepărtată localitate, Rosamunda nu ar fi găsit traiul care să o salveze de suferință, iar pe el să-l salveze de reprosul de a o fi cufundat în acea viață. Căci atunci cînd un om a ajuns la poalele colinei cu norocul lui, poate rămîne acolo mult și bine în pofida competenței sale profesionale. În climatul britanic nu există incompatibilitate între competența științifică și modestele locuințe mobilate : incompatibilitatea se manifestă îndeosebi între ambiția științifică și o soție care se împotrivește unui asemenea gen de locuință.

Dar în mijlocul acestor ezitări, ocazia menită să-l decidă se ivi de la sine. Un bilet trimis de domnul Bulstrode îi cerea lui Lydgate să vină să-l vadă la bancă. De cîtăva vreme, în starea bancherului se ivise o tendință ipohondrică ; iar o lipsă de somn, care era doar o ușoară exagerare a unui simptom dispeptic uzual, stăruise în conștiința lui ca un semn de anormalitate amenințătoare.

Voia să îl consulte pe Lydgate fără întîrziere, chiar în dimineața aceea, deși nu avea nimic să-i spună peste ce-i spusese și altădată. Ascultă febril cele înșirate de Lydgate ca să-i împrăștie temerile, deși cuvintele doctorului nu erau decît o repetare ; și clipa aceea, cînd Bulstrode primea o opinie medicală care-l îmbărbăta, păru să facă mai ușoară decît prevăzuse Lydgate comunicarea unei nevoi personale. Tocmai stăruise că i-ar prii domnului Bulstrode să-și mai relaxeze atenția acordată afacerilor.

— Evident că orice încordare mintală, oricît de ușoară, poate afecta o structură delicată, zise Lydgate, în stadiul acela al consultației cînd remarcile tind să treacă de la aspectul personal la cel general ; e deajuns să ne gîndim la pecetea adîncă lăsată de îngrijorare, pentru un timp, chiar asupra unor oameni tineri și viguroși. Eu am o constituție foarte puternică, totuși în ultima vreme am suferit o zguduire serioasă din pricina acumulării de necazuri.

— Presupun că o constituție aflată în stadiul de slăbiciune în care e a mea, în momentul de față, ar prezenta o vulnerabilitate deosebită, dacă holera s-ar ivi în districtul nostru. Și de cînd și-a făcut apariția lîngă Londra, nu ne rămîne altceva decît să ne închinăm în lăcașul îndurării, pentru ocrotirea noastră, urmă domnul Bulstrode, fără a intenționa să ocolească aluzia lui Lydgate, ci sincer preocupat de neliniștea provocată de propria-i stare personală.

— În orice caz, dumneavoastră v-ați îndeplinit partea de răspundere luînd bune precauțiuni practice pentru oraș, și acesta este cel mai bun mod de a cere ocrotire, îl

asigură Lydgate, simțind față de metafora cu aripi frînte și de logica falsă a evlaviei bancherului o intensă antipatie, întrucîtva sporită de aparenta surzenie a compasiunii lui.

Dar mintea doctorului pornise pe calea aceea de mult pregătită, către obținerea ajutorului, și încă nu se oprise în drum. Adăugă :

— Orașul a procedat bine în materie de curățenie, și a găsit și dispozitivele necesare ; și cred că, dacă ar veni holera, pînă și dușmanii noștri ar recunoaște că măsurile luate la spital sînt o binefacere publică.

— Adevărat, grăi domnul Bulstrode, cu oarecare răceală. Cu privire la cele spuse de dumneata, domnule Lydgate, despre relaxarea activității mele mintale, de cîtăva vreme cuget la un plan legat de acest domeniu — un plan cu un caracter foarte precis. Intenționez, măcar temporar, să mă retrag de la conducerea multor treburi, fie ele filantropice ori comerciale. De asemeni, mă gîndesc să-mi schimb pentru un timp reședința ; probabil că voi închide sau voi închiria domeniul „Crîngurile", și-mi voi alege o reședință situată la malul mării — bineînțeles, conform sfatului primit cu privire la salubritate. Ar fi o măsură pe care dumneata ai recomanda-o ?

— A, da, zise Lydgate, lăsîndu-se pe spate în fotoliu, cu o neîndemînare greu stăpînită, sub privirea deschisă a ochilor spălăciți ai bancherului, copleșit de intensa preocupare a acestuia pentru propria lui persoană.

— Am simțit de multă vreme că ar trebui să abordez cu dumneata o discuție în legătură cu spitalul nostru, continuă Bulstrode. În condițiile indicate mai înainte, firește că trebuie să încetez de a avea orice rol personal în conducerea spitalului și e împotriva vederilor mele despre responsabilitate să continui a acorda subscripții largi unei instituții pe care nu o pot supraveghea personal și căreia nu-i pot, în oarecare măsură, regla mersul. De aceea, în cazul punerii în practică a deciziei mele ultime, anume de

a părăsi Middlemarch-ul, voi găsi de cuviință să retrag Spitalului Nou orice sprijin, în afară de cel reprezentat de faptul că am acoperit mare parte din cheltuielile necesitate de clădirea lui și am contribuit ulterior, cu sume însemnate, la funcționarea lui plină de succes.

Gîndul lui Lydgate, cînd Bulstrode făcu o pauză, fu; „Poate că a pierdut o sumă însemnată". Ipoteza oferea cea mai plauzibilă explicație a acelui discurs care produsese o schimbare destul de surprinzătoare în așteptările lui. Replică:

— Mă tem că cu greu va putea fi compensată pierderea suferită de spital.

— Greu, ripostă Bulstrode, pe același ton răspicat, cristalin; doar prin unele modificări de plan. Singura persoană pe a cărei dorință de a-și mări contribuția se poate conta cu certitudine este doamna Casaubon. Am avut o întrevedere cu dînsa pe tema aceasta, și i-am subliniat, așa cum sînt pe cale să fac și cu dumneata, că ar fi de dorit să se cîștige un sprijin mai larg pentru Spitalul Nou printr-o schimbare de sistem.

Altă pauză, dar Lydgate nu scoase o vorbă.

— Schimbarea la care mă refer este o contopire cu dispensarul, astfel ca Spitalul Nou să fie considerat ca un adaos special adus instituției mai vechi, avînd același comitet de conducere. Va fi necesar, totodată, ca și conducerea medicală a celor două instituții să fie unificată. În felul acesta, orice dificultate cu privire la întreținerea adecvată a noului nostru așezămînt va fi înlăturată; interesele filantropice din orașul nostru vor înceta de a mai fi divizate.

Domnul Bulstrode își coborîse privirea de la fața lui Lydgate la nasturii hainei sale, cînd făcu o nouă pauză.

— Fără îndoială că este un proiect bun în ce privește modalitățile și mijloacele, comentă Lydgate, cu o nuanță de ironie tăioasă în glas. Dar nu este de așteptat din partea mea să mă bucur de el imediat, deoarece unul dintre re-

zultate va fi că alți medici vor da peste cap sau vor înlătura metodele mele, chiar de n-ar avea alt motiv decît faptul că îmi aparțin.

— Eu personal, după cum știi domnule Lydgate, acord o înaltă prețuire prilejului folosit cu sîrguință de dumneata de a introduce procedee noi și independente : mărturisesc că planul original îmi stătea mult la inimă, sub rezerva supunerii lui către Voința Divină. De vreme însă ce indicații ale providenței cer de la mine o renunțare, mă supun.

Bulstrode vădea o abilitate cam exasperantă în conversația aceea.

Metafora frîntă și logica falsă a justificării, care stîrniseră disprețul interlocutorului său, se potriveau perfect cu un mod de a expune faptele ce făcea ca lui Lydgate să-i vină greu a-și manifesta indignarea și dezamăgirea După cîteva reflecții rapide, întrebă doar :

— Și care este părerea doamnei Casaubon ?

— Aceasta este a doua problemă ; tocmai voiam să ți-o aduc la cunoștință, zise Bulstrode, care-și pregătise temeinic explicațiile ministeriale. Îți dai seama, ea este o femeie cu cele mai generoase dispoziții, și din fericire în posesia — presupun că nu a unei mari averi — dar a unor fonduri de care se poate dispensa foarte ușor. M-a informat că, deși a destinat altui scop partea principală a acestor fonduri, dorește să reflecteze dacă nu ar putea să-mi preia complet locul, în ce privește spitalul. Dar dorește un răgaz ca să chibzuiască mai matur asupra acestei chestiuni, și i-am spus că nu trebuie să se grăbească, pentru că, de fapt, propriile mele planuri nu sînt încă definitive.

Lydgate fu cît pe-aci să spună : „Dacă doamna Casaubon ar lua locul dumitale, ar fi un cîștig, și nu o pierdere". Dar mintea lui stătea încă sub apăsarea unei poveri care-l oprea de la această voioasă candoare. Replică :

— Atunci, presupun că pot discuta acest subiect cu doamna Casaubon.

— Exact ; dorește în mod expres acest lucru. Decizia ei, mi-a spus, va depinde mult de cele ce-i poți spune dumneata. Dar nu în momentul acesta : cred că tocmai pleacă într-o călătorie. Am la mine scrisoarea ei, urmă domnul Bulstrode, scoțînd-o din buzunar și citind cîteva pasaje : „În perioada imediat următoare am de împlinit cîteva alte obligații... Plec în Yorkshire, cu *Sir* James și *Lady* Chettam, iar hotărîrile la care voi ajunge cu privire la o moșie pe care trebuie s-o văd pot afecta puterea mea de a contribui la cheltuielile spitalului". Așadar, domnule Lydgate, nu e necesară nici o grabă în această materie ; doream însă să te înștiințez din vreme despre cele ce s-ar putea întîmpla.

Domnul Bulstrode puse la loc scrisoarea în buzunarul lateral al surtucului și își schimbă atitudinea, ca și cum chestiunea ar fi fost tranșată. Lydgate, a cărui speranță renăscută cu privire la spital îl făcea doar să simtă și mai viu faptele care îi otrăveau speranța, își dădu seama că efortul pentru obținerea unui ajutor — dacă mai merita să fie făcut — trebuia să fie împlinit în clipa aceea, ba chiar cu energie.

— Vă sînt foarte îndatorat că m-ați informat pe larg, începu el, cu un ton ce vădea o intenție fermă, totuși cu un debit întrerupt care arăta că vorbea în silă. Pentru mine țelul cel mai înalt îl reprezintă profesia mea, și am identificat Spitalul Nou cu cea mai bună aplicare pe care o pot da în prezent profesiei mele. Dar aplicarea cea mai bună nu este totdeauna același lucru cu succesul monetar. Tot ceea ce a făcut ca Spitalul Nou să fie nepopular, a contribuit, împreună cu alte cauze — cred că sînt legate toate de zelul meu profesional — pentru a mă face nepopular și pe mine ca practician. Capăt de obicei pacienți care nu îmi pot plăti. Aș ține foarte mult la ei, dacă nu aș avea și eu de făcut plăți, la rîndul meu.

Lydgate așteptă puțin, dar Bulstrode se rezumă doar să se încline puțin, privindu-l țintă, așa încît urmă, cu

aceeași rostire întreruptă — de parcă ar fi înghițit în silă un hap.

— Am alunecat în dificultăți bănești din care nu văd nici o cale de ieșire, decît dacă cineva care are încredere în mine și în viitorul meu îmi va avansa o sumă, fără a cere altă garanție. Îmi rămăsese foarte puțină avere cînd am venit aici. Nu am perspective de a obține bani de la familia mea. Ca urmare a căsătoriei, cheltuielile personale mi-au depășit cu mult așteptările. În momentul acesta, rezultatul este că mi-ar trebui o mie de lire ca să mă scoată la liman. Vreau să spun, să mă eliberez de riscul de a mi se scoate în vînzare toate bunurile, ca garanție pentru cea mai importantă datorie — precum și pentru a ne putea întreține cîtva timp de-acum înainte, din micul nostru venit. Am aflat că nu există nici o șansă ca tatăl soției mele să-mi facă un asemenea avans. De aceea menționez situația mea unui... singurului om care ar putea avea oarecare relație personală cu prosperitatea sau ruina mea.

Lydgate detesta sunetul propriei sale voci. Dar acum vorbise, și se exprimase într-un mod direct, imposibil de a fi înțeles greșit. Domnul Bulstrode replică fără grabă, dar fără ezitare :

— Sînt mîhnit, deși, mărturisesc, nu surprins de această informație, domnule Lydgate. Întrucît mă privește, am regretat înrudirea dumitale prin alianță cu familia cumnatului meu, care a fost totdeauna deprinsă cu risipa și care a și contractat multe datorii la mine, pentru a-și menține poziția actuală. Sfatul ce ți-l pot da, domnule Lydgate, ar fi ca, în loc de a te îngloda în alte obligații și a continua o luptă cu rezultat îndoielnic, pur și simplu să te declari falit.

— Asta nu mi-ar schimba cu nimic perspectivele, zise Lydgate, ridicîndu-se de pe scaun și vorbind cu acreală, chiar dacă faptul în sine ar fi un lucru mai agreabil.

— Asemenea situație reprezintă totdeauna o încercare, cuvîntă domnul Bulstrode, dar încercările, dragul meu

domn, sînt soarta noastră aici pe pămînt, și înseamnă un avertisment necesar. Îți recomand să cîntărești bine sfatul dat de mine.

— Vă mulțumesc, spuse Lydgate, fără să știe prea bine ce spune. V-am reținut prea mult. La revedere.

Cap. LXVIII

Ce strai de har Virtutea-și poate pune,
Cînd Viciul e prosper, cu-un strai la fel?
Cînd Rău și Viclenie, Indiscrețiune,
Au rol frumos, și-un lăudabil țel?
Cu-acest uriaș volum de întîmplări,
Lumea-mplinirii universală hartă
Ține-un puternic frîu, și-n' coborîri
Vădește că cel mai drept drum te poartă
Mai bine spre succes. Grava-experiență,
Cu-ochi-învățați privind a firii lege,
Și-adună a vîrstelor inteligență
Mai sigur c-amăgirea știe-alege!

Daniel, *Musophilus*

Schimbarea aceea de proiecte și deplasarea de interese afirmată sau trădată de Bulstrode în conversația avută cu Lydgate fusese determinată la el de o experiență aspră, prin care trecuse din perioada licitației de la domnul Larcher, cînd Raffles îl recunoscuse pe Will Ladislaw și cînd bancherul încercase în zadar să înfăptuiască resti-

tuirea care ar fi putut îndemna Divina Pronie să oprească urmările dureroase.

Convingerea lui că Raffles — doar dacă nu cumva murise — avea să se întoarcă negreșit, în scurtă vreme, la Middlemarch, fusese justificată. În ajunul Crăciunului, individul reapăruse la „Crînguri". Bulstrode era acasă, astfel încît îl putu primi și-l opri să comunice cu restul familiei, dar nu fu în stare să împiedice cu totul ca împrejurările vizitei să-l compromită și să o alarmeze pe soția lui. Raffles se arătă mai puțin maleabil decît se vădise în apariţiile sale anterioare, starea lui de cronică agitaţie mintală, adică efectul crescînd al obișnuitei neîncumpătări alungîndu-i rapid din creier orice impresie lăsată de cele ce i se spuneau. Stărui să fie găzduit în casă, și Bulstrode, cîntărind două categorii de necazuri posibile, găsi că soluția aceea înfățișa o alternativă mai puțin primejdioasă decît dacă individul s-ar fi dus în oraș. În seara aceea îl ținu îndelung în odaia lui și-l conduse pînă la pat, și în tot acest timp Raffles se amuza grozav de sîciiala ce i-o pricinuia acelui cuviincios și peste măsură de prosper tovarăș de păcate — un amuzament despre care se exprimă în chip mucalit că oglindea doar plăcerea prietenului său de a adăposti pe un om care fusese serviabil cu el și nu dispunea de veniturile lui. Sub glumele lui zgomotoase se ascundea un calcul șiret — o rece hotărîre de a stoarce de la Bulstrode o sumă cu-atît mai rotundă, ca preț pentru scutirea de acea nouă metodă de aplicare a torturii. Dar viclenia lui întrecuse puțin măsura.

Într-adevăr, Bulstrode era mai torturat decît putea să-și imagineze Raffles, cu firea lui necioplită. Îi spusese soției sale că nu făcea decît să se îngrijească de făptura aceea prăpădită, victima viciului, care altminteri ar fi putut să se vatăme singur ; implica, fără a folosi o formă directă de făţărnicie, că o legătură de rudenie îl silea

să ia asupră-și grija lui și că Raffles dădea semne de alienare mintală, așa că urma să-l conducă personal pe nefericit cu trăsura. Prin aluziile acelea știa că-i furnizează doamnei Bulstrode informații prudente pentru uzul fiicelor și al servitorilor, și lămurea de ce nu mai lăsa pe nimeni să intre în cameră, nici măcar ca să-i aducă hrană și băutură. Dar îl stăpînea o spaimă de moarte ca nu cumva cineva să-l audă pe Raffles cînd se referea cu glas tare, fățiș, la fapte trecute — și ca nu cumva doamna Bulstrode să fie pur și simplu ispitită să tragă cu urechea la ușă. Cum o putea opri, sau cum să-și trădeze spaima deschizînd ușa pentru a o surprinde?

Era o femeie cu purtări oneste, directe, și nu prea se potrivea cu firea ei să urmeze o cale atît de josnică pentru a ajunge la cunoașterea unor lucruri penibile; dar teama domnului Bulstrode se arătă mai puternică decît calculul probabilităților.

În modul acesta, Raffles împinse tortura prea departe și obținuse un rezultat pe care nu-l prevăzuse în planul lui. Arătîndu-se exasperant de nemaleabil, îl făcuse pe Bulstrode să simtă că singura cale ce-i rămăsese era să-l înfrunte cu hotărîre. În seara aceea, după ce-l duse pe Raffles la culcare, bancherul ordonă ca la șapte și jumătate, în dimineața următoare, să i se pregătească cupeul lui închis. La șase era de mult îmbrăcat și-și petrecuse o parte din zbucium cufundat în rugăciune, înșirînd argumentele menite să-i evite pedepsele dacă cumva se dovedise vreodată fățarnic și rostise vreun neadevăr în fața Domnului. Fiindcă Bulstrode se ferea de o minciună directă, mult prea teribilă față de numărul fărădelegilor sale indirecte. Dar multe dintre fărădelegile acelea erau asemenea impulsurilor fizice, de care conștientul nostru nici nu ține seama deși, în mod subtil, ele ne apropie de telul fixat de mintea sau de dorința noastră. Și numai lucrurile de care sîntem profund conștienți ne trezesc senzația vie că sînt văzute și de Atotștiutorul.

Bulstrode se duse, cu lumînarea în mînă, la capătîiul lui Raffles, care dădea impresia că ar fi prada unui vis apăsător. Stătu așa în tăcere, sperînd că prezența luminii va sluji la deșteptarea treptată și blîndă a celui adormit, fiindcă se temea ca un zgomot să nu-l trezească prea brusc. Contemplase vreo cîteva minute în șir cutremurăturile și convulsiile care păreau că se vor încheia cu deșteptarea, cînd Raffles, cu un ton horcăit prelung, pe jumătate înăbușit, sări în sus și-și roti privirea terorizat, tremurînd și gîfîind. Dar nu mai scoase alt sunet și Bulstrode, punînd jos lumînarea, îl așteptă să se dezmeticească.

Mai trecu un sfert de ceas pînă cînd Bulstrode, cu un ton rece, categoric, pe care nu-l mai adoptase pînă atunci, îi zise :

— Am venit așa devreme să te văd, domnule Raffles, pentru că am poruncit ca trăsura să fie pregătită la șapte și un sfert, și am de gînd să te conduc pînă la Ilsey, unde poți fie să iei trenul, fie să aștepți poștalionul.

Raffles se pregătea să spună ceva, dar Bulstrode i-o luă înainte, poruncitor, cu vorbele :

— Păstrează tăcerea, domnule, și ascultă cele ce-am să-ți spun. Îți voi da o sumă de bani acum și îți voi trimite din cînd în cînd o sumă rezonabilă, la cererea formulată de dumneata într-o scrisoare ; dar dacă ai de gînd să te înfățișezi aici, dacă te mai întorci la Middlemarch, dacă-ți folosești limba într-un mod injurios pentru mine, vei fi nevoit să trăiești din roadele ce-ți poate aduce ticăloșia dumitale, fără a te mai bizui pe vreun ajutor din partea mea. Nimeni nu te va plăti fiindcă îmi terfelești numele : știu pînă unde poți merge cu ticăloșia născocirilor împotriva mea, și-ți voi înfrunta uneltirile, dacă cutezi să-mi cazi pe cap. Scoală-te, domnule, și fă cum îți poruncesc, fără scandal, altfel voi trimite după un polițist să te ridice din domiciliul meu, și poți să-ți împrăștii istoriile în toate tavernele din oraș, dar de la

mîine nu vei căpăta nici măcar șase pence ca să-ți plătești cheltuielile.

În viața lui, Bulstrode vorbise rareori atît de nervos și energic : deliberase o bună parte din noapte asupra acelei scurte cuvîntări și a efectelor ei probabile, și deși nu era încredințat că avea să-l scape definitiv de o revenire a lui Raffles, ajunsese la concluzia că, în partida angajată, nu putea dispune de o miză mai bună. În dimineața aceea, vorbele lui izbutiră să-i asigure supunerea acestui ins sleit de putere : sistemul nervos intoxicat al intrusului se muie în fața comportării reci, hotărîte, a lui Bulstrode, și se lăsă dus în liniște în cupeu, înainte ca familia să-și ia micul dejun. Servitorii își închipuiau că au de-a face cu o rudă săracă și nu se mirau defel că un om sever ca stăpînul lor, care ținea capul sus în lume, se rușincază de asemenea văr și vrea să se descotorosească de el. Drumul de zece mile făcut de bancher în trăsură, alături de odiosul lui însoțitor, constituia un posomorît început al sărbătorii Crăciunului ; dar, la sfîrșitul lui, Raffles își dobîndise curajul și se despărți plin de o mulțumire explicabilă prin faptul că bancherul îi dăduse o sută de lire. Feluriteˇ motive îl îndemnaseră pe Bulstrode să se arate mînă largă, dar nici el nu le cercetase îndeaproape pe toate. Tot stînd și privindu-l pe Raffles în somnul lui zbuciumat, desigur că-i venise ideea că omul se șubrezise rău de cînd îi dăruise prima dată două sute de lire.

Avusese grijă să-i repete răspicat hotărîrea sa de a nu se mai lăsa tras de sfori ca o marionetă, și încercase să bage în capul lui Raffles că riscurile de a-l șantaja erau absolut egale cu riscurile lui de a-l sfida. Dar cînd, scăpat de prezența lui respingătoare, Bulstrode se înapoie la căminul tihnit, nu era încredințat în sinea lui că și-a asigurat altceva decît un scurt răgaz. Se simțea de parc-ar fi avut un coșmar oribil, și nu-și putea alunga

din minte imaginile visului, cu odioasa lor suită de senzații, ca și cum peste plăcuta ambianță a vieții sale de familie, o reptilă periculoasă și-ar fi lăsat dîrele băloase.

Nimeni dintre noi nu cunoaște precis în ce proporție viața noastră lăutrică este alcătuită din părerile pe care credem că le au despre noi alți oameni, pînă cînd această structură a opiniei publice nu e amenințată să se prăbușească.

Bulstrode era cu atît mai conștient că în mintea soției sale se aduna un torent de presimțiri nesigure, cu cît ea se ferea cu grijă să facă cea mai mică aluzie la așa ceva. Fusese deprins să guste zilnic aroma supremației și să primească tributul unei totale deferențe, iar certitudinea că cineva îl pîndește sau îi măsoară gesturile cu bănuiala ascunsă că ar avea o taină ce-i știrbește reputația, îl făcea să se bîlbîie cînd încerca să se justifice. Pentru oameni cu temperamentul neliniștit al lui Bulstrode, adesea este mai rău să prevadă decît să vadă ; iar imaginația lui sporea mereu teama provocată de iminența unei catastrofe. Da, era iminentă, căci dacă sfidarea aruncată lui Raffles nu-l ținea la distanță pe omul acela — și cu toate că se ruga pentru acest rezultat, abia de îndrăznea să-l spere — catastrofa era de neînlăturat. În van își spunea că, dacă se îngăduia catastrofei să izbucnească, însemna că e o vestire divină, o osîndă, o pregătire ; asemenea gînduri nu-l împiedicau să dea înapoi cu spaimă din fața rugului imaginar, și își spunea mai departe că, fără îndoială, slava divină ar avea mai mult de cîștigat dacă el scăpa de dezonoare. Replierea aceea îl îndemnă în cele din urmă să facă pregătirile necesare pentru a părăsi Middlemarch-ul. Dacă trebuia să fie dezonorat prin dezvăluirea adevărului despre el, atunci măcar să se afle la o distanță mai puțin dogoritoare de disprețul vechilor săi vecini ; iar într-un cadru nou, unde viața lui nu ar fi fost pătrunsă de aceeași ascuțită sensibilitate, călăut,

chiar dacă l-ar fi urmărit, ar fi fost mai puțin formidabil. În sfîrșit, știa că părăsirea orașului avea să o îndurereze adînc pe soția sa și, chiar și din alte considerente, ar fi preferat să rămînă acolo unde-și înfipsese rădăcinile. De aceea la început își făcu pregătirile la modul condițional, dorind să lase în toate direcțiile o portiță deschisă pentru întoarcerea lui, după o scurtă absență, dacă vreo intervenție favorabilă a Providenței avea să-i risipească temerile. Se pregătea să treacă administrarea băncii în mîinile altora și să renunțe la orice control activ al afacerilor comerciale, sub pretextul sănătății sale șubrezite, dar fără a exclude posibilitatea unei viitoare reluări a muncii. Măsura avea să provoace anumite debursări suplimentare și o oarecare scădere a venitului său, peste cea suferită din pricina crizei generale a negoțului ; iar Spitalul Nou se înfățișa drept principalul capitol de cheltuieli la care putea să facă economii frumușele.

Acest proiect determinase discuția lui cu Lydgate. În momentul acela, însă, măsurile luate de el în majoritatea cazurilor nu depășiseră un stadiu în care să poată fi revocate, dacă s-ar fi dovedit că nu mai erau necesare. Amîna mereu etapele finale ; în mijlocul spaimelor sale, la fel ca mulți alți oameni aflați în primejdie de a naufragia sau de a fi zvîrliți din trăsură de caii care au luat vînt, avea impresia irezistibilă că se va întîmpla ceva care să împiedice calamitatea, și că a-și strica viața printr-o transplantare tîrzie ar putea constitui un act prea pripit, mai cu seamă fiindcă îi venea foarte greu să-i explice în mod satisfăcător soției sale proiectul de a se exila pe termen nedefinit din singurul loc unde ei i-ar fi plăcut să trăiască.

Printre afacerile de care trebuia să se îngrijească Bulstrode figura și administrarea fermei de la Stone Court, în cazul absenței sale ; și în această privință, ca și în toate celelalte chestiuni legate de imobilele și terenurile pe care le poseda în Middlemarch sau în jurul orașului, se

consultase cu Caleb Garth. Ca orice persoană silită să rezolve treburi de acest gen, dorea să aibă un agent care să fie mai preocupat de interesele patronului decît de ale lui personal. Cu priviré la Stone Court, de vreme ce Bulstrode dorea să păstreze controlul asupra inventarului și să stabilească un aranjament prin care să poată, dacă se decidea astfel, să-și reia recreația favorită, adică aceea de intendent principal, Caleb îl sfătuise să nu se încreadă într-un simplu arendaș, ci să închirieze anual pămîntul, cu vitele și uneltele, luînd o parte proporțională din venituri.

— Pot avea încredere în dumneata să-mi găsești un chiriaș în aceste condiții, domnule Garth ? întrebă Bulstrode. Și vrei să-mi menționezi suma anuală care te-ar răsplăti pentru administrarea afacerilor discutate pînă acum ?

— Am să chibzuiesc, răspunse Caleb, cu bruscheța lui tipică. Am să văd cum pot s-o scot la capăt.

Dacă nu s-ar fi gîndit la viitorul lui Fred Vincy, probabil că domnul Garth nu ar fi fost bucuros să se mai încarce cu încă o muncă, soția sa temîndu-se totdeauna de vreun exces în această direcție, pe măsură ce îmbătrînea. Dar cînd se despărți de Bulstrode, după discuția aceea, îi veni o idee foarte ademenitoare cu privire la arendarea domeniului Stone Court. Ce-ar fi fost dacă Bulstrode ar fi încuviințat să-l plaseze pe Fred Vincy acolo, cu înțelegerea ca el, Caleb Garth, să răspundă de administrare ? Ar fi fost o școală excelentă pentru Fred ; ar fi putut scoate de-acolo un venit modest, și totuși i-ar fi rămas destul timp pentru a acumula cunoștințe, ce aveau să-i folosească și în alte treburi. Îi pomeni doamnei Garth de ideea aceea cu o încîntare atît de evidentă, încît pe ea nu o răbdă inima să nu tragă un duș peste bucuria lui, exprimîndu-și teama, pe care o simțea necontenit, de a-l vedea luîndu-și prea multe poveri în spinare.

— Flăcăul o să fie în al şaptelea cer de fericire, o asigură el, lăsîndu-se pe spate în fotoliu cu un aer radios, dacă i-aş putea spune că totul e aranjat. Gîndeşte-te, Susan! Mintea lui a dat mereu tîrcoale locului ăstuia, de ani de zile, înainte de moartea bătrînului Featherstone. Şi ar însemna o întorsătură frumoasă a lucrurilor, dacă, pînă la urmă, locul ar putea să încapă pe mîna lui, într-un fel cinstit şi harnic; ar intra astfel în afaceri. Fiindcă întrevăd destule probabilităţi ca Bulstrode să-l lase să meargă mai departe şi, cu vremea, să-i vîndă tot inventarul. Pot să-mi dau seama că încă nu s-a hotărît dacă se va statornici aici sau în altă parte, în mod durabil. Niciciînd, un proiect nu mi-a făcut mai multă plăcere. Şi apoi, încet-încet, copiii s-ar putea căsători, Susan.

— N-o să-i pomeneşti nimic de planul ăsta lui Fred, pînă ce nu te asiguri că Bulstrode e de acord? spuse doamna Garth, pe un ton de blîndă avertizare. Cît despre căsătorie, Caleb — noi, bătrînii, nu avem nevoie să contribuim la grăbirea ei.

— A, nu ştiu, replică bunul Caleb, legănîndu-şi capul dintr-o parte în alta. Căsătoria domesticeşte omul. Oricum, n-am să suflu o vorbă pînă nu ştiu exact pe ce teren păşesc. Am să stau din nou de vorbă cu Bulstrode.

Profită de cel dintîi prilej pentru a-i vorbi. Bulstrode era departe de a arăta un interes cald nepotului său, dar îl mîna puternica dorinţă de a-şi asigura serviciile domnului Garth pentru multe capitole împrăştiate ale afacerilor sale, de care era sigur că ar suferi pierderi considerabile dacă s-ar afla sub o administrare mai puţin conştiincioasă. Din pricina aceasta nu făcu nici o obiecţie la propunerea domnului Garth. Avea şi un motiv în plus de a nu regreta consimţămînul la un lucru de care urma să beneficieze un membru al familiei Vincy. Anume, doamna Bulstrode, auzind despre datoriile lui Lydgate, îşi manifestase nerăbdarea de a afla dacă soţul

ei nu ar putea face ceva pentru biata Rosamunda și se arătase foarte tulburată aflînd din gura lui că afacerile lui Lydgate nu erau ușor remediabile și că planul cel mai înțelept ar fi fost să le lase „să-și urmeze cursul". Doamna Bulstrode îi declarase atunci, pentru prima dată : „Cred că te porți cam dur cu familia mea, Nicholas. Și sînt sigură că nu am nici un motiv de a-mi renega vreunul din neamuri. Se poate să aibă purtări prea lumești, dar nu s-a găsit încă nici o persoană care să afirme despre ei că n-ar fi respectabili."

— Scumpa mea Harriet, replicase domnul Bulstrode, clătinîndu-se sub ochii soției care se umpleau de lacrimi, i-am procurat fratelui tău un capital însemnat. Nu se poate aștepta nimeni din partea mea să am grijă și de copiii lui căsătoriți.

Părea un lucru just, și reproșul doamnei Bulstrode se transformă în milă pentru sărmana Rosamunda, căci prevăzuse ea dintotdeauna ce roade putea să dea educația ei nesocotită.

Dar, amintindu-și de dialogul acela, domnul Bulstrode simți că, în clipa cînd va fi constrîns să-i vorbească pe larg soției sale despre planul de a părăsi Middlemarch-ul, se va bucura să-i spună totodată că făcuse un aranjament care putea fi spre binele nepotului ei, Fred. Deocamdată se mărginise să-i menționeze că se gîndea să închidă pentru cîteva luni „Crîngurile" și să închirieze o casă pe coasta de sud.

Drept care, domnul Garth căpătă asigurarea mult rîvnită că, în cazul plecării familiei Bulstrode din Middlemarch, i se va permite lui Fred Vincy să capete în arendă domeniul Stone Court, în condițiile propuse de el.

Caleb nu-și mai încăpea în piele de bucurie, sperînd din toată inima în acea „întorsătură frumoasă" pe care urmau să o ia lucrurile, astfel încît, dacă stăpînirea de sine nu i-ar fi fost impusă de o mică mustrare afectu-

oasă făcută de nevastă-sa, i-ar fi trădat totul lui Mary, vrînd „ca fetița să aibă o mîngîiere". Își ținu însă gura, și păstră în mare secret față de Fred anumite vizite făcute la Stone Court, cu scopul de a cerceta mai îndeaproape starea moșiei și a inventarului și de a trece la o estimație preliminară. Hotărît, vizitele acelea îi creau mai multă înfrigurare decît i-ar fi solicitat, în mod firesc, graba cu care se desfășurau evenimentele ; dar o încîntare paternă îi stimula mintea cu acel crîmpei de fericire probabilă, ținut în rezervă ca un tainic dar de nuntă pentru Fred și Mary.

— Gîndește-te, totuși, că întregul plan s-ar putea dovedi un castel clădit pe nisip, îl avertiză doamna Garth.

— Ei bine, ei bine, ripostă Caleb, chiar așa, castelul nu se va rostogoli în capul nimănui.

Cap. LXIX

De ți-a prins auzul cuvînt, cu tine odată să piară.

Ecleziastul

Domnul Bulstrode se afla încă în biroul lui directorial de la bancă, pe la ceasurile trei, în aceeași zi în care îl primise acolo pe Lydgate, cînd funcționarul intră ca să-l anunțe că-i înșăuase calul și, de asemenea, că domnul Garth era afară și cerea să stea de vorbă cu el.

— Să poftească, zise Bulstrode, și Caleb intră. Te rog să iei loc, domnule Garth, continuă bancherul, pe cel mai suav ton. Mă bucur că ai venit tocmai la timp ca să mă mai găsești aici. Știu că la dumneata contează fiecare minut.

— A, spuse blajin Caleb, legănîndu-și încet capul, și se așează, punîndu-și pălăria pe dușumea.

Își ațintì privirea în podea, aplecîndu-se și lăsîndu-și degetele lungi să-i atîrne între genunchi, mișcîndu-le pe rînd, de parcă fiecare dintre ele i-ar fi împărtășit vreunul din gîndurile care-i umpleau fruntea vastă și liniștită.

Domnul Bulstrode, ca toți cei care-l cunoșteau pe Caleb, se obișnuise cu încetineala acestuia cînd începea să discute despre orice subiect socotit important, și se cam aștepta să-i amintească de propunerea de a cumpăra niște case de pe Blindman's Court, de dragul de a le dărîma și apoi reclădi — asemenea sacrificiu al proprietății urmînd a fi bine răsplătit de revărsarea de aer și lumină adusă în locul acela. Cu astfel de propuneri își cam punea uneori Caleb patronii în încurcătură ; dar de obicei îl găsea pe Bulstrode gata să-i țină isonul în materie de proiecte de reformă, și pînă atunci se înțeleseseră bine. Cînd cuvîntă din nou, însă, spuse cu glas îmbunat :

— Tocmai acum am venit de la Stone Court, domnule Bulstrode.

— Și sper că n-ai găsit nimic rău, zise bancherul. Am fost și eu pe acolo ieri. Anul ăsta Abel a făcut treabă bună cu mieii.

— Păi, de, grăi Caleb, înălțînd o privire gravă, totuși am găsit ceva *rău* acolo — un străin, care este tare bolnav, socot eu. Are nevoie de un doctor, și am venit să vă spun de treaba asta. Îl cheamă Raffles.

Văzu cum cuvintele lui descărcară parcă un curent electric prin tot trupul lui Bulstrode. Bancherul se gîndise că temerile sale prea stăteau mereu de veghe pentru a mai putea fi luat prin surprindere, dar se înșelase.

— Bietul nefericit ! rosti el compătimitor, deși buzele îi tremurau puțin. Ai idee cumva cum a ajuns acolo ?

— L-am dus chiar eu, răspunse liniştit Caleb. L-am luat în cabrioleta mea. Coborîse din diligenţă şi mergea pe şosea, ceva mai încolo de cotitura de la casa accizelor, şi eu l-am depăşit... Şi-a adus aminte că m-a văzut odată cu dumneata la Stone Court şi mi-a cerut să-l duc acolo. Am văzut că boleşte pe picioare : mi-am zis că ar fi o treabă cuminte să-l duc sub un acoperiş. Şi acum cred că n-ar trebui să mai pierdeţi timp, ci să cereţi numaidecît pentru el sfatul unui medic.

Cînd isprăvi de vorbit, Caleb îşi luă pălăria de pe jos şi se ridică de pe scaun.

— Desigur, aprobă Bulstrode, a cărui minte lucra foarte activ în momentul acela. Poate că mă vei îndatora chiar dumneata, domnule Garth, intrînd la domnul Lydgate cînd vei trece pe-acolo ; sau, stai ! probabil că la ora aceasta îl poţi găsi la spital. Mai întîi o să-l trimit călare pe omul meu pînă la spital, cu un bilet pe care-l scriu chiar în clipa asta, şi apoi voi porni eu însumi spre Stone Court.

Bulstrode aşternu în grabă un bilet şi ieşi să-i transmită servitorului său însărcinarea. Cînd se întoarse, Caleb stătea ca mai-nainte, cu o mînă pe spătarul scaunului, ţinîndu-şi în cealaltă pălăria. În mintea lui Bulstrode domina gîndul : „Poate că Raffles i-a vorbit lui Garth numai despre boala lui. Garth se poate mira cum pesemne că a mai făcut-o, de intimitatea pe care acest individ pretinde că ar avea-o cu mine, dar nu ştie nimic. Şi se arată prietenos cu mine — îi pot fi de folos."

Jinduia să capete o confirmare a acestei ipoteze optimiste, dar ar fi însemnat să-şi trădeze frica dacă ar fi pus vreo întrebare cu privire la ce-a spus sau ce-a făcut Raffles.

— Îţi sînt peste măsură de îndatorat, domnule Garth, rosti bancherul, cu politeţea sa din totdeauna. Servitorul meu se va întoarce peste cîteva minute, iar după aceea

mă voi duce personal să văd ce se poate face pentru acest nenorocit. Poate că mai ai şi altă treabă cu mine ? Dacă-i aşa, te rog să iei loc.

— Mulţumesc, grăi Caleb, făcînd un mic gest cu mîna dreaptă, ca să înlăture invitaţia. Vreau să vă spun, domnule Bulstrode, că trebuie să vă cer să vă încredinţaţi afacerile în alte mîini decît ale mele. Vă sînt obligat pentru felul frumos în care mi-aţi întîmpinat propunerile — cu privire la închirierea domeniului Stone Court şi la toate celelalte afaceri. Dar trebuie să renunţ la ele.

În sufletul lui Bulstrode pătrunse, ca un vîrf de cuţit, o certitudine ascuţită.

Mai întîi nu fu în stare să rostească decît :

— E o schimbare bruscă, domnule Garth.

— Aşa e, zise Caleb, dar părerea mea rămîne absolut fermă. Trebuie să renunţ la aceste afaceri.

Vorbea cu o hotărîre foarte bonomă, şi totuşi vedea cum Bulstrode părea că se chirceşte sub bonomia aceea ; chipul lui arăta uscat şi ochii se fereau de privirea aţintită asupra lor. Caleb simţea o milă profundă pentru el, dar n-ar fi putut născoci nici un fel de pretext pentru a-şi explica decizia, chiar dacă i-ar fi folosit la ceva.

— Mă nelinişteşte gîndul că ai fost adus la această hotărîre de unele calomnii zvîrlite la adresa mea de făptura aceea nefericită, zise Bulstrode, acum nerăbdător să afle lucrurile pînă la capăt.

— E adevărat. Nu pot tăgădui că acţionez pe baza celor auzite din gura lui.

— Eşti un om conştiincios, domnule Garth, sînt convins, un om care se simte dator să dea socoteală Domnului. Dar nu cred că ai dori să mă insulţi dovedindu-te gata să dai crezare unui calomniator, rosti Bulstrode, zbătîndu-se să găsească o pledoarie adaptată cu mintea ascultătorului său. Înfăţişezi un motiv prea slab pentru

a renunța la o relație care, cred că pot afirma, va aduce beneficii reciproce.

— Nu aș insulta pe nimeni dacă ar sta în puterea mea, zise Caleb, chiar de-aș gîndi că Dumnezeu nu închide ochii asupra faptei mele. Dar, domnule, sînt obligat să cred că Raffles mi-a spus adevărul. Și nu pot fi fericit muncind cu dumneavoastră sau profitînd de pe urma dumneavoastră. Lucrul ăsta mi-ar răni mintea. Trebuie să vă cer să căutați alt agent.

— Foarte bine, domnule Garth. Dar trebuie cel puțin să pretind a ști ce ți-a spus mai odios omul acela despre mine. Trebuie să știu căror vorbe murdare sînt pasibil a le cădea victimă, grăi Bulstrode, în timp ce furia începea să se amestece cu umilința încercată în fața acelui om liniștit, care renunța de bună voie la beneficiile lui.

— Nu e nevoie, ripostă Caleb, fluturîndu-și mîna și plecîndu-și ușor capul, fără să se abată nici o iotă de la tonul care vădea intenția îndurătoare de a-l cruța pe omul acela vrednic de milă. Cele ce mi-a spus el nu vor ieși niciciînd de pe buzele mele, doar dacă ceva necunoscut mie acum nu mi le va smulge cu sila. Dacă dumneata ai dus o viață păcătoasă, atras de cîștig, și prin înșelăciune ai răpit altora drepturile lor, ca să dobîndești mai mult, am convingerea că te căiești — că ai vrea să faci cale întoarsă și nu poți ; pesemne că sorbi dintr-un pahar plin de amărăciune... Caleb se opri din vorbă și clătină din cap. Nu eu am căderea de a-ți face viața mai grea.

— Dar o faci, mi-o faci într-adevăr mai grea, rosti Bulstrode, constrîns la strigătul acela sincer, cu care implora. Mi-o faci mai apăsătoare, întorcîndu-mi spatele.

— Așa sînt nevoit să procedez, urmă Caleb, cu și mai multă blîndețe, înălțîndu-și mîna. Îmi pare rău. Nu te judec și nu zic : „El este un ticălos, iar eu sînt un om drept". Ferească Dumnezeu ! Eu nu cunosc totul. Un om

poate săvîrși un rău, și totuși voința lui se poate înălța neîntinată din greșeala aceea, deși nu-și mai poate face viața curată. Asta e o osîndă aspră. Dacă așa stau lucrurile cu dumneata — ei, îmi pare tare rău. Dar eu unul port în cugetul meu acest simțămînt : că nu mai pot continua să lucrez cu dumneata. Asta-i tot, domnule Bulstrode. Toate celelalte zac îngropate, atît cît atîrnă de voința mea. Și îți doresc ziua bună.

— O clipă, domnule Garth ! exclamă grăbit Bulstrode. Pot să mă încred deci în asigurarea dumitale solemnă că nu vei repeta vreunui bărbat sau femeie niște afirmații care — chiar dacă cuprind în ele o parte de adevăr — înfățișează totuși în chip răuvoitor lucrurile ?

Mînia lui Caleb fu stîrnită și el protestă, indignat :

— La ce-aș mai fi spus acest lucru, dacă nu aveam de gînd să-l respect ? Nu mă tem de dumneata. Povești dintr-astea nu-mi vor ispiti niciodată limba.

— Iartă-mă ! Mă las tîrît de porniri, sînt victima acestui om înrăit în patimi.

— Oprește-te un pic ! Trebuie să chibzuiești dacă n-ai contribuit să-l faci mai rău, cînd ai profitat de pe urma viciilor lui.

— Mă năpăstuiești dîndu-i prea curînd crezare, se apără Bulstrode, apăsat ca de un coșmar de neputința de a tăgădui de la obraz ceea ce putea să fi afirmat Raffles, și totuși simțind o ușurare în faptul că Garth nu expusese lucrurile în asemenea mod încît să-i forțeze tăgada aceea categorică.

— Nu, zise Caleb, ridicîndu-și dezaprobator mîna, sînt gata să cred un lucru mai bun, cînd mi se dovedește mai bînele. Nu îți răpesc nici o șansă cinstită. Cît despre clevetiri, consider drept o crimă denunțarea păcatului unui om, pînă ce nu mi-e limpede că trebuie să procedez așa pentru a-l scăpa pe nevinovat. Așta e felul meu de a

gîndi, domnule Bulstrode, și pentru cele ce spun nu am nevoie să jur. Îți doresc ziua bună.

Peste cîteva ceasuri, pe cînd se afla acasă, Caleb îi spuse soției sale, în treacăt, că avusese unele mici neînțelegeri cu Bulstrode și că, în consecință, renunțase la orice hotărîre de a mai prelua din mîna lui domeniul Stone Court și chiar refuzase să mai facă afaceri cu el.

— Era dispus să-și vîre prea mult nasul, așa-i ? întrebă doamna Garth, imaginîndu-și că soțul ei fusese atins la punctul lui sensibil, fiindcă nu i se îngăduise să facă ce credea el de cuviință cu privire la metodele și materialele de lucru.

— A, făcu Caleb, plecîndu-și capul și făcînd un gest cu mîna.

Iar doamna Garth știu, după semnul acela, că nu mai avea de gînd să sufle o vorbă despre subiectul discutat.

Cît despre Bulstrode, încălecase aproape imediat și o pornise glonț spre Stone Court, nerăbdător să ajungă acolo înaintea lui Lydgate.

Mintea îi era înțesată de imagini și ipoteze care alcătuiau un limbaj pentru temerile și nădejdile lui, la fel cum distingem uneori sunete în fiorii care ne străbat făptura. Umilința adîncă cu care se clătinase sub lovitura ce-o primise aflînd că Garth îi aflase trecutul și refuzase să-l mai aibă de patron, era urmată acum de impresia că nu-l mai amenință nici o primejdie, care aproape că luase locul umilinței din prima clipă, datorită faptului că Garth, și nu altul, fusese omul căruia îi vorbise Raffles. Îi apărea ca un fel de chezășie, un semn că Providența intenționa să-l scape de consecințe mai rele ; îi mai rămînea astfel o portiță pentru speranța păstrării secretului. Raffles lovit de boală, dus la Stone Court mai curînd decît în altă parte... lui Bulstrode îi zvîcnea inima la viziunea probabilității sugerate de întîmplarea aceasta. Dacă avea să rezulte că cerul îl slobozea de orice năpastă — dacă va putea într-adevăr să răsufle în desăvîrșită

libertate — avea să-şi închine viaţa evlaviei cu mai multă fervoare ca oricînd.

Înălţă acest jurămînt în minte, de parcă ar fi vrut să stimuleze rezultatul rîvnit; căuta să creadă în puterea acelei hotărîri — în puterea ei de a determina moartea lui Raffles. Ştia că se cădea să spună: „Facă-se voia Ta", şi adeseori rostea aceste cuvinte. Dar dorinţa sa intensă era ca voinţa Domnului să constea în moartea omului detestat.

Totuşi, cînd sosi la Stone Court, nu putu vedea schimbarea intervenită în înfăţişarea lui Raffles fără a fi zguduit. De n-ar fi fost paloarea şi slăbiciunea individului, Bulstrode ar fi definit schimbarea petrecută în el ca un proces în întregime mintal. În locul zgomotoasei sale dorinţe de a tortura, vădea o nedesluşită şi intensă spaimă şi părea să caute a abate mînia lui Bulstrode, iscată de faptul că banii se topiseră de tot: fusese prădat — jumătate din sumă îi fusese luată. Venise acolo doar fiindcă se nimerise să cadă bolnav şi cineva îl hăituia — cineva se afla pe urmele lui: dar nu spusese nimic nimănui, îşi ţinuse gura. Necunoscînd semnificaţia acelor simptome, Bulstrode se folosi de această nouă susceptibilitate nervoasă ca de un mijloc de a-l alarma pe Raffles, pentru a obţine spovedanii sincere de la el, şi-l învinui de falsitate, deoarece afirma că nu suflase o vorbă, de vreme ce abia-i dezvăluise atîtea omului care-l luase în cabrioleta lui şi-l adusese la Stone Court. Raffles negă acest lucru, făcînd jurăminte solemne; în realitate, legăturile care alcătuiesc starea lucidă fuseseră întrerupte la el, şi minuţioasa istorisire, pătrunsă de spaime, debitată lui Caleb Garth, ieşise la lumină sub un şir de trecătoare străfulgerări de conştiinţă, scufundate apoi îndărăt, în tenebre.

Lui Bulstrode i se opri din nou inima-n loc în faţa certitudinii că nu mai putea obţine nici un control asupra minţii acelei epave şi că deci nu se putea încrede în nici

un cuvînt rostit de Raffles cu privire la faptul pe care ținea cel mai mult să-l afle — anume, dacă într-adevăr păstrase sau nu tăcerea față de toate celelalte persoane din jur, cu excepția lui Caleb Garth. Menajera îl vestise, fără cea mai mică reținere, că de la plecarea domnului Garth, Raffles îi ceruse bere, iar după aceea nu mai vorbise, părînd tare bolnav. În această privință se putea trage concluzia că nu se produsese o trădare. La fel cu servitorii de la „Crînguri", doamna Abel nutrea și ea credința că omul acela straniu aparținea speței neplăcute denumită „neamuri", care figurează printre necazurile bogătașilor ; mai întîi pusese înrudirea pe seama domnului Rigg, pentru că acolo unde se afla o avere moștenită, părea destul de naturală prezența sîcîitoare a unor asemenea mari muște albastre. Nu înțelegea tot așa de limpede cum de putea fi intrusul „neam" și cu Bulstrode, dar doamna Abel căzu de acord cu soțul ei că „n-ai cum să știi", propoziție care ei personal îi oferea o mare provizie de hrană mintală ; în consecință, clătina din cap cînd se menționa acel subiect și nu mai făcea și alte speculații.

În mai puțin de o oră, sosi și Lydgate. Bulstrode îl întîmpină în fața salonului lambrisat unde zăcea Raffles, și îi spuse :

— Domnule Lydgate, te-am chemat la căpătîiul unui om nenorocit pe care l-am avut în serviciul meu, cu mulți ani în urmă. După aceea a plecat în America și s-a întors aici ca să ducă o viață trîndavă și desfrînată. Fiind lipsit de orice mijloace, are pretenții la mine. Este un fel de rudă cu Rigg, fostul proprietar al acestui domeniu, și prin urmare și-a făcut drum aici. Cred că e serios bolnav ; se pare că mintea lui este atinsă și mă simt obligat să fac pentru el tot ce-mi stă în puteri.

Lydgate, care păstrase o amintire vie a ultimei discuții avute cu Bulstrode, nu era dispus să-i spună nici un cuvînt de prisos, și făcu o ușoară plecăciune ca răs-

puns la relatarea lui ; dar chiar înainte de a intra în odaie, se întoarse cu un gest mecanic, și întrebă :

— Cum se numește ? cunoașterea numelor alcătuind o parte la fel de însemnată din măiestria medicului ca și din cea a politicianului.

— Raffles, John Raffles, răspunse Bulstrode, care spera că, orice s-ar fi ales de Raffles, Lydgate n-avea să mai afle niciodată altceva despre el.

După ce examină și cîntări temeinic starea pacientului, Lydgate recomandă să stea la pat și să fie ținut acolo într-o liniște cît mai completă, iar apoi trecu cu Bulstrode în altă odaie.

— Mă tem că avem de-aface cu un caz serios, își dădu cu părerea bancherul, înainte ca Lydgate să deschidă gura.

— Da și nu ! zise Lydgate, pe jumătate în dubiu. Este dificil să decizi asupra efectelor posibile ale unor complicații de lungă durată ; dar, înainte de orice, omul are o constituție robustă. Nu m-aș aștepta ca acest atac să-i fie fatal, deși, firește sistemul lui nervos a ajuns în ultimul hal. Trebuie să fie bine vegheat și îngrijit.

— Voi rămîne eu însumi aici, afirmă Bulstrode. Doamna Abel și soțul ei sînt lipsiți de experiență. Pot lesne să rămîn aici peste noapte, dacă vei fi amabil să-i duci dumneata un bilet doamnei Bulstrode.

— După părerea mea, nu este deloc necesar așa ceva, afirmă Lydgate. Pare destul de docil și băgat în sperieți. S-ar putea să devină mai greu de manevrat. Dar există un bărbat pe aici — nu-i așa ?

— De mai multe ori am rămas cîteva nopți în conac din dorința de izolare și reculegere, replică Bulstrode, cu nepăsare ; sînt foarte dispus să fac și acum acest lucru. Doamna Abel și cu soțul ei pot să mă înlocuiască la căpătîiul lui, sau să mă ajute, dacă se va ivi nevoia.

— Foarte bine, atunci nu trebuie să vă dau îndrumări decît dumneavoastră, spuse Lydgate, nesimțind nici

o mirare că descoperă o mică ciudățenie la Bulstrode.

— Va să zică, dumneata socotești că e un caz care prezintă speranțe! întrebă Bulstrode, după ce Lydgate sfîrșise de dat dispoziții.

— Dacă nu se ivesc complicații ulterioare, pe care nu le-am depistat pînă în prezent, da — afirmă Lydgate. S-ar putea să cadă într-o fază mai rea; dar nu m-aș mira dacă, urmînd tratamentul prescris de mine, în cîteva zile starea lui s-ar ameliora. E nevoie de fermitate. Țineți minte, dacă cere orice fel de băuturi alcoolice, să nu-i dați. După părerea mea, oamenii ajunși în stadiul lui sînt mai adesea uciși de tratament decît de boală. Totuși se pot ivi noi simptome. Voi veni din nou mîine dimineață.

După ce așteptă să fie scris biletul ce urma să fie predat doamnei Bulstrode, Lydgate plecă, fără să-și formuleze încă nici o ipoteză în legătură cu istoria lui Raffles, ci revizuind în gînd întreaga polemică care avusese loc — și care se stîrnise și mai aprins în ultima vreme — prin publicarea abundentei experiențe acumulate în America de către doctorul Ware cu privire la modul indicat pentru a trata cazurile de intoxicare alcoolică de tipul celui consultat. Cînd fusese în străinătate, Lydgate se interesase de această problemă: el păstra convingerea fermă că trebuie dusă lupta împotriva practicii predominante de a permite mai departe consumul de alcool și de a administra întruna doze masive de opiu: în repetate rînduri acționase bazat pe această convingere și obținuse rezultate favorabile.

Se gîndi: „Omul e grav bolnav, dar poate să o mai ducă mult. Presupun că Bulstrode se preocupă de soarta lui din motive caritabile. E curios ce straturi de duritate și de duioșie pot coexista în firea oamenilor. Bulstrode pare omul cel mai lipsit de simțul compasiunii pe care l-am văzut vreodată, și totuși și-a luat pe cap nenumărate belele și a cheltuit o groază de bani în scopuri filantropice. Îmi închipui că dispune el de vreo probă

concludentă pentru a descoperi de cine anume îi pasă Cerului — ori despre mine și-a format părerea că Cerul nu se sinchisește".

Vina aceea de amărăciune izvora dintr-o sursă îmbelșugată și se lățea mereu în curentul gîndirii sale, pe măsură ce se apropia de Lowick Gate. Nu mai trecuse pe-acolo din dimineața primei lui întrevederi cu Bulstrode, cînd curierul bancherului îl găsise la Spitalul Nou; și pentru prima dată se întorcea acasă fără să-i fi încolțit în minte ideea vreunui expedient care să-i mai lase speranța de a strînge destui bani pentru a-l scuti de apropiata pierdere a tot ce îi ajuta să mai suporte viața matrimonială — tot ce-l salva pe el și pe Rosamunda de acea izolare și pustiu, în care ar fi fost forțați să recunoască ce slabă alinare putea să însemne pentru ei faptul de a se afla împreună. Era mai ușor de suportat gîndul că va trebui să trăiască el însuși lipsit de tandrețe, decît să vadă cum tandrețea lui nu-i putea compensa soției lipsa altor lucruri. Suferințele cășunate propriului său orgoliu de umilințele trecute și viitoare erau destul de adînci, totuși cu greu le putea deosebi de durerea aceea mai acută, mai puternică decît toate celelalte — durerea de a prevedea că Rosamunda va ajunge să-l considere cauza principală a dezamăgirii și nefericirii ei. Nu-i plăcuseră niciodată expedientele la care constrînge sărăcia, și pînă atunci ele nu intraseră deloc în planurile lui personale; acum însă începea să-și imagineze cum două făpturi care se iubesc și au un fond comun de gînduri ar putea rîde de drama mobilierului lor ponosit și de calculele necesare pentru a stabili ce cantități de unt și de ouă își pot permite. Dar acel crîmpei de poezie părea la fel de îndepărtat de el ca și lipsa de griji a vîrstei de aur; în mintea sărmanei Rosamunda nu se găsea loc pentru visuri ce riscau să aibă un aer modest. Descălecă, năpădit de o mare întristare, și intră în casă, fără a se aștepta la altă încurajare decît

cea a cinei servite, şi cugetînd că, înainte de sfîrşitul serii, ar fi înţelept să-i pomenească Rosamundei de cererea adresată lui Bulstrode şi de eşecul ei. Ar fi fost cuminte să nu piardă timp, pregătind-o pentru cele mai rele eventualităţi.

Cina aşteptă însă multă vreme în faţa lui, pînă să-i vină cheful de a gusta ceva. Fiindcă, intrînd în casă, descoperi că agentul lui Dover îşi şi plasase un om în apartament, iar cînd întrebă unde era doamna Lydgate, i se spuse că se închisese în dormitorul ei. Se duse sus şi o găsi întinsă pe pat, palidă şi tăcută ; nici măcar pe faţa ei nu putea citi un răspuns la un cuvînt sau la o privire de-a lui. Se aşeză pe pat şi, aplecîndu-se spre ea, exclamă cu un strigăt ce era aproape o rugă :

— Iartă-mă pentru mizeria asta, biata mea Rosamunda ! Haide să ne iubim, şi atîta tot !

Rosamunda îl privi în tăcere, cu o disperare inertă întipărită pe chip ; apoi însă lacrimile începură să umple frumoşii ei ochi albaştri şi buzele îi tremurară. Bărbatul cel puternic avusese prea multe de îndurat în ziua aceea. Lăsă să-i cadă capul alături de al ei şi suspină.

Nu o opri să se ducă la tatăl ei, devreme dimineaţa — acum îi părea că nu se cuvine s-o oprească de a proceda cum poftește. Peste o jumătate de ceas Rosamunda se întoarse şi-l anunţă că papă şi mamă îi ceruseră să vină şi să locuiască la ei, cît timp lucrurile stăteau atît de mizerabil. Papă spusese că nu putea face nimic cu privire la datorie — căci dacă ar fi plătit suma aceea, cu siguranţă că aveau să mai apară alte cinci-şase. Era mai bine să se întoarcă acasă, pînă ce Lydgate îi putea oferi un cămin confortabil.

— Ai vreo obecţie, Tertius ?

— Fă cum poftești, răspunse Lydgate. Dar criza încă nu s-a precipitat. Nu e nici o grabă.

— Pînă mîine nu mă duc, îl asigură Rosamunda. O să am nevoie de timp să-mi împachetez rochiile.

— A, în locul tău aș aștepta ceva mai mult, nu se știe ce se poate întîmpla, spuse Lydgate, cu ironie amară. S-ar putea întîmpla să-mi frîng gîtul, și asta ți-ar ușura situația.

Spre nenorocul lui Lydgate și al Rosamundei, tandrețea lui — izvorîtă și dintr-un impuls emoțional dar și dintr-o hotărîre bine cumpănită — era în mod inevitabil întreruptă de asemenea izbucniri de indignare, ce conțineau fie ironie, fie un reproș. Ea le socotea cu totul neîntemeiate, iar repulsia stîrnită de severitatea lui neobișnuită crea primejdia de a face imposibilă între ei o tandrețe mai statornică.

— Văd că nu dorești să plec, urmă ea cu calm rece ; de ce nu poți spune asta, fără asemenea ieșiri violente ? Voi rămîne pînă ce îmi vei cere tu să procedez altminteri.

Lydgate nu mai scoase o vorbă, dar ieși să-și continue vizitele. Se simțea măcinat și sfărîmat, și în jurul ochilor avea cearcăne negre, pe care Rosamunda nu i le *mai* văzuse. Nu o răbda inima să se uite la el. Tertius avea un fel de a accepta lucrurile care făcea ca soarta să-i pară și mai grea.

Cap. LXX

> Pășim de fapta noastră însoțiți,
> Și din ce-am fost, azi sîntem plămădiți.

Prima grijă a lui Bulstrode, după ce Lydgate părăsise conacul Stone Court, fu să cerceteze buzunarele lui Raffles, unde își închipuia în mod sigur că se pot afla unele

indicii — sub forma notelor de plată de la hotelurile unde trăsese — dacă nu cumva mințise spunînd că venise de-a dreptul de la Liverpool, deoarece se îmbolnăvise și nu avea bani. Găsi diferite note de plată îndesate în portofelul lui, dar nici una nu purta o dată mai recentă decît Crăciunul, afară de una singură, datată din dimineața aceea. O făcuse ghemotoc, împreună cu o notă de la un iarmaroc de cai aflată în buzunarul de la spate ; reprezenta costul a trei zile de ședere la un han din Bilkley, unde se ținuse tîrgul — un orășel situat la cel puțin patruzeci de mile de Middlemarch. Nota era încărcată, și cum Raffles picase fără nici un fel de bagaj, părea probabil că își lăsase geamantanul în contul plății, pentru a economisi banii necesari biletului de voiaj ; căci în punga lui sufla vîntul, nu avea decît vreo două piese de șase *pence* și cîțiva bănuți stingheri, rătăciți prin buzunare.

Toate semnele acestea indicau că Raffles se ținuse cu adevărat la distanță de Middlemarch, de la memorabila lui vizită făcută de Crăciun, așa că îi inspirară lui Bulstrode o senzație de siguranță. La distanță, și printre oameni străini pentru Bulstrode, ce satisfacție putea să obțină Raffles înșirînd vechi povești scandaloase despre un bancher din Middlemarch ? Și ce rău făcea, chiar dacă trăncănea ? Acum, țelul principal era să vegheze la căpătîiul lui, cîtă vreme dăinuia vreo primejdie de delir inteligibil, adică impulsul acela inexplicabil de a spune adevărul, care părea să fi acționat față de Caleb Garth ; și Bulstrode se simțea tare îngrijorat ca nu cumva bolnavul să încerce un asemenea impuls la vederea lui Lydgate. Rămase singur cu el în tot cursul nopții, mărginindu-se să-i poruncească menajerei să se culce îmbrăcată, ca să fie gata dacă o va chema, pretextînd că nu avea somn și era nerăbdător să ducă la îndeplinire dispozițiile doctorului. Le îndeplini într-adevăr, cu conștiinciozitate, deși Raffles cerea necontenit rachiu și declara că se scufundă — că i se scufundă pămîntul sub picioare.

Era agitat și somnul nu se lipea de el, dar tot se mai văicărea și părea maleabil. Cînd i se oferi hrana ordonată de Lydgate, o refuză, și neprimind ceea ce voia el, păru să-și concentreze toată spaima asupra lui Bulstrode implorîndu-l să-și domolească mînia, și să nu se răzbune pe el înfometîndu-l ; și susținea sus și tare, cu jurăminte vajnice, că nu scăpase în urechea vreunui muritor măcar un cuvîntel împotriva lui. Bulstrode simțea că nu i-ar fi plăcut ca Lydgate să audă nici măcar atîta ; dar un semn mai alarmant, care denota alternarea momentelor de delir, fu acela că în lumina tulbure a zorilor, Raffles păru a-și imagina subit că la căpătîiul lui se află un medic și i se adresă, declarînd că Bulstrode voia să-l lase să moară de foame ca să se răzbune pe el fiindcă l-a demascat, cînd el de fapt nu divulgase nimic.

Tăria hotărîrii și spiritul de stăpîn, înnăscute la Bulstrode, îl slujeau bine. Omul acela cu înfățișare fragilă, el însuși supus unor serioase perturbări nervoase, găsea stimulentul de care avea nevoie în acele împrejurări istovitoare, și în tot cursul nopții și dimineața, în timp ce arăta ca un cadavru reanimat, revenit la mișcare fără a vădi însă căldura vieții, își păstră stăpînirea de sine *printr-o rece impasibilitate*, deși mintea lui lucra intens, gîndindu-se de ce trebuia să se păzească și ce anume îi va dobîndi siguranța. Oricîte rugăciuni ar fi înălțat, orice hotărîri ar fi luat în cugetul lui cu privire la condiția spirituală a acelui om ticăloșit și la datoria sa de a se supune pedepsei divine sorocite, fără să dorească răul altuia, totuși, de-a curmezișul întregului său efort de a condensa cuvintele într-o stare de spirit sănătoasă, răzbeau și se răspîndeau cu irezistibilă vivacitate imaginile evenimentelor dorite de el. Și din înlănțuirea acelor imagini se născu și justificarea lor. Nu se putea gîndi decît la moartea lui Raffles, și în ea găsea propria lui eliberare. Ce-ar fi însemnat înlăturarea acelei făpturi decăzute ? Omul nu mai putea cunoaște izbăvire — dar

oare nu la fel erau și criminalii publici ? Totuși legea era cea care hotăra asupra soartei lor. În cazul lui Raffles însă, dacă providența ar fi dat sentința de moarte, el nu săvîrșea nici un păcat concepînd moartea ca pe o soluție dezirabilă — dacă-și stăpînea mîinile și nu o grăbea — și cu condiția de a se ține în mod scrupulos de ceea ce prescrisese medicul. Pînă și aici putea interveni o greșeală : prescripțiile omenești erau supuse greșelii ; Lydgate spusese că în unele cazuri tratamentul grăbise moartea — de ce nu, la o adică, nu ar grăbi-o chiar metoda lui de tratament ? Dar, firește, în chestiuni de bine și de rău intenția contează.

Și Bulstrode se străduí să nu-și amestece intențiile și dorințele. În sinea lui își declară că intenționa să se supună dispozițiilor primite. Ce motiv avea să se îndoiască de valabilitatea lor ? Acesta e trucul comun al dorinței, care profită pînă și de cel mai vag scepticism, găsind spațiu mai larg de mișcare în orice încertitudine, în orice neclaritate avînd aparența unei încălcări a legii. Totuși, se supuse într-adevăr dispozițiilor medicului.

În centrul neliniștii sale se afla necontenit Lydgate, și amintirea celor petrecute între ei în dimineața precedentă era însoțită de intuiții care nu se deșteptaseră nicidecum atunci cînd scena respectivă avusese într-adevăr loc. În clipele acelea se sinchisise prea puțin de neplăcerea cu care Lydgate primise schimbarea preconizată la Spitalul Nou, sau de ranchiuna medicului provocată de răspunsul lui, pe care-l socotise un refuz justificat la o cerere exorbitantă. Acum reveni la scena aceea simțind că, probabil, își făcuse din Lydgate un dușman, și i se trezi dorința de a și-l apropia sau de a-i crea un puternic sentiment de obligație. Regreta că nu făcuse pe loc chiar și un sacrificiu bănesc rezonabil. Căci, în cazul unor suspiciuni penibile, sau chiar al datelor culese din aiurările lui Raffles, Bulstrode ar fi simțit atunci că are un apă-

rător în Lydgate, deoarece îi acordase un ajutor temporar. Regretul venise însă prea tîrziu.

Straniu, jalnic conflict, în sufletul acelui om nefericit, care de ani de zile rîvnise să fie mai bun decît era — care-şi strunise patimile egoiste şi le învesmîntase în mantii severe, astfel încît le purtase sub chipul cucernic; acum însă printre ele încolţise spaima, astfel încît nu mai puteau intona imnuri, ci doar să strige într-un glas după puţină siguranţă.

Se făcuse aproape amiaza, pînă să sosească Lydgate; intenţionase să vină mai devreme, dar fusese reţinut, explică el; şi Bulstrode îi remarcă înfăţişarea de om făcut ţăndări. Dar Lydgate se apucă imediat să ceară informaţii asupra stării pacientului şi se interesă cu strictete de tot ce se petrecuse. Lui Raffles îi era mai rău, nu voia aproape deloc să primească hrană sau băutură, se trezea întruna şi aiura, pradă zbuciumului: totuşi nu avusese încă manifestări de violenţă. Contrar aşteptării alarmate a lui Bulstrode, bolnavul nu prea luă în seamă prezenţa lui Lydgate şi continuă să vorbească sau să murmure incoerent.

— Ce părere ai despre starea lui? întrebă Bulstrode.

— Prezintă simptome mai rele.

— Sînt mai puţine speranţe?

— Nu; continui să cred că poate ieşi din impas. Dumneata ai de gînd să rămîi aici? se interesă Lydgate, uitîndu-se la Bulstrode, şi punînd întrebarea cu o bruschete care-l stingherea pe amfitrion, deşi în realitate nu se datora vreunei ipoteze suspicioase.

— Da, aşa cred, spuse Bulstrode, controlîndu-se şi vorbind cu fermitate. Doamna Bulstrode este înştiinţată de motivele care mă reţin aici. Doamna Abel şi cu soţul ei nu au destulă experienţă pentru a fi lăsaţi absolut singuri, iar genul acesta de responsabilitate nu e defel inclus în serviciile pe care mi le datorează ei. Presupun că ai de dat noi instrucţiuni.

Cele mai însemnate instrucțiuni noi pe care le avea de dat Lydgate priveau administrarea unor doze de opium extrem de moderate, în caz că insomnia avea să continue după cîteva ore. Îi dădu îndrumări minuțioase lui Bulstrode asupra dozelor și a punctului la care urma să le întrerupă cu totul. Insistă asupra riscului prezentat de neîntreruperea lor la timp și repetă dispoziția ca sub nici un motiv să nu i se dea alcool.

— După cîte constat eu la acest caz, încheie el, singurul lucru de care m-aș teme este narcotismul. Poate să reziste pînă la capăt chiar fără multă hrană. Mai are o doză bună de robustețe în el.

— Dumneata personal arăți prost, domnule Lydgate — un lucru cît se poate de neobișnuit ; aș putea spune chiar fără precedent, de cînd te cunosc eu, i se adresă Bulstrode, mărturisind o solicitudine ce contrasta la fel de mult cu indiferența sa din ziua precedentă, pe cît se deosebea actuala ignorare a propriei lui oboseli de obișnuitele lui temeri pentru persoana sa. Mă tem că ești hărțuit.

— Da, sînt, spuse Lydgate cu bruscheță, ținîndu-și pălăria în mînă, gata de plecare.

— Mă tem că a intervenit ceva nou, urmă Bulstrode cercetător. Ia loc, te rog.

— Nu, mulțumesc, răspunse Lydgate cu *hauteur* [1]. Ți-am menționat și dumitale, ieri, în ce stadiu au ajuns afacerile mele. Nu am nimic de adăugat, afară de faptul că de atunci a fost pusă în aplicare executarea sechestrului. Se poate spune mult despre necazuri într-o frază scurtă. Acum vă zic la revedere.

— Stai, domnule Lydgate, stai, îl opri domnul Bulstrode. Am chibzuit din nou asupra acestei chestiuni. Ieri am fost luat prin surprindere și am judecat în mod superficial. Doamna Bulstrode se simte îngrijorată din pricina nepoatei sale, și m-ar necăji și pe mine dacă în

[1] Trufie (fr.) (n.t.).

situația voastră s-ar produce o schimbare aducătoare de calamități. Asupra mea se adună numeroase pretenții, dar — cîntărind bine lucrurile — apreciez că e mai just să suport un mic sacrificiu, decît să vă las fără ajutor. Ați spus că o mie de lire ar fi absolut suficiente pentru a vă elibera de poveri și a vă îngădui să recăpătați o poziție fermă?

— Da, zise Lydgate, și o mare explozie de bucurie covîrși orice alt sentiment în sufletul lui; asta mi-ar acoperi toate datoriile și mi-ar lăsa o mică sumă disponibilă. Aș putea lua măsuri pentru a face economii în felul nostru de trai. Și, încetul cu încetul, clientela mea ar putea să se lărgească.

— Dacă așteptați o clipă, domnule Lydgate, voi semna un cec pentru suma aceasta. Îmi dau seama că pentru a da rezultate bune, în asemenea cazuri, ajutorul trebuie să fie dus pînă la capăt.

În timp ce Bulstrode scria, Lydgate se întoarse spre fereastră, cu gîndul la căminul lui — la viața sa, cu începutul ei bun salvat de eșec, cu țelurile ei bune încă nesfărîmate.

— Poți să-mi lași o chitanță de mînă pentru asta, domnule Lydgate, îi spuse bancherul apropiindu-se de el, cu cecul în mînă. Și, treptat, sper că te vei afla în împrejurări care să-ți permită să-mi achiți împrumutul în rate. Pînă atunci, am plăcerea de a gîndi că vei fi scutit de alte dificultăți.

— Vă sînt profund îndatorat, glăsui Lydgate. Mi-ați redat perspectiva de a munci cu oarecare fericire și cu șansa de a face binele.

Lui Lydgate, revenirea asupra refuzului inițial îi părea un impuls foarte natural din partea lui Bulstrode; corespundea cu latura mai generoasă a caracterului său. Dar, în timp ce-și punea gloaba în galop ușor, ca să poată ajunge mai curînd acasă, să-i dea Rosamundei vestea cea bună și să scoată bani de la bancă pentru a-i plăti

agentului lui Dover, mintea îi fu străbătută de o impresie neplăcută, precum zborul unei cobe cu aripi întunecate, la gîndul schimbării pe care ultimele luni o produseseră în firea lui. N-ar fi crezut niciodată că se va simți copleșit de bucurie sub povara unei grele obligații personale contractate față de Bulstrode.

Bancherul știa că făcuse ceva pentru a anula una din cauzele temerilor lui, și totuși nu se simțea aproape cu nimic mai ușurat. Nu sta să măsoare cantitatea de motive rău intenționate care-l îndemnaseră să dorească binele lui Lydgate, dar ea îl apăsa totuși ca o prezență activă, un factor iritant aflat în sîngele lui. Omul care face un jurămînt nu va zvîrli niciodată deoparte mijloacele de a-și călca jurămîntul. Înseamnă oare că intenționează să-l calce ? Nicidecum ; dar dorințele care-l împing să-l calce lucrează în mod nebulos în adîncurile sufletului său și-și croiesc drum către imaginația lui, și-i înmoaie voința tocmai în momentele cînd își repetă încă o dată motivele care-l determinaseră să facă jurămîntul. Raffles întremîndu-se rapid, redobîndind folosința deplină a puterilor sale odioase — cum ar fi putut Bulstrode să dorească așa ceva ? Imaginea lui Raffles mort îi aducea însă ușurare și, indirect, se ruga pentru acea cale de a obține ușurarea, implorînd ca, dacă era cu putință, restul zilelor sale pe acest pămînt să fie eliberate de amenințarea aceea îngrozitoare, care l-ar fi zdrobit cu desăvîrșire pe el ca instrument pus în slujba Domnului. Opinia lui Lydgate nu prea făgăduia că rugăciunea aceea urma să fie împlinită ; și, pe măsură ce ziua înainta, Bulstrode se simțea tot mai iritat de viața care se încăpățîna să palpite în omul acela, pe care cu dragă inimă l-ar fi văzut cufundîndu-se în tăcerea morții. Dorința imperioasă stîrnea impulsuri ucigașe împotriva acelei vieți brute, asupra căreia voința lui — prin ea însăși — nu avea nici o putere. În cugetul lui își spuse că se epuiza prea mult ; n-avea să mai stea încă o noapte alături de pacient, ci o să o lase acolo pe

doamna Abel care, dacă se ivea nevoia, urma să-l cheme pe soțul ei.

Pe la șase seara, Raffles avu unele crîmpeie de somn convulsiv, din care se trezi agitat și strigînd neîncetat că se scufundă, așa că Bulstrode începu să-i administreze opiul, conform îndrumărilor primite de la Lydgate. După o jumătate de ceas sau mai bine, o chemă pe doamna Abel și-i spuse că nu se mai simțea în stare să vegheze. Trebuia să-l încredințeze acum pe pacient îngrijirii ei ; și se apucă să-i repete instrucțiunile lui Lydgate cu privire la cantitatea de opium necesară pentru fiecare doză. Pînă atunci, doamna Abel nu avusese habar de prescripțiile lui Lydgate ; se mărginise să pregătească și să aducă orice-i ceruse Bulstrode, și făcuse numai ce-i indicase stăpînul. Acum începu să-l întrebe ce trebuia să mai facă, pe lîngă administrarea opiului.

— Deocamdată nimic, decît să-i servești supă sau apă gazoasă ; poți veni la mine pentru alte îndrumări. Dacă nu se ivește vreo schimbare însemnată, pînă deseară nu voi mai veni în odaia aceasta. Dacă e nevoie, vei cere ajutorul soțului dumitale. Trebuie să mă culc devreme.

— Sînt sigură că aveți mare nevoie de somn, domnule, spuse doamna Abel, și să luați un tonic mai puternic decît pînă acum.

Bulstrode ieși din încăpere, plin de neliniște pentru cele ce-ar putea îndruga Raffles în aiurelile lui, deși acestea căpătaseră forma unor mormăieli incoerente, lipsite de șansa de a suscita vreo curiozitate primejdioasă. În orice caz, trebuia să înfrunte riscul. Coborî mai întîi în salonul lambrisat și începu să chibzuiască dacă nu ar fi fost mai cuminte să pună să-i fie înșăuat calul și să plece acasă, sub clarul de lună, renunțînd să-și mai bată capul cu consecințele pămîntene posibile. Apoi își dori să-i fi cerut lui Lydgate să mai vină o dată în seara aceea. Poate că ar fi putut exprima o opinie diferită, constatînd că Raffles intrase într-o stare mai puțin dătătoare de

speranță. Se cădea oare să trimită după Lydgate ? Dacă lui Raffles îi era într-adevăr mai rău și se stingea încet, Bulstrode simțea că s-ar putea duce la culcare, dormind un somn plin de recunoștință față de pronia cerească. Dar se simțea oare într-adevăr mai rău ? Lydgate ar fi putut să vină și pur și simplu să constate că îi mergea așa cum se așteptase, prevăzînd treptata lui cădere într-un somn bun, care l-ar fi dus spre vindecare. Ce rost avea să trimită după el ? Bulstrode se ferea de rezultatul acelei consultații. Nici un fel de idei sau opinii nu-l puteau împiedica să întrevadă o singură probabilitate : că Raffles, odată vindecat, avea să fie exact același om ca mai înainte, că-și va reînnoi forța de a tortura, obligîndu-l să-și tîrască soția de acolo, pentru a-și petrece anii ce-i mai avea de trăit departe de prietenii ei și de locul natal, purtînd mereu în inimă o bănuială sădită împotriva celui constrîns să o ducă printre străini.

Rămase acolo un ceas și jumătate, pradă acestui conflict, luminat doar de focul din cămin, cînd un gînd subit îl făcu să se ridice și să aprindă lumînarea adusă cu el. Anume, îi venise în minte că nu-i spusese doamnei Abel cînd trebuia să înceteze cu dozele de opium.

Luă sfeșnicul în mînă, dar rămase nemișcat un răstimp îndelungat. Poate că femeia îi și dase mai mult decît prescrisese Lydgate. Dar era scuzabil din partea lui ca, în halul de epuizare în care ajunsese, să uite o parte din prescripții. Se plimbă pe coridorul etajului, cu sfeșnicul în mînă, neștiind dacă să intre direct în odaia lui și să se culce, sau să se întoarcă în camera pacientului, ca să rectifice omisiunea. Se opri, cu fața întoarsă spre odaia lui Raffles, și-l auzi cum geme și murmură. Așadar, nu adormise. Cine știe dacă nu era mai bine să încalce prescripția lui Lydgate, în loc de a o urma, dacă bolnavul tot nu adormise ?

Se întoarse în odaia lui. Înainte de a se fi dezbrăcat de tot, doamna Abel ciocăni în uşă ; el o întredeschise de un lat de deget, ca să o poată auzi vorbind în şoaptă.

— Dacă sînteţi bun, domnule, să nu iau nici rachiu, nici altceva de băut ca să-i dau bietului om ? Simte că se duce — a mai rămas tare puţină putere în el, dacă a avut vreodată — şi nu vrea în ruptu' capului să-nghită altceva decît opiul dat de mine. Şi se vaită tot mai mult că se scufundă în pămînt.

Spre mirarea ei, domnul Bulstrode nu răspunse. În sufletul lui se dădea o luptă.

— Cred c-o să moară din lipsă de sprijin, dac-o duce tot aşa. Cînd îl îngrijii pe sărmanu' meu stăpîn, domnul Robinson, a trebuit să-i tot dau întruna la porto şi la rachiu, ba chiar cîte un pahar mare o dată, adăugă doamna Abel cu o umbră de dojană în glas.

Dar nici de data aceasta domnul Bulstrode nu-i răspunse imediat, şi femeia continuă :

— Nu e vreme de pierdut cînd oamenii se află în pragul morţii, şi sînt sigură că nici n-aţi dori aşa ceva, domnule. Altminteri aş fi nevoită să-i dau sticla noastră de rom, pe care o ţinem la îndemînă. Dar cum aţi vegheat la căpătîiul său şi aţi făcut tot ce v-a stat în puteri...

La aceste cuvinte, prin deschizătura uşii i se întinse doamnei Abel o cheie şi domnul Bulstrode spuse răguşit :

— Asta-i cheia cămării unde sînt ţinute la rece băuturile. Acolo o să găseşti rachiu din belşug.

Dis-de-dimineaţă — pe la ceasurile şase — domnul Bulstrode se sculă şi petrecu cîtăva vreme cufundat în rugăciuni. Oare îşi închipuie cineva că rugăciunea intimă este neapărat onestă — şi merge negreşit la rădăcinile oricărei acţiuni ? Rugăciunea intimă constă dintr-o vorbire inaudibilă, şi vorbirea este reprezentativă : dar cine se poate reprezenta pe sine însuşi întocmai aşa cum este, chiar în reflecţiile sale ? Bulstrode încă nu-şi descîlcise,

în cugetul lui, îndemnurile confuze care-l frămîntaseră în ultimele douăzeci și patru de ore.

Ascultă în coridor și auzi o răsuflare grea și sforăitoare Pe urmă ieși în grădină și se uită la roua matinală de pe iarbă și de pe proaspetele frunze de primăvară. Cînd păși din nou în casă, se sperie, zărind-o pe doamna Abel.

— Cum îi merge pacientului — a dormit cred ? întrebă, căutînd să aibă o notă de voioșie în glas.

— A căzut într-un somn foarte adînc, răspunse doamna Abel. A lunecat în somn treptat, între ora trei și patru. Sînteți bun să intrați să vă uitați la el ? Mi-am zis că nu fac rău dacă-l las singur. Bărbatul meu s-a dus pe cîmp, și fetița vede de bucătărie.

Bulstrode urcă la etaj. Îi fu deajuns să arunce o singură privire, ca să știe că Raffles nu era cufundat în somnul aducător de reînviorare, ci în somnul care se scurge mai adînc și tot mai adînc în prăpastia morții.

Își roti privirea prin odaie și văzu o sticlă cu puțin rachiu în ea și o fiolă de opium aproape goală. Ascunse bine fiola și duse sticla de rachiu jos, cu el, încuind-o din nou în cămară.

În timp ce-și lua micul dejun, cumpăni dacă să se ducă la Middlemarch deîndată, sau să aștepte la conac sosirea lui Lydgate. Se decise să aștepte, și-i spuse doamnei Abel că-și poate vedea de munca ei — urmînd să vegheze el în dormitor.

Tot stînd acolo și contemplîndu-l pe vrăjmașul tihnei sale cum luneca irevocabil în sînul tăcerii, se simți mai împăcat decît fusese de multe luni. Conștiința îi era alinată de aripa învăluitoare a tainei, care părea aidoma unui înger pogorît pe pămînt întru alinarea lui. Își scoase din buzunar agenda, pentru a revedea diferite însemnări făcute acolo cu privire la aranjamentele plănuite și, în parte, duse la îndeplinire, în ipoteza părăsiriii Middlemarch-ului, și chibzui în ce măsură să le mai considere

valabile sau să le revoce, acum că absența lui urma să se scurteze. Retragerea lui temporară din administrarea treburilor oferea încă o ocazie prielnică pentru unele economii pe care le simțea indicate, și continuă să spere că doamna Casaubon va prelua o parte mai mare din cheltuielile necesare Spitalului. În felul acesta timpul se scurse, pînă ce o schimbare în horcăitul întretăiat fu deajuns de marcată pentru a-i atrage atenția asupra patului și-l forță să se gîndească la existența aceea care părăsea lumea muritorilor, și care cîndva i se supusese — pe care odinioară se bucurase s-o găsească destul de mîrșavă ca să acționeze conform intereselor lui. Bucuria resimțită atunci îl îndemna să se bucure acum că viața aceea ajunsese la capăt.

Și cine ar fi putut afirma că moartea lui Raffles fusese grăbită cu ceva ? Cine putea ști exact ce anume l-ar fi salvat ?

Lydgate sosi la zece și jumătate, adică la timp pentru a fi martorul opririi finale a respirației. Cînd intră în odaie, Bulstrode observă pe fața lui o expresie nouă, apărută subit, care nu oglindea atît surprindere cît recunoașterea faptului că nu judecase corect cazul. Stătu o bucată de timp tăcut, lîngă pat, cu ochii îndreptați asupra muribundului, dar cu o strunită mobilitate de expresie, care arăta că în sufletul lui se desfășura o luptă.

— Cînd a început schimbarea aceasta ? întrebă doctorul, uitîndu-se la Bulstrode.

— Noaptea trecută n-am vegheat la căpătîiul lui. Eram istovit, și l-am lăsat în grija doamnei Abel. Mi-a spus că s-a cufundat în somn între ceasurile trei și patru. Cînd am intrat eu în odaie, înainte de opt, l-am găsit aproape în starea de acum.

Lydgate nu mai puse altă întrebare, ci privi în tăcere, pînă cînd rosti :

— Totul s-a terminat.

În dimineaţa aceea, Lydgate era în starea omului care şi-a redobîndit speranţa şi libertatea. Se apucase de lucru cu vechea lui însufleţire, şi se simţea destul de puternic pentru a suporta toate deficienţele vieţii sale conjugale. Şi era conştient că Bulstrode acţionase ca un binefăcător pentru el. Nu se aşteptase ca pacientul acela să sfîrşească aşa cum se întîmplase. Totuşi, îi venea greu să-l chestioneze pe Bulstrode fără a părea că-l insultă ; iar dacă o descosea pe menajeră — ce mai, omul era mort. Părea că nu avea nici un rost să conchidă că îl ucisese ignoranţa sau imprudenţa cuiva. Şi, la urma urmei, chiar el însuşi putuse să se înşele.

Se întoarse călare la Middlemarch, împreună cu Bulstrode, discutînd despre multe lucruri — mai cu seamă despre holeră şi despre şansele pe care le avea Proiectul de Reformă în Camera Lorzilor, şi despre fermitatea Uniunilor Politice. Nu fu rostit nici un cuvînt despre Raffles, doar atîta, că Bulstrode pomeni despre necesitatea de a-l îngropa în cimitirul de la Lowick şi mai dădu amănuntul că, pe cîte ştia el, bietul om nu avea nici o rudă, afară de Rigg, despre care declarase că se purta neprietenos cu el.

Întors acasă, Lydgate primi o vizită din partea domnului Farebrother. Vicarul nu fusese în oraş cu o zi în urmă, dar vestea că avea loc o execuţie financiară în casa lui Lydgate ajunsese pînă în seară şi la Lowick, fiind adusă acolo de domnul Spicer, pantofar şi funcţionar municipal, care o primise de la fratele lui, respectabilul clopotar din Lowick Gate. Din seara cînd Lydgate coborîse împreună cu Fred Vincy din sala de biliard, purtarea doctorului îi inspirase domnului Farebrother gînduri cam mohorîte. Una sau mai multe partide de biliard la „Dragonul Verde“ ar fi putut să însemne un fleac la alt om ; dar la Lydgate era semnul unei schimbări profunde. Începea să facă lucruri faţă de care altădată arătase un dispreţ fără margini. Orice legătură ar fi putut avea schimbarea

aceea cu anumite nemulțumiri în căsnicie, la care făcuseră aluzii unele stupide ecouri de bîrfă, domnul Farebrother simțea că vina o purtau, în primul rînd, datoriile care începeau să scoată capul în mod tot mai lămurit, și îl cuprinse teama că orice afirmație despre resursele sau rudele aflate în spatele lui Lydgate se dovedea cu totul iluzorie. Modul bățos în care fusese întîmpinată prima lui încercare de a cîștiga încrederea lui Lydgate îl făcea să nu mai fie dispus la o a doua tentativă ; dar vestea că în casă se proceda efectiv la o execuție silită îl determină pe vicar să-și învingă rezerva.

Lydgate tocmai expediase un pacient sărac, care îl interesa mult, și veni spre vicar întinzîndu-i mîna, cu o voioșie deschisă, care-l surprinse pe domnul Farebrother. Oare și gestul acela însemna o orgolioasă respingere a simpatiei și a ajutorului ? Nu avea nici o însemnătate ; simpatia și ajutorul lui trebuiau să fie oferite.

— Ce mai faci, Lydgate ? Am venit să te văd fiindcă am auzit ceva care m-a deteminat să-mi fac griji pentru tine, rosti vicarul cu tonul unui frate bun, numai că în glasul lui nu era nici urmă de reproș.

Între timp se așezaseră amîndoi, și Lydgate răspunse pe dată :

— Cred că știu ce vrei să spui. Ai auzit că are loc în casa mea o execuție de sechestru ?

— Da ; e adevărat ?

— Era adevărat, urmă Lydgate nestingherit, ca și cum în clipa aceea nu-l mai supăra să discute despre afacerea amintită. Dar primejdia a trecut ; datoria e plătită. Acum am scăpat de dificultăți ; voi fi eliberat de datorii și-mi va fi posibil, sper, să o iau de la capăt, pe baza unui plan mai bun.

— Sînt foarte mulțumit să aud asta, grăi vicarul înfundîndu-se în fotoliu și vorbind cu glasul acela pripit și

scăzut care urmează adesea după înlăturarea unei poveri. Asta îmi face mai multă plăcere decît toate noutăţile din *Times*. Mărturisesc că am venit la tine cu inima foarte grea.

— Îţi mulţumesc că ai venit, răspunse cordial Lydgate. Mă pot bucura cu atît mai mult de această amabilitate, cu cît sînt eliberat de griji. Desigur că am fost doborît. Mă tem că o bucată de vreme voi resimţi încă durerea vînătăilor, adăugă el cu un zîmbet mai degrabă trist, dar pînă una-alta simt că a dispărut încleştarea torturii.

Domnul Farebrother rămase o clipă tăcut, şi apoi spuse cu sinceritate :

— Dragul meu prieten, lasă-mă să-ţi pun o întrebare. Iartă-mă dacă-mi îngădui o indiscreţie.

— Nu-mi închipui că vei întreba ceva care s-ar putea să mă ofenseze.

— Atunci, e o întrebare necesară ca să-mi pot linişti cu totul inima ; nu cumva, în scopul de a-ţi plăti datoriile, ai luat asupră-ţi altă datorie, care te-ar putea hărţui mai rău decît prima ?

— Nu, răspunse Lydgate, roşind uşor. Nu am nici un motiv ca să nu-ţi spun, de vreme ce aşa stau lucrurile, că persoana care mi-a acordat un împrumut este Bulstrode. Mi-a dat un avans foarte frumos — o mie de lire — şi îi dă mîna să mă păsuiască pînă ce voi fi în stare să-i înapoiez banii.

— Ei bine, a făcut un gest generos, zise domnul Farebrother, străduindu-se să-l aprobe pe omul care-i era antipatic.

Delicateţea sentimentelor sale îl făcea să se ferească a stărui, măcar în gînd, asupra faptului că îl îndemnase totdeauna pe Lydgate să evite orice combinaţie personală cu Bulstrode. Adăugă imediat :

— Bulstrode e dator, în mod firesc, să se intereseze de propășirea ta, după ce ai colaborat cu el într-un mod care probabil că ți-a redus veniturile, în loc de a ți le spori cu ceva. Sînt bucuros să mă gîndesc că a acționat așa cum cerea situația.

Lydgate se simțea prost sub avalanșa acelor supoziții binevoitoare. Îi întăreau și mai mult convingerea stînjenitoare, care îi dăduse primele vagi semne abia cu cîteva ceasuri mai înainte, că binefacerea la care Bulstrode se hotărîse brusc, venind atît de repede după cea mai glacială indiferență, ar fi putut să aibă mobiluri pur și simplu egoiste. Lăsă să treacă supozițiile binevoitoare ale pastorului. Nu putea istorisi întreaga poveste a împrumutului, dar în mintea lui faptul stăruia mai viu ca oricînd, precum și amănuntul pe care vicarul îl ignora în mod delicat — că luase cîndva hotărîrea cea mai categorică de a evita relații de datornic față de Bulstrode.

În loc de a da un răspuns, începu să vorbească despre economiile proiectate și despre felul cum ajunsese să-și privească viața dintr-un punct de vedere diferit.

— Voi pune pe picioare un cabinet, urmă el. Cred sincer că am făcut un efort greșit orientat în direcția aceasta. Și dacă Rosamunda nu se va supăra, îmi voi lua un elev. Nu-mi plac asemenea lucruri, dar dacă le îndeplinești conștiincios, nu izbutesc să te înjosească. Am început cu o trînteală serioasă ; asta va face ca micile frecușuri să-mi pară ușoare.

Sărmanul Lydgate ! — expresia „dacă Rosamunda nu se va supăra", care-i picase de pe buze involuntar, ca o parte a gîndului său, indica destul de grăitor jugul pe care-l purta. Dar domnul Farebrother, însuflețit de nădejdi care urmau cu tărie același curs cu cele ale lui Lydgate, și neștiind despre el nimic în stare să-i trezească în clipa aceea vreo presimțire melancolică, îl părăsi după ce-l felicită afectuos.

Clovnul :
...În Ciorchine de Struguri ai avut cu-adevărat, încîntarea de a sta, nu-i aşa ?
Froth :
Aşa este pentru că e o încăpere deschisă şi bună pentru vreme de iarnă.
Clovnul :
Păi cum, prea bine ; atunci, trag nădejde că acolo stau adevăruri.

Măsură pentru măsură

La cinci zile după moartea lui Raffles, domnul Bambridge stătea huzurind sub un portal larg, care ducea în curtea hanului „Dragonul Verde". Nu era el amator de contemplare solitară, ci tocmai ieşise din local, şi orice figură umană care se nimerea la începutul după-amiezii sub portal, putea fi la fel de sigură că va atrage tovărăşia altora ca şi un porumbel care a găsit ceva de ciugulit. În cazul în speţă nu se ivise nici un obiect material cu care să se hrănească cineva, dar ochiul raţiunii ar fi văzut probabilitatea unei alimentări intelectuale, sub forma bîrfelii. Domnul Hopkins, postăvarul de peste drum, om cu maniere binevoitoare, acţionă cel dintîi sub impulsul acelei probabilităţi, nutrind o ambiţie cu atît mai vie de a purta o mică discuţie între bărbaţi, cu cît clientela lui era alcătuită mai cu seamă din femei. Domnul Bambridge se arătă destul de zgîrcit la vorbă cu postăvarul, simţind că Hopkins era, firește, bucuros să discute cu *el*, pe cînd el nu avea de gînd să-şi irosească prea mult conversaţia pe un om ca Hopkins. Curînd, totuşi, se adună un mic

ciorchine de ascultători mai importanți, fie reziduuri întîmplătoare ale valurilor de trecători, fie muşterii care se abătuseră anume la faţa locului, pentru a vedea ce se mai întîmplă pe la „Dragonul Verde", iar domnul Bambridge găsea că merită să-şi consume răgazul debitînd o droaie de lucruri impresionante despre frumoasele herghelii văzute şi despre achiziţiile făcute într-o călătorie întreprinsă în nord, de unde tocmai se întorsese. *Gentlemen*-ii de faţă primiră asigurarea că, în clipa cînd îi vor putea arăta lui ceva mai grozav decît un armăsar pur sînge, un cal rotat, mergînd pe patru ani, care putea fi văzut la Doncaster — dacă ar fi catadicsit să se ducă pînă acolo şi să-l privească — atunci domnul Bambridge le va oferi plăcerea de a se da de-a rostogolul „de aici pînă la Hereford". De asemeni, o pereche de murgi pe care avea de gînd să-i pună la strunit, îi aduceau în minte imaginea vie a unei perechi pe care i-o vînduse lui Faulkner în '819, pentru o sută de guinee, şi pe care Faulkner îi vînduse peste două luni cu o sută şaizeci — oricărui *gentleman* în stare să arate neadevărul celor spuse de el, i se oferea privilegiul de a-l porecli pe domnul Bambridge cu un nume foarte urît, pînă în clipa cînd exercitarea acelui drept avea să-i usuce gîtlejul.

Cînd conversaţia ajunsese la acest grad de însufleţire, se ivi şi domnul Frank Hawley. Nu era el omul să-şi compromită demnitatea tăind frunze la cîini pe la „Dragonul Verde", dar se nimerise să treacă pe High Street şi, văzîndu-l pe Bambridge pe trotuarul celălalt, traversă strada cu paşii lui mari, pentru a-l întreba pe geambaş dacă găsise calul de cabrioletă, „ceva fără seamăn", pe care se angajase să i-l caute. Domnului Hawley i se ceru să aştepte pînă ce va vedea un sur ales pe sprînceană la Bilkley : dacă nici exemplarul acela nu corespundea pe de-a-ntregul dorinţelor lui, însemna că Bambridge nu cunoaşte un cal cînd îl vede, ceea ce părea culmea neverosimilului imaginabil. Domnul Hawley,

stînd cu spatele spre stradă, stabili o oră la care urma să cerceteze calităţile surului, cînd un călăreţ trecu la pas pe lîngă ei.

— Bulstrode ! strigară două-trei glasuri deodată, pe ton scăzut, unul dintre ele — cel al postăvarului — punînd respectuos înainte prefixul „domnul" ; dar nimeni nu rostise numele acela cu mai multă premeditare decît ar fi exclamat : „poştalionul de Riverston !", la apariţia în depărtare a acelui vehicul. Domnul Hawley aruncă o căutătură nepăsătoare spre spatele domnului Bulstrode, dar Bambridge, fără a-l slăbi din ochi, făcu o strîmbătură sarcastică.

— Fir-ar să fie, asta îmi aminteşte, începu el cu glas puţin coborît, că am mai cules ceva la Bilkley, pe lîngă calul dumitale de cabrioletă, domnule Hawley. Am cules o istorie frumoasă pe seama lui Bulstrode. Ştiţi cum a pus mîna pe averea lui ? Oricărui *gentleman* doritor de un pic de informaţie senzaţională, pot să i-o ofer cu scutire de cheltuială. Dacă fiecare ar fi primit ce i se cuvine, Bulstrode ar fi fost nevoit să-şi spună rugăciunile la Botnay Bay [1].

— Ce vrei să spui ? se interesă domnul Hawley, vîrîndu-şi mîinile în buzunare şi înfundîndu-se puţin sub portal.

Dacă Bulstrode se adeverea a fi un nemernic, atunci Frank Hawley avea un suflet de profet.

— Am căpătat informaţia de la un tip care era vechi partener de-al lui Bulstrode. Am să-ţi spun cînd l-am întîlnit întîiaş' dată, îşi aminti Bambridge, înălţîndu-şi brusc arătătorul. Faptul s-a petrecut la licitaţia de la Larcher, dar pe-atunci nu ştiam nici o boabă despre el — şi mi-a lunecat printre deşte — era pe urmele lui Bulstrode, fără doar şi poate. Îmi zicea omul ăla că îl poate stoarce pe Bulstrode de orice sumă poftеşte, că îi

[1] Colonie penitenciară din Australia (n.t.).

știe toate secretele. Oricum, mi-a trăncănit totul la Bilkley : îi trăgea zdravăn la măsea. A' dracului să fiu dacă avea de gînd să depună mărturie la tribunalul regelui ; dă-i soiu' ăla de inși guralivi, vorbăria dă afară din ei peste gard și peste șanț, pînă ce ar fi în stare să se fălească, știu eu, și cu o umflătură la genunchi că-i în stare să le-aducă biștari. Omu' trebuie să știe cînd să pună punct, și basta.

Domnul Bambridge emise această cugetare cu un aer de dezgust, satisfăcut că lăudăroșenia lui dovedea un admirabil simț a ceea ce se cuvine.

— Cum îl cheamă pe omul acela ? Unde poate fi găsit ? se interesă domnul Hawley.

— Cît despre locul unde-i de găsit, l-am lăsat la treabă la „Capul Sarazinului" ; dar de numit se numește Raffles.

— Raffles ! exclamă domnul Hopkins. Am livrat furnituri pentru înmormîntarea lui, chiar ieri. A fost îngropat la Lowick. Domnul Bulstrode l-a însoțit pînă la groapă. O înmormîntare foarte cuviincioasă.

Printre ascultători se stîrni senzație. Domnul Bambridge scoase o înjurătură în care „pucioasă" era cuvîntul cel mai blajin, iar domnul Hawley, încruntîndu-și sprîncenele și aplecîndu-și capul, exclamă :

— Cum ? Unde a murit omul acela ?

— La Stone Court, grăi postăvarul. Menajera zicea că era neam cu stăpînul ei. A sosit acolo bolnav, vineri.

— Păi cum, abia miercuri am băut un pahar cu el, comentă Bambridge.

— L-a tratat vreun doctor ? interveni domnul Hawley.

— Da, domnul Lydgate. Domnul Bulstrode l-a vegheat o noapte întreagă. A murit în cea de-a treia dimineață.

— Zi-i mai departe, Bambridge, insită domnul Hawley. Ce ți-a povestit omul ăla despre Bulstrode ?

Grupul se și mărise, prezența funcționarului municipal constituind o garanție că acolo se petrecea ceva ce

merita să fie ascultat; şi domnul Bambridge îşi livră naraţiunea în urechile a şapte spectatori. În linii mari, înfăţişă ceea ce noi cunoaştem, inclusiv episodul cu Will Ladislaw, căruia i se adăugase oarecare culoare locală şi unele evenimente: era povestea de a cărei dezvăluire se temuse Bulstrode — şi pe care sperase că a îngropat-o pentru totdeauna, odată cu cadavrul lui Raffles; era stafia vieţii lui precedente care-i dădea tîrcoale, în timp ce, trecînd călare pe lîngă portalul hanului „Dragonul Verde"", bancherul tocmai îşi manifesta încrederea că pronia îl scăpase de ea. Da, pronia cerească. Nu-şi mărturisise nici măcar lui însuşi că făcuse ceva în direcţia atingerii acelui ţel; acceptase doar ceea ce părea să i se fi oferit. Era cu neputinţă de dovedit că ar fi făcut vreun gest menit să grăbească plecarea pe lumea cealaltă a sufletului acelui om.

Dar clevetirile pe socoteala lui Bulstrode se răspîndiră prin Middlemarch cu iuţeala fumului. Domnul Frank Hawley continuă să strîngă informaţii, trimiţînd la Stone Court un funcţionar în care se putea încrede, sub pretextul de a se interesa de fîn, dar în realitate pentru a culege tot ce se putea afla de la doamna Abel despre Raffles şi boala lui. În felul acesta ajunse la cunoştinţa sa că domnul Garth îl adusese pe omul acela la Stone Court, în cabrioleta lui, şi prin urmare domnul Hawley folosi un prilej de a-l vedea pe Caleb, trecînd pe la biroul acestuia ca să-l întrebe dacă avea timp să se ocupe de un arbitraj, de va fi nevoie, şi apoi chestionîndu-l în treacăt despre Raffles. Lui Caleb nu-i scăpă nici un cuvînt injurios la adresa lui Bulstrode, afară de amănuntul — pe care fu forţat să-l admită — că renunţase să mai lucreze pentru el, în cursul săptămînii trecute. Domnul Hawley făcu deducţiile cuvenite şi, cu convingerea fermă că Raffles îi istorisise şi lui Garth povestea sa iar ca urmare acesta renunţase la administrarea afacerilor lui Bulstrode, cîteva ceasuri mai tîrziu îi

comunică această opinie domnului Toller. Declarația fu transmisă mai departe, pînă ce pierdu cu totul amprenta de deducție și fu luată drept o informație venită direct din sursa lui Garth, încît pînă și un istoric zelos ar fi putut trage concluzia că însuși Caleb fusese principalul autor al publicității făcute în jurul fărădelegilor lui Bulstrode.

Domnului Hawley nu-i trebui mult ca să-și dea seama că nici dezvăluirile făcute de Raffles, nici împrejurările morții sale nu ofereau un motiv pentru intervenția legii. Se dusese călare, în persoană, pînă la Lowick, ca să poată arunca o privire în registrul stării civile și să discute întreaga chestiune cu domnul Farebrother, care nu se arătă mai surprins decît avocatul la vestea că ieșise la lumină un secret urît despre domnul Bulstrode, deși totdeauna avusese suficient spirit de echitate pentru a nu trage concluzii întemeiate pe propria sa antipatie. Dar în timp ce discutau, în mintea domnului Farebrother își făcea loc în tăcere altă combinație, care anticipa ceea ce avea în curînd să fie rostit cu glas tare în Middlemarch ca un rezultat necesar, cînd „aduni doi și cu doi". Odată cu motivele care păstraseră vie în sufletul lui Bulstrode frica de Raffles, în mintea preotului străfulgeră și gîndul că frica trebuia să aibă ceva de-a face cu mărinimia arătată față de medicul său; și, cu toate că rezistă gîndului că acea mărinimie ar fi putut fi acceptată în mod conștient ca o formă de mită, nu-și putu alunga presimțirea că încurcătura ivită ar putea avea un efect nefast asupra reputației lui Lydgate. Își dădu seama că, pentru moment, domnul Hawley nu știa nimic de felul cum doctorul fusese salvat subit de urmările amenințătoare ale datoriilor și avu grijă să nu atingă nici pe departe acest subiect.

— Ei bine, rosti el, răsuflînd adînc și dorind să abată în direcția dorită discuția incontrolabilă despre ceea ce s-a putut întîmpla — deși nimic nu se putea dovedi în mod legal — stranie istorie! Așadar, interesantul nostru

Ladislaw are o genealogie ciudată ! O tînără doamnă cu spirit ales și un patriot polonez, muzician, alcătuiau un trunchi destul de verosimil pentru obîrșia lui, dar nu aș fi bănuit niciodată că exista și altoiul unui evreu cu casă de împrumuturi pe amanet. Oricum, nu se poate ști ce o să iasă din asemenea amestec. Unele soiuri de impurități slujesc la clarificarea amestecului.

— Este exact lucrul la care m-aș fi așteptat, zise domnul Hawley, încălecînd. Mă aștept să aibă orice soi de sînge străin, evreiesc, corsican sau țigănesc.

— Știu că este una din oile dumitale negre, Hawley. Dar el personal se poartă ca un om cu-adevărat dezinteresat, depărtat de cele pămîntești.

— Vai, vai, asta e vena dumitale de *Whig*, replică domnul Hawley, care își luase deprinderea de a spune, în chip de scuză, că Farebrother era un tip atît de-al naibii de simpatic și inimos, încît îl puteai confunda din greșală cu un *Tory*.

Domnul Hawley se întoarse acasă fără a se gîndi sub alt unghi la îngrijirile date lui Raffles de către Lydgate decît ca o probă în favoarea lui Bulstrode. Dar vestea că Lydgate căpătase brusc posibilitatea nu numai de-a scăpa de execuția sechestrului inițiată în casa lui, ci și de a-și plăti toate datoriile contractate în Middlemarch, se răspîndi rapid, adunînd în jurul ei ipoteze și comentarii care îi dădură o nouă consistență și un nou avînt, umplînd curînd și urechile altor persoane, pe lîngă domnul Hawley, cărora nu le trebui mult timp pentru a descoperi o relație semnificativă între felul subit în care doctorul dispusese de bani și dorința lui Bulstrode de a înăbuși scandalul produs de moartea lui Raffles. S-ar fi putut ghici, fără greș, că banii proveneau de la Bulstrode, chiar și dacă n-ar fi existat o dovadă palpabilă ; deoarece se aflase anterior, din circuitul bîrfelilor lansate pe seama afacerilor lui Lydgate, faptul că nici socrul, nici propriile lui

neamuri nu se arătaseră dispuși să facă ceva pentru a-l ajuta ; dar proba directă a fost furnizată nu numai de către un funcționar de la bancă, ci și de inocenta doamnă Bulstrode în persoană, care-i pomeni de împrumut doamnei Plymdale. Aceasta, la rîndu-i, îi povesti nurorii sale din clanul Toller, care le povesti tuturor. Se simțea că afacerea urma să dobîndească un caracter atît de public și de important, încît necesita prînzuri pentru a fi hrănită, și multe invitații fură lansate și acceptate tocmai atunci pe baza scandalului privitor la Bulstrode și Lydgate ; văduve, soții și doamne singure se porniră pe treabă și frecventară ceaiurile mai des ca de obicei ; și toată suflarea obștească sociabilă, de la „Dragonul Verde" pînă la „Dollop", se pomeni într-o vervă pe care n-ar fi putut-o provoca dezbaterea temei dacă Lorzii aveau să arunce sau nu la coș Proiectul de Reformă.

Căci cu greu se mai îndoia cineva că un motiv scandalos se ascundea în spatele dărniciei lui Bulstrode față de Lydgate. Într-adevăr, domnul Hawley, în primul rînd, invită o societate selectă, incluzîndu-i pe cei doi doctori, împreună cu domnii Toller și Wrench, cu scopul anume de a purta o discuție strînsă asupra probabilităților bolii lui Raffles, expunîndu-le toate amănuntele culese de la doamna Abel în legătură cu certificatul lui Lydgate, precum că moartea se datora unei crize de *delirium tremens; gentlemen*-ii din profesia medicală, care umblau cu toții netulburați pe potecile bătute cînd era vorba de afecțiunea aceea, declarară însă că în detaliile relatate nu puteau să vadă nimic care ar putea fi transformat într-un temei pozitiv de suspiciune. Dar temeiurile morale ale suspiciunii rămîneau ; motivele puternice pe care le avea, evident, Bulstrode pentru a se descotorosi de Raffles, și faptul că tocmai în acel moment critic îi oferise lui Lydgate ajutorul despre care știuse, pesemne, de o bună bucată de vreme că avea nevoie ; mai mult încă, oamenii se ară-

tau dispuși să-l creadă pe Bulstrode capabil de lipsă de scrupule și nu se dădeau îndărăt de la a gîndi că și Lydgate se putea lăsa la fel de lesne mituit ca atîția alți oameni trufași, cînd s-au aflat la mare ananghie din pricini bănești. Chiar dacă banii i-ar fi fost dați doar pentru a-și ține gura, fără să fi cunoscut scandalul existent în viața anterioară a lui Bulstrode, împrejurarea arunca o lumină odioasă asupra lui Lydgate, împotriva căruia se mîrîise de mult că e slugarnic în raporturile cu bancherul, de dragul de a-și croi o poziție predominantă și de a-i discredita pe membrii mai vechi ai profesiei sale. De aceea, în ciuda negării oricărui semn direct de vinovăție în legătură cu moartea întîmplată la Stone Court, societatea selectă de la domnul Hawley se împrăștie cu impresia că afacerea „avea o înfățișare urîtă".

Dar dacă convingerea aceea vagă despre o vină nedefinită era suficientă pentru a determina multe sceptice clătinări din cap și insinuări mușcătoare în rîndurile seniorilor proeminenți ai profesiei, pentru spiritul obștei ea dobîndi acea putere superioară pe care o deține misterul asupra faptului.

Fiecare prefera să construiască ipoteze asupra modului cum se prezenta situația, decît pur și simplu să cunoască adevărul, căci ipoteza deveni curînd mai demnă de încredere decît cunoașterea, și prezenta mai multă toleranță față de factorul incompatibil. Pînă și clevetirile mai definite, privind perioada anterioară a vieții lui Bulstrode, se contopeau, pentru unii, cu masa misterului, asemenea unei cantități de metal viu, destinată a fi turnată în tipare, dar care lua chipurile cele mai fantastice, după voia cerului.

Aceasta era linia de gîndire sancționată cu precădere de doamna Dollop, vajnica patroană de la „Stacana" din Slaughter Lane, care se vedea adesea nevoită să reziste pragmatismului superficial al clienților ei, dispuși să creadă că relatările colportate de ei din lumea exterioară

aveau o forță egală cu ceea ce „încolțise" în mintea ei. Cum de i se năzăriseră toate, habar n-avea, dar le vedea acolo, dinaintea ei, de parcă ar fi fost trase cu creta pe tăblia căminului — „cum ar zice Bulstrode, lăuntrul lui era *așa de negru*, că dacă părul de pe cap i-ar fi cunoscut gîndurile, și l-ar fi smuls de la rădăcină".

— Ciudat lucru, interveni domnul Limp, un cizmar meditativ, cu vedere slabă și glas pițigăiat. Păi cum, am citit în *Goarna* că astea au fost vorbele Ducelui de Wellington cînd s-a făcut din alb negru și a trecut în tabăra cealaltă, la romani.

— Se prea poate, încuviință madam Dollop. Dacă un nemernic a zis una ca asta, cu-atît mai vîrtos de ce n-ar spune-o și altu'. Da', așa „ipocrat" cum a fost el și cum ținea frînele în mînă cu samavolnicie, de parcă nici un paroh din țară n-ar fi fost destul de bun pentru el, uite c-a fost silit să se ia după sfatul și povața lui Aghiuță, și Aghiuță i-a venit de hac.

— Ehe, he, ăsta-i un complice pe care nu-l poți alunga din țară, grăi domnul Crabbe, geamgiul, care adunase un maldăr de noutăți și bîjbîia ca orbetele printre ele. — Da', pe cît mă taie pe mine capu', îs unii de zic că Bulstrode se pregătea s-o șteargă, de teamă să nu fie dat de gol, chiar zilele astea.

— O să fie făcut să-și ia tălpășița, fie că vrea ori ba, își dădu cu părerea domnul Dill, bărbierul, care tocmai picase și el. L-am ras azi dimineață pe Fletcher, funcționarul lui Hawley, — ăl de are un deget betegit — și el zice că toți într-un gînd vor să se descotorosească d-alde Bulstrode. Domnu' Thesiger e mîniat foc pe el și vrea să-l alunge din parohie. Și sînt *gentlemen*-i în oraș care zic că mai degrabă ar prînzi cu un ins venit de la ocnă decît cu el. „Și mai grabnic m-aș învoi și eu cu așa ceva, a zis Fletcher, pentru că ce poate suporta mai greu stomacul omului, decît să vină careva și să-și facă tovărășia nesu-

ferită cu evlavia lui, și să facă fasoane de parcă nu i-ar fi de ajuns nici cele Zece Porunci, și în tot timpul ăsta să fie mai blestemat decît jumătate din oamenii de la manej", așa a zis domnu' Fletcher cu gura lui.

— O să fie totuși o treabă proastă pentru oraș, dacă pleacă de aici banii lui Bulstrode, afirmă domnul Limp, cu glas tremurător.

— Las' că sînt oameni mai buni care-și cheltuiesc banii mai rău, zise cu glas ferm un vopsitor, ale cărui mîini stacojii nu se potriveau deloc cu fața lui cumsecade.

— Da' n-o să-și păstreze banii, pe cît mă duce pe mine mintea, opină geamgiul. Eu zic cum c-ar fi careva de-l are la mînă și poate să-l jupoaie de avere. Pe cît mă duce pe mine capul, l-ar putea scutura de fiecare *penny*, dacă s-ar duce la judecată.

— Nici vorbă de așa ceva ! exclamă bărbierul, care se simțea cu ceva mai presus de societatea adunată la „Dollop", ceea ce nu-l împiedica însă s-o agreeze. Domnul Fletcher zice că nici vorbă de așa ceva. Zice că pot ei să dovedească mult și bine a cui odraslă era acest june Ladislaw, și tot n-ar face mai mare scofală decît dacă ar adeveri că se trage din Feni [1] — n-ar putea să pună mîna pe nici un *penny*.

— Ia'n ascultă aici acum ! interveni indignată madam Dollop. Mulțumesc Domnului că mi-a luat copiii în preajma lui, dacă asta-i tot ce poate face legea pentru cei rămași fără mamă. Atunci, după socoteala dumitale, nu contează cine ți-e tată și mamă ! Cît despre plecat urechea la ce îndrugă un avocat fără să întrebe pe nimeni — stau și mă minunez de un om cu deșteptăciunea dumitale, dom'le Dill. Se știe bine că se-nfruntă totdeauna două părți, dacă nu și mai multe ; altminteri cine s-ar mai duce la pruces, tare aș vrea să știu ? Păcătoasă poveste, așa ni se arată toată legea asta cu susu-n jos, dacă n-are rost să

[1] Locuitori străvechi din cîmpiile Angliei centrale (n.t.).

mai dovedești a' cui fiu ești. Poate Fletcher să o țină strună cu asta, dacă-i place, dar eu una-ți zic, *pe mine* să nu mă *fletchereşti !*

Domnul Dill se prefăcu a rîde, compliment adus abilității doamnei Dollop, o femeie în stare de mult mai multe decît să le dea de furcă avocaților ; fiind dispus să se supună la oricîte împunsături din partea unei patroane care avea împotriva lui argumentul unei lungi socoteli scrise cu tibișir.

— Dacă ajung la judecată și dacă totul e adevăr curat, cum zice lumea, îs mai multe lucruri de care trebuie să se țină seama în afară de bani, grăi geamgiul. Mai e și sărmanu' creștinu' ăla de-i mort și dus dintre cei vii : pe cîte-am putut eu afla, a văzut el zile cînd trăia ca un *gentleman* cu mult mai subțire decît Bulstrode.

— *Gentleman* mai subțire ! te cred, aprobă madam Dollop, și un om cu mult mai bine clădit, pe cîte am auzit. Cum am zis cînd domnul Baldwin, încasatorul de impozite, a venit acilea și, stînd colea unde stai dumneata, zice : „Bulstrode a adunat toți banii pe care i-a adus în orașul ăsta din tîlhării și pungășii" ; zic eu : „Nu mă faci cu nimic mai înțeleaptă, domnu' Baldwin : mi-a înghețat sîngele în vine numai cît m-am uitat la el, chiar din clipa cînd și-a arătat mutra pe Slaughter Lane, vrînd să cumpere casa sub acoperișul căreia îmi pun și eu capul. Oamenii cinstiți nu se uită la culoarea butoiului cu făină și nu se zgîiesc la tine de parc-ar vrea să-ți străpungă cu privirea prin șira spinării, așa, de florile mărului." Uite, așa i-am zis, și domnu' Baldwin poate să-mi fie martor.

— Și pe bună dreptate, ce să mai vorbim să ne-amețim, glăsui domnul Crabbe. Pentru că, după cîte înțeleg eu, acest Raffles, așa cum îi zice, era un om voinic, rumen la obraz de ți-era mai mare dragu', și găseai la el cea mai bună tovărășie din lume — cu toate că acum zace mort în cimitirul din Lowick, fără doar și poate ; și după cîte pot

eu pricepe, ezigstă unii care s-ar *cuveni* să știe mai multe despre felul cum a ajuns acolo.

— Te cred ! încuviință madam Dollop cu o umbră de batjocură față de aparenta bîjbîială a domnului Crabbe. Cînd un om a fost momit într-o casă singuratică, cînd pe-acolo sînt inși ce pot plăti spitalele și infirmierele pentru juma'din ținut, dar se hotărăsc să stea chiar ei de veghe zi și noapte, și nu se ivește prin preajma lui nimeni decît un doftor care se știe că nu ține de nimic, și-i sărac de n-are nici paralele pentru o frînghie ca să se spînzure, și după aia iaca-i curge băncțul din buzunare de-i poate plăti domnului Byles măcelarul, unde-i ținea cont deschis pentru cele mai alese bucățele de nu mai știu cînd, că la Sîn' Mihai trecut se împlinise un an în cap de cînd nu-i mai dăduse un ban — să nu-mi vină careva să-mi spună că nu s-au petrecut acolo uneltiri din alea pentru care-s trecute slujbe de iertare în cartea de rugăciuni ; n-am nevoie să stau privind, gîndind și chibzuind.

Madam Dollop își roti privirea prin local, cu aerul unei patroane deprinse să-și domine societatea. Cei mai curajoși izbucniră într-un cor de adeziuni ; dar domnul Limp, după ce mai trase o dușcă, își împreună mîinile turtite și le strînse zdravăn între genunchi, plecîndu-și privirea asupra lor, pierdut într-o contemplație cețoasă, ca și cum puterea arzătoare a cuvîntării doamnei Dollop i-ar fi secătuit de tot și i-ar fi pîrjolit mințile, pînă ce aveau să fie puse iar în funcțiune de umiditatea altor vorbe.

— De ce mai bine nu l-ar dezgropa și să cheme Procurorul ? se întrebă vopsitorul. S-a făcut asta de zeci și zeci de ori. Dacă a fost la mijloc vreo năzdrăvănie urîtă, ar putea să-i prindă ițele.

— Nu ăștia, dom'le Jonas ! rosti emfatic madam Dollop — și știu eu ce le poate pielea la doftori. Sînt mult prea șmecheri ca să-i dai de gol. Și doftorul Lydgate ăsta, care ținea zor-nevoie să fie tăiați în bucăți morții, înainte

de li s-a scurs bine răsuflarea din trup — ce mai, e limpede ca bună ziua ce folos voia el să tragă, tot zgîindu-se în mărunțaiele persoanelor respectabile. Poți fi sigur, cunoaște el droguri de nu le poți nici adulmeca, nici vedea, nici înainte și nici după ce au fost înghițite. Ce mai, am văzut cu ochii mei picături prescrise de doctorul Gambit, că doar e doctorul clubului nostru și are un haractir frumos, și a adus mai mulți copii vii pe lume decît oricare altă ființă din Middlemarch — zic că am văzut chiar eu picăturile, că nu era nici o deosebire, fie că se aflau în pahar sau afară, și totuși a doua zi te apucau colicile. Așa că las pe seama chibzuinței voastre, să judecați singuri. Nu-mi spuneți mie! Tot ce zic eu e slavă Domnului că nu l-au luat pe doftoru' ăsta Lydgate la clubul nostru. Mulți din cei născuți din pîntecul unei mame ar fi putut să se căiască amarnic.

Subiectele discuției purtate la hanul „La Dollop" furnizaseră o temă comună pentru toate clasele sociale din oraș, fuseseră duse la Rectoratul din Lowick, pe de o parte, și la Tipton Grange pe de alta, ajunseseră integral la urechile familiei Vincy și fuseseră discutate cu triste referiri la „biata Harriet", de către toți prietenii doamnei Bulstrode, înainte ca Lydgate să fi știut lămurit de ce îi arunca lumea priviri atît de ciudate și înainte ca Bulstrode însuși să fi suspectat trădarea secretelor sale. Nu fusese deprins să aibă relații prea cordiale cu vecinii lui, și de aceea nu putea simți lipsa semnelor de cordialitate; pe lîngă aceasta, făcuse cîteva călătorii ca să-și rezolve diferite afaceri, întrucît acum ajunsese la concluzia că nu mai era nevoie să părăsească Middlemarch-ul și, în consecință, se simțise capabil să pună la punct probleme pe care pînă atunci le lăsase în suspensie.

— O să facem un voiaj la Cheltenham, peste o lună sau două, îi spusese soției sale. În orașul acela poți avea, odată cu aerul bun și cu apele, mari avantaje spirituale,

și șase săptămîni petrecute acolo vor fi deosebit de întremătoare pentru noi.

Credea cu adevărat în avantajele spirituale și avea de gînd ca, din momentul acela, să-și închine și mai mult viața cucerniciei, din pricina acelor ultime păcate pe care și le reprezenta ca fiind ipotetice, și rugîndu-se tot la modul ipotetic pentru iertarea lor : „Dacă prin aceasta am încălcat cumva legea sfîntă".

Cît despre Spitalul Nou, se feri să-i mai adauge ceva lui Lydgate, temîndu-se să dea în vileag o schimbare prea bruscă a planurilor sale, imediat după moartea lui Raffles. În adîncul sufletului se temea că Lydgate suspectează o abatere intenționată de la prescripțiile lui și, dacă suspecta într-adevăr acest lucru, trebuia să bănuiască și existența unui motiv. Dar lui Lydgate nu-i fusese dezvăluit nimic privitor la istoria lui Raffles, și pe Bulstrode îl rodea neliniștea ca nu cumva să facă vreun lucru care să dea contur suspiciunilor nedefinite ale doctorului. Cît despre certitudinea că o anumită metodă de tratament poate fie să salveze, fie să ucidă, Lydgate personal pleda necontenit împotriva unui astfel de dogmatism ; el nu avea nici un drept să vorbească și, în schimb, avea toate motivele să păstreze tăcere. De aceea Bulstrode se simțea asigurat în chip providențial. Singurul incident care-l făcuse să i se clatine serios liniștea fusese o întîlnire întîmplătoare cu Caleb Garth, care își scosese însă pălăria în fața lui, cu o blajină gravitate.

Între timp, printre oamenii de vază ai tîrgului creștea o aprigă pornire împotriva lui Bulstrode.

Urma să se țină în Town Hall o adunare, dezbătînd o problemă care căpătase o importanță arzătoare în urma apariției unui caz de holeră în oraș. De cînd se aprobase Actul Parlamentului, care fusese votat în grabă, autorizînd impuneri pentru măsuri sanitare, în Middlemarch fusese constituit un comitet pentru controlul unor măsuri

de asemenea natură, iar *wihig*-ii și *tory*-i reuniți duseseră la capăt multe acțiuni de curățenie și de prevenire. Acum se punea problema ca un petic de pămînt situat în afara orașului să fie prefăcut în teren pentru îngropăciune, pe calea sau a strîngerii de fonduri prin impunere, sau prin subscripție individuală. Adunarea urma să fie deschisă și se aștepta să ia parte la discuții aproape toți cetățenii din oraș cu oarecare trecere. Domnul Bulstrode era membru în comitet și, exact înainte ca pendula să fi bătut de douăsprezece, o porni de la bancă, cu intenția de a lansa planul unei subscripții publice. Stăpînit de ezitarea impusă de proiectele sale, se ținuse cîtăva vreme în umbră și simțea că în dimineața aceasta trebuia să-și reia vechea poziție de om de acțiune și cu influență în treburile obștești ale orașului unde se aștepta să-și sfîrșească zilele. Printre diferitele persoane care mergeau în aceeași direcție îl zări și pe Lydgate ; își dădură mîna, discutară obiectul adunării și intrară împreună în clădire.

Părea că toți oamenii simandicoși sosiseră mai devreme decît ei. Mai rămăseseră însă cîteva locuri libere, aproape de capătul întinsei mese centrale, și o luară într-acolo. Domnul Farebrother stătea în fața lor, nu departe de domnul Hawley ; toți membrii breslei medicale se aflau acolo ; domnul Thesiger urcase la tribună, iar domnul Brooke din Tipton stătea la dreapta lui.

Lydgate observă un schimb de priviri cu subînțeles, cînd el și cu Bulstrode își luară locurile.

După ce președintele deschise dezbaterea, conform rînduielii, subliniind avantajele rezultate din cumpărarea prin subscripție publică a unui teren suficient de întins pentru a fi, în cele din urmă, utilizat drept cimitir municipal, domnul Bulstrode — cu al cărui glas cam ascuțit, dar vorbind potolit și curgător, orășenii erau deprinși la adunări de genul acesta — se ridică și ceru voie să-și exprime opinia. Lydgate surprinse iarăși privirile acelea

curioase, schimbate între participanți, înainte ca domnul Hawley să se ridice și să rostească cu glasul lui ferm, răsunător :

— Domnule președinte, solicit ca, înainte de a-și exprima cineva părerea asupra acestui punct, să mi se permită a vorbi despre o chestiune de domeniul opiniei publice, pe care nu numai eu, ci mulți *gentlemen*-i aci de față, o considerăm ca fiind preliminară.

Modul de a vorbi al domnului Hawley, chiar cînd împrejurările ceremonioase îi țineau în frîu „limbajul oribil", era formidabil prin conciziunea seacă și stăpînirea de sine pe care o oglindea. Domnul Thesiger încuviință cererea, domnul Bulstrode se așeză și domnul Hawley continuă :

— În cele ce am de spus, domnule președinte, nu vorbesc doar în numele meu ; vorbesc cu consensul și la cererea expresă a nu mai puțin de opt dintre concetățenii mei, care se găsesc în imediata noastră apropiere. Simțămîntul nostru comun este că trebuie să i se ceară domnului Bulstrode — și îi cer chiar acum acest lucru — să se demită din funcțiile publice pe care le deține nu numai în calitate de contribuabil, ci și de *gentleman* printre *gentlemen*-i. Există unele practici și acțiuni asupra cărora, datorită circumstanțelor, legea nu poate să se pronunțe, deși s-ar putea ca acestea să fie mai vinovate decît multe altele supuse unei penalizări legale. Oamenii onești și *gentlemen*-ii se văd nevoiți să se apere singuri cum pot mai bine, și sîntem ferm decișii să procedăm astfel, atît eu cît și prietenii pe care-i pot socoti clienții mei în această afacere. Nu afirm că domnul Bulstrode s-a făcut vinovat de acte rușinoase, dar îi pretind fie să dezmintă și să combată declarațiile scandaloase făcute împotriva lui de către un om actualmente decedat, și care a murit în casa lui — și anume afirmația că a fost mulți ani angajat în practici nefaste și că și-a cîștigat averea prin procedee neoneste — fie să se retragă din funcțiile care îi puteau fi

îngăduite numai în calitate de *gentleman* printre alți *gentlemen*-i.

Ochii tuturor persoanelor din încăpere se întorseseră asupra domnului Bulstrode, care, de la prima menționare a numelui său, trecuse printr-o criză sufletească aproape prea violentă pentru a fi suportată de structura lui fragilă. Lydgate, care suferea la rîndul lui efectul unui șoc asemănător cu cel provocat de teribila interpretare a unui augur nefast, simți — cu toate acestea — că propria lui ură și iritare era temperată de instinctul tămăduitorului care se gîndește mai întîi să ofere un prim ajutor sau o ușurare suferindului, în clipa cînd văzu prăbușirea totală ce se citea pe fața lividă a lui Bulstrode.

Acesta avusese viziunea fulgerătoare că viața lui fusese, pînă la urmă, un eșec, că era un om dezonorat și trebuia să se dea îndărăt înaintea privirii celor față de care, îndeobște, luase atitudinea unui critic — simțea că Dumnezeu se lepădase de el în fața oamenilor și-l lăsase neocrotit sub batjocura triumfătoare a celor bucuroși să vadă că ura lor e îndreptățită. În suflet i se strecura impresia de totală zădărnicie a jocului echivoc angajat cu propria lui conștiință, în felul în care tratase viața complicelui său ; un joc echivoc care acum se întorcea în chip veninos împotriva sa, arătîndu-i colții ascuțiți ai minciunii descoperite : toate acestea îi invadau ființa în chip de spasme ale teroarei, care nu izbutește să ucidă, ci lasă auzul încă treaz pentru valul de dispreț ce le va urma. Senzația cumplită de a fi expus oprobriului public luase subit locul impresiei că și-a redobîndit liniștea și siguranța ; și aceasta nu se întîmpla în alcătuirea nervoasă grosolană a unui criminal, ci ataca nervii susceptibili ai unui om al cărui nucleu sufletesc era deprins cu întîietatea și predominarea, chezășuite de condițiile vieții duse pînă-atunci.

Dar nucleul lui sufletesc conținea și o forță de reacție. Prin întreaga lui infirmitate trupească, răzbătea filonul

unei voințe pline de ambiție, al instinctului de autoconservare, care țîșnise mereu la suprafață ca o văpaie, împrăștiindu-i toate spaimele dogmatice și care, chiar în timp ce stătea acolo ca obiect al compătimirii celor milostivi, începea să se întețească și să licărească, sub paloarea lui ca de cenușă. Înainte ca ultimul cuvînt să fi ieșit din gura domnului Hawley, Bulstrode simți că se cuvenea să răspundă, și că răspunsul lui trebuia să dea o ripostă acuzațiilor aduse. Nu cuteza să se ridice și să spună : „Nu sînt vinovat, acuzațiile sînt false, de la un capăt la celălalt" ; chiar dacă ar fi cutezat așa ceva, i s-ar fi părut, sub povara pătrunzătoarei sale impresii de a fi trădat de pronie, o încercare la fel de vană întocmai ca și cum ar fi tras pe el, pentru a-și acoperi goliciunea, o zdreanță ferfeniță, gata să se rupă-n bucăți la cea mai mică încordare.

Cîteva clipe, domni o tăcere desăvîrșită, în timp ce întreaga asistență se uita țintă la Bulstrode. Stătea absolut neclintit, rezemîndu-se țeapăn de spătarul fotoliului ; nu se încumeta să se ridice, iar cînd începu să vorbească, își apăsă puternic mîinile pe brațele fotoliului. Glasul i se auzea însă perfect, deși mai răgușit ca de obicei, iar cuvintele erau pronunțate deslușit, chiar dacă făcea o pauză între o frază și alta, de parcă ar fi avut răsuflarea scurtă. Vorbi, întorcîndu-se mai întîi către domnul Thesiger, iar apoi uitîndu-se la domnul Hawley :

— Protestez în fața dumneavoastră, *Sir*, în calitate de slujitor al bisericii, împotriva încuviințării unor procedee dictate de o ură virulentă față de persoana mea. Cei care-mi sînt ostili sînt bucuroși să dea crezare oricărei calomnii rostite împotriva mea de o limbă prea slobodă. Iar conștiințele lor devin severe față de mine. Afirmați că defăimătorii cărora urmează să le devin victimă mă acuză de practici condamnabile — la acest pasaj glasul lui Bulstrode urcă și căpătă un accent mai mușcător, pînă ce se asemănă cu un strigăt înăbușit — dar cine va fi acu-

zătorul meu ? Nu niște oameni care duc vieți necreștinești, ba chiar scandaloase — nu oameni care folosesc ei înșiși unelte josnice pentru a-și duce la îndeplinire țelurile, oameni a căror profesie este o țesătură de șicane, care-și cheltuiesc veniturile pentru desfătări senzuale, în vreme ce eu mi-am închinat existența propășirii celor mai nobile țeluri legate de viața aceasta și de cea viitoare.

După pronunțarea cuvîntului „șicane", se produse o larmă crescîndă, alcătuită pe jumătate din murmure, pe jumătate din șuierături, în timp ce patru persoane se ridicară în picioare ca un singur om — domnul Hawley, domnul Toller, domnul Chichely și domnul Hackbutt ; dar izbucnirea lui Hawley fu instantanee și-o întrecu pe-a celorlalți, lăsîndu-i fără glas.

— Dacă te referi la mine, *Sir*, îți pretind dumitale și oricui ar mai dori-o să-mi cercetați îndeaproape viața profesională. Cît despre creștinesc sau necreștinesc, repudiez creștinească dumitale trăncăneală fariseică, iar în ce privește felul cum îmi cheltuiesc venitul, nu profesez principiul de a întreține tîlhari și de a le fura unor vlăstare legiuite moștenirea ce li se cuvine, în scopul de a susține religia și de a trece drept un sfînt Ucide-Bucurii. Nu mă prefac a avea conștiința frumoasă ; dar nu am găsit încă criteriul de frumos, necesar pentru a măsura acțiunile dumitale, *Sir*. Și îți pretind din nou să treci la explicații satisfăcătoare cu privire la clevetirile ce circulă pe seama dumitale, sau altminteri să te retragi din funcțiile în care, noi, cel puțin, refuzăm să-ți mai fim colegi. Afirm, *Sir*, că refuzăm să colaborăm cu un om al cărui caracter nu este curățat de umbrele infame aruncate asupra lui, nu numai de unele relatări asupra trecutului, ci și de acțiuni recente.

— Dă-mi voie, domnule Hawley, interveni președintele — iar domnul Hawley, care tot mai scotea flăcări pe nări, făcu o plecăciune cam nerăbdătoare și se așeză la

loc, cu mîinile înfundate adînc în buzunare —. Domnule Bulstrode, cred că nu e de dorit să prelungim discuţia de faţă, adăugă domnul Thesiger, întorcîndu-se spre palidul şi tremurătorul lui vecin, trebuie deci să mă alătur celor cerute de domnul Hawley, ca o expresie a sentimentului unanim, şi să consider ca o datorie din partea dumitale, de vreme ce te mărturiseşti creştin dreptcredincios, ca să te speli, pe cît posibil, de ponegrirea nefericite. În ce mă priveşte, eu unul voi fi dispus să-ţi dau deplin prilej şi ascultare. Dar trebuie să spun că atitudinea dumitale actuală este penibil de neconformă cu acele principii cu care ai năzuit să te identifici şi de a căror cinstire mă simt legat să mă îngrijesc. Îţi recomand acum, în calitate de pastor al dumitale şi de persoană care speră să îţi redobîndeşti respectul meritat, să părăseşti această încăpere şi să eviţi o intervenţie ulterioară în aceste treburi.

După o clipă de ezitare, Bulstrode îşi luă pălăria de pe duşumea şi se ridică încet, dar încleştă cu mîna colţul fotoliului, împletîcindu-se în aşa hal, încît Lydgate era sigur că nu-i mai rămăsese suficientă putere pentru a merge nesprijinit. Ce se cuvenea să facă ? Nu putea să vadă cum un om se prăbuşeşte la doi paşi de el, lipsit de orice ajutor. Se ridică şi-i oferi braţul lui Bulstrode, şi în felul acesta îl conduse afară din încăpere ; totuşi, acţiunea care ar fi putut izvorî din blîndă datorie şi pură compasiune, în clipa aceea îi trezea o nespusă amărăciune. Părea că pune parafa lui pe asocierea încheiată între el şi Bulstrode, asociere al cărei tîlc deplin, aşa cum pesemne se înfăţişase în mintea altora, îl vedea abia acum. Se strecura în sfîrşit în mintea sa convingerea că omul acela, care se rezema tremurînd de braţul lui, îi dăduse cele o mie de lire în chip de mită şi că, într-un fel, tratamentul lui Raffles fusese sabotat dintr-o pricină vinovată. Deducţiile se înlănţuiau strîns : oraşul aflase de împrumut, credea că e o

mituire şi deci erau cu toţii convinşi că el primise banii ca să tacă.

Bietul Lydgate, cu mintea zbătîndu-i-se sub încleştarea acelei revelaţii, se vedea pînă una alta forţat, moralmente, să-l conducă pe domnul Bulstrode la bancă, să trimită un om după trăsura lui şi să aştepte pentru a-l însoţi acasă.

Între timp, problema dezbătută de adunare ieşise de pe rol şi se fărîmiţase în discuţii aprinse, purtate între diferite grupuri, asupra afacerii care-i implica pe Bulstrode şi pe Lydgate.

Domnul Brooke, care auzise pînă atunci doar aluzii imprecise la această istorie, şi pe care îl stingherea foarte mult ideea că „mersese niţel prea departe" în susţinerea lui Bulstrode, căpătă acum informaţii din belşug şi simţi cum îl cuprinde o întristare binevoitoare cînd discută cu domnul Farebrother despre rolul urît care-i era atribuit lui Lydgate. Domnul Farebrother urma să se întoarcă la Lowick.

— Urcă în trăsura mea, îl pofti domnul Brooke. Fac un ocol ca să o văd pe doamna Casaubon. Urma să se întoarcă din Yorkshire ieri seară. O să-i facă plăcere să mă vadă, ştii.

Aşa că plecară împreună, domnul Brooke flecărind cu speranţa bonomă că, în realitate, nu exista nimic dubios în atitudinea lui Lydgate — un tînăr pe care se obişnuise să-l vadă situat cu mult deasupra unchiului său, *Sir* Godwin. Domnul Farebrother vorbea puţin : era profund îndurerat — înzestrat cu o pricepere pătrunzătoare a slăbiciunilor omeneşti, nu putea avea certitudinea că, sub presiunea unor nevoi umilitoare, chiar şi Lydgate nu-şi înjosise conştiinţa.

Cînd trăsura coti în faţa porţii conacului, Dorotea, care se plimba pe aleile cu pietriş, veni să-i întîmpine.

— Ei bine, draga mea, începu domnul Brooke, tocmai am venit de la o adunare, o adunare pe teme sanitare, ştii.

— Era și domnul Lydgate acolo ? întrebă Dorotea, care avea o înfățișare plină de sănătate și de însuflețire și stătea cu capul descoperit în lumina sclipitoare a lui aprilie. Vreau să-l văd și să mă sfătuiesc pe îndelete cu el în legătură cu Spitalul Nou. M-am îngajat față de domnul Bulstrode să fac acest lucru.

— O, scumpa mea, spuse domnul Brooke, am auzit veşti rele, veşti rele, ştii.

Trecură prin grădină spre poarta cimitirului, deoarece domnul Farebrother dorea să se ducă la vicariat și Dorotea ascultă pînă la capăt această tristă poveste.

Ascultă stăpînită de un profund interes și îl rugă să-i repete de două ori faptele și impresiile ce-l priveau pe Lydgate. După o scurtă tăcere, oprindu-se la poarta cimitirului și adresîndu-se domnului Farebrother, rosti cu tărie :

— Doar nu-l crezi pe domnul Lydgate vinovat de ceva josnic ? Eu una nu pot crede așa ceva. Haideți să descoperim adevărul și să-l spălăm de acuzații !

CARTEA A OPTA

APUS ŞI RĂSĂRIT

Cap. LXXII

Suflete pline-s geamăne oglinzi,
Calm, vast tablou reflectă-n fața lor,
Repetînd ce-i în urmă.

Generozitatea impetuoasă a Doroteei, care ar fi sărit imediat să-l dezvinovățească pe Lydgate de bănuiala de a fi acceptat bani ca mită, suferi o melancolică înfrînare, cînd ajunse să privească toate circumstanțele legate de acel caz, în lumina experienței domnului Farebrother.

— Este gingaș să atingi asemenea chestiune, o lămuri el. Cum putem noi să cercetăm așa ceva ? Ancheta trebuie să fie întreprinsă ori în mod public, de către magistrat și judecătorul de instrucție, ori în mod particular, chestionîndu-l pe Lydgate. Pentru prima modalitate nu dispunem de un punct de pornire serios, altminteri Hawley ar fi adoptat-o ; cît despre abordarea acestui subiect cu Lydgate, mărturisesc că m-aș feri de o asemenea discuție. Probabil că ar lua-o drept o insultă mortală. Nu o dată am constatat din proprie experiență cît e de dificil să discuți cu el despre probleme personale. Și ar trebui să cunoști dinainte adevărul despre comportamentul lui, ca să poți avea încredere că vei obține un rezultat bun.

— Sînt convinsă că nu este vinovat ; cred că oamenii sînt aproape întotdeauna mai buni decît îi socotesc semenii lor, rosti Dorotea.

Cîteva dintre cele mai intense experiențe trăite de ea în ultimii doi ani, îi sădiseră în minte o puternică opo-

ziție față de orice înlănțuire de ipoteze nefavorabile cu privire la alte persoane ; și pentru întîia oară o cam nemulțumea atitudinea domnului Farebrother. Îi displăcea felul acela circumspect de a cîntări consecințele, în loc de a manifesta o încredere arzătoare în strădaniile pentru justiție și îndurare, care urmau să biruie prin însăși forța lor emoțională. Două zile mai tîrziu, Farebrother prînzea la conac cu unchiul ei și cu soții Chettam, și cînd desertul se afla pe masă, încă neconsumat, și servitorii ieșiseră din încăpere, iar domnul Brooke clătina din cap, picotind, Dorotea atacă din nou subiectul, cu o nouă vioiciune.

— Domnul Lydgate va înțelege că atunci cînd prietenii săi aud o calomnie răspîndită pe seama lui, prima lor dorință trebuie să fie aceea de a-l disculpa. Care este rostul nostru pe pămînt, dacă nu cel de a ne face reciproc viața mai puțin grea ? Nu pot rămîne indiferentă față de necazurile unui om care m-a ajutat atunci cînd *eu* căzusem pradă necazului și m-a îngrijit cînd am fost bolnavă.

Tonul și maniera Doroteei nu vădeau mai multă energie decît în urmă cu trei ani, cînd era așezată în capul mesei unchiului ei, dar experiențele prin care trecuse de-atunci încolo îi dăduseră mai mult drept de a exprima o opinie fermă. *Sir* James Chettam, însă, nu mai era tînărul timid și gata să încuviințeze orice dorință a ei, care o peția pe atunci ; acum era un cumnat îngrijorat, plin de o pioasă admirație pentru cumnata lui, dar stăpînit necontenit de teamă ca nu cumva ea să cadă prada vreunei noi iluzii aproape la fel de dăunătoare ca și măritișul cu Casaubon. Acum, gentilomul zîmbea mai puțin decît în zilele acelea de burlăcie supusă ; și cînd rostea : „Exact", era mai curînd o introducere la o opinie contrară. Ba Dorotea descoperi chiar, spre uimirea ei, că trebuia să se deprindă să nu-i fie frică de el — cu atît mai mult cu cît devenise, într-adevăr, cel mai bun prieten al ei. De data aceasta nu căzură de acord.

— Dar, Dorotea, începu el cu un ton de dojană, nu-ți poți lua asupra ta sarcina de a te amesteca în felul acesta în viața unui om, în numele lui. Lydgate trebuie să știe — cel puțin, va ajunge curînd să știe — în ce situație se găsește. Dacă își poate spăla el însuși reputația, o va face. Trebuie să acționeze personal.

— Și eu cred că prietenii lui trebuie să aștepte pînă ce se va ivi ocazia nimerită, întări domnul Farebrother. E posibil — m-am simțit adeseori eu însumi copleșit de atîta slăbiciune, încît pot să înțeleg cum pînă și un om cu înclinări onorabile, așa cum l-am considerat întotdeauna pe Lydgate, poate uneori să se lase ispitit a accepta bani oferiți, în chip mai mult sau mai puțin indirect, ca mită destinată să-i asigure tăcerea asupra unor fapte scandaloase, cufundate de mult în negura trecutului. Spun că pot să înțeleg acest lucru, dacă omul s-ar afla sub presiunea unor împrejurări grele — dacă ar fi fost hărțuit, așa cum sînt sigur că s-au petrecut lucrurile cu Lydgate. Nu aș putea crede niciodată ceva mai rău despre el, decît dacă aș fi pus în fața unor dovezi de netăgăduit. Dar există o teribilă Nemesis, care urmărește anumite greșeli, încît cei dornici au întotdeauna posibilitatea de a le interpreta drept crime : nu poți aduce alte dovezi în favoarea omului acuzat, decît conștiința și afirmațiile lui.

— O, ce situație crudă ! exclamă Dorotea, frîngîndu-și mîinile. Și dumneata nu ai vrea să fii unica persoană care a crezut în nevinovăția omului, chiar dacă restul lumii l-a renegat ? Pe lîngă aceasta, faptele anterioare ale unui om vorbesc pentru el.

— Dar, draga mea doamnă Casaubon, grăi domnul Farebrother zîmbind cu gentilețe în fața ardoarei ei — caracterul unui om nu este dăltuit în marmură, nu constituie ceva solid și inalterabil. Reprezintă un element viu și schimbător și se poate îmbolnăvi la fel ca și trupurile noastre.

— Atunci poate fi salvat și vindecat, protestă Dorotea. Eu una nu m-aș teme să-i cer domnului Lydgate să-mi spună adevărul, ca să-l pot ajuta. De ce să-mi fie teamă? Acum, James, dacă tot nu voi cumpăra moșia, aș putea proceda așa cum a propus domnul Bulstrode, luîndu-i locul în ce privește susținerea Spitalului; și trebuie să mă consult cu domnul Lydgate pentru a cunoaște ce perspective am de a face binele, menținînd totodată planurile actuale. Acesta este cel mai bun prilej din lume pentru mine de a-i solicita încrederea; și el va fi în stare să-mi spună anumite lucruri care ar putea clarifica toate împrejurările. Pe urmă l-am susține cu toții și l-am scoate din încurcătură. Oamenii slăvesc în fel și chip curajul, afară de curajul pe care l-ar putea dovedi în legătură cu cei mai apropiați semeni ai lor.

Ochii Doroteei aveau o strălucire lichidă, iar inflexiunile schimbate ale glasului ei îl treziră pe domnul Brooke, care începu să asculte conversația.

— E adevărat că o femeie se poate aventura să facă anumite încercări de a-și manifesta simpatia, care anevoie ar izbîndi dacă le-ar întreprinde un bărbat, recunoscu domnul Farebrother, aproape convertit de ardoarea Doroteei.

— Negreșit, o femeie e ținută să fie atentă și să asculte de cei care cunosc lumea mai bine decît ea, interveni *Sir* James, încruntîndu-se ușor. Orice vei face pînă la urmă, Dorotea, deocamdată s-ar cuveni cu-adevărat să te ții în rezervă și să nu ai, în mod deliberat, nici un amestec în această afacere Bulstrode. Încă nu știm ce poate să iasă la lumină. Presupun că te declari de acord cu mine, nu? încheie el, uitîndu-se la domnul Farebrother.

— Cred că, de fapt, ar fi mai cuminte să așteptăm, răspunse acesta.

— Da, da, scumpa mea, se pronunță și domnul Brooke, fără a ști prea bine la ce punct ajunsese discuția, dar aducînd o contribuție, în general, adecvată. E lesne să mergi prea departe, știi. Nu trebuie să-ți lași ideile să o ia razna împreună cu tine. Cît despre graba ta de a investi banii în proiecte, nu merge, știi. Garth m-a atras într-o măsură neobișnuită la reparații, desecări, genul ăsta de lucruri ; ba cu una, ba cu alta, am scos la bani din buzunar într-o măsură neobișnuită. Trebuie să strîng frîul. Cît despre dumneata, Chettam, cheltuiești o avere pe gardurile acelea din stejar înălțate în jurul domeniului.

Dorotea, supunîndu-se în silă acestei lipse de încurajare, se duse cu Celia în bibliotecă, unde era de obicei salonul ei.

— De astă dată, Dodo, poți să asculți de spusele lui James, o sfătui Celia, altminteri o să intri într-un bucluc. Totdeauna ai pățit așa, și ai să mai pățești cînd te-apuci să faci după pofta inimii tale. Și cred că ești norocoasă acum, avîndu-l pe James care să gîndească în locul tău. El te lasă să-ți urmezi planurile tale, numai că te împiedică să fii dusă de nas. Și ăsta e avantajul de a avea un cumnat în locul unui soț. Un soț nu te-ar lăsa să te ții de planurile tale.

— Ca și cum aș avea nevoie de un soț ! exclamă Dorotea. Doresc doar să nu-mi fie ținute sentimentele în frîu la fiecare întorsătură de situație.

Doamna Casaubon era încă destul de nedisciplinată pentru a nu se putea stăpîni să plîngă de mînie.

— Nu, zău așa, Dodo, urmă Celia cu un timbru ceva mai gutural ca de obicei — ești plină de contradicții : mai întîi vrei una, pe urmă alta. Obișnuiai să te supui domnului Casaubon într-un chip aproape rușinos : cred că, dacă ți-ar fi cerut-o el, ai fi renunțat pentru totdeauna să mă mai vezi.

— Firește că m-am supus lui, fiindcă era de datoria mea, așa îmi dicta sentimentul ce-l aveam pentru el, răspunse Dorotea, privind prin prizma lichidă a lacrimilor.

— Atunci, de ce nu poți gîndi că e de datoria ta să te supui nițel și dorinței lui James ? întrebă Celia, convinsă că argumentarea ei este irezistibilă. Fiindcă el dorește doar ceea ce e spre binele tău. Și, firește, bărbații se pricep mai bine în orice domeniu — afară de cele în care se pricep mai bine femeile.

Dorotea rîse și uită de lacrimi.

— Ei bine, mă refer la copii și la lucruri dintr-astea, explică Celia. Eu una nu i-aș ceda lui James, dacă aș ști că greșește, cum făceai tu cu domnul Casaubon.

Cap. LXXIII

De-om covîrșit aibi milă : — un rău
pribeag ne poate vizita.

După ce potoli neliniștea doamnei Bulstrode spunîndu-i că soțului ei i se făcuse rău la adunare, dar că era convins că se va întrema în curînd, iar el avea să treacă din nou să-l consulte a doua zi, doar dacă nu trimiteau după el mai degrabă, Lydgate porni direct spre casă, apoi încălecă și călări pînă la o depărtare de trei mile de oraș, numai să nu poată da nimeni de el.

Simțea cum devine violent și-și iese din minți, de parcă ar fi turbat sub durerea unor împunsături : era gata să blesteme ziua în care venise la Middlemarch. Tot ce i se întîmplase pînă atunci părea o simplă pregătire pentru fatalitatea aceea odioasă, care căzuse ca o pacoste peste ambiția sa onorabilă și care, probabil, avea să-i

facă pînă şi pe oamenii cu criterii dubioase să privească reputaţia lui drept pătată pentru totdeauna. În asemenea momente, cu greu poate scăpa omul de mizantropie. În propriii săi ochi, Lydgate se considera o victimă, iar toţi ceilalţi erau factorii nocivi care îl urgisiseră. Intenţionase ca totul să iasă altfel ; iar ceilalţi dăduseră năvală în viaţa lui şi îi zădărniciseră ţelurile. Căsătoria lui părea o calamitate pe care nimic nu o putea tempera, şi-i era teamă să se întîlnească cu Rosamunda înainte de a se fi răcorit în acea revărsare de mînie solitară, ca nu cumva simplul fapt de a o vedea să-l exaspereze într-atîta, încît să se poarte cu ea într-un mod necontrolat. În vieţile mai tuturor oamenilor există perioade în care cele mai alese calităţi ale lor pot doar să arunce o umbră deprimantă asupra icoanelor care alcătuiesc viziunea lor lăuntrică : sentimentele tandre ale lui Lydgate erau prezente în momentul acela numai doar sub forma temerii ca nu cumva să le încalce, şi nu ca o emoţie care să-l încline către afecţiune. Căci era foarte nefericit. Numai cine cunoaşte supremaţia vieţii intelectuale — viaţa care poartă în ea sămînţa unui ţel şi a unui gînd înnobilator — poate înţelege mîhnirea unui om prăbuşit din activitatea aceea senină, în încleştarea cu sîcîielile lumeşti, vîrtej care înghite şi pustieşte sufletele.

Cum ar fi putut trăi mai departe, fără a se disculpa, printre oamenii care-l suspectau de corupţie ? Cum ar fi putut să se depărteze în tăcere de Middlemarch, ca şi cum s-ar fi retras în faţa unei osînde juste ? Şi, pe de altă parte, cum urma să înceapă a se disculpa ?

Pentru că scena de la adunarea municipală, la care abia fusese martor, deşi nu-i oferise nici un fel de detalii, fusese de ajuns pentru a-l face să-şi înfăţişeze cu desăvîrşită claritate propria lui situaţie. Evident, Bulstrode se temuse de o serie de divulgări scandaloase din partea lui Raffles. Lydgate putea acum să reconstituie toate probabilităţile cazului. „Era înspăimîntat să nu trădeze ceva

în prezența mea : nu voia altceva decît să mă lege printr-o obligație puternică — de asta a trecut subit de la duritate la mărinimie. Și poate că a avut de furcă cu pacientul — se poate să nu fi ascultat de dispozițiile mele. Mă tem că așa a făcut. Dar, fie că a ascultat sau nu, lumea crede că, într-un fel sau altul, l-a otrăvit pe omul acela și că eu am închis ochii la crima lui, dacă nu cumva l-am și ajutat s-o comită. Și totuși — și totuși se poate să nu se fi făcut vinovat de suprema încălcare a legii ; și este posibil ca schimbarea față de mine să fi însemnat doar o îmbunare reală a firii sale — o răzgîndire, așa cum a susținut el. Ceea ce numim noi «posibil» e cîteodată adevărat, în timp ce lucrul căruia ne vine mai ușor să-i dăm crezare este de o falsitate grosolană. În ultimele lui raporturi cu acest om, se poate ca Bulstrode să-și fi păstrat mîinile curate, în pofida bănuielii mele că lucrurile s-au desfășurat invers."

În situația lui apărea o cruzime paralizantă. Chiar dacă renunța la oricare alt considerent decît acela de a se disculpa și dacă întîmpina înălțările din umeri, privirile reci și ocolirea ca pe o acuzare și făcea o declarație publică asupra tuturor faptelor, așa cum le cunoștea el, cine i-ar fi dat crezare ? Ar fi însemnat să acționeze ca un idiot dacă oferea doar propria lui mărturie asupra atitudinii sale și declara : „Dar nu am luat banii ca mită". Împrejurările ar fi rămas oricînd mai tari decît afirmația lui. Și, pe lîngă aceasta, dacă ar fi mărturisit totul despre el însuși, însemna să facă și unele declarații privitoare la Bulstrode, care ar fi dat naștere unor suspiciuni și mai sumbre împotriva bancherului. Trebuia să afirme că nu știuse nimic de existența lui Raffles cînd îi pomenise prima dată lui Bulstrode de arzătoarea lui nevoie de bani, și că acceptase banii cu totală nevinovăție, ca un rezultat al comunicării făcute anterior, neavînd habar că putea să fi apărut vreun motiv nou pentru acordarea împrumutului, odată cu chemarea lui pentru a-l consulta pe omul

acela. La urma urmei, bănuiala asupra motivelor care îl determinaseră pe Bulstrode să procedeze astfel, putea să fie neîntemeiată.

Dar se mai ivea întrebarea dacă el ar fi acționat exact în același fel în cazul cînd nu ar fi luat banii. Desigur, dacă l-ar fi găsit pe Raffles încă în viață la sosirea lui, starea lui necesitînd continuarea tratamentului, și dacă și-ar fi imaginat atunci vreo încălcare a dispozițiilor sale din partea lui Bulstrode, ar fi făcut o anchetă riguroasă și, în cazul că faptele i-ar fi verificat bănuielile, ar fi renunțat la tratarea cazului, în ciuda obligației recent contractate. Dacă însă n-ar fi primit banii — dacă Bulstrode nu și-ar fi revocat nici o clipă recea lui recomandare de a se declara falit — oare s-ar fi abținut el, Lydgate, de la deschiderea unei anchete, chiar atunci cînd și-ar fi găsit pacientul mort? S-ar mai fi ferit el oare să-l jignească pe Bulstrode — și oare și-ar fi înfățișat cu aceeași forță sau semnificație incertitudinea asupra oricărui tratament medical și argumentul că recomandările lui ar putea trece drept greșite în ochii majorității confraților?

Acesta era ungherul stînjenit al conștiinței lui Lydgate, în timp ce revizuia faptele și rezista oricărui reproș posibil. Dacă ar fi fost independent, chestiunea tratamentului indicat unui pacient și categorica regulă că trebuia să aplice personal sau să controleze cum se aplică ceea ce socotea el mai eficient pentru apărarea vieții ce-i fusese încredințată, ar fi fost punctul asupra căruia s-ar fi arătat mai dîrz. Așa cum stăteau lucrurile, s-a bazat pe considerentul că nesupunerea la indicațiile lui — oricum s-ar fi putut ea produce — nu putea fi judecată o crimă căci, după opinia ce se bucura de mare autoritate, aplicarea dispozițiilor sale avea tot atîtea șanse de a deveni fatală, și deci afacerea intra pur și simplu în sfera formalismului. În vreme ce, în perioada lui de libertate, denunțase necontenit convertirea îndoielii medicale în în-

doială morală și afirmase că „Cel mai pur experiment făcut în domeniul tratamentului poate totuși să fie aplicat conștiincios : mie îmi revine răspunderea să mă îngrijesc de viața pacientului și să iau măsurile care, după opinia mea, par cele mai bune. Știința este, în mod normal, mai scrupuloasă decît dogma religioasă. Dogma acordă un privilegiu greșelii, pe cînd însăși rațiunea de a fi a științei este o luptă cu greșala și are menirea de a păstra conștiința trează.“ Vai ! De astă dată conștiința științifică intrase în compania degradantă a obligațiilor bănești și a calculelor egoiste.

„Există oare vreun slujitor al medicinei, printre toți cei din Middlemarch, care să-și pună atîtea întrebări ca mine ?“ își spuse bietul Lydgate stăpînit de o nouă izbucnire de răzvrătire împotriva destinului său oropsit. „Și, totuși, vor gîndi cu toții că au dreptul de a pune o distanță mare între mine și ei, de parcă aș fi lepros ! Clientela și reputația mea sînt definitiv condamnate — de asta îmi pot da seama. Chiar dacă aș putea fi absolvit printr-o mărturie demnă de crezare, pentru lumea binecuvîntată de aici nu ar fi prea mare deosebire. Am fost etichetat ca fiind pătat și, orice s-ar întîmpla, în ochii lor voi rămîne un om discreditat“.

Se și iviseră din belșug semne care pînă atunci îl derutaseră, arătînd că tocmai cînd își achitase datoriile și se repusese voios pe picioare, concetățenii se fereau de el sau îi aruncau căutături stranii, și ajunsese la cunoștința lui că, în două împrejurări, niște pacienți de-ai lui chemaseră alt medic. Acum motivele erau chiar prea lămurite. Începuse boicotul general.

Nu-i de mirare că firea energică a lui Lydgate prefăcea lesne un eșafodaj zadarnic într-o rezistență îndărătnică. Brazda care se ivea la răstimpuri pe fruntea lui lată nu era un accident lipsit de înțeles. În clipa cînd intră din nou în oraș, după plimbarea făcută călare, în primele

ceasuri de durere usturătoare, își și fixase în minte să rămînă în Middlemarch, în ciuda celor mai nefaste acțiuni ce se puteau pune la cale împotriva lui.

Nu intenționa să bată în retragere în fața calomniei, ca și cum i s-ar fi supus. Se hotărîse să o înfrunte pînă la capăt și nici o acțiune de-a lui nu avea să trădeze că era speriat. Generozității, ca și puternicei tendințe de sfidare înrădăcinate în adîncul firii sale, le revenea meritul că se hotărîse să nu evite a-și mărturisi deschis obligația ce-l lega de Bulstrode. E adevărat că asocierea cu omul acela îi fusese fatală — e adevărat că, dacă ar mai fi avut în mînă cele o mie de lire, cu toate datoriile încă neplătite, i-ar fi restituit imediat banii lui Bulstrode și mai degrabă s-ar fi apucat să cerșească decît să recurgă la o salvare murdărită de suspiciunea unei mituiri (căci, țineți minte, era unul dintre cei mai orgolioși oameni) ; cu toate acestea, nu avea să-și întoarcă fața de la acel muritor zdrobit al cărui ajutor îl folosise, și nici nu se gîndea să facă un efort jalnic de a obține propria lui achitare, urlînd învinuiri împotriva altuia. „Voi proceda așa cum judec că e drept, și nu voi da explicații nimănui. Vor încerca să mă înfometeze, dar...", își urma el meditația, cu o fermitate încăpățînată ; dar se apropia de casă, și gîndul la Rosamunda se strecură din nou în acel loc de frunte de unde fusese alungat de zbaterile chinuitoare ale onoarei și mîndriei rănite.

Cum avea să primească Rosamunda toată întorsătura luată de situație ? Aici era o altă povară a lanțului pe care se vedea silit să-l tîrască, și sărmanul Lydgate se afla într-o dispoziție prea proastă pentru a-i putea suporta autoritatea mută. Nu simțea nici un imbold de a-i povesti necazul pe care în curînd trebuiau să-l împărtășească. Prefera să aștepte o dezvăluire lăsată în voia hazardului, menită a fi adusă în curînd de cursul întîmplărilor.

Cap. LXXIV

> Hărăzește-ne îndurarea de a putea ajunge la adînci bătrînețe împreună.
>
> *Cartea lui Tobias: Rugăciunea pentru căsătorie.*

În Middlemarch o soție nu putea ignora multă vreme opinia proastă exprimată de cetățenii orașului cu privire la soțul ei. Nici o amică intimă nu și-ar fi putut împinge atît de departe prietenia încît să-i facă nevestei o declarație explicită asupra faptului neplăcut cunoscut sau atribuit soțului ei; dar cînd o femeie ale cărei gînduri se bucură de mult răgaz se vede dintr-odată antrenată într-o chestiune foarte neplăcută pentru semenii ei, intră în joc diferite impulsuri morale, ce tind s-o stimuleze să vorbească. Unul dintre ele e candoarea. A fi candid înseamnă, în frazeologia Middlemarch-ului, a prinde primul prilej ivit pentru a le face cunoscut prietenilor tăi că nu ai vederi prea optimiste asupra capacității, conduitei sau poziției lor; dacă erai înzestrat cu o candoare robustă, niciodată nu așteptai să-ți fie cerută părerea. Pe urmă, mai intervine și dragostea de adevăr — o frază mare, dar însemnînd, în acest context, indignarea vie resimțită de o prietenă care vede că soția are un aer mai fericit decît îi permite caracterul soțului ei, sau că se arată prea satisfăcută de soarta ce-i fusese hărăzită: sărmana făptură, trebuie să i se facă vreo aluzie la faptul că, dacă ar cunoaște adevărul, ar fi mai puțin încîntată de soarta ei și ar comanda feluri mai ieftine la supeu. Mai puternică decît toate este însă atenția acordată salvării spirituale a unei prietene, spirit care se numește uneori și suflet, oferindu-i-se șansa să profite de pe urma unor re-

marci posomorîte, însoțite de priviri meditative aruncate asupra mobilelor și de atitudini ce dau a înțelege că vorbitoarea e departe de a spune ce-i stă pe inimă, fiindcă menajează susceptibilitatea ascultătoarei. În ansamblu, se poate afirma că, în toate acestea acționează arzătoare îmbolduri caritabile, slujind țelul virtuos de a-ți face semenul nefericit spre binele lui.

Cu greu s-ar fi putut găsi în Middlemarch alte soții ale căror nefericiri matrimoniale să fie apte a stimula în măsură mai mare această activitate morală, decît Rosamunda și mătușa ei Bulstrode. Doamna Bulstrode nu era ținta antipatiilor și nu făcuse niciodată un rău — în mod conștient — vreunei fărpturi omenești. Bărbații o priviseră totdeauna ca pe o femeie frumoasă și cumsecade, și consideraseră drept încă un semn al ipocriziei lui Bulstrode faptul că-și alesese de nevastă o membră a familiei Vincy cu sînge roșu în vine și nu una din persoanele acelea fantomatice și melancolice, potrivite cu redusa prețuire acordată de el plăcerilor pămîntești.

Cînd se produseră acele dezvăluiri scandaloase pe seama soțului său, cunoștințele schimbară între ele remarci: „Ah, biata femeie! Ea e cinstită ca lumina zilei — poți fi sigură că n-a bănuit nimic rău în legătură cu el!" Prietenele ei intime se întindeau la taifas despre „biata Harriet", își imaginau ce va simți sărmana de ea după ce va ajunge să afle totul și încercau să ghicească în ce măsură îi parveniseră veștile. Nu se manifesta nici o pornire împotriva ei; mai curînd o bunăvoință care se străpădea să verifice ce ar fi mai nimerit pentru ea să simtă și să facă, ținînd seama de împrejurări; și, desigur, imaginațiile doamnelor erau ocupate cu evocarea caracterului și biografiei ei din vremea cînd se numea Harriet Vincy și pînă în zilele noastre. Trecînd în revistă viața doamnei Bulstrode și poziția sa, era inevitabil ca vorbitoarele să o asocieze și pe Rosamunda, ale cărei perspective sufereau aceeași ofilire ca și ale mătușii sale. Rosa-

munda era supusă unor critici mai aspre și era mai puțin compătimită, cu toate că și ea — în calitate de membră a bunei și străvechii familii Vincy, care fusese cunoscută din totdeauna în Middlemarch — era privită ca o victimă a căsătoriei cu un intrus. Cei din clanul Vincy aveau desigur slăbiciunile lor, dar măcar acestea erau vizibile la suprafață : niciodată nu găseai ceva rău de „scos la iveală" în privința lor. Doamna Bulstrode era cruțată de orice asemănare cu soțul ei. Vinile lui Harriet păstrau un caracter personal.

— Totdeauna a aruncat praf în ochi — declară doamna Hackbutt, pregătind ceaiul pentru o societate restrînsă — deși a prins obiceiul de a se pune în fason cu evlavia, doar ca să țină isonul soțului ei ; a încercat să-și ridice capul mai sus decît restul Middlemarch-ului, făcînd cunoscut că invită la ei pastori și pe Dumnezeu știe cine, din Riverston și din alte locuri.

— Asta nu-i poți lua în nume de rău, o apără doamna Sprague, fiindcă puțini dintre oamenii bine din oraș au catadicsit să fie în relații cu Bulstrode, și trebuia să aibă și Harriet pe cineva care să se așeze la masa ei.

— Domnul Thesiger a contribuit totdeauna la menținerea fațadei lor, continuă doamna Hackbutt. Cred că acum trebuie să regrete.

— Dar în adîncul inimii n-a ținut niciodată la el — asta o știe oricine — spuse doamna Tom Toller. Domnul Thesiger nu cade niciodată în extreme. Păstrează calea adevărului în ceea ce are mai evanghelic. Doar pastorii ca domnul Tyke, care vor să folosească culegerile de imnuri ale dizidenților și soiul ăsta ordinar de religie, l-au găsit pe Bulstrode pe gustul lor.

— Mi se spune că domnul Tyke se simte tare abătut din pricina lui, reluă doamna Hackbutt. Și are tot dreptul să fie : se zice că Bulstrode a asigurat jumătate din întreținerea familiei Tyke.

— Şi firește că asta înseamnă o discreditare a doctrinelor lui, opină doamna Sprague, care era mai în vîrstă şi avea vederi desuete. O să mai treacă multă vreme pînă cînd o să se mai laude cineva în Middlemarch că este metodist.

— Cred că nu trebuie să punem faptele rele ale oamenilor pe seama confesiunii lor, interveni doamna Plymdale, cea cu chipul de şoim, care pînă atunci ascultase în tăcere.

— Vai, scumpa mea, sîntem toate nişte uituce, exclamă doamna Sprague. Desigur, nu s-ar fi cuvenit să discutăm despre asta, de faţă cu dumneata.

— Sînt sigură că nu am nici un motiv de a fi părtinitoare, ripostă doamna Plymdale, roşind. E adevărat că domnul Plymdale avea relaţii bune cu domnul Bulstrode şi că Harriet Vincy se împrietenise cu mine cu mult înainte de măritişul ei. Dar totdeauna mi-am menţinut părerile şi i-am arătat în ce privinţă greşeşte, biata făptură. Cît despre religie, trebuie să recunosc că domnul Bulstrode ar fi putut săvîrşi tot ce-a săvîrşit, ba chiar şi mai rău, fără a fi totuşi adeptul vreunei confesiuni. Nu zic că nu făcea prea mult pe cucernicul — personal, prefer moderaţia. Dar adevărul rămîne adevăr. Presupun că oamenii judecaţi la curtea cu juri nu sînt toţi peste măsură de cucernici.

— Ei bine, zise doamna Hackbutt, urmînd dibaci, tot ce pot spune este că eu cred că s-ar cădea să se despartă de el.

— Nu pot susţine asemenea afirmaţii, grăi doamna Sprague. L-a luat de bărbat la bine şi la rău, ştii.

— Da, dar „rău" nu poate niciodată să însemne descoperirea că soţul tău e copt pentru Newgate[1], zise doamna Hackbutt.

[1] Veche închisoare din Londra (n.t.).

— Închipuie-ți, să trăiești cu un astfel de om! Eu una m-aș aștepta să mă otrăvească.

— Da, și eu cred că înseamnă o încurajare a crimei cînd soții respectabile îngrijesc și servesc asemenea soți, se pronunță doamna Toller.

— Iar biata Harriet a fost o soție bună, întări doamna Plymdale. Îl socotea pe bărbatul ei cel dintîi dintre oameni. Nu-i vorbă, nici el nu i-a refuzat niciodată nimic.

— Ei bine, vom vedea ce va face, conchise doamna Hackbutt. Presupun că încă nu știe nimic, biata făptură. Sper sincer și am credința că nu o voi întîlni, căci aș fi speriată de moarte ca nu cumva să las să-mi scape ceva despre soțul ei. Crezi că a ajuns vreo aluzie la urechile ei?

— N-aș crede, spuse doamna Tom Toller. S-a aflat că el a căzut la pat și nu s-a mișcat din casă de la adunarea de joi; dar ea s-a dus ieri cu fetele la biserică, și purtau niște bonete toscane noi. Harriet avea și o pană. N-am observat vreodată ca evlavia ei să-i schimbe cu ceva îmbrăcămintea.

— Totdeauna poartă modele foarte reușite, interveni doamna Plymdale, puțin cam înțepată. Și pana aceea știu că a pus să-i fie vopsită în bleu pal, anume ca să se asorteze cu rochia. Nu pot să nu recunosc, Harriet are acest merit: vrea să facă lucrurile cum trebuie.

— Cît despre faptul dacă știe ce s-a întîmplat, realitatea nu-i mai poate fi ascunsă multă vreme, zise doamna Hackbutt. Familia Vincy știe, fiindcă domnul Vincy a asistat la adunare. A fost o lovitură grea pentru el. Este în joc soarta fiicei și a surorii lui.

— Da, într-adevăr, încuviință doamna Sprague. Nimeni nu-și închipuie că domnul Lydgate o să mai poată umbla cu capul sus prin Middlemarch; situația e atît de îndoielnică în legătură cu cele o mie de lire pe care le-a împrumutat taman la moartea acelui om. Te face pur și simplu să te înfiori.

— Trufia trebuie să sufere o prăbuşire, cuvîntă doamna Hackbutt.

— Nu-mi pare atît de rău de Rosamunda Vincy, cît de mătuşa ei, declară doamna Plymdale. Fata avea nevoie de o lecţie.

— Presupun că Bulstrozii or să plece să locuiască pe undeva prin străinătate, îşi dădu cu părerea doamna Sprague. Aşa se procedează, în general, cînd se întîmplă vreun lucru de ruşine într-o familie.

— Harriet va primi o lovitură absolut ucigătoare, afirmă doamna Plymdale. Nu cred să mai fi fost vreodată o femeie atît de zdrobită. O compătimesc din inimă. Cu toate cusururile ei, n-ai să găseşti multe femei mai bune decît ea. Ca fată avea purtările cele mai cuminţi, era totdeauna bună la inimă şi deschisă la suflet ca lumina zilei. Puteai să te uiţi în sertarele ei oricînd pofteai — arătau tot aşa. Şi tot astfel le-a crescut şi pe Kate şi Ellen. Vă puteţi închipui cît de greu îi va veni să pribegească printre străini.

— Doctorul spune că asta le-ar recomanda şi soţilor Lydgate, rosti doamna Sprague. Zice că unul ca Lydgate s-ar fi cuvenit să se ţină printre francezi.

— Aş zice că ei i-ar conveni destul de mult aşa ceva, comentă doamna Plymdale; are un fel de uşurătate în felul ei de-a fi. Dar trăsătura asta a moştenit-o de la maică-sa; nici gînd s-o fi căpătat de la mătuşa ei Bulstrode, care totdeauna i-a dat povaţă bună şi, după cîte ştiu eu, mai degrabă ar fi măritat-o cu altcineva.

Doamna Plymdale se afla într-o situaţie care-i provoca oarecare complicaţii sentimentale. Existase nu numai intimitatea ei cu doamna Bulstrode, ci şi o profitabilă relaţie de afaceri a marei firme de vopsitorie Plymdale cu domnul Bulstrode, ceea ce pe de o parte o făcea să vrea ca părerea mai tolerantă asupra caracterului bancherului să se adeverească, dar pe de alta îi trezea o spaimă cu-atît mai mare de a nu părea că încearcă să-i micşoreze vina.

De asemeni, înrudirea recentă a familiei sale cu Toller-ii o pusese în legătură cu cele mai alese cercuri, lucru care o mulțumea sub toate aspectele, în afară de tendința ei spre acele vederi serioase, pe care le considera a fi cele mai bune. Conștiința pătrunzătoare a acelei femei micuțe era oarecum tulburată de procesul de adaptare la criteriile „noi" — opuse viziunii sale — și de mîhnirile și satisfacțiile încercate în fața ultimelor evenimente, menite probabil să-i umilească pe cei care necesitau umilire, dar, totodată, să se abată nimicitor asupra vechii sale prietene, ale cărei cusururi ar fi preferat să le vadă pe un fundal de prosperitate.

Între timp, înaintarea iminentă a calamității nu o zdruncinase pe biata doamnă Bulstrode altfel decît sub forma unei tainice tulburări, care fusese mereu prezentă în sufletul ei, de la ultima vizită făcută de Raffles la „Crînguri". Cînd omul acela odios venise să bolească la Stone Court, iar soțul ei hotărîse să rămînă acolo și să-l vegheze, acceptase ca faptul să-și găsească justificarea în afirmația că Raffles fusese cîndva salariatul său și-i primise ajutorul, ceea ce prilejuia o atitudine de bunăvoință față de el, în halul lui de neajutorare și decădere ; iar de-atunci fusese încurajată în chip inocent de vorbele mai optimiste rostite de soțul ei cu privire la sănătatea sa personală și de atenția ce continua să o acorde afacerilor. Calmul fusese tulburat cînd Lydgate îl adusese acasă de la adunare bolnav și, în ciuda asigurărilor încurajatoare primite în zilele ce urmară, plîngea în taină, convinsă că soțul ei nu suferea numai de o boală trupească, ci de ceva care-i afecta spiritul. Nu-i dădea voie să-i citească cu glas tare, și abia dacă o lăsa să stea cu el, pretinzînd că suferă de o sensibilitate nervoasă la sunete și la mișcări ; și totuși, ea bănuia că, încuindu-se în cameră, voia să se ocupe de hîrtiile lui. Era sigură că se întîmplase ceva. Poate că pierduse mulți bani ; și pe ea o ținea în bezna ignoranței. Neîndrăznind să-și chestioneze bărbatul, i se

adresă lui Lydgate în cea de a cincea zi după adunare, cînd nu ieşise din casă decît pentru a se duce la biserică.

— Domnule Lydgate, te rog să vorbeşti deschis cu mine ; vreau să cunosc adevărul. I s-a întîmplat ceva domnului Bulstrode ?

— A suferit un mic şoc nervos, răspunse Lydgate, dornic să scape de întrebare.

Simţea că nu era rolul lui să facă destăinuirea aceea penibilă.

— Dar ce anume i l-a provocat ? întrebă doamna Bulstrode, uitîndu-se drept la el, cu ochii ei mari, negri.

— În aerul sălilor publice, pluteşte adesea ceva nociv explică Lydgate. Oamenii puternici rezistă acestui factor care poate înrîuri starea anumitor persoane, în funcţie de delicateţea organismului lor. Adeseori e imposibil să stabileşti momentul precis cînd s-a produs un atac — sau, mai bine zis, să spui de ce rezistenţa cuiva cedează într-un anumit moment.

Pe doamna Bulstrode nu o satisfăcu răspunsul lui. Îi stăruia în suflet convingerea că se abătuse asupra soţului său o pacoste care-i era ascunsă, şi firea ei se împotrivea energic unei astfel de tăinuiri. Ceru îngăduinţa ca fetele să stea cu tatăl lor şi se duse cu trăsura în oraş pentru a face cîteva vizite, bazîndu-se pe ipoteza că, dacă s-ar fi aflat că ceva a ieşit prost în afacerile domnului Bulstrode, avea să vadă ori să audă vreun semn în legătură cu aceasta.

Trecu pe la doamna Thesiger, care nu era acasă, şi apoi se duse la doamna Hackbutt, de partea cealaltă a cimitirului. Doamna Hackbutt o zări de la o fereastră a etajului, şi amintindu-şi de teama pe care o manifestase în urmă cu cîteva zile la gîndul de a o întîlni pe doamna Bulstrode, se simţi aproape obligată, de dragul consecvenţei, să trimită vorbă că nu e acasă ; dar împotriva acestei atitudini protesta subita ei dorinţă puternică de a trăi senzaţia unei întrevederi în care era ferm hotărîtă

să nu facă nici cea mai ușoară aluzie la ceea ce-i umbla prin minte.

De aceea doamna Bulstrode fu poftită în salon și doamna Hackbutt veni s-o primească, ținîndu-și buzele mai strînse și frecîndu-și mîinile mai des decît o făcea de obicei, acestea fiind precauțiunile adoptate împotriva unui limbaj prea slobod. Era hotărîtă să nu întrebe cum se simțea domnul Bulstrode.

— De aproape o săptămînă n-am ieșit nicăieri, decît la biserică, spuse doamna Bulstrode, după cîteva remarci introductive. Domnul Bulstrode s-a îmbolnăvit atît de rău la adunarea de joi, încît nici nu mi-a venit să părăsesc casa.

Doamna Hackbutt își frecă dosul mîinii ținută lipit de piept cu palma celeilalte mîini, și lăsă să-i rătăcească privirea peste desenul carpetei.

— A fost și domnul Hackbutt la adunare? stărui doamna Bulstrode.

— Da, a fost, zise doamna Hackbutt, fără a-și schimba atitudinea. Cred că terenul urmează să fie cumpărat prin subscripție publică.

— Să sperăm că nu vor mai fi și alte cazuri mortale de holeră, ca morții să fie îngropați acolo, grăi doamna Bulstrode. Trecem printr-o încercare cumplită. Dar eu am considerat întotdeauna Middlemarch-ul ca un loc foarte sănătos. Probabil că văd astfel lucrurile fiindcă m-am obișnuit cu orașul acesta încă din copilărie, și n-am cunoscut niciodată un oraș în care mi-ar place mai mult să trăiesc, mai cu seamă spre sfîrșitul vieții.

— Desigur că m-aș bucura să locuiești mereu la Middlemarch, doamnă Bulstrode, declară doamna Hackbutt, cu un suspin slab. Oricum, trebuie să învățăm să ne resemnăm, indiferent ce soartă ne-ar fi hărăzită. Deși sînt sigură că totdeauna vor fi în acest oraș oameni care să-ți dorească binele.

Doamna Hackbutt ardea de dorința de-a adăuga: „Dacă primești sfatul meu, ai să te desparți de soțul dumitale", dar era clar că biata femeie habar n-avea de trăsnetul ce sta gata să cadă asupra capului ei, și doamnei Hackbutt personal nu-i sta în putință decît să o pregătească puțin. Doamna Bulstrode se simți deodată străbătută de un fior rece; neîndoielnic că se ascundea ceva neobișnuit îndărătul acelor vorbe ale doamnei Hackbutt; dar, deși pornise cu dorința de a fi pe deplin informată, se trezi acum incapabilă să urmărească pînă la capăt curajosul ei țel și schimbă subiectul conversației, trecînd la un interogatoriu asupra tinerilor Hackbutt. Curînd își luă la revedere, înștiințîndu-și gazda că se duce să o vadă pe doamna Plymdale. Mergînd într-acolo, încercă să-și imagineze că la adunarea aceea trebuie să se fi iscat vreun conflict neobișnuit de aprig între domnul Bulstrode și cîțiva dintre frecvenții lui adversari — poate că unul fusese chiar domnul Hackbutt. Asta ar fi lămurit totul.

Dar cînd deschise conversația cu doamna Plymdale, explicația aceea consolatoare îi păru că nu mai stă în picioare. „Selina" o primi cu efuziune patetică și cu o dispoziție de a da răspunsuri edificatoare la subiectele cele mai comune, care cu greu ar fi putut să aibă vreo legătură cu o ceartă banală care avusese ca rezultat principal o perturbare a sănătății domnului Bulstrode. De la bun început doamna Bulstrode se gîndise că mai degrabă ar interoga-o pe doamna Plymdale, decît pe oricare altă cunoscută; spre surprinderea ei, însă, descoperi că o veche prietenă nu este totdeauna și persoana căreia îți vine cel mai ușor să-i faci confidențe: amintirea unor mărturisiri făcute în alte împrejurări crea o barieră — se ivea și neplăcerea de a fi compătimită și informată de cineva care pe vremuri avea obiceiul să-i cedeze ei întîietatea. Căci anumite cuvinte cu tîlc misterios, pe care doamna Plymdale le lăsa să cadă, vorbind despre hotărîrea ei de a nu întoarce niciodată prietenilor spatele, o

convinseră pe doamna Bulstrode că trebuie să se fi întîmplat un soi de nenorocire și, în loc de a fi în stare să întrebe, în felul ei franc, înnăscut : „La ce faci aluzie ?“, se trezi nerăbdătoare să plece acasă înainte de a fi aflat ceva mai mult. În mintea ei începea să se înfiripeze convingerea răscolitoare că nenorocirea aceea reprezenta ceva mai grav decît o simplă pierdere bănească, căci își dăduse foarte bine seama și fusese adînc tulburată de faptul că Selina de astă dată, întocmai ca și doamna Hackbutt mai înainte, se ferea să ia în seamă tot ce-i spunea despre soțul ei, de parcă ar fi evitat să remarce o pată în viața prietenei.

Își luă la revedere cu o grabă nervoasă și-i spuse vizitiului să o ducă la depozitul domnului Vincy. Pe parcursul acelui drum scurt spaima ei deveni atît de puternică, hrănită de impresia aceea de orbecăială în întuneric, încît, cînd intră în biroul fratelui ei, îi tremurau genunchii și, pe fața ei de obicei înfloritoare, apăruse o paloare mortală. Cam același efect îl produse și asupra domnului Vincy vederea surorii sale ; se ridică de pe scaun ca să o întîmpine, o luă de mînă și rosti cu nesocotința lui impulsivă :

— Domnul să te ajute Harriet, știi totul !

Momentul acela, fu, poate, mai rău decît toate cele ce-i urmară. Conținea acea experiență concentrată care, în marile crize emoționale, revelează tendința unui temperament și are un caracter profetic pentru actul ultim care va încheia lupta intermediară. Dacă nu si-ar fi amintit de Raffles, doamna Bulstrode ar fi continuat să se gîndească doar la ruina financiară, dar în clipa aceea, o dată cu privirea și cuvintele fratelui său, mintea îi fu săgetată de ideea vreunui act vinovat al soțului ei — apoi, terorizată, avu viziunea soțului ei expus dezonoarei — și pe urmă, după o clipă de rușine dogoritoare în care simți doar ochii lumii ațintiți asupră-i, dintr-un salt, inima sa fu alături de el ; îndoliată dar fără a-i reproșa

nimic, se solidariza cu rușinea și izolarea lui. Toate acestea se petrecură în sufletul ei într-o vertiginoasă străfulgerare, pe cînd se cufunda într-un fotoliu și-și înălța ochii spre frate-su, aplecat asupră-i.

— Nu știu nimic, Walter. Ce este ? rosti Harriet, cu glas stins.

El îi dezvălui totul, într-un fel foarte lipsit de artificii, în crîmpeie scurte, făcînd-o atentă că scandalul depășea cu mult orice probă concretă, îndeosebi cu privire la sfîrșitul lui Raffles.

— Lumea e făcută să pălăvrăgească, zise el. Chiar dacă un om a fost achitat de un juriu, tot or să trăncănească, or să clatine din cap și or să-și facă cu ochiul — așa cum merge lumea, adesea gurile-rele nici nu se sinchisesc dacă este vinovat ori ba. E o lovitură nimicitoare, și îi dăunează lui Lydgate la fel de mult ca și lui Bulstrode. Nu pretind să spun eu care este adevărul. Îmi doresc numai să nu fi auzit niciodată de numele Bulstrode sau de-al lui Lydgate. Mai bine ai fi rămas toată viața o Vincy, și Rosamunda la fel.

Doamna Bulstrode nu-i replică nimic.

— Dar trebuie să suporți situația cît poți de bine, Harriet. Oamenii nu te blamează *pe tine*. Și am să fiu alături de tine, orice ți-ai pune în gînd să faci, o asigură fratele ei, cu o afecțiune colțuroasă, dar bine intenționată.

— Dă-mi brațul ca să mă duc la trăsură, Walter, zise doamna Bulstrode. Mă simt foarte slăbită.

Și cînd ajunse acasă, fu obligată să-i spună fiicei sale :

— Nu mi-e bine, draga mea ; trebuie să mă duc și să mă întind. Ai tu grijă de papă. Lasă-mă liniștită. N-am să cinez.

Se încuie în camera ei. Avea nevoie de timp ca să se deprindă cu conștiința mutilată, cu biata ei viață trunchiată, înainte de a putea să treacă cu pas ferm la noul

loc ce-i fusese hărăzit. O lumină nouă, necruțătoare căzuse asupra caracterului soțului său, și nici ea nu putea să-l judece cu îngăduință : cei douăzeci de ani, în cursul cărora știuse să se ascundă de ea, crezuse în el și-l venerase, acum îi reveneau în minte cu amănunte care făceau ca atitudinea lui să-i pară odioasă înșelătorie. Se însurase cu ea avînd în spate trecutul acela urît, așa încît ei nu-i rămăsese de astă dată nici un strop de încredere în el ca să-i apere nevinovăția în fața celor mai rele acuzații ce i se aduceau. Pentru firea ei, de o notorie onestitate, împărtășirea unei dizgrații meritate devenea ceva mai amar decît pentru oricare alt muritor.

Dar femeia aceea, cu o educație perfectă, ale cărei fraze și deprinderi ofereau o ciudată cîrpăceală de idei luate de ici și de colo, avea un spirit loial. Nu era în stare să-l abandoneze, sub nici un aspect, pe omul a cărui prosperitate o împărtășise aproape jumătate din viața ei și care o îndrăgise cu nestrămutată fidelitate — fiindcă acum căzuse o pedeapsă pe capul lui. Există ființe care abandonează, stînd încă la aceeași masă cu cel părăsit și dormind în același pat cu el, ofilindu-i și mai mult sufletul prin apropierea aceea lipsită de iubire. Cînd își încuiase ușa, a știut că va trebui să o descuie mai tîrziu, gata să coboare la nefericitul ei soț, să adopte durerea lui, și să spună despre vina lui : „voi jeli și nu-ți voi aduce nici o mustrare".

Dar avea nevoie de timp ca să-și adune puterile ; avea nevoie să-și ia rămas bun, suspinînd, de la bucuria și mîndria vieții ei. După ce se hotărî să coboare, se pregăti prin cîteva mici acțiuni care ar fi putut să pară curată nebunie în ochii unui privitor cu inima împietrită ; reprezentau felul ei de a comunica tuturor spectatorilor, vizibili și invizibili, că începuse o viață nouă, în care îmbrățișase umilința. Își scoase toate podoabele și își îmbrăcă o rochie neagră simplă, iar în loc de a purta toca ei foarte împodobită și părul aranjat în bucle mari, își

pieptănă părul pe spate, lăsîndu-l să iasă afară din rama unei simple bonete, care o făcea să arate brusc ca o metodistă din perioada de început a acestui cult.

Bulstrode, care știa că soția sa ieșise în oraș și se întorsese acasă spunînd că nu se simte bine, își petrecuse timpul în prada unei agitații egale cu a ei. Prevăzuse că soția va afla adevărul de la alte persoane și acceptase probabilitatea aceea ca pe o formulă mai ușoară pentru el decît orice spovedanie. Acum însă, cînd își imagina că sosise în sfîrșit pentru ea momentul cunoașterii adevărului, aștepta rezultatul cu sufletul la gură. Fiicele sale fuseseră obligate să consimtă a-l părăsi și, deși îngăduise să i se aducă ceva de mîncare, nici nu se atinsese de bucate. Simțea cum se stinge încet, cufundat într-o nenorocire lipsită de orice compasiune. Poate că niciodată nu avea să mai citească afecțiune pe fața soției sale. Iar dacă se întorcea spre Dumnezeu, acolo părea să nu capete alt răspuns decît apăsarea ce ți-o dă răsplata primită după faptă.

Se-nserase, bătuse ceasul opt, mai înainte ca ușa să se deschidă și în odaie să intre soția sa. Nu îndrăznea să-și înalțe privirea spre ea. Stătea cu ochii plecați, și cînd se apropie de el, doamnei Bulstrode îi păru că este mai mic — părea atît de ofilit și de chircit. Un impuls alcătuit din mila de curînd trezită și o veche tandrețe o străbătu ca un talaz și, punîndu-și mîna peste mîna lui, rezemată pe brațul fotoliului, iar cu cealaltă înconjurîndu-i umerii, glăsui solemn, dar cu bunătate:

— Ridică-ți privirea, Nicholas.

El își înălță privirea, cu o ușoară tresărire și, preț de o clipă, o privi pe jumătate uluit: fața ei palidă, straiele schimbate, ca de doliu, tremurul din jurul gurii, totul grăia: „Știu", și totuși mîinile și ochii Harrietei se odihneau cu blîndețe pe el... Izbucni în plîns și lăcrimară împreună, ea așezîndu-se alături de el.

Încă nu-și puteau vorbi despre rușinea pe care o îndurau și el și ea, sau despre faptele care se abătuseră asupra lor. Spovedania lui era mută, iar făgăduiala ei de devotament, tot așa. Deși avea o minte deschisă, totuși se ferea de cuvinte care ar fi exprimat cunoașterile lor reciproce, așa cum s-ar fi ferit de pala focului. Ea nu putea întreba : „Cîte din toate astea sînt doar calomnii și suspiciuni false ?“, iar el nu putea afirma : „Sînt nevinovat“.

Cap. LXXV

„Le sentiment de la fausseté des plaisirs présents et l'ignorance de la vanité des plaisirs absents, causent l'inconstance.“ [1]

Pascal

Pe fața Rosamundei jucase iarăși un licăr de veselie cînd casa îi fusese eliberată de figura aceea amenințătoare și cînd toți creditorii dezagreabili fură plătiți. Dar nu era voioasă : viața ei conjugală nu-i împlinise nici o speranță și fusese prădată de orice posibilități lăsate visării. În acel scurt interval de acalmie, Lydgate, amintindu-și că, în orele lui de frămîntare, avusese adesea ieșiri furtunoase, și îngrijorat de suferința pe care Rosamunda fusese nevoită să o îndure, vădea o gentilețe plină de solicitudine față de ea ; dar și el își pierduse o parte din vechiul lui entuziasm și simțea încă nevoia de a se referi la o schimbare economică în felul lor de trai ca

[1] Nestatornicia umană este prilejuită de impresia că plăcerile prezentului sînt false și de ignorarea deșertăciunii plăcerilor de care nu ne putem bucura (fr.) (n.t.).

la o chestiune de la sine înțeleasă, încercînd să o împace treptat cu situația, și înăbușindu-și mînia cînd ea își exprima dorința de a-și muta reședința la Londra. Cînd nu-i dădea asemenea răspuns, îl asculta tînjind și se întreba pentru ce mai merită să trăiască. Cuvintele aspre și disprețuitoare căzute de pe buzele soțului său la mînie îi jigniseră adînc vanitatea, pe care la început tot el i-o trezise, iar ceea ce considera ea drept felul lui pervers de a privi lucrurile îi inspira o tainică repulsie. Această stare o făcea să-i primească toată tandrețea ca pe un surogat sărăcăcios al fericirii pe care nu izbutise să i-o dea. Erau dezavantajați față de vecinii lor și nu mai exista nici o deschidere spre Quallingham — nu găsea nici o deschidere spre nicăieri, cu excepția vreunei scrisori ocazionale primite de la Will Ladislaw. Se simțise atinsă și dezamăgită de hotărîrea lui Will de a părăsi Middlemarch-ul, căci — în pofida celor știute și ghicite despre admirația lui pentru Dorotea — nutrise în taină credința că ei îi închina, sau va ajunge neapărat să-i închine mult mai multă admirație, Rosamunda fiind una dintre acele femei care se leagănă în iluzia că oricare bărbat întîlnit le-ar fi preferat pe ele, dacă preferința sa nu ar fi fost lipsită de speranțe. Doamna Casaubon era o femeie foarte bine, din toate punctele de vedere, iar Will își manifestase interesul pentru ea înainte de a o fi cunoscut pe doamna Lydgate. Rosamunda lua felul lui de a o trata — constînd dintr-un amestec de jucăușă vînătoare de greșeli și hiperbolică galanterie, drept o deghizare a unui simțămînt mai profund, iar în prezența lui simțea acea agreabilă gîdilare a vanității și trăia în acea atmosferă de dramă romantică, pe care prezența lui Lydgate, lipsită de suficientă vrajă, nu o mai putea crea. Ba chiar își închipuia — ce nu și-ar închipui bărbații și femeile, pe aceste tărîmuri ? — că Will își exagera admirația pentru doamna Casaubon în scopul de a-i stîrni ei

gelozia. În felul acesta își descoperise o ocupație creierul sărmanei Rosamunda, înainte de plecarea lui Will. Se gîndea că din el ar fi ieșit un soț mult mai potrivit pentru ea decît găsise în persoana lui Lydgate. Nici o concepție nu s-ar fi putut dovedi mai falsă decît aceasta, deoarece nemulțumirea resimțită de Rosamunda în căsnicia ei se datora însăși condiției căsătoriei, necesităților de toleranță și de moderare a eului propriu, pe care ea le impune, și nu firii soțului ei ; dar noțiunea plină de ușurătate a unui „Mai bine" ireal avea un farmec sentimental care îi mai înviora plictisul. Construia o mică idilă care urma să aducă o variație în platitudinea vieții ei : Will Ladislaw trebuia să rămînă veșnic celibatar și să trăiască în preajma ei, spre a-i fi veșnic la dispoziție, închinîndu-i o pasiune precis definită, deși niciodată pe deplin exprimată, din care, cînd și cînd, urmau să țîșnească limbi de flăcări, dînd naștere la scene interesante. Plecarea lui îi pricinuise o dezamăgire proporțională cu închipuirile și-i sporise în chip jalnic sila de Middlemarch ; dar mai întîi visase o alternativă urzită în jurul plăcerilor ce-i rezerva relația ei cu familia, la Quallingham.

De atunci necazurile vieții conjugale se agravaseră și absența altei consolări o încuraja să mediteze cu regret la acea firavă idilă cu care se hrănise cîndva. Bărbații și femeile comit greșeli deprimante cu privire la propriile lor simptome, luîndu-și nostalgiile vagi și stinghere uneori drept geniu, alteori drept evlavie și, mai des încă, drept o iubire puternică. Will Ladislaw scrisese epistole flecare, adresate pe jumătate ei, pe jumătate lui Lydgate, și ea răspunsese : intuia că nu era probabil ca despărțirea lor să rămînă definitivă, iar acum rîvnea din toată inima o singură schimbare : ca Lydgate să se mute la Londra ; la Londra totul avea să fie plăcut, și ea pornise să acționeze mînată de calma hotărîre de a dobîndi acest

rezultat, cînd se ivi o făgăduială subită, şi încîntătoare, care o însufleţi.

Apăruse cu puţin înainte de adunarea aceea memorabilă ţinută în sala primăriei, şi nu era nici mai mult nici mai puţin decît o scrisoare trimisă de Will Ladislaw lui Lydgate, centrată, într-adevăr, pe noul său interes pentru planuri de colonizare agricolă, dar menţionînd în treacăt că ar putea găsi cu cale să facă în săptămînile următoare o vizită la Middlemarch — o necesitate foarte plăcută, afirma el, aproape la fel de binevenită ca şi o vacanţă pentru un elev de şcoală. Spera că mai dispune de vechiul lui loc pe carpetă şi că se mai găsea un stoc mare de muzică pus deoparte pentru el. Dar se declara absolut nesigur cu privire la dată. În timp ce Lydgate îi citea Rosamundei scrisoarea, faţa ei arăta ca o floare redeşteptată la viaţă, devenind mai drăgălaşă şi mai atrăgătoare. Acum nu mai trebuia să înfrunte nimic de neîndurat : datoriile erau plătite, sosea domnul Ladislaw, iar Lydgate avea să fie convins să părăsească Middlemarch-ul şi să se stabilească la Londra, care „se deosebea atît de mult de un oraş provincial".

Părea că întrezărise un crîmpei de dimineaţă strălucitoare. Curînd însă cerul se întunecă iarăşi deasupra capului bietei Rosamunda. Soţul ei era cuprins din nou de-o tristeţe ale cărei pricini nu i le împărtăşea nicidecum, căci se temea să-şi dezvăluie sentimentele lui contradictorii în faţa apatiei şi răstălmăcirii ei — dar care căpătă curînd o explicaţie dureros de ciudată, străină de tot ce cunoscuse ea pînă atunci din ceea ce i-ar putea înriuri fericirea. În noua ei fază de voioşie, spunîndu-şi că Lydgate trecea doar printr-o criză de ursuzenie mai rea ca de obicei, care-l făcea să-i lase remarcile fără răspuns şi, în mod evident, să se ferească din calea ei cît mai mult, se hotărîse, la cîteva zile după adunare şi fără a-i pomeni lui nimic, să trimită invitaţii la o mică serată, avînd con-

vingerea de nezdruncinat că făcuse un pas judicios, deoarece oamenii păreau să se țină la distanță de ei, ori ea voia să restabilească vechiul ritm al relațiilor sociale. După ce invitațiile aveau să fie acceptate, intenționa să-l pună la curent și pe Lydgate și să-i dea o înțeleaptă povață asupra modului în care se cuvine să se poarte un medic cu vecinii lui ; căci Rosamunda își dădea cele mai solemne ifose posibile cu privire la îndatoririle altora. Dar toate invitațiile fură refuzate, și ultimul răspuns negativ pică în mîinile lui Lydgate.

— Asta-i mîzgăleala lui Chichely. Despre ce-ți scrie? întrebă Lydgate cu un ton mirat, în timp ce-i înmîna biletul. Rosamunda fu obligată să-l lase să vadă conținutul și, aruncîndu-i o căutătură severă, tună :

— La ce naiba ai trimis invitațiile fără să-mi spui, Rosamunda ? Te rog, insist, să nu inviți pe nimeni în casa aceasta. Presupun că ai mai invitat și pe alții, și te-au refuzat.

Ea nu scoase o vorbă.

— Mă auzi ? urlă Lydgate.

— Da, desigur că te aud, replică Rosamunda, întorcîndu-și capul într-o parte, cu unduirea grațioasă a unei păsări cu gît lung.

Lydgate își zvîrli capul pe spate, fără nici un fel de grație, și ieși din cameră, dîndu-și seama că se află într-o stare de spirit primejdioasă. Prin mintea Rosamundei trecu gîndul că devenea din ce în ce mai insuportabil — fără să fi avut nici un motiv special pentru atitudinea aceea bățoasă. Predispoziția de a nu-i împărtăși ceva de care era sigur dinainte că n-avea s-o intereseze creștea, prefăcîndu-se într-un obicei mecanic, așa că ea ignora orice amănunt legat de mia aceea de lire, afară de faptul că împrumutul îl acordase unchiul ei Bulstrode. Toanele odioase ale lui Lydgate și aparenta ocolire a căminului lor de către vecini — o împrejurare rămasă inexplicabilă

pentru ea — nu puteau fi puse defel în legătură cu înlăturarea dificultăților bănești. Dacă invitațiile ar fi fost acceptate, s-ar fi apucat să invite și pe mamă și restul familiei, pe care nu-i mai văzuse deloc de cîteva zile, și acum își puse boneta ca să iasă și să cerceteze ce se întîmplase cu ei toți, ghicind subit că s-ar fi urzit o conspirație destinată să o lase cufundată în izolare, cu un soț dispus să ofenseze pe toată lumea. Trecuse de ora cinei, și-și găsi părinții singuri în salon. O întîmpinară cu figuri triste, spunîndu-i : „Ei, draga mea !“ și nimic mai mult. Niciodată nu-și mai văzuse tatăl atît de abătut și, așezîndu-se lîngă el, zise :

— S-a întîmplat ceva, papà ?

El nu răspunse, dar doamna Vincy o întrebă :

— Vai, draga mea, n-ai auzit nimic ? N-o să treacă mult pînă să ajungă și la urechile tale.

— E vorba de Tertius ? întrebă Rosamunda, pălind. Ideea de necaz se asocia imediat, de la sine, cu ceea ce fusese inexplicabil pentru ea în purtarea lui.

— Vai, scumpa mea, da. Cînd te gîndești că te-ai măritat ca să te lovești de asemenea necazuri ! O duceați destul de rău cu datoriile, dar asta va fi și mai rău.

— Stai, stai, Lucy, interveni domnul Vincy. N-ai auzit nimic despre unchiul tău Bulstrode, Rosamunda ?

— Nu, papà, mărturisi sărmana făptură, simțind cum necazul acesta parcă nu ar fi făcut parte din tot ceea ce trăise pînă atunci, ci ar fi fost vreo putere invizibilă ce-o prindea într-o încleștare de fier care făcea să i se topească sufletul.

Tatăl său îi povesti totul, încheindu-și astfel spusele :

— E mai bine pentru tine să știi cum stai, scumpa mea. Cred că Lydgate nu va avea încotro și va trebui să părăsească orașul. Lucrurile s-au întors împotriva lui. Aș zice că nu putea împiedica această desfășurare. Nu-l învinuiesc că ar fi făcut vreun rău, urmă domnul Vincy.

Pînă atunci, fusese totdeauna dispus să-i găsească lui Lydgate toate vinile posibile.

Rosamunda primi o lovitură puternică. I se părea că nimeni nu avea parte de o ursită mai aspră și mai crudă decît a ei ; să se fi măritat cu un om care devenise ținta unor suspiciuni infame ! În multe cazuri, rușinea este resimțită ca fiind partea cea mai rea a crimei, și ar fi fost nevoie de o mare doză de reflecție — lucru de care Rosamunda nu se dovedise niciodată în stare — pentru a descurca ițele și a pricepe, în momentele acelea, că nenorocirea era mai mică decît dacă s-ar fi aflat în mod cert despre o acțiune criminală comisă de soțul ei. Toată rușinea lumii părea să se fi concentrat acolo. Și ea, inocentă, se măritase cu omul acela avînd convingerea că el și familia lui reprezentau o glorie ! Păstră față de părinți reticența ei dintotdeauna și spuse doar că, dacă Lydgate ar fi procedat după dorința ei, de mult ar fi părăsit Middlemarch-ul.

— Suportă lovitura mai presus de orice așteptări ! constată maică-sa, după plecarea ei.

— A, slavă Domnului ! exclamă domnul Vincy, care era la pămînt.

Dar Rosamunda se duse acasă stăpînită de-un sentiment de justificată silă față de soțul ei. Ce făcuse de fapt — cum acționase în realitate ? Asta nu știa. Dar de ce nu-i spusese totul ? Nu atinsese față de ea subiectul acesta și, bineînțeles, ea nu-i putea vorbi. Odată îi venise în minte să-l roage pe tatăl ei să o lase să se întoarcă iar acasă ; dar chibzuind pe îndelete, perspectiva aceea îi apăru cu desăvîrșire searbădă : o femeie măritată, înapoiată pentru a trăi laolaltă cu părinții — în asemenea poziție, viața nu părea să mai aibă nici un sens pentru ea, nu se putea vedea într-o asemenea situație.

În următoarele două zile, Lydgate observă o schimbare în purtarea ei și crezu că îi ajunseseră la urechi veș-

tile proaste. Avea oare să deschidă discuția asupra lor, sau va menține la nesfîrșit tăcerea care părea să implice că îl judecă vinovat? Trebuie să ne amintim că mintea lui trecea printr-o stare morbidă, în care aproape orice contact trezea suferința.

Desigur, în acest caz, Rosamunda avea un temei egal de a se plînge de rezerva și lipsa lui de încredere față de ea; dar, în sufletul lui covîrșit de amărăciune, se scuza singur; nu era oare îndreptățit să evite neplăcerea de a-i vorbi, de vreme ce ea, acum cînd cunoștea adevărul, nu simțea nici un îmbold de a discuta cu el? Dar pe un plan mai profund, Lydgate își dădea seama că el căzuse în culpă, ceea ce îl făcea să se frămînte, și tăcerea dintre ei deveni intolerabilă pentru amîndoi; era ca și cum ar fi plutit împreună în voia valurilor pe o epavă, fără să se uite unul la altul.

Se gîndi: „Sînt un neghiob. Oare n-am renunțat să mă mai aștept la ceva? M-am însurat cu grija, nu cu ajutorul.“ Și în seara aceea îi spuse:

— Rosamunda, ai aflat ceva care te-a necăjit?

— Da, răspunse ea, punînd deoparte broderia la care continuase să lucreze, cufundată într-o toropită semiconștiență, cu totul deosebită de comportarea ei obișnuită.

— Ce-ai auzit?

— Totul, îmi închipui. Mi-a spus papa.

— Că lumea mă consideră un netrebnic?

— Da, rosti Rosamunda cu glas abia auzit, începînd să coasă din nou, cu gesturi automate.

Urmă o tăcere. Lydgate se gîndea: „Dacă are măcar un dram de încredere în mine — dacă ar avea cea mai vagă idee despre ceea ce sînt eu, s-ar cuveni să-mi vorbească acum și să spună că nu-mi meritam nenorocirea“.

Dar Rosamunda, la rîndul ei, își mișca mai departe degetele, cuprinsă de langoare. Aștepta ca orice avea să fie rostit pe tema aceea să vină de la el. Ce știa ea? Iar

dacă el nu săvîrşise nici o fărădelege, de ce nu făcea ceva ca să se dezvinovăţească ?

Această tăcere a ei revărsă un nou torent de fiere în dispoziţia amară care-l îndemnase pe Lydgate să-şi spună că nimeni nu mai credea în el ; nici măcar Farebrother nu le mai călcase pragul. Se hotărîse să-i pună Rosamundei întrebări, cu intenţia ca, prin conversaţie, să împrăştie ceaţa îngheţată adunată între ei, dar simţea cum hotărîrea lui e paralizată de o ranchiună dezolantă. Pînă şi necazul acela, ca şi restul, părea să fie privit de Rosamunda de parcă i-ar fi aparţinut numai ei.

Pentru soţia sa, el era o fiinţă aparte, făptuind mereu lucrurile împotriva cărora obiecta ea. Se ridică de pe scaun cu un impuls mînios şi, vîrîndu-şi mîinile în buzunare, se învîrti de la un capăt la celălalt al încăperii. În tot acest timp îi da ghes intuiţia intimă că ar trebui să-şi stăpînească mînia şi să-i spună totul, convingînd-o de realitatea faptelor. Fiindcă aproape învăţase lecţia că trebuia să se adapteze la firea ei şi, deoarece ea dispunea de prea puţină căldură sufletească, trebuia să ofere el mai multă. Curînd reveni la intenţia de a-şi deschide inima : nu trebuia să piardă prilejul. Dacă izbutea să o facă să simtă, cu oarecare solemnitate, că avea de-a face cu o calomnie pe care trebuia să o înfrunte şi nu să fugă de ea, şi că tot necazul îl lovise din pricina disperatei sale nevoi de bani, ar fi fost un moment potrivit pentru a-i pleda cu căldură că trebuiau să fie uniţi în hotărîrea de a se descurca cu cît mai puţine cheltuieli posibile, ca să poată trece prin furtuna aceea şi să-şi păstreze independenţa. Se gîndea să-i menţioneze măsurile concrete pe care dorea să le ia şi să-i cîştige colaborarea. Era constrîns să încerce acest lucru — altminteri ce-i mai rămînea de făcut ?

Nu ştiu cît timp se învîrtise, stingherit, în sus şi-n jos prin cameră, dar Rosamunda simţea că de mult ar fi

vrut să-l vadă odată așezîndu-se. Începuse și ea a chibzui că prilejul era nimerit pentru a-l îndemna stăruitor să facă ceea ce se cuvenea. Oricare ar fi fost adevărul privitor la toată calamitatea aceea, nu-i dădea pace o teamă care se făcea simțită mai presus de orice.

În cele din urmă, Lydgate se așeză, nu pe scaunul lui obișnuit ci pe unul mai apropiat de Rosamunda, aplecîndu-se spre ea și privind-o cu gravitate, înainte de a ataca din nou tristul subiect. Pînă în minutul acela se stăpînise și se pregătea să vorbească, cu o notă solemnă în glas, ca pentru o ocazie care nu avea să se mai repete. Tocmai deschisese gura, cînd Rosamunda, lăsînd să-i atîrne moale mîinile, se uită la el și glăsui :

— Cu siguranță, Tertius...

— Da ?

— Cu siguranță că de astă dată ai renunțat în sfîrșit, la ideea de a rămîne în Middlemarch. Nu mai pot trăi aici. Haide să plecăm la Londra. Papă și toți ceilalți spun că ai face mai bine să pleci. Orice nenorocire aș avea de suportat, ar fi mai lesne pentru mine dacă m-aș afla departe de acest oraș.

Lydgate se simțit strivit de o jalnică oropsire. În locul acelui șuvoi de critici pentru care se pregătise, încordîndu-și eforturile, iată că trebuia să treacă iarăși prin vechea încercare. Nu putea să îndure. Schimbîndu-și rapid atitudinea, se ridică și ieși din odaie.

Poate că dacă ar fi avut destulă tărie pentru a persista în hotărîrea lui de a fi cu atît mai ferm, cu cît era ea mai slabă, seara aceea s-ar fi încheiat cu un rezultat mai bun. Dacă furia lui ar fi putut suporta frîna aceea, ar fi fost încă în stare să modeleze mentalitatea și voința Rosamundei. Nu putem nutri certitudinea că orice fire, oricît de inflexibilă sau deosebită ar fi, va putea opune rezistență influenței venite din partea unei ființe înzestrate cu o personalitate mai robustă. Asemenea firi pot fi

luate cu asalt și convertite pentru moment, devenind o parte a sufletului care le împresoară în ardoarea avîntului său. Dar bietul Lydgate purta înlăuntrul sufletului său o rană care zvîcnea și energia sa se dovedi mai prejos de misiunea asumată.

Începutul unei înțelegeri reciproce și al hotărîrii comune părea la fel de îndepărtat ca oricînd ; ba chiar drumul spre armonie părea tăiat de impresia unui efort absolut zădarnic. Trăiau de la o zi la alta, cu gîndurile încă dezbinate, Lydgate văzîndu-și mai departe de treburile lui, cu disperare, iar Rosamunda simțind, cu oarecare îndreptățire, că purtarea soțului ei era crudă. Nu avea rost să-i mai spună ceva lui Tertius ; dar cînd va bate ceasul să sosească Will Ladislaw, era hotărîtă să-i povestească lui totul. În pofida reticenței sale obișnuite, avea nevoie de cineva care să recunoască ce nedreptăți suferise.

Cap. LXXVI

Milă-amor, pace-îndurare,
Disperații le-aduc rugi.
Și-unor virtuți de-nălțare,
Dăruiesc mulțumiri vii.

. . . . . .

Iertarea-are al inimii preaplin.
Mila-are chip uman ;
Iubirea-i om pe un tron divin,
Iar pacea, strai uman.

William Blake, *Cîntecele Inocenței*

Peste cîteva zile, Lydgate călărea spre Lowick Manor, ca urmare a unei invitații adresate de Dorotea. Invitația nu fusese neașteptată, deoarece venise după o scrisoare

primită din partea domnului Bulstrode, în care bancherul declara că dădea din nou curs măsurilor referitoare la plecarea sa din Middlemarch şi-i reamintea lui Lydgate de comunicările prealabile făcute cu privire la Spitalul Nou. Fusese de datoria lui, înainte de a face alţi paşi, să înfăţişeze iarăşi problema doamnei Casaubon, care acum dorea — ca şi mai înainte — să discute chestiunea cu Lydgate. „Se poate ca vederile dumitale să fi suferit unele schimbări, scria domnul Bulstrode, dar şi în cazul acesta este de dorit să le expui în faţa ei."

Dorotea îi aştepta sosirea cu un interes arzător. Deşi, din respect pentru sfătuitorii ei masculini, se oprise de la ceea ce *Sir* James numea : „amestecul în această afacere Bulstrode", situaţia grea a lui Lydgate nu lăsa nici o clipă de linişte minţii sale, şi cînd Bulstrode puse din nou pe tapet problema Spitalului, simţi că venise pentru ea prilejul pe care fusese împiedicată să-l grăbească. În căminul ei îmbelşugat, sau rătăcind pe sub crengile copacilor seculari din parc, gîndul îi zbura la soarta altora şi emoţiile îi erau întemniţate. Ideea unei acţiuni binefăcătoare, aflate la îndemîna ei, „o obseda ca o patimă", şi cum nevoia altuia îi răsărea deîndată în faţa ochilor sub forma unei imagini precis conturate, o făcea să fie preocupată de năzuinţa de a oferi o alinare şi răpea orice gust tihnei sale. Nutrea o speranţă încrezătoare în întrevederea aceea cu Lydgate, neţinînd seama nici o clipă de cele ce se spuneau despre rezerva care-l caracteriza ; şi neţinînd deloc seama că ea era o femeie tînără. Nimic nu i-ar fi putut părea mai puţin însemnat Doroteei decît insistenţa asupra tinereţii şi a sexului ei, cînd se simţea împinsă către manifestarea solidarităţii ei umane.

Cum stătea şi aştepta în bibliotecă, nu se putu opri să retrăiască toate scenele din trecut care-l aduseseră pe Lydgate în mijlocul amintirilor sale. Toate îşi datorau sensul căsătoriei ei şi necazurilor aduse de căsnicie — dar nu : se iveau alte două ocazii în care imaginea lui Lydgate se

asocia în mod penibil cu soţia lui şi cu altcineva. Durerea îi fusese alinată, dar lăsase să mijească în sufletul ei o ipoteză asupra a ceea ce ar putea însemna pentru Lydgate căsătoria lui, şi o susceptibilitate faţă de cea mai uşoară aluzie la doamna Lydgate. Asemenea gînduri erau pentru ea precum acţiunea unei drame şi o făceau să-i strălucească ochii, dînd un aer de intensitate întregii sale făpturi, deşi se mărginea să privească, pe fereastra bibliotecii cu mobile brune, la gazonul şi mugurii sclipitori, în culori crude, care se reliefau pe fundalul tufişurilor de plante veşnic verzi, cu nuanţele lor închise.

Cînd Lydgate intră în încăpere, Dorotea fu aproape izbită de schimbarea întipărită pe faţa lui, schimbare bătătoare la ochi pentru ea, care nu-l mai văzuse de două luni. Nu era vorba de faptul că se trăsese la faţă, ci de acea stare, trădată adeseori chiar de chipurile tinere, care rezultă din prezenţa stăruitoare a mîniei şi descurajării. Privirea ei cordială, cînd îi întinse mîna, îi îndulci expresia, dar numai cu o undă de melancolie.

— De multă vreme ţineam să te văd, domnule Lydgate, spuse Dorotea după ce se aşezară faţă-n faţă. Dar am amînat să te invit, pînă ce domnul Bulstrode nu mi s-a adresat din nou, în legătură cu Spitalul. Ştiu că avantajul de a păstra administrarea lui separată de cea a Dispensarului depinde de dumneata sau, cel puţin, de condiţiile mai prielnice la care eşti încurajat să speri, ţinîndu-l sub controlul dumitale. Şi sînt sigură că nu vei refuza să-mi spui exact ce gîndeşti.

— Vreţi să decideţi dacă trebuie să acordaţi Spitalului un sprijin generos, grăi Lydgate. Dacă-mi urmez îndemnul conştiinţei, nu vă pot sfătui să faceţi acest lucru în funcţie de vreo activitate a mea. S-ar putea să fiu obligat să părăsesc oraşul.

Vorbea cu fraze tăioase, măcinat de durerea disperării că nu va putea duce la îndeplinire un scop căruia Rosamunda îşi pusese în gînd să i se opună.

— Nu cumva din cauză că nu ai pe nimeni care să creadă în dumneata ? întrebă Dorotea, slobozindu-și cuvintele cu claritate, din preaplinul inimii. Cunosc nefericitele falsități debitate pe seama dumitale. Am știut din prima clipă că sînt false. Nu ai făptuit niciodată ceva josnic. Nu ai putea săvîrși nimic dezonorant.

Era prima asigurare de încredere pe care o auzeau urechile lui Lydgate. Trase adînc aer în piept și rosti :

— Vă mulțumesc.

Nu putea spune mai mult : era ceva foarte nou și straniu în viața lui, ca puținele cuvinte de încredere venite de la o femeie să însemne atîta pentru el.

— Te rog stăruitor să-mi povestești cum s-a desfășurat totul, urmă Dorotea, fără teamă. Sînt sigură că revelarea adevărului te va absolvi de învinuiri.

Lydgate se ridică din fotoliu și se duse spre fereastră, uitînd în ce loc se afla. De atîtea ori se aplecase, în mintea lui, asupra posibilității de a explica totul, făcînd abstracție de aparențele agravante care ar fi pledat, poate, în chip părtinitor, împotriva lui Bulstrode : și de-atîtea ori se hotărîse împotriva acestei posibilități ; de atîtea ori își spusese în sinea lui că afirmațiile sale nu ar schimba cu nimic impresiile oamenilor — încît vorbele Doroteei sunau acum ca o tentație de a săvîrși un act pe care sobrietatea lui îl etichetase drept nechibzuit.

— Povestește-mi, te rog, urmă Dorotea cu o franchețe simplă — și pe urmă ne putem sfătui. Nu e plăcut să lași oamenii să judece pe cineva pe baze greșite, cînd acest lucru poate fi împiedicat.

Lydgate se întoarse, amintindu-și unde se afla, și văzu chipul Doroteei, care-l privea cu o duioasă și încrezătoare gravitate. Prezența unei firi nobile, generoasă în dorințele sale, caldă în caritatea ei, ne schimbă optica : începem să vedem din nou lucrurile cu contururile lor mai vaste, mai domoale, și să credem că și noi putem fi judecați și văzuți în deplinătatea caracterului nostru. Înrîurirea aceea în-

cepuse să acţioneze şi asupra lui Lydgate, care multe zile în şir văzuse viaţa cu ochii unei fiinţe tîrîte, zbătîndu-se inutil în mijlocul gloatei. Se aşează la loc şi simţi cum îşi redobîndeşte vechea personalitate, conştient că se află alături de o făptură care crede în el.

— Nu vreau, începu el, să mă arăt aspru cu Bulstrode, care mi-a împrumutat o sumă de care aveam nevoie — deşi mai degrabă m-aş fi lipsit de banii lui. Este hăituit şi nenorocit şi mai are doar un biet strop de viaţă în el. Dar mi-ar face plăcere să vă spun totul. Va fi o mîngîiere pentru mine să-mi îndrept cuvintele într-acolo unde încrederea mi-a fost acordată de la bun început şi unde nu voi apărea că ţin să ofer mărturii pentru a-mi apăra propria onestitate. Veţi fi leală şi faţă de altul, aşa cum aţi fost leală şi faţă de mine.

— Te rog să ai încredere în mine, grăi Dorotea, nu voi repeta absolut nimic fără învoirea dumitale. Dar cel mai mărunt lucru ce-aş putea face ar fi să spun că mi-ai clarificat toate împrejurările şi acum ştiu că, în nici un caz, nu eşti vinovat. Domnul Farebrother mi-ar da crezare, ca şi unchiul meu, şi *Sir* James Chettam. Ba chiar ştiu că sînt în Middlemarch unele persoane la care m-aş putea duce ; şi, cu toate că nu mă cunosc prea bine, m-ar crede. Ar şti că nu urmăresc alte ţeluri decît adevărul şi dreptatea. Mi-aş da orice osteneală ca să te disculp. Eu am foarte puţine lucruri de făcut. Nu pot face altceva mai bun pe lumea aceasta.

Glasul Doroteei, în timp ce trasa acel plan copilăresc a tot ce-avea să întreprindă, putea fi luat ca o dovadă că era capabilă să realizeze de fapt totul. Tandreţea inflexiunilor ei feminine părea gata să înalţe o baricadă de apărare împotriva celor gata să acuze. Lydgate nu stătu să-şi spună că gazda sa vădea o exaltare donquihotească : se lăsă, pentru prima dată în viaţa lui, în voia simţămîntului încîntător de a se bizui în întregime pe o simpatie generoasă, fără nici o frînă impusă de rezerva orgoliului. Şi

îi povesti totul, din momentul cînd — sub apăsarea dificultăților sale bănești — se adresase, în silă, pentru prima dată lui Bulstrode ; treptat, antrenat de ușurarea de a vorbi, trecu la o dezvăluire mai amănunțită a celor ce-i umblaseră prin minte — afirmînd deschis faptul că tratamentul aplicat de el pacienților se opunea practicii dominante, ajungînd în cele din urmă la îndoielile lui, la idealul său în materie de datorie medicală, și la incertitudinea în care se zbătea : dacă acceptarea banilor adusese vreo schimbare în înclinarea lui particulară și în comportarea sa profesională, deși nu alterase întru nimic îndeplinirea oricărei îndatoriri recunoscute în mod public.

— De atunci a ajuns la cunoștința mea, adăugă el, că Hawley a trimis pe cineva să o descoase pe menajeră de la Stone Court, iar femeia i-a spus că i-a dat pacientului tot opiumul din fiola lăsată de mine, precum și o porție zdravănă de rachiu. Dar asta nu e cu nimic împotriva prescripțiilor uzuale, chiar a celor date de profesioniști de mînă întîi. Suspiciunile ivite împotriva mea nu au vreun reazim în această direcție : se întemeiază pe convingerea că am primit bani, că Bulstrode avea motive puternice de a dori moartea omului și mi-a dat banii aceia drept mită, ca să mă învoiesc la anumite practici vătămătoare, fatale pacientului ; în orice caz, că aș fi fost mituit ca să-mi țin gura. Sînt exact suspiciunile care se agață în chipul cel mai îndărătnic de un om, deoarece corespund unor predispoziții omenești și nu ai niciodată dovezi împotriva lor. Cum de s-a întîmplat să mi se încalce ordinele, asta e o întrebare al cărei răspuns nu-l cunosc. Mai există posibilitatea ca Bulstrode să nu se fi făcut vinovat de nici o intenție criminală — ba chiar e posibil să n-aibă nimic de-a face cu neascultarea și pur și simplu să se fi abținut de a menționa abaterea menajerei. Dar toate acestea nu au nici o legătură cu convingerea publică. Este unul din acele cazuri în care un om se trezește condamnat numai pe baza caracterului său. Se crede că ar fi comis o crimă,

în vreun mod nedefinit, numai pentru că a avut un mobil de a o făptui, iar caracterul lui Bulstrode m-a contaminat şi pe mine, doar fiindcă am luat bani de la el. Sînt pur şi simplu ca lovit de mălură, ca un bob de grîu vătămat — treaba este făcută şi nu mai poate fi desfăcută.

— O, ce soartă aspră ! exclamă Dorotea. Înţeleg cît de greu îţi vine să te justifici singur. Şi toate acestea să se fi abătut asupra dumitale, care ai intenţionat să duci o viaţă pusă în slujba unor ţeluri mai înalte decît muritorii de rînd şi să descoperi ce-i mai bine. Nici prin gînd nu-mi trece să accept ca această situaţie să rămînă imuabilă. Ştiu ce ideal urmăreai. Îmi aduc aminte ce mi-ai spus cînd mi-ai vorbit pentru prima dată despre Spital. Nu există mîhnire la care să mă fi gîndit mai mult decît la aceasta : să iubeşti ceea ce este măreţ, să te străduieşti a-l atinge, şi să dai greş.

— Da, încuviinţă Lydgate, simţind că descoperise în sfîrşit terenul pe care se înălţa deplina semnificaţie a mîhnirii sale. Aveam anumite ambiţii. Voiam ca totul să se înfăţişeze altfel pentru mine. Credeam că am mai multă tărie morală şi stăpînire de sine. Dar obstacolele cele mai teribile sînt de asemenea natură că nimeni nu le poate vedea, afară de tine însuţi.

— Ce-ar fi, rosti cu ton meditativ Dorotea, ce-ar fi să menţinem spitalul aşa cum este acum, şi dumneata să rămîi aici, deşi ai beneficia de prietenia şi de sprijinul numai a cîtorva ; atunci pornirea ostilă manifestată împotriva dumitale s-ar stinge treptat ; ar apărea împrejurări în care oamenii s-ar vedea siliţi să recunoască ce nedrepţi au fost cu dumneata, fiindcă ar constata că ai intenţii curate. Poţi însă să dobîndeşti o mare faimă, ca Louis şi Laennec, despre care te-am auzit vorbind, şi vom fi cu toţii mîndri de dumneata, încheie ea, cu un zîmbet.

— Asta s-ar putea adeveri, dacă mi-aş redobîndi vechea încredere în forţele mele, spuse Lydgate pe un ton jalnic. Nimic nu mă amărăşte mai cumplit decît ideea de

a întoarce spatele și de a da bir cu fugiții dinaintea acestei calomnii, lăsînd-o să-și facă mendrele în urma mea. Totuși, nu-i pot cere nimănui să pună la bătaie o sumă importantă pentru un plan care depinde de mine.

— Pentru mine ar merita negreșit să fac acest efort, afirmă Dorotea, cu simplitate. Numai că, gîndește-te. Mă simt foarte jenată fiindcă e vorba de banii mei, și mi se spune că am prea puțini pentru unul din proiectele mele mari, care mi-era cel mai scump, și totuși am prea mulți. Nu știu ce să fac. Am un venit personal de șapte sute de lire pe an, și alte o mie nouă sute de lire anual lăsate de domnul Casaubon, plus vreo trei-patru mii lire, bani gheață, depuși la bancă. Voiam să scot o parte din bani, pe care să-i înlocuiesc apoi treptat din venitul meu care-mi prisosește, și să cumpăr cu ei un teren pe care să întemeiez un sat menit să fie o școală de bună organizare și de muncă ; dar *Sir* James și cu unchiul meu m-au convins că aș întîmpina un risc prea mare. Așa că, vezi, lucrul de care m-aș bucura cel mai mult ar fi să-mi investesc banii într-o inițiativă valoroasă ; mi-ar plăcea să fac mai bună viața oamenilor. Mă simt foarte stingherită — toți banii ăștia curg în mîna mea, deși nu am nevoie de ei.

Un zîmbet împrăștie norul mohorît de pe fața lui Lydgate. Sinceritatea de copil cu ochi gravi cu care Dorotea rostea toate acestea era irezistibilă, îmbinîndu-se în chip încîntător cu prompta ei înțelegere pentru experiența înaltă. (Despre experiența inferioară, cum se dovedește a fi cea care joacă mare rol în mersul lumii, biata doamnă Casaubon avea o cunoaștere mioapă, nebuloasă, prea puțin ajutată de imaginația sa). Dorotea luă zîmbetul lui Lydgate drept o încurajare a planurilor ei.

— Cred că-ți dai seama acum că ai vorbit mînat de prea multe scrupule, zise dînsa, pe-un ton convingător. Spitalul ar fi una dintre acțiunile binefăcătoare ; iar a doua ar fi să-ți reîntregești și să-ți reînsănătoșești viața.

Lui Lydgate îi pieri zîmbetul de pe buze.

— Aveţi şi bunătatea sufletească şi banii necesari pentru a realiza toate acestea, dacă ar putea fi făcute, zise el. Dar...

Ezită un scurt răstimp, privind în gol pe fereastră; iar ea rămase într-o tăcută aşteptare. În cele din urmă, se întoarse spre Dorotea şi-i spuse năvalnic:

— De ce nu v-aş mărturisi? Dumneavoastră cunoaşteţi ce fel de legătură înseamnă căsnicia. Veţi înţelege totul.

Dorotea simţi că începe să-i bată mai iute inima. Avea parte şi de durerea aceasta? Se temu însă să rostească vreun cuvînt, şi el urmă imediat:

— Este imposibil pentru mine să acţionez în vreo direcţie — să fac vreun pas — fără a ţine cont de fericirea soţiei mele. Lucrul a cărui înfăptuire m-ar putea face fericit, dacă aş fi singur, a devenit imposibil pentru mine. Nu o pot vedea suferind. S-a măritat cu mine fără a şti la ce se angajează, şi poate ar fi fost mai cuminte pentru ea să nu fi făcut acest pas.

— Ştiu, ştiu ce înseamnă, nu ai fi în stare să-i provoci vreo suferinţă, dacă nu ai fi obligat s-o faci, zise Dorotea, păstrînd amintirea intensă a propriei sale vieţi.

— Şi soţia mea şi-a pus în gînd să nu rămînă în oraş. Vrea să plece de-aici. Necazurile prin care a trecut au obosit-o, rosti Lydgate, întrerupîndu-se iarăşi, ca nu cumva să fi spus prea mult.

— Dar cînd şi-ar da seama ce lucruri bune ar putea ieşi dacă aţi rămîne... îl mustră Dorotea, privindu-l pe Lydgate de parcă ar fi uitat motivele asupra cărora meditase abia cu puţin înainte.

El nu vorbi imediat.

— Nu şi-ar da seama, răspunse în cele din urmă, sec, simţind că declaraţia aceea se putea lipsi de alte explicaţii. Şi, într-adevăr, mi-am pierdut orice brumă de curaj de a-mi putea duce viaţa aici.

Făcu o scurtă pauză și apoi, cedînd impulsului de a o lăsa pe Dorotea să vadă mai în profunzime dificultățile vieții sale, adăugă :

— Trebuie să recunosc că necazurile noastre au lovit-o în mod confuz. Nu am fost în stare să vorbim între noi despre asta. Nu-mi pot da seama ce idee și-a format în mintea ei privitor la noua întorsătură a lucrurilor : s-ar putea să o chinuie teama că am comis într-adevăr ceva mîrșav. Eu port vina : se cădea să am o atitudine mai deschisă. Dar am trecut printr-o suferință crudă.

— Mă pot duce să stau eu de vorbă cu ea ? întrebă Dorotea cu fervoare. Mi-ar accepta simpatia ? I-aș spune că nu meriți blamul, în fața judecății nimănui, afară de a dumitale personal. I-aș spune că toate mințile cinstite te vor absolvi de orice vină. I-aș îmbărbăta inima. Vrei să o întrebi dacă pot veni s-o văd ? Am mai vizitat-o odată.

— Sînt sigur că puteți, spuse Lydgate, prinzînd din zbor propunerea, cu oarecare speranță. Se va simți onorată — îmbărbătată, cred, de dovada că cel puțin dumneavoastră mă stimați. Nu-i voi vorbi despre venirea dumneavoastră — ca să nu o poată atribui intervenției mele. Știu foarte bine că nu s-ar cuveni să las pe alții să-i vorbească, dar...

Se întrerupse, și o clipă domni tăcerea. Dorotea se stăpîni să-i spună ce plutea în mintea ei — cît de limpede se convinsese că pot exista bariere invizibile în conversația dintre soț și soție. Pînă și expresia compătimirii deșteptate de chestiunea aceasta putea să producă o rană. Reveni la aspectul mai exterior al situației lui Lydgate, rostind cu voioșie :

— Și dacă doamna Lydgate ar afla că aveți prieteni care cred în dumneata și sînt gata să te sprijine, atunci ar putea fi bucuroasă să rămîi la locul dumitale, să-ți redobîndești speranțele și să înfăptuiești ceea ce intenționai. Poate că atunci ar înțelege că procedezi just, că ai dreptate să încuviințezi propunerea făcută de mine de a-ți

continua activitatea la spital. Și sînt convinsă că ai proceda astfel, nu-i așa, dacă ai avea credința că ți se oferă mijlocul de a-ți folosi cunoștințele ?

Lydgate nu răspunse, și ea văzu că dezbătea propunerea în cugetul lui.

— Nu e nevoie să iei imediat o hotărîre, urmă Dorotea cu blîndețe. Peste cîteva zile va fi încă destul de devreme pentru mine ca să-i trimit domnului Bulstrode răspunsul așteptat.

Lydgate tot mai pregeta, dar în cele din urmă se porni să vorbească iar, pe un ton categoric.

— Nu ; prefer să nu-mi mai lăsați nici un interval pentru ezitare. Nu mai sînt destul de sigur de mine — mă refer la ceea ce aș fi în stare să fac, în împrejurările schimbate ale vieții mele. Ar însemna să adopt o atitudine incorectă, dacă aș lăsa ca alte persoane să se angajeze la vreo acțiune serioasă, care depinde de mine. Pînă la urmă, s-ar putea să fiu obligat să plec de-aici ; văd prea puține șanse de a proceda altfel. Întreaga chestiune prezintă un caracter prea problematic ; nu pot accepta ca din cauza mea să fie irosită generozitatea dumneavoastră. Nu — lăsați ca Spitalul Nou să se unifice cu vechiul dispensar și totul să meargă așa cum s-ar fi întîmplat dacă eu n-aș fi apărut în oraș. De cînd am început munca la Spital, am ținut un registru prețios ; îl voi trimite unui om căruia să-i fie de folos, încheie el, cu amărăciune. Multă vreme de-aici înainte nu mă pot gîndi la altceva decît să-mi cîștig existența.

— Mă doare foarte mult să te aud vorbind cu atîta deznădejde, stărui Dorotea. Ar fi o fericire pentru prietenii dumitale, care cred în viitorul ce te așteaptă și în puterea dumitale de a înfăptui lucruri mari, să le îngădui să te salveze de această alternativă. Gîndește-te și dumneata cît de mulți bani am eu ; ar fi ca și cum mi-ai lua o povară de pe umeri, dacă ai primi o parte din ei în fiecare an, pînă ce te-ai elibera din cătușele acestei nevoi de a

scoate un venit. De ce n-ar face oamenii asemenea lucruri ? Este atît de greu să izbuteşti cît de cît să restabileşti un echilibru al lucrurilor. Şi iată, acesta ar putea fi un mijloc.

— Dumnezeu să vă binecuvînteze, doamnă Casaubon ! exclamă Lydgate, ridicîndu-se. Părea mînat de acelaşi impuls care dăduse tărie cuvintelor sale şi îşi lăsă mîna pe spătarul marelui jilţ de piele în care şezuse. Este bine că aveţi asemenea sentimente. Dar nu mi se cuvine mie să-mi îngădui a beneficia de pe urma lor. Nu prezint suficiente garanţii. Nu am voie să mă cufund în degradarea de a primi o rentă pentru o muncă pe care n-am împlinit-o. E foarte clar pentru mine că nu trebuie să contez pe altceva decît pe plecarea cît mai grabnică din Middlemarch. Vreme îndelungată, în cel mai fericit caz, nu voi fi în stare să mai cîştig vreun ban în acest oraş, şi e mai uşor să-ţi schimbi viaţa într-un loc nou. Trebuie să fac ceea ce fac şi alţi oameni şi să gîndesc exact în felul în care îi place lumii şi care aduce bani ; să descopăr o mică pîrtie liberă în vălmăşagul din Londra şi să-mi fac loc cu coatele ; să mă stabilesc într-o staţiune balneară sau să plec în vreun oraş din sud, unde există sumedenie de englezi trîndavi, şi să mă împing singur de la spate ; cam aşa se prezintă genul de scoică în care va trebui să mă tîrăsc, încercînd să-mi păstrez sufletul viu.

— Dar asta nu e o purtare curajoasă, protestă Dorotea, înseamnă să abandonezi lupta.

— Într-adevăr, nu este curajoasă, încuviinţă Lydgate, dar ce te faci cînd un om se teme de paralizia care se apropie pe furiş de el ? Apoi urmă, pe alt ton : Totuşi, dumneavoastră aţi contribuit la o mare schimbare, mi-aţi redat curajul, afirmîndu-vă încrederea în mine. Totul îmi pare mai suportabil de cînd am discutat cu dumneavoastră; şi dacă m-aţi putea justifica în mintea altor cîteva persoane, îndeosebi a domnului Farebrother, vă voi fi profund recunoscător. Aspectul pe care aş dori să nu-l men-

ționați este amănuntul că mi-au fost încălcate dispozițiile. Asemenea declarație ar fi imediat deformată. La urma urmei, nu există nici o mărturie împotriva mea, în afară de opinia preconcepută a oamenilor. Puteți, așadar, să repetați propria mea relatare asupra faptelor.

— Domnul Farebrother va crede, iar ceilalți vor crede și ei, afirmă Dorotea. Pot spune despre dumneata tot ce va face să apară ca o stupiditate presupunerea că te-ai putut lăsa mituit pentru a comite o ticăloșie.

— Nu știu, grăi Lydgate, cu un fel de geamăt în glas. Mită n-am luat. Dar există o palidă nuanță de mituire, numită uneori prosperitate. Așadar, îmi veți face și celălalt mare serviciu de a veni să-mi vizitați soția ?

— Da, voi veni. Îmi amintesc cît de drăgălașă este, zise Dorotea, în a cărei minte fiecare impresie lăsată de Rosamunda se săpase adînc. Sper că mă va simpatiza.

În timp ce se depărta, pe calul său, Lydgate gîndea : „Această tînără făptură are o inimă deajuns de mare pentru Fecioara Maria. Evident, nu se gîndește cîtuși de puțin la viitorul ei și și-ar pune chezășie pe loc jumătate din venit, de parcă nu și-ar dori nimic altceva decît un fotoliu în care să stea și de unde să poată privi în jos, cu ochii aceia limpezi, la sărmanii muritori ce-i înalță rugi. Pare să aibă ceea ce n-am mai întîlnit la nici o femeie pînă acum — o resursă de prietenie față de bărbați — un bărbat poate să fie prieten cu ea. Pesemne că, în sufletul ei, Casaubon a stîrnit un fel de halucinație a unui act de eroism. Mă întreb dacă ar putea simți și o altfel de pasiune pentru un bărbat ? Ladislaw ? Negreșit că între ei se înfiripase un sentiment neobișnuit. Și Casaubon trebuie să fi simțit ceva. Ei bine — dragostea ei i-ar putea ajuta unui bărbat mai mult decît banii de care dispune."

La rîndul ei, Dorotea își făcuse imediat un plan menit să-l scape pe Lydgate de obligația contractată față de Bulstrode, despre care simțea, în mod cert, că alcătuia o parte, deși mică, din apăsarea înăbușitoare ce avea de su-

portat. Se așează pe dată la măsuță, sub inspirația întrevederii avute, și-i scrise un scurt bilet pentru a argumenta că avea mai multe drepturi decît domnul Bulstrode la satisfacția de a furniza suma ce-i servise pentru a se elibera de datorii — că nu ar fi amabil din partea lui Lydgate să nu-i permită posibilitatea de a-l ajuta într-o chestiune măruntă, lucru care ar fi însemnat o adevărată favoare pentru ea, deoarece avea de îndeplinit atît de puține îndatoriri precise cu banii ce-i prisoseau. Putea să o considere creditor, sau să-i dea orice alt nume pe care-l presupunea împlinirea cererii formulate. Alătură în plic un cec de o mie de lire și se hotărî să ia scrisoarea cu ea a doua zi, cînd se va duce să o vadă pe Rosamunda.

Cap. LXXVII

> Și-astfel, căzînd, o pată au lăsat,
> Marcînd pe-un om nespus de dăruit,
> Cu-o bănuială.
>
> Shakespeare, *Henric al V-lea*

În ziua următoare Lydgate fu silit să plece la Brassing și îi spuse Rosamundei că va lipsi pînă seara. În ultima vreme, ea nu trecuse dincolo de casa și grădina lor, decît cînd se dusese la biserică, și o dată ca să-l vadă pe papă, căruia îi spusese : „Dacă Tertius se hotărăște să plece, o să ne ajuți să ne mutăm, nu-i așa, papă ? Presupun că vom avea foarte puțini bani.“ Iar domnul Vincy declarase : „Da, copila mea, o sută ori două nu contează la mine. La atîta mă țin curelele.“ Cu aceste excepții, stătuse acasă, cufundată într-o languroasă melancolie și așteptare, cu mintea concentrată asupra sosirii lui Ladislaw, devenit unicul ei punct de speranță și interes ; și asociind acest eveniment cu unele noi stăruințe pe lîngă Lydgate ca să ia

măsurile necesare pentru mutarea din Middlemarch la Londra, începu să se simtă asigurată că venirea prietenului va stimula intens plecarea, fără să-şi dea însă deloc seama cum anume. Acest mod de a crea înlănţuiri cauzale este prea răspîndit pentru a fi considerat, în chip imparţial, drept o nebunie specifică Rosamundei. Şi tocmai acest gen de înlănţuiri pricinuieşte cel mai dureros şoc cînd este curmat ; căci a prevedea logic cum s-ar putea ajunge la un anumit efect înseamnă să ţii seama şi de eşecuri şi de anumite obstacole posibile ; dar a nu întrezări nimic altceva decît cauza dorinţei noastre şi, lipit de ea, efectul jinduit, ne scuteşte de îndoieli şi dă un pronunţat caracter intuitiv spiritelor noastre. Acesta era procesul care se petrecea cu biata Rosamunda, în vreme ce rînduia obiectele din jur cu aceeaşi drăgălăşenie de totdeauna, doar cu ceva mai multă încetineală ; sau se aşeza la pian, cu intenţia de a cînta ceva, şi apoi se răzgîndea, zăbovind totuşi pe taburet, cu degetele-i dalbe suspendate pe capacul de lemn, aţintindu-şi privirea în gol, pradă unui plictis visător. Starea de melancolie devenise atît de pronunţată încît Lydgate simţea o ciudată sfială în prezenţa Rosamundei, ca în faţa unui perpetuu reproş tăcut, şi bărbatul puternic, dominat de acutele lui susceptibilităţi faţă de acea frumoasă făptură fragilă a cărei viaţă părea, cumva, să o fi năruit, îi evita privirea şi uneori tresărea la apropierea soţiei, teama de ea şi teama pentru ea începînd să se facă şi mai năvalnic simţite după ce deznădejdea le alungase pentru un timp.

Dar în dimineaţa aceea, Rosamunda coborî din odaia ei de la etaj — unde stătea cîteodată ziua întreagă cînd Lydgate era plecat — gătită pentru o plimbare în oraş. Avea de pus la poştă o scrisoare — o misivă adresată domnului Ladislaw şi scrisă cu o discreţie fermecătoare, dar concepută anume ca să-i grăbească sosirea, printr-o aluzie la necazurile recente. Jupîneasa, rămasă singura slujnică a casei lor, observă că a coborît îmbrăcată de plim-

bare și gîndi : „Sărmana făptură, n-am mai văzut vreo cucoană să arate așa de drăgălașă, cu o simplă bonetă pe cap."

Între timp, în mintea Doroteei luase contur proiectul de a-i face o vizită Rosamundei precum și alte numeroase gînduri, privind atît trecutul cît și viitorul probabil, care se concentrau tot în jurul acelei vizite. Pînă în ziua precedentă, cînd Lydgate o făcuse să întrezărească o frîntură dintr-o anumită frămîntare intervenită în viața lui conjugală, imaginea doamnei Lydgate fusese totdeauna asociată, pentru ea, cu cea a lui Will Ladislaw. Chiar și în momentele cele mai neplăcute — atunci cînd fusese afectată de bîrfelile dureroase relatate de doamna Cadwallader — efortul Doroteei, pînă și cel mai puternic impuls al ei, fusese acela de a justifica poziția lui Will, apărîndu-l de orice presupuneri și concluzii denigratoare ; iar cînd, în cursul întîlnirii lor următoare, interpretase la început cuvintele lui drept o aluzie probabilă la un sentiment nutrit în taină pentru doamna Lydgate, sentiment pe care el ținea să și-l smulgă din inimă pentru a nu se lăsa în voia lui, Dorotea avusese o viziune fulgerătoare, ce-o mîhnea și o îndemna totuși la iertare, făcînd-o să întrezărească *farmecul pe care l-ar oferi prilejurile statornice* de a ține companie acelei făpturi frumoase, care, mai mult ca sigur, îi împărtășea toate gusturile, așa cum — fără îndoială — îi împărtășea pasiunea pentru muzică. Urmaseră însă cuvintele rostite de el la despărțire — puținele cuvinte pasionate care-i sugeraseră că ea însăși era ținta iubirii pe care încerca s-o biruie, și că iubirea ce-i purta ei se hotărîse să nu o mărturisească nimănui, ci să o poarte cu el în suflet, în surghiun. De la despărțirea aceea, Dorotea, încrezîndu-se în iubirea ce-i purta Will, încrezîndu-se, cu o mîndră încîntare, în delicatul lui simț al onoarei și în hotărîrea ca nimeni să nu poată fi îndreptățit a-i pune la îndoială purtarea, nu mai simțea nici un ghimpe în inimă la gîndul stimei ce i-ar putea

acorda Will doamnei Lydgate. Avea certitudinea că stima aceea era mai presus de blam.

Există unele persoane care, atunci cînd ne iubesc, ne inspiră un fel de elevație morală, de purificare prin însăși încrederea pură pe care ne-o arată ; ne impun integritate și puritate, iar păcatele noastre devin acea specie de sacrilegiu, care dărîmă altarul invizibil al încrederii. „Dacă tu nu ești bun, atunci nimeni nu este bun" — aceste simple cuvinte pot da o copleșitoare semnificație răspunderii, cuprind un potențial de remușcare de o intensitate nimicitoare.

Aceasta era firea Doroteei : erorile, generate de pasiune, se înfățișau alături de canalele deschise ale caracterului ei arzător ; și în vreme ce greșelile vizibile ale altora îi inspirau o milă adîncă, nu dispunea încă de nici o resursă izvorîtă din experiența ei pentru a putea intui subtilitățile complexe ale unor păcate ascunse. Dar această simplitate a Doroteei, ce trasa portrete ideale pentru alții pornind de la concepția încrezătoare ce-și forma despre ei, alcătuia una din marile forțe cu care era înzestrată feminitatea sa. Și, de la început, avusese o puternică înrîurire asupra lui Will Ladislaw. Cînd se despărțise de ea, acesta simțise că vorbele puține prin care încercase să-i comunice sentimentele ce-i inspira și prăpastia creată între ei de averea moștenită n-aveau decît de cîștigat de pe urma conciziunii lor, atunci cînd le va fi interpretat Dorotea ; simțea că în mintea ei își găsise cea mai înaltă prețuire.

Și avea dreptate în această privință. În lunile scurse de la despărțirea lor, Dorotea simțise un încîntător și trist repaus intervenit în relațiile dintre ei doi, ca o ființă lăuntric întreagă și fără pată. Sufletul ei dispunea de o neobosită forță antagonică, forță ce ieșea la iveală în apărarea fie a planurilor, fie a persoanelor în care credea ; iar nedreptățile pe care simțea că le suferise Will din

partea soțului ei și a condițiilor exterioare, oferind altora tocmai temeiurile de a-i micșora în ochii lumii, izbuteau doar să dea și mai multă tenacitate afecțiunii și judecății ei pline de admirație. Și-acum, odată cu dezvăluirile făcute despre Bulstrode, ieșise la lumină un alt fapt ce afecta poziția socială a lui Will, și care stîrnea din nou rezistența lăuntrică a Doroteei, în acel ungher al lumii ei, hotărnicite de grilajele parcului.

„Tînărul Ladislaw este nepotul unui cămătar evreu, un pungaș", fraza aceea intrase cu emfază în dialogurile purtate pe tema afacerii Bulstrode, la Lowick, Tipton și Freshitt, și reprezenta o etichetă și mai urîtă atîrnată pe spinarea bietului Will, decît : „italian cu șoricei albi". Bătosul *Sir* James Chettam era convins că satisfacția sa personală era cu totul îndreptățită cînd se gîndea, placid, că de astă dată se adăugase încă o leghe la distanța ca de la cer la pămînt creată între Ladislaw și Dorotea, ceea ce-i permitea să-și înlăture orice neliniște venită dintr-acolo, deoarece devenise prea absurdă. Și poate că încercase o anumită plăcere atrăgîndu-i domnului Brooke atenția asupra acelui urît aspect din genealogia lui Ladislaw, ca o lumînare nouă în lumina căreia să-și poată vedea propria lui nebunie.

Dorotea observase animozitatea cu care nu numai o dată fusese reamintit rolul lui Will în acea istorie penibilă, dar nu scosese nici un cuvînt, fiind frînată acum — așa cum nu se simțise mai înainte cînd vorbea despre Will — de conștiința unei relații mai profunde între ei, destinată să rămînă pentru totdeauna cufundată într-o taină sfințită. Dar tăcerea îi învăluia emoția statornică într-o strălucire mai durabilă ; și nenorocirea care făcea parte din destinul lui Will și pe care se părea că alții erau dornici să i-o azvîrle în spinare ca un oprobriu, nu izbutea decît să înaripeze cu și mai mult entuziasm gîndul ei obsesiv.

Nu-și făurea nici o iluzie despre o legătură mai apropiată între ei doi, și totuși nu se hotărîse să renunțe. Acceptase cu mare simplitate întreaga relație dintre ea și Will ca pe-o parte a suferințelor ei conjugale, și ar fi socotit condamnabil să nutrească un permanent regret lăuntric pentru că nu era întru totul fericită, fiind mai degrabă dispusă să stăruie asupra lucrurilor de prisos ce-i hărăzise soarta. Putea să îndure ideea că bucuriile mai de seamă dăruite afecțiunii ei zăceau doar în memorie, iar ideea unei noi căsnicii îi apărea ca o propunere respingătoare a vreunui pețitor despre care deocamdată nu știa nimic, dar ale cărui merite, așa cum le vedeau prietenii ei, ar fi fost un izvor de chinuri pentru ea : „cineva care să administreze averea în numele tău, draga mea", așa suna sugestia atrăgătoare formulată de domnul Brooke cu privire la caracteristicile unui mire adecvat. „Mi-ar plăcea să mi-o administrez singură, dacă aș ști ce să fac cu ea", spunea Dorotea. Subscria la propria ei declarație că nu se va mai mărita niciodată și, în lunga vale a vieții sale, care arăta atît de plană și lipsită de tăbliță indicatoare, se va orienta doar ținînd drumul drept și urmărindu-și tovarășii de drum.

Această obișnuită stare de spirit inspirată de Will Ladislaw se intensificase în toate orele ei de trezie, de cînd își propusese să-i facă o vizită doamnei Lydgate, și alcătuia un fel de fundal pe care i se înfățișa figura Rosamundei, fără a-i împiedica de astă dată interesul și compătimirea. Firește, se crease o anumită distanță mintală : o anumită barieră ridicată în calea încrederii depline dintre această soție și soțul pentru care totuși fericirea ei devenise o lege. În nefericirea aceea însă, nici o terță persoană nu putea interveni în mod direct.

Dar Dorotea se gîndea cu milă adîncă la însingurarea ce trebuie să se fi abătut în viața Rosamundei din pricina suspiciunilor aruncate asupra soțului ei ; și cu siguranță că dacă ea avea să-și exprime stima pentru Lydgate și

simpatia față de soția lui, atitudinea aceasta îi va putea ajuta.

„Am să-i vorbesc despre soțul ei" își spunea Dorotea, în timp ce trăsura o ducea spre oraș. Limpedea dimineață de primăvară, miresmele pămîntului reavăn, frunzulițele proaspete ușor încrețite, care-și arătau belșugul de verdeață ivindu-se pe jumătate întredeschise, păreau să facă parte din voioșia ce i-o prilejuise o îndelungată convorbire avută cu domnul Farebrother, care acceptase bucuros explicația justificatoare a conduitei lui Lydgate.

„Îi voi aduce doamnei Lydgate vești bune, și poate că îi va face plăcere să stăm de vorbă și să vadă în mine o prietenă".

Dorotea mai avea și alt comision de făcut în Lowick Gate : era vorba despre un clopot nou, cu tonalitate frumoasă, pentru clădirea școlii, și cum fusese nevoită să coboare din trăsură foarte aproape de locuința soților Lydgate, se duse pe jos pînă acolo, după ce-i spusese vizitiului să aștepte cîteva pachete care-i vor fi aduse din magazin. Ușa dinspre stradă era deschisă și servitoarea folosea această ocazie pentru a se uita afară, la trăsura oprită în raza ei vizuală, cînd deveni clar pentru ea că doamna care „era de la trăsură" venea spre casa lor.

— Doamna Lydgate este acasă ? întrebă Dorotea.

— Nu știu sigur, *milady*; am să văd, dacă sînteți bună să intrați, răspunse Marta, puțin cam fîstîcită din pricina șorțului ei de bucătărie, dar destul de dezghețată pentru a fi sigură că „madam" n-ar fi fost titulatura potrivită pentru acea tînără văduvă cu port regesc, cu o trăsură și o pereche de cai. Fiți bună să intrați, și eu am să mă duc să văd.

— Spune-i că a venit doamna Casaubon, zise Dorotea, în timp ce Marta o luă înainte, intenționînd să o conducă în salon și apoi să urce la etaj, pentru a vedea dacă Rosamunda se întorsese de la plimbare.

Străbătură partea mai largă a holului şi cotiră pe coridorul care ducea spre grădină. Uşa salonului avea zăvorul tras şi Marta, poftind-o înăuntru fără a arunca o privire prin încăpere, aşteptă ca doamna Casaubon să intre şi după aceea se întoarse, uşa deschizîndu-se şi apoi închizîndu-se la loc fără zgomot.

În dimineaţa aceea, Dorotea era înzestrată cu o clarviziune mai redusă ca de obicei, căci în mintea ei se întreţeseau imaginile lucrurilor aşa cum fuseseră pînă atunci şi cum urmau să fie. Se trezi de cealaltă parte a uşii fără a vedea nimic deosebit, dar imediat auzi un glas, vorbind pe-un ton potolit, care o făcu să tresară, dîndu-i parcă impresia de visare cu ochii deschişi ; înaintînd, fără să-şi dea seama, doi-trei paşi dincolo de colţul ieşit în afară al unui raft cu cărţi, zări, în strălucirea orbitoare a certitudinii care dezvăluie brusc toate contururile, ceva care o făcu să rămînă încremenită, nemaisimţindu-se destul de stăpînă pe sine pentru a vorbi.

Aşezat cu spatele spre ea, pe o sofa de lîngă perete şi aflată în linie cu uşa pe care intrase, era Will Ladislaw ; foarte aproape şi întorcînd spre el o faţă îmbujorată căreia înlăcrimarea îi dăruia o nouă strălucire, stătea Rosamunda, cu boneta lăsată pe spate în vreme ce Will, aplecat către ea, îi prinsese în mîna lui ambele ei mîini înălţate şi-i vorbea cu glas scăzut şi înfierbîntat.

Absorbită de agitaţia ei, Rosamunda nu observase silueta care se apropiase în tăcere ; dar cînd Dorotea, după prima clipă interminabilă de contemplare a acelei privelişti, se dădu îndărăt încurcată şi se împletici împiedicîndu-se de o mobilă, Rosamunda îşi dădu seama subit de prezenţa ei şi, cu o tresărire spasmodică, îşi smulse mîinile şi se ridică, uitîndu-se la Dorotea care, neavînd încotro, se oprise. Will Ladislaw, sărind de pe sofa, îşi roti şi el privirea şi, întîlnind ochii Doroteei, cu o nouă fulgerare în ei, păru că se preface în stană de piatră. Dar vizitatoa-

rea își abătu numaidecît privirile de la el spre Rosamunda și rosti cu voce fermă :

— Scuzați-mă, doamnă Lydgate, servitoarea nu știa că sînteți aici. Am venit să las o scrisoare importantă pentru domnul Lydgate și doream să o predau personal în mîinile dumneavoastră.

Puse scrisoarea pe măsuța care-i împiedicase retragerea și apoi, cuprinzîndu-i pe Rosamunda și pe Will într-o singură privire și făcîndu-le o plecăciune distantă, ieși repede din odaie, întîlnindu-se pe culoar cu Marta, mirată, care-i spuse că-i pare rău dar stăpîna nu-i acasă, și apoi o petrecu pe acea stranie *lady* pînă-n prag, făcînd reflecția că persoanele din lumea mare au, probabil, mai puțină răbdare să aștepte decît celelalte.

Dorotea trecu strada cu cel mai elastic pas posibil și se urcă repede în trăsură.

— Du-mă la Freshitt Hall, îi spuse vizitiului, și oricine s-ar fi uitat la ea ar fi crezut că, deși arăta mai palidă ca de obicei, niciodată nu fusese însuflețită de o energie mai stăpînită. Și, într-adevăr, așa putea fi definită starea prin care trecea. Parcă ar fi sorbit din plin o batjocură care-i stîrnea mai curînd alte simțăminte decît susceptibilitatea. Văzuse un lucru care se afla cu atîta mai prejos de credințele ei, încît emoțiile i se învălmășeau, retrăgîndu-se năvalnic din fața acelei imagini, și se adunau într-un torent învolburat și lipsit de țel. Îi trebuia un motiv concret asupra căruia să-și îndrepte agitația. Se simțea capabilă să umble și să muncească o zi întreagă, fără pic de mîncare sau băutură. Și era ferm decisă să-și ducă la îndeplinire scopul cu care pornise la drum în dimineața aceea, și anume să treacă pe la Freshitt și Tipton spre a le spune lui *Sir* James și unchiului ei tot ce dorea ea să afle amîndoi despre Lydgate, a cărui singurătate conjugală în fața grelei încercări prin care trecuse căpăta acum în ochii ei o nouă semnificație și-i inspira o dorință și mai aprinsă de a-l apăra. Niciodată în tot zbuciumul

vieții ei conjugale, cînd ori de cîte ori se ivise cîte un fior fusese grabnic potolit, nu simțise ceva asemănător cu acea triumfală putere de indignare și luă reacția aceasta drept semnul unei noi tării.

— Dodo, grozav îți mai strălucesc ochii ! exclamă Celia, după ce *Sir* James ieșise din cameră. Și nici nu vezi oamenii sau obiectele la care te uiți, pe Arthur sau altceva. Ai de gînd să întreprinzi ceva neplăcut, las' că știu eu. E un lucru care-l privește pe domnul Lydgate, sau s-a întîmplat altceva ?

Celia fusese deprinsă să urmărească atitudinile surorii sale, așteptîndu-se la orice din partea ei.

— Da, draga mea, s-au întîmplat o grămadă de lucruri, spuse Dorotea, cu timbru plin.

— Mă întreb ce anume, grăi Celia, încrucișîndu-și alene brațele și aplecîndu-se înainte, rezemată în coate.

— A, toate necazurile tuturor oamenilor de pe fața pămîntului, urmă Dorotea, ducîndu-și mîinile la ceafă.

— Doamne păzește, Dodo, și ai de gînd să pui la cale un plan pentru salvarea lor ? întrebă Celia, cam stingherită de aiurările acelea demne de Hamlet.

Dar *Sir* James reveni, gata să o însoțească pe Dorotea pînă la Grange, și ea își sfîrși expediția cu bine, neabătută în hotărîrea luată, pînă cobori în pragul casei sale.

Cap. LXXVIII

> De-ar fi ieri și de-aș sta-n mormînt,
> Drept monument cu-al ei duios amor.

Rosamunda și Will rămaseră nemișcați — habar n-au avut cîtă vreme — tînărul privind către locul unde stătuse Dorotea, iar ea uitîndu-se la el, cu îndoială. Rosamundei

i se păru că trecuse un timp nesfîrşit ; în adîncul sufletului ei nu stăruia atît supărarea, cît mulţumirea pentru cele ce se întîmplaseră. Firile superficiale visează o subjugare lesnicioasă a emoţiilor altora, încrezîndu-se, implicit, în mărunta lor magie care le permite să abată curentele cele mai profunde şi fiind convinse că, prin gesturi şi remarci drăgălaşe, vor face ca lucrul inexistent să pară că ar avea viaţă. Ştia că Will primise o lovitură crudă, dar era prea puţin deprinsă să-şi imagineze stările de spirit ale altor oameni altfel decît ca un material croit după tiparul dorinţelor sale, şi credea în puterea ei personală de a îmbuna şi subjuga. Pînă şi Tertius, cel mai pervers dintre bărbaţi, se lăsa, în cele din urmă, întotdeauna domesticit ; împrejurările fuseseră îndărătnice, dar Rosamunda ar fi repetat totuşi în zilele acelea, aşa cum făcuse şi înainte de căsătorie, că niciodată nu renunţa la un lucru pe care-şi pusese în gînd să-l obţină.

Întinse mîna şi-şi lăsă vîrful degetelor pe mîneca hainei lui Will.

— Nu mă atinge ! exclamă musafirul, rostind cuvintele ca o plesnitură de bici, ţîşnind departe de ea şi schimbîndu-se la faţă, devenind din îmbujorat, alb şi apoi negru, de parcă întregul lui organism ar fi vibrat sub durerea împunsăturii.

Se roti, ducîndu-se pînă la celălalt capăt al încăperii, şi rămase în colţul opus, cu mîinile vîrîte în buzunare şi capul răsturnat pe spate, privind aprig nu la Rosamunda, ci spre un punct situat la distanţă de ea.

Rosamunda se simţi adînc jignită, dar semnele ei de supărare făceau parte din categoria celor pe care doar Lydgate era deprins să le interpreteze. Îşi redobîndi brusc calmul şi se aşeză, desfăcîndu-şi panglicile bonetei care-i atîrna pe spate şi pe care o puse jos, alături de şal. Mîinile mici, pe care şi le împreună dinainte, erau foarte reci.

Cea mai sănătoasă reacţie imediată din partea lui Will ar fi fost să-şi ia pălăria şi să plece ; dar nu simţi nici un

impuls de a proceda astfel — dimpotrivă, simţea înclinaţia oribilă de a rămîne acolo şi a o face ţăndări pe Rosamunda sub mînia lui. Îi era la fel de imposibil să îndure lovitura soartei pe care o atrăsese asupra lui, fără a-şi descărca furia, cum i-ar fi fost unei pantere să suporte rana făcută de lancie fără a ţîşni ca să muşte. Şi totuşi, cum i-ar fi putut spune unei femei că e gata să o blesteme ? Scotea fum pe nări, sub apăsarea unei bunecuviinţe ce nu-l lăsa să-şi dea frîu liber şi pe care era forţat să o recunoască, şi se afla într-un echilibru primejdios, cînd glasul Rosamundei aduse tocmai vibraţia decisivă. Pe un ton sarcastic, cu sonoritate de flaut, ea glăsui :

— N-ai decît să te duci după doamna Casaubon şi să-i explici.

— Să mă duc după ea ! explodă el, cu o nuanţă tăioasă în glas. Crezi că s-ar întoarce măcar să se uite la mine, sau că orice cuvînt rostit de mine va cîntări vreodată pentru ea mai mult decît un fulg murdar ? Să-i explic ! Cum ar putea un bărbat să explice ceva, pe socoteala unei femei !

— Îi poţi spune ce poftești despre mine, adăugă Rosamunda, cu un tremur mai pronunţat în voce.

— Îţi închipui că ar ţine mai mult la mine dacă te sacrific pe tine ? Nu stă în firea ei să fie măgulită că m-am făcut vrednic de dispreţ — să creadă că îi voi fi statornic ei fiindcă m-am purtat ca un mişel cu tine.

Începu să se învîrte prin odaie, cuprins de neastîmpărul unei fiare sălbatice care-şi zăreşte prada, dar n-ajunge pînă la ea. Deodată izbucni iarăşi :

— Nu am avut nici o speranţă pînă acum — oricum, nu aveam prea multe nădejdi în ceva mai bun. Aveam însă o singură certitudine : că are încredere în mine. Orice au spus sau au făcut oamenii pe socoteala mea, ea a crezut în mine ! Şi încrederea asta s-a spulberat ! N-o să mă mai consider niciodată altceva decît un prefăcut meschin — prea galant ca să mă adresez cerului altfel decît prin mă-

guliri, și totuși gata să mă vînd pe ocolite, pentru orice mărunțiș azvîrlit de diavol. O să se gîndească la mine ca la o ofensă întruchipată adusă ei, din prima clipă cînd ne-am...

Will se opri, ca și cum ar fi apucat în mînă ceva care nu trebuia să fie aruncat și făcut țăndări. Găsi alt mijloc de a-și descărca tulburarea, agățîndu-se iar de cuvintele Rosamundei, de parcă ar fi fost niște reptile ce trebuiau gîtuite și zvîrlite cît colo.

— Să-i explic ! Spune-i unui om să explice cum a căzut în iad ! Să-mi explic preferința ! Niciodată nu am manifestat o preferință pentru ea, la fel cum nu simți o preferință să respiri. Pusă alături de ea, nici o altă femeie nu există ! Mai curînd aș atinge mîna ei moartă, decît să ating mîna oricărei alte femei în viață.

În timp ce săgețile acelea otrăvite erau slobozite la adresa ei, Rosamunda aproape că nu se mai recunoștea ea însăși și-i părea că se trezește la o nouă existență cumplită. Nu încerca impresia de repulsie rece și categorică, nu-și mai simțea îndreptățită reticența ei, ca de atîtea ori în fața unei furtunoase izbucniri a supărării lui Lydgate ; întreaga ei sensibiltate era îndreptată către uluitoarea noutate a suferinței ; simțea cum se ghemuiește, îngrozită, sub șfichiuirea biciului ; o senzație încă netrăită. Ceea ce simțea de obicei o altă fire, opusă ei, i se întipărea acum cu fierul roșu în suflet și-i mușca, asemeni unor colți, conștiința. Cînd Will își curmă vorba, Rosamunda devenise imaginea dezolării bolnave : buzele-i erau albite și ochii îi oglindeau o consternare fără lacrimi. Dacă în fața ei ar fi stat Tertius, înfățișarea aceea nenorocită i-ar fi stîrnit un fior și s-ar fi prăbușit alături de ea ca să o consoleze, cu dezmierdarea unor brațe puternice, pe care adesea o socotise prea puțin vrednică de prețuire.

Să i se ierte lui Will că nu îl mîna asemenea pornire de milă. Nu simțea nici o legătură preconceptă cu femeia aceea, care-i irosise comoara ideală a vieții lui, așa încît

el nu se considera vrednic de blam. Știa că este crud, dar deocamdată nu simțea nici un impuls spre compasiune.

După ce sfîrși de vorbit, continuă să se învîrtească prin odaie, pe jumătate năuc, în timp ce Rosamunda stătea într-o desăvîrșită neclintire. În cele din urmă, Will, părînd să cumpănească, își luă pălăria ; totuși rămase cîteva momente indecis. Îi vorbise într-un mod care făcea anevoie de rostit o frază de politețe banală ; și, cu toate acestea, acum că ajunsese la punctul de a se despărți de ea fără a-i mai vorbi, evita gestul acesta ca pe o brutalitate ; se simțea înțepenit și prostit în mînia lui. Se apropie de poliță căminului și-și rezemă brațul de ea, așteptînd în tăcere — fără să știe ce anume. Focul răzbunării mai dogorea în sufletul lui și nu izbutea să scoată nici un cuvînt de retractare ; cu toate acestea, în mintea sa stăruia gîndul că, întors la căminul acela unde se bucurase de o prietenie consolatoare, găsise înstăpînită acolo nenorocirea — i se dezvăluise subit o durere aflată atît în afara casei cît și înăuntrul ei. Și ceea ce părea o tristă prevestire îi apăsa sufletul, și parcă i-l prindea încet în clești implacabili : presimțirea că viața sa ar putea ajunge să fie înrobită de femeia aceasta neajutorată, care se aruncase asupră-i împinsă de o lugubră disperare. Încerca o posomorită răzvrătire împotriva acestui fapt pe care subita lui îngrijorare îl întrezărise, și cînd ochii îi căzură asupra feței răvășite a Rosamundei, îi păru că dintre ei doi el era mai demn de compătimire ; căci durerea trebuie să intre în slăvita lume a amintirii, înainte de a se putea preface în compasiune.

Și rămaseră astfel multe minute în șir, față-n față, la mare depărtare, cufundați în tăcere ; chipul lui Will fiind încă stăpînit de o turbare mută, iar al Rosamundei de o durere mută. Sărmana ființă nu avea nici un pic de vlagă pentru a face să scapere vreun strop de mînie ; în schimb teribila prăbușire a iluziei către care se încordase întreaga ei nădejde îi dădea o lovitură care o zguduise prea din

temelii : micul ei univers zăcea în ruine și simțea cum se clatină în mijlocul cioburilor, ca o conștiință singuratică și înspăimîntată.

Will ar fi dorit să o audă rostind ceva care să aștearnă o umbră moderatoare peste spusele lui crude ; avea senzația că propriile lui cuvinte stăteau și priveau la amîndoi, batjocorind orice încercare de a mai reînvia camaraderia. Dar Rosamunda nu spunea nimic și, în cele din urmă, înfrîngîndu-se pe sine cu un ultim efort disperat, musafirul întrebă :

— Să vin deseară să-l văd pe Lydgate ?

— Cum vrei, răspunse Rosamunda, cu un glas ce abia se auzea.

După aceea Will ieși din casă, fără ca Marta să fi știut o clipă că fusese pe-acolo.

După plecarea lui, Rosamunda încercă să se scoale de pe scaun, dar căzu leșinată. Cînd își veni iar în simțiri, îi era prea rău ca să facă efortul de a se ridica să sune clopotul și rămase acolo, pierdută, pînă ce fata în casă, surprinsă de îndelungata absență a stăpînei, se gîndi pentru prima dată să o caute și prin încăperile de la parter. Rosamunda îi spuse că se simțea bolnavă și slăbită și voia să fie ajutată să urce la etaj. Cînd ajunse sus, se trînti pe pat îmbrăcată și zăcu într-o aparentă toropeală, cum i se mai întîmplase odată, într-o zi de memorabilă mîhnire.

Lydgate veni acasă mai devreme decît se așteptase, pe la cinci și jumătate, și o găsi acolo. Constatarea că era bolnavă aruncă oricare alt gînd pe planul al doilea. Cînd îi luă pulsul, ochii Rosamundei se opriră asupra lui cu mai multă stăruință decît îi arătase de multă vreme încoace, ca și cum ar fi simțit oarecare mulțumire că se afla el acolo. Pricepu într-o clipită deosebirea și, așezîndu-se lîngă ea, își strecură cu blîndețe brațul pe sub trupul ei și, aplecat asupră-i, spuse :

— Biata mea Rosamunda ! Te frămîntă ceva ?

Agățîndu-se de gîtul lui, ea izbucni în hohote de plîns și în țipete isterice, și un ceas întreg Lydgate nu făcu altceva decît să o dezmierde și să o îngrijească — își imagina că Dorotea venise s-o vadă și că toate efectele acelea asupra sistemului ei nervos, care implicau evident o reapropiere în menajul lor, se datorau tulburării stîrnite de noile impresii provocate de binevenita vizită.

Cap. LXXIX

> Ci iată, în visul meu am văzut cum tocmai cînd sfîrșiră de vorbit, păși'ră aproape de o foarte mocirloasă baltă, aflată în' mijlocul cîmpiei; iară ei, fiind fără de băgare de seamă, cîteși doi căzură pe negîndite în mlaștină. Numele mlaștinei era: Dezolare.
>
> Bunyan, *Călătoria pelerinului*

După ce Rosamunda se liniști și Lydgate o părăsi, sperînd că în curînd avea să adoarmă sub efectul unui calmant, doctorul se duse în salon ca să ia o carte lăsată acolo, cu gîndul de a-și petrece seara în odaia lui de lucru, și văzu pe masă scrisoarea ce-i adresase Dorotea. Nu se încumetase să o întrebe pe Rosamunda dacă o vizitase doamna Casaubon, dar lectura scrisorii îl încredință de acest fapt, deoarece Dorotea menționa că avea să aducă singură misiva.

Cînd sosi Will Ladislaw, ceva mai tîrziu, Lydgate îl întîmpină cu o mirare care arăta limpede că nu i se pomenise de vizita lui precedentă, iar Will nu putea întreba:

„Doamna Lydgate nu ți-a spus că am venit azi dimineață ?“

— Biata Rosamunda s-a îmbolnăvit, adăugă Lydgate imediat după ce-i urase bun sosit.

— Sper că nu e ceva serios, zise Will.

— Nu, doar un ușor șoc nervos, urmare a unei anumite agitații. În ultima vreme a fost muncită de multe griji. Trebuie să recunosc adevărul, Ladislaw : sînt un prăpădit de ghinionist. De la plecarea ta, am trecut de cîteva ori prin purgatoriu, iar în ultimele săptămîni am ajuns la un impas mai greu ca oricînd. Presupun că abia ai coborît din poștalion — arăți cam dărîmat — n-ai cutreierat suficient prin oraș ca să prinzi cu urechea cîte ceva ?

— Am călătorit toată noaptea și am ajuns la „Cerbul Alb“ azi dimineață, la opt. M-am încuiat în odaie și m-am odihnit, declară Will, simțind că este un prefăcut, dar nevăzînd altă cale decît aceea de a căuta să evite întrebarea.

Și apoi, ascultă în versiunea lui Lydgate relatarea necazurilor pe care i le zugrăvise Rosamunda, în felul ei. Ea nu menționase faptul că numele lui Will fusese legat de povestea aceea publică — întrucît amănuntul acela nu o afectase în mod nemijlocit — și Ladislaw află acum pentru prima dată.

— Am socotit mai nimerit să-ți spun că numele tău e amestecat în aceste dezvăluiri, urmă Lydgate, care putea înțelege mai bine decît majoritatea oamenilor în ce măsură revelația ar putea să-l usture pe Ladislaw. Precis că ai să afli totul de-ndată ce scoți nasul în oraș. Presupun că Raffles a stat într-adevăr de vorbă cu tine.

— Da, recunoscu Will, sardonic. Voi fi norocos dacă bîrfeala n-o să facă din mine persoana cea mai terfelită din toată afacerea asta. Cred că ultima versiune o să arate

cam așa : eu am pus la cale împreună cu Raffles asasinarea lui Bulstrode și în acest scop am fugit din Middlemarch.

Se gîndea : „Iată o notă nouă în sunetul numelui meu, care ar fi fost menită să-l facă atrăgător auzului ei ; oricum, ce mai pot să însemne toate astea acum ?".

Dar nu pomeni nimic despre oferta ce-i făcuse Bulstrode. Will manifesta foarte multă francheţe și nepăsare cu privire la treburile lui personale, dar printre trăsăturile cele mai alese pe care i le modelase natura era și o delicată generozitate, care-l avertiza să recurgă la reticenţă în această direcţie. Se feri să spună că refuzase banii lui Bulstrode, în momentul cînd tocmai aflase că nenorocul lui Lydgate se trăgea exact din acceptarea lor.

În mijlocul confidenţelor sale, Lydgate se arătă de asemenea reticent. Nu făcu nici o aluzie la atitudinea manifestată de Rosamunda sub povara supărărilor îndurate, iar despre Dorotea afirmă doar atît : „Doamna Casaubon a fost unica persoană care a ţinut să-mi spună că nu dă crezare nici uneia din suspiciunile lansate împotriva mea". Observînd o schimbare pe faţa lui Will, evită să-i mai pomenească numele, simţind că ignoră prea multe despre relaţia dintre ei, pentru a nu se teme că vorbele lui ar putea exercita vreo înrîurire ascunsă și dureroasă asupra celor doi. Și-i trecu prin minte că Dorotea era cauza reală a vizitei actuale făcută de Will la Middlemarch.

Cei doi bărbaţi se compătimeau reciproc, dar numai Will ghicea ce proporţii căpăta zbuciumul interlocutorului său. Cînd Lydgate vorbi cu disperată resemnare despre intenţia de a se stabili la Londra și adăugă cu un zîmbet palid : „O să te avem din nou alături, bătrîne amic", Will simţi o întristare imposibil de exprimat și tăcu chitic. În dimineaţa aceea, Rosamunda stăruise pe lîngă el să-l înduplece pe Lydgate la acest pas și Will avea impresia că ar contempla într-o lanternă magică un viitor în care el însuși luneca în acea inerţie dezolantă, în voia meschinelor solicitări ale împrejurărilor — atitudine care consti-

tuie mai frecvent istoria unei decăderi, decît un unic și fundamental compromis la care te-ai pretat cîndva.

Ne aflăm pe marginea primejdioasă a unei prăpăstii atunci cînd începem să contemplăm pasiv devenirile noastre viitoare și ne vedem propriile figuri mînate, cu un apatic consimțămînt, către abateri searbede și înfăptuiri sărăcăcioase. Bietul Lydgate gemea în sinea lui, aplecat peste buza acelei genuni, iar Will se apropia de muche. În seara aceea îi părea că cruzimea exploziei sale împotriva Rosamundei îi crease un soi de obligație și se temea de acea îndatorire : se temea de bunăvoința nebănuitoare a lui Lydgate : se temea de propriul lui dezgust față de viața sa ratată, care avea să-l lase plutind într-o ușurătate lipsită de țel.

Cap. LXXX

Dai aspre legi ! și totuși porți
Al Domnului cel mai blînd har ;
Frumusețe nu-i, la vii sau morți,
Ca un surîs pe-al tău chip clar.
Florile-ți rîd pe-al lor răzor
Mireasmă-i pasu-unduitor ;
De rele Stelele păzești ;
Prin tine-s vii și tari, vechimile cerești.

Wordsworth, *Odă către Datorie*

Cînd Dorotea îl văzuse pe domnul Farebrother, în cursul dimineții, îi promisese că la întoarcerea ei de la Freshitt să cineze la casa parohială. Se vizita des cu fa-

milia Farebrother, ceea ce-i îngăduia să spună că nu se simțea deloc singură la Manor și să reziste, deocamdată, prescripției severe de a-și lua o doamnă de companie. Cînd ajunse acasă și-și aminti de angajamentul luat, se bucură și, descoperind că-i mai rămînea un ceas înainte de a se putea îmbrăca pentru cină, se duse drept la școală și se cufundă într-o conversație despre clopotul cel nou, cu învățătorul și cu învățătoarea, acordînd o atenție arzătoare micilor detalii și căpătînd dramatica impresie că duce o viață foarte aferată. În drum spre casă, se opri să stea de vorbă cu bătrînul Master Bunney, care punea în răzoare cîteva semințe de flori și schimbă replici pline de tîlc cu acel înțelept rural, aflînd ce recolte ar da cel mai bun randament pe o anumită fîșie de teren precum și rezultatele a șaizeci de ani de experiență cu privire la soluri — anume, că dacă ai un sol moale, mai merge, dar dacă se arată umed, umed, umed cît să plămădești din el o mogîldeață, ce mai, atunci...

Descoperind că spiritul ei sociabil o făcuse să ajungă aproape în întîrziere, se îmbrăcă zorită și se duse la casa parohială, ceva mai devreme decît era nevoie. Casa aceea nu era niciodată plicticoasă, domnul Farebrother, ca un al doilea White din Selborne, avînd necontenit ceva nou de povestit despre necuvîntătorii lui oaspeți și *protégés*, și dăscălindu-i pe băieți să nu-i chinuiască ; tocmai izbutise să facă dintr-o pereche de țapi frumoși răsfățații întregului sat, care-i lăsa să se plimbe la largul lor pe uliță, asemenea unor animale sacre. Seara se scurse cu voioșie pînă după ora ceaiului, Dorotea vorbind mai mult ca de obicei și întinzîndu-se la taifas cu domnul Farebrother asupra unor istorii avînd ca eroi făpturi capabile să comunice între ele pe calea antenelor proprii și care, din cîte cunoaștem noi, s-ar putea prea bine să dispună și de parlamente reformate, cînd deodată cîteva sunete nearticulate atraseră atenția tuturora.

— Henrietta Noble, grăi doamna Farebrother, zărindu-şi sora tîrîndu-se disperată printre picioarele mobilelor, ce se întîmplă ?

— Mi-am pierdut cutiuţa mea de baga. Mă tem că au rostogolit-o pe undeva pisoii, spuse firava doamnă bătrînă, continuînd fără voie să emită sunete ca de castor.

— Şi e de mare preţ, mătuşă ? întrebă domnul Farebrother, punîndu-şi ochelarii şi cercetînd cu privirea covorul.

— Mi-a dăruit-o domnul Ladislaw, spuse *Miss* Noble. O cutie nemţească, foarte drăguţă, dar cînd cade, totdeauna se rostogoleşte mai departe.

— A, dacă ţi-a dăruit-o Ladislaw, grăi domnul Farebrother, pe un ton de profundă înţelegere, ridicîndu-se să caute şi el.

În cele din urmă, cutiuţa fu găsită sub un şifonier şi *Miss* Noble o strînse la piept cu încîntare, declarînd :

— Ultima oară se ascunsese sub un grătar al căminului.

— Asta e o poveste amoroasă pentru mătuşa mea, lămuri domnul Farebrother, zîmbindu-i Doroteei, în timp ce-şi relua locul.

— Dacă Henrietta Noble se ataşează de cineva, doamnă Casaubon, glăsui cu emfază mama vicarului, i se devotează ca un cîine — ar lua pantofii persoanei respective drept pernă, şi-ar dormi cu capul pe ei.

— Cu pantofii domnului Ladislaw aş face aşa ceva, declară Henrietta Noble.

Dorotea încercă să o răsplătească printr-un zîmbet. Era surprinsă şi necăjită să descopere că inima îi bătea violent şi că în zadar mai încercă după aceea să revină la însufleţirea ei dinainte. Alarmată de propriile ei reacţii, temîndu-se să nu se mai producă şi alte semne de trădare a unei atitudini pe care şi-o impusese, se ridică şi spuse

cu glas scăzut, stăpînită de o îngrijorare nedeghizată :

— Trebuie să plec, m-am obosit peste măsură.

Domnul Farebrother, înzestrat cu o înțelegere ageră, se ridică și zise :

— E adevărat, pesemne că v-ați epuizat vorbind în apărarea lui Lydgate. Genul ăsta de efort își arată efectele asupra cuiva de îndată ce agitația s-a terminat.

Îi dădu brațul, conducînd-o acasă la Manor, dar Dorotea nu încercă să mai vorbească, nici măcar atunci cînd vicarul îi spuse noapte bună.

Se simțea la capătul puterilor și se cufundase din nou, neajutorată, în ghearele unei neliniști de care nu putea scăpa. Trimițînd-o la culcare pe Tantripp cu cîteva cuvinte rostite cu glas stins, își încuie ușa și, făcînd cîțiva pași prin încăperea pustie, își apăsă creștetul capului cu amîndouă mîinile, și gemu :

— Ah, îl iubeam cu adevărat !

Sosi apoi ceasul în care valurile de suferință o copleșiră prea puternic ca să-i mai lase vreo putere de gîndire. Nu era în stare deci să plîngă și să murmure, printre hohote, jelindu-și credința pierdută, pe care o sădise și o cultivase, făcînd-o să crească dintr-o infimă sămînță, încă din zilele petrecute la Roma — jelindu-și bucuria pierdută, bucuria de a-și închina, cu dragoste și tăcută statornicie, existența unui om care, discreditat în ochii altora, își păstra prețuirea în gîndul ei ; jelindu-și mîndria pierdută, mîndria de a domni în amintirea lui ; jelindu-și dulcea și vaporoasa perspectivă de a spera că, de-a lungul vreunei cărări, să se mai poată întîlni cîndva, recunoscînd că au rămas aceeași, și să privească anii lăsați în urma lor ca pe o zi încheiată abia ieri.

În ceasul acela reedită ceea ce ochii milostivi ai solitudinii au căutat veacuri la rînd de-a lungul conflictelor spirituale ale omului : rîvni ca asprimea și răceala și oste-

neala fizică dureroasă să-i aducă eliberarea de misterioasa și imateriala apăsare a durerii ; zăcea pe pardoseala goală și lăsa ca în juru-i să se adune răcoarea nopții, în vreme ce trupul ei de femeie cu suflet mare era răscolit de suspine, aidoma unui copil copleșit de deznădejde.

Două imagini — două forme vii, îi sfîșiau inima în două, de parcă ar fi fost inima unei mame care-și vede pruncul despicat de sabie și strînge la piept o jumătate sîngerîndă, în timp ce privirea ei urmărește, în agonie, cealaltă jumătate purtată de femeia mincinoasă care n-a cunoscut nicicînd fiorul de mamă.

Iată, în căldura unui zîmbet receptiv, în comunicarea vibrantă a cuvintelor, iată făptura strălucitoare în care se încrezuse — care venise la ea ca un duh al zorilor vizitînd bolta întunecoasă unde zăcea ea ca mireasă a unei vieți istovite ; și acum, cu o acută conștiință încă niciodată cu-adevărat deșteptată pînă atunci, își întindea brațele spre el și-i striga amarnic că apropierea lor era de fapt icoana unei despărțiri : își descoperea propria pasiune, cu accentul neșovăitor al deznădejdii.

Și iată, în depărtare, și totuși stăruind în preajma ei, însoțind-o oriunde își purta pașii și ea, se afla Will Ladislaw — o credință schimbată, secătuită de speranță, o iluzie dată de gol ; ba nu, un om viu, către care însă nu se putea îndrepta nici un vaier de milă plină de păreri de rău, pornit din miezul disprețului, al indignării și al trufiei geloase și călcate în picioare.

Flacăra mîniei care o mistuia pe Dorotea nu putea fi stinsă cu ușurință și ardea cu pîlpîiri capricioase de reproș usturător. De ce se insinuase în viața ei, care ar fi putut să fie deajuns de împlinită și fără apariția lui ? De ce îi adusese privirea lui ieftină și vorbele lui născute doar pe buze, tocmai ei, care nu avea nimic de rînd să-i dea în schimb ? Știuse că o amăgește — voise, chiar în clipa bu-

nului-rămas, să o facă a crede că-i dăruiește întregul preț al inimii lui, cînd știa prea bine că îl cheltuise pe jumătate mai înainte. De ce nu se mărginise să stea contopit în mulțimea anonimă a celor de la care ea nu cerea nimic, și pentru care se ruga doar să fie mai puțin vrednici de dispreț ?

În cele din urmă, își pierdu pînă și vlaga necesară pentru strigătele înăbușite și gemetele ei : lunecă în suspine deznădăjduite și hohoti acolo, pe dușumeaua rece, pînă ce adormi.

În ceasurile friguroase ce vestesc zorile, cînd în jurul ei totul era învăluit într-o lumină difuză, se deșteptă — fără a se întreba ce se întîmplase — ci cu conștiința limpede că privește în ochii suferinței. Se ridică, se înfășură într-un halat călduros și se așeză într-un fotoliu mare, unde adesea stătuse de veghe. Avea destulă vigoare pentru a suporta noaptea aceea grea fără a-și simți trupul slăbit, în afară de oarecare durere și osteneală ; dar de la deșteptare, starea ei se schimbase : se simțea ușurată, de parcă sufletul i-ar fi fost izbăvit de conflictul acela teribil ; nu se mai lua la trîntă cu mîhnirea, ci putea să stea alături de ea, ca o tovarășă statornică, și să o facă părtașa gîndurilor ei. Căci acum gîndurile își luau zborul în stoluri. Nu era felul Doroteei — după ce trecuse de punctul culminant al unei crize — să rămînă chircită în cochilia strîmtă a calamității suferite, în mizeria degradantă a unei conștiințe care vede destinul altcuiva doar ca pe-un accident al propriului ei destin.

Acum începu să reconstituie în minte, în mod deliberat, dimineața de ieri, forțîndu-se să stăruie asupra fiecărui detaliu și a semnificației lui posibile. Trăise oare singură scena aceea ? Era cumva o întîmplare care o privea numai pe ea ? Se sili să se gîndească la cele petrecute ca la un episod legat de viața altei femei — o femeie către

care pornise cu dorința de a-i aduce o rază de înseninare și de mîngîiere în tinerețea ei înnourată. În prima răbufnire de indignare geloasă și dezgust, cînd părăsise încăperea aceea odioasă, zvîrlise cît colo toată îndurarea care o îndemnase să-și ia însărcinarea de a face acea vizită. Îi învăluise, atît pe Will, cît și pe Rosamunda, în disprețul ei arzător și îi păruse că Rosamunda pierise din ochii ei, arsă pentru totdeauna. Dar imboldul josnic care face ca o femeie să se poarte mai crud cu o rivală decît cu un iubit necredincios, nu avea tăria de a se impune din nou în mintea Doroteei, acum cînd spiritul de justiție, dominant în alcătuirea ei sufletească, înfrînsese tumultul lăuntric și-i înfățișase măsura mai adevărată a lucrurilor. Toate gîndurile însuflețite prin care își zugrăvise pînă atunci încercările grele străbătute de Lydgate și de acea tînără căsnicie care, la fel cu a ei, părea să aibă frămîntările ei ascunse și frămîntările ei evidente ; toată acea experiență vie și plină de compasiune îi revenea acum ca o forță : se afirma așa cum se afirmă o cunoaștere dobîndită, care nu ne mai lasă să privim faptele așa cum le vedeam în vremea ignoranței noastre. Și își struni mîhnirea iremediabilă, spunîndu-și că se cuvine ca durerea s-o împingă să-și ofere ajutorul și nu să-i interzică efortul. Indiferent de criza care ar putea submina acele trei vieți, al căror contact cu existența ei îi crease o îndatorire — de parcă ar fi avut de-a face cu niște oranți purtînd ramura sfîntă — instrumentele salvării nu trebuiau să fie căutate în închipuire : fuseseră alese pentru ea. Năzuia către dreptatea desăvîrșită, ca să-și poată dura înlăuntrul sufletului un tron de pe care să-și cîrmuiască voința rătăcitoare. „Ce s-ar cădea să fac — cum ar trebui să acționez acum, chiar astăzi, dacă mi-aș putea strînge în pumn suferința, silind-o să tacă, ca să mă pot gîndi la cei trei !".

Îi trebuise multă vreme ca să ajungă la întrebarea aceasta, și o suliță de lumină străpungea bezna din odaie.

Trase perdelele și se uită spre fîșia de drum ce se întindea sub ochii ei, cu cîmpiile ce se zbăteau dincolo de margini, în afara porților de intrare pe domeniu. Pe drum treceau un bărbat cu o boccea în spate și o femeie ducîndu-și în brațe pruncul; pe cîmp putea urmări siluete mișcîndu-se — poate păstorul cu cîinele lui. În depărtare, unde se arcuia cerul, mijea o culoare sidefie; simțea nețărmurirea lumii și însufletirea oamenilor, îndreptîndu-se în felurite chipuri, către trudă și îndurare. Persoana ei alcătuia și ea o părticică din viața aceea involuntară, palpitantă, spre care nici nu putea să-și îndrepte privirea ca o simplă spectatoare, din adăpostul acela luxos, și nici să-și astupe ochii cu mîna, închistată într-o văicăreală egoistă.

Nu-i apărea încă absolut clar ce se va hotărî să facă în ziua aceea, însă gîndul la o acțiune care să poată fi înfăptuită o stimula ca un murmur ce se apropia și avea să devină curînd un sunet lămurit. Își scoase veșmintele, care păreau că poartă în ele ceva din osteneala unei vegheri dureroase, și începu să-și facă toaleta. Curînd o sună pe Tantripp, care veni cu halatul ei de casă.

— Cum așa, doamnă, nici nu v-ați întins în pat toată noaptea asta binecuvîntată! izbucni Tantripp, uitîndu-se mai întîi la pat și pe urmă la fața Doroteei care, deși se îmbăiase, avea obrajii palizi și pleoapele trandafirii ale unei *mater dolorosa*. O să vă ucideți cu mîinile dumneavoastră, asta o să se întîmple. Oricine ar putea să gîndească acum că aveți dreptul să vă găsiți puțină mîngîiere.

— Nu fii neliniștită, Tantripp, o potoli Dorotea, zîmbind. Am dormit; nu mi-e rău. O să savurez o ceașcă de cafea — adu-mi-o cît mai grabnic. Și vreau să-mi pregătești rochia mea nouă, și mai mult ca sigur că astăzi voi avea nevoie și de boneta mea cea nouă.

— Zac de mai bine de o lună și vă tot așteaptă, madam, iar eu am să fiu cît se poate de mulțumită să vă văd

purtînd vreo doi coți de crep mai puțin pe straie, zise Tantripp, aplecîndu-se să aprindă focul. Este o chibzuială și în doliu, cum am zis totdeauna ; și trei cute la capătul fustei și o rujă simplă la bonetă, și dacă a mai arătat cineva ca un înger, apoi așa vă înfățișați dumneavoastră cu voaleta pe obraz — asta se potrivește foarte bine cu al doilea an de doliu. Cel puțin, așa gîndesc eu, încheie Tantripp, privind îngrijată la foc — și dacă ar gîndi careva să se-nsoare cu mine în speranța că aș purta cumva doi ani în șir zăbranicele alea slute, jelindu-l întruna, păi atunci ar însemna că-i amăgit de trufie, și-atîta tot.

— Focul e bun așa cum arde acum, buna mea Tan, zise Dorotea, vorbind ca pe vremurile frumoase din vechiul Lausanne, numai că avea glasul foarte scăzut. Acum, adu-mi cafeaua.

Se înfundă în jilțul cel încăpător și-și rezemă capul de spătar, cu un gest de aprobare și oboseală, în timp ce Tantripp se depărta, minunîndu-se de strania contradicție vădită de tînăra ei stăpînă — ca tocmai în dimineața cînd avea mai mult ca oricînd o față de văduvă, să fi cerut o ținută de doliu mai moderată, pe care o ocolise pînă atunci. Tantripp n-avea să găsească niciodată cheia acestui mister. Dorotea voia să-și confirme ei însăși că nu avea dinainte o viață mai puțin activă, fiindcă îngropase o bucurie intimă ; și cum o urmărea tradiția că veșmintele noi făceau parte din orice început, simțea nevoia să se cramponeze pînă și de acest neînsemnat sprijin exterior, pentru a putea lua cu calm o hotărîre. Căci hotărîrea nu era ușor de luat.

Cu toate acestea, la orele unsprezece o pornise spre Middlemarch, după ce ajunsese la ideea de a face — în chip cît mai liniștit și neobservat posibil — a doua încercare de a o vedea și a o salva pe Rosamunda.

Cap. LXXXI

Du Erde warst auch diese Nacht beständig,
Und athmest neu erquickt zu meinem Füssen,
Beginnest schon mit Lust mich zu umgeben,
Du regst und rührst ein kräftiges Beschliessen
Zum höchsten Dasein immerfort zu streben

Faust — 2-er Theil [1]

Cînd Dorotea se află din nou la uşa lui Lydgate, vorbind cu Marta, doctorul se găsea în odaia alăturată, cu uşa întredeschisă, pregătindu-se să iasă în oraş. Îi auzi vocea şi veni imediat să o întîmpine.

— Credeţi că doamna Lydgate mă poate primi azi dimineaţă ? întrebă ea, după ce reflectase că ar fi mai bine să renunţe de a face vreo aluzie la vizita sa precedentă.

— N-am nici o îndoială că poate, spuse Lydgate, frînîndu-şi gîndul trezit de înfăţişarea Doroteei, care era la fel de schimbată ca şi a Rosamundei — dacă veţi fi atît de amabilă să intraţi şi să-mi daţi voie să-i spun că sînteţi aici. De cînd aţi trecut ieri pe la noi, nu s-a simţit prea bine, dar acum s-a mai întremat şi cred, după toate probabilităţile, că va fi îmbărbătată văzîndu-vă din nou.

[1] Statornic tu mi-ai fost, pămînt, în noapte,
Cînd toate le-am crezut pierdute.
Azi bucurii îmi dai tu prin prezenţă
Şi hotărîre îmi trezeşti în suflet.
Goethe, *Faust*, partea a 2-a
(Traducere de Lucian Blaga).

Era limpede că Lydgate, așa cum se așteptase Dorotea, nu știa nimic despre împrejurările în care se petrecuse vizita din ajun, ba chiar părea să-și imagineze că se desfășurase conform cu intențiile ei. Dorotea pregătise un bilețel în care-i cerea Rosamundei s-o vadă, urmînd să-l dea servitoarei dacă nu l-ar fi întîlnit pe Lydgate, dar acum era tare neliniștită de rezultatul anunțului lui.

După ce o conduse în salon, doctorul se opri să scoată o scrisoare din buzunar și să i-o pună în mînă, spunîndu-i :

— Am scris-o noaptea trecută și aveam de gînd să o duc la Lowick, în drumul meu. Cînd cineva este recunoscător pentru o faptă prea minunată pentru banale mulțumiri, scrisul pare ceva mai puțin nesatisfăcător decît vorbirea — cel puțin nu *auzi* cît de neadecvate îți sînt cuvintele.

Fața Doroteei se lumină.

— Eu trebuie să-ți mulțumesc pentru ceva mai însemnat, dacă m-ai lăsat să fac acest lucru pentru dumneata. Ai consimțit ? grăi ea, cuprinsă brusc de o îndoială.

— Da, chiar azi îi trimit lui Bulstrode cecul înapoi.

Nu mai adăugă nimic, ci urcă la Rosamunda, care isprăvise și ea tîrziu cu îmbrăcatul și lîncezea, întrebîndu-se de ce să se mai apuce, obișnuita ei hărnicie la lucruri mici îndemnînd-o — chiar și în zilele de întristare — să se apuce de vreo îndeletnicire de care trăgea lent ore în șir, sau din care se oprea la mijloc, lipsită de interes. Arăta rău, dar își recăpătase obișnuitele ei maniere tihnite, iar Lydgate se temuse s-o mai tulbure cu întrebări. Îi povestise despre scrisoarea Doroteei, conținînd cecul, și după aceea îi spusese :

— A sosit Ladislaw, Rosy ; a stat cu mine aseară ; cred că va veni deseară iar la noi. Mi s-a părut că arată cam prăpădit și deprimat.

Iar Rosamunda nu-i răspunsese nimic.

De astă dată, cînd veni sus, i se adresă cu multă blîndețe :

— Rosy, scumpa mea, doamna Casaubon a venit din nou să te vadă ; o să-ți facă plăcere s-o primești, nu-i așa ?

Nu-l surprinse că ea se îmbujoră și schiță un gest ca o tresărire, după agitația produsă de întrevederea din ajun — o agitație binefăcătoare, socotea dînsul, de vreme ce părea să o fi apropiat din nou de el.

Rosamunda nu se încumetă să spună nu. Nu îndrăznea să atingă faptele din ajun nici măcar cu o intonație a vocii. De ce venise din nou doamna Casaubon ? Răspunsul înfățișa un gol pe care Rosamunda îl putea umple cu spaimă, căci cuvintele sfîșietoare ale lui Will Ladislaw făcuseră din fiecare gînd legat de Dorotea o arsură vie pentru ea. Cu toate acestea, în prada noii sale incertitudini umilitoare, nu cuteza să facă altceva decît să consimtă. Nu spuse da, dar se ridică și-l lăsă pe Lydgate să-i pună un șal ușor pe umeri, în timp ce o asigură :

— Eu plec imediat.

Apoi mintea îi fu străbătută de o intuiție ce-o îndemnă să ceară :

— Te rog, spune-i Martei să nu mai aducă pe nimeni altcineva în sufragerie.

Și Lydgate aprobă, crezînd că-i înțelege pe deplin dorința. O conduse jos, pînă-n sufragerie, și apoi se întoarse, remarcînd în sinea lui că era un soț destul de stîngaci dacă lăsa ca încrederea soției sale în el să depindă de influența altei femei.

Rosamunda, înfășurîndu-se în șalul mătăsos, în timp ce pășea către Dorotea, își înfășura sufletul într-o rece rezervă. Oare doamna Casaubon venise să-i spună ceva despre Will ? Dacă așa stăteau lucrurile, își luase o libertate care o stîrnea pe Rosamunda și se pregăti să întîmpine fiecare cuvînt al Doroteei cu o impasibilitate politicoasă. Prea o duruse felul cum Will îi călcase mîndria în picioare,

ca să mai simtă vreo pocăință față de el ori Dorotea : ofensa suferită de ea părea mai gravă. Dorotea nu era numai femeia „preferată", ci poseda și avantajul formidabil de a fi binefăcătoarea lui Lydgate ; iar în viziunea confuză și îndurerată a bietei Rosamunda, părea că această doamnă Casaubon — femeia aceea care avea întîietate în tot ce se lega de soarta ei — trebuie să fi venit de astădată cu impresia că deține un avantaj asupra ei, și mînată de o animozitate care o împingea să-l folosească. E drept că nu numai Rosamunda, ci oricare altă persoană — cunoscînd datele exterioare ale cazului, și nu simpla inspirație sub imboldul căreia acționa Dorotea — ar fi putut prea bine să se întrebe de ce mai venea.

Arătînd aidoma fermecătoarei năluci a propriei sale ființe, grația-i zveltă înfășurată în molaticul șal alb, cu gura copilăresc rotunjită și obrajii sugerînd blîndețe și nevinovăție, Rosamunda se opri la trei pași de musafirul ei și-i făcu o plecăciune. Dar Dorotea, care-și scosese mănușile — sub un impuls căruia nu-i putea rezista ori de cîte ori dorea să încerce o senzație de libertate — înaintă și, cu fața oglindind o tristă dar duioasă francheță, îi întinse mîna. Rosamunda nu se putu feri să-i întîlnească privirea, nici să pună mînuța ei în mîna Doroteei, care i-o prinse cu un aer de ocrotire maternă ; și imediat începu să o frămînte o îndoială asupra propriilor ei prejudecăți. Privirea Rosamundei descifra iute expresia fețelor ; văzu că obrazul doamnei Casaubon arăta palid și schimbat față de întîlnirea din ajun, totuși era binevoitoare, la fel ca și ferma moliciune a mîinii ei. Dorotea contase însă prea mult pe tăria ei : claritatea și intensitatea hotărîrii sale mintale din acea dimineață prelungeau o exaltare nervoasă care făcea ca organismul ei să răspundă la orice solicitare la fel de primejdios ca și o piesă cizelată din cel mai fin cristal venețian ; și, uitîndu-se la Rosamunda, se trezi deodată că-i saltă inima în piept și că nu e în stare să vorbească —

avea nevoie de toată energia pentru a-şi opri lacrimile. Izbuti să se stăpînească şi emoţia care undui o clipă peste chipul ei părea duhul unui suspin; dar spori impresia Rosamundei că starea de spirit a doamnei Casaubon era cu totul alta decît ceea ce-şi imaginase ea.

Aşa că se aşezară, fără nici un cuvînt de introducere, pe cele două fotolii care se nimeriseră să se afle mai aproape şi, în acelaşi timp, unul lîngă altul, deşi Rosamunda, cînd făcuse la început plecăciunea, se gîndise să stea la o bună distanţă de doamna Casaubon. Dar încetă de a se mai gîndi cum avea să sfîrşească totul — ci se întrebă doar ce-avea să urmeze. Şi Dorotea începu să vorbească cu desăvîrşită simplitate, din ce în ce mai fermă pe măsură ce înainta.

— Ieri am avut o misiune pe care n-am dus-o la capăt, iată de ce mă aflu aici din nou, atît de curînd. Nu o să mă consideri un musafir nepoftit, cînd am să-ţi spun că am venit să-ţi vorbesc despre nedreptatea care i s-a făcut domnului Lydgate. O să te încurajeze — nu-i aşa? — să afli despre el o sumă de lucruri pe care ar putea să nu-i placă să ţi le spună personal, tocmai fiindcă îl disculpă şi sînt spre onoarea lui. O să-ţi facă plăcere să ştii că soţul dumitale se bucură de prietenii calde, că are amici care n-au încetat să creadă în caracterul lui ales. O să-mi îngădui să-ţi vorbesc despre asta, fără să gîndeşti că îmi iau o libertate prea mare?

Tonul cordial, rugător, ce părea să plutească cu generoasă detaşare pe deasupra faptelor ce umpluseră mintea Rosamundei, ca motive de împotrivire şi ură între ea şi femeia aceea, se aşternea acum alinător ca un curent cald peste temerile ei şovăitoare. De bună seamă, faptele acelea erau prezente în mintea doamnei Casaubon, dar nu avea de gînd să vorbească despre nimic legat de ele. Rosamunda încerca o uşurare prea mare, ca să mai simtă şi altceva în

momentul acela. Răspunse drăgălaș, cu calmul renăscut al sufletului ei :

— Știu că ați fost foarte bună. O să-mi facă plăcere să aud orice-mi veți povesti despre Tertius.

— Alaltăieri, grăi Dorotea, cînd l-am invitat să vină la Lowick ca să-mi împărtășească opinia lui despre trebu-rile spitalului, mi-a istorisit totul despre conduita și simțămintele sale legate de această tristă împrejurare, care i-a făcut pe oamenii ignoranți să arunce suspiciuni asupra lui. Mi-a mărturisit aceste lucruri numai pentru că am fost foarte cutezătoare și l-am întrebat. Aveam credința că nu a putut acționa în mod dezonorant și l-am rugat să-mi înșire toată istoria. Mi-a mărturisit că nu mai rela-tase nimănui faptele, nici chiar dumitale, deoarece i se pare penibil să afirme : „Nu sînt vinovat", ca și cum asta ar fi o dovadă în sine, cînd de fapt și niște oameni vino-vați ar pretinde același lucru. Adevărul este că nu avea habar despre omul acela, Raffles, sau despre existența unor secrete urîte privitoare la persoana lui ; și se gîndea că domnul Bulstrode îi oferise banii deoarece se căise, îm-pins de generozitatea inimii sale, pentru că mai întîi îi refuzase. Singura lui grijă în ce privește acel pacient fu-sese aceea de a-l trata cît mai bine și era cam stingherit de faptul că acest caz nu se încheiase așa cum prevăzuse el ; dar atunci credea, și mai crede și astăzi, că se prea poate ca nimeni să nu fi nutrit vreo intenție rea. Și le-am spus toate acestea domnului Farebrother și domnului Brooke și lui *Sir* James Chettam ; toți au încredere în so-țul dumitale. Asta o să te îmbărbătezе, nu-i așa ? Asta are să-ți dea curaj ?

Fața Doroteei se însuflețise și, așa cum scînteia spre Rosamunda, foarte aproape de ea, aceasta se simți cuprinsă de un soi de timiditate, ca în fața unui superior, în prezența ardoarei acelei ființe care uita de sine. Rosti, stînjenită, îmbujorată :

— Mulțumesc, sînteți foarte amabilă.

— Și soțul dumitale simțea că a greșit îngrozitor fiindcă nu și-a descărcat sufletul, vorbindu-ți despre asta. Dar îl vei ierta. Lucrurile s-au petrecut astfel pentru că se preocupă mult mai mult de fericirea dumitale decît de orice altceva — simte cum viața lui e contopită cu a dumitale și-l doare mai mult ca orice faptul că nenorocirile lui te lovesc pe dumneata. Mie mi-a putut vorbi pentru că sînt o persoană neutră. Și pe urmă l-am întrebat dacă aș putea veni să te văd, deoarece îmi pun mult la inimă necazurile lui și ale dumitale. De asta am venit ieri, și vin și azi. Necazul este atît de greu de îndurat, nu-i așa ? Cum am putea trăi gîndindu-ne că cineva îndură necazuri — necazuri sfîșietoare — și că am putea să-l ajutăm, dar că nu încercăm deloc ?

Dorotea, purtată cu totul de valul simțămîntului căruia-i dădea glas, uitase de orice altceva, și, de fapt, îi vorbea acum din inimă Rosamundei despre încercările prin care trecuse chiar ea. Emoția îi pătrunsese tot mai mult în cuvinte, încît modulațiile ei ar fi putut răzbi pînă în străfundul oricărui suflet, ca un strigăt înăbușit, țîșnit din inima unei făpturi care suferă în beznă. Și, fără să-și dea seama, își pusese iarăși mîna pe mînuța strînsă cu căldură mai înainte.

Rosamunda, cu o durere care-i stăpînea întreaga ființă, ca și cum o rană ascunsă i-ar fi fost tatonată cu degetul, izbucni într-un plîns isteric, cum făcuse cu o zi mai înainte, cînd se agățase de gîtul soțului ei. Biata Dorotea simțea cum se năpustește din nou peste ea talazul propriei mîhniri — fără să vrea se gîndea la vina ce-o putea avea Will Ladislaw în vîrtejul iscat în mintea Rosamundei. Începea să se teamă că nu va mai fi în stare să se controleze destul pînă la capătul acestei întîlniri, și-n vreme ce mîna i se odihnea încă în poala Rosamundei, care își retrăsese mîna din strînsoarea ei, Dorotea se lupta cu suspinele ce-i înălțau pieptul. În-

cercă să se stăpînească, gîndind că episodul acela putea fi o răscruce pentru trei vieți — dar nu și pentru a ei ; nu, acolo se produsese irevocabilul ; dar pentru cele trei vieți care se întrețăiau cu a ei, cele trei vieți aflate în solemna vecinătate a primejdiei și deznădejdii. Fragila făptură care plîngea alături de ea — da, poate că mai era încă vreme pentru a o izbăvi de nefericirea unor legături false, incompatibile ; iar momentul acela nu se asemăna cu nici un altul : se putea ca ea și Rosamunda să nu se mai afle niciodată împreună, păstrînd cu aceeași lucidă amintire, plină de fiori, a zilei de ieri, vie încă pentru amîndouă. Simțea că relația dintre ele căpătase o formă destul de deosebită ca să-i acorde o putere de influență deosebită, deși habar nu avea că doamna Lydgate cunoștea pe deplin măsura în care erau implicate simțămintele ei personale.

Experiența Rosamundei trecea printr-o criză iscată mai recent, pe care nici măcar Dorotea nu putea să și-o imagineze ; suferise izbitura primului șoc mare, se prefăcuse în țăndări lumea ei de vis, tărîmul unde avusese cea mai mare încredere în propriile-i puteri, arătîndu-se critică față de ceilalți ; iar această ciudată și neașteptată manifestare de sensibilitate, venind de la o femeie de care se apropiase cu aversiune și cu o teamă șovăitoare, ca de o persoană sortită neapărat să nutrească împotriva ei o ură izvorîtă din gelozie, făcuse să i se zdruncine cu-atît mai mult sufletul sub impresia că vieţuise pînă atunci într-o lume necunoscută, care tocmai se prăbușise peste ea.

Cînd pieptul Rosamundei încetă să palpite și dădu în sfîrșit deoparte batista în care-și ascunsese fața, ochii ei, dezorientați ca două albăstrele, întîlniră privirea Doroteei. Ce rost avea să se mai gîndească la comportare, după plînsul acela ? Și Dorotea avea o expresie aproape la fel de copilăroasă, păstrînd pe obraz urma uitată a unei lacrimi mute. Între ele două, mîndria zăcea la pămînt.

— Vorbeam despre soțul dumitale, urmă Dorotea, cu oarecare timiditate. Alaltăieri mi-a părut că avea o înfățișare dureros de schimbată, din pricina suferinței. Nu-l mai văzusem de luni de zile. Spunea că se simțise tare însingurat în mijlocul încercărilor prin care trecuse, dar cred că le-ar fi îndurat mult mai ușor dacă ar fi fost capabil să se poarte absolut deschis cu dumneata.

— Tertius e atît de enervat și de nerăbdător dacă îi spun ceva, zise Rosamunda, închipuindu-și că i se plînsese Doroteei de atitudinea ei. S-ar cădea să nu se mire că evit să discut cu el despre subiecte penibile.

— Și-a atras singur blamul asupra lui, pentru că a refuzat să vorbească, explică Dorotea. Despre dumneata a spus doar că nu ar putea trăi fericit făcînd ceva care ți-ar pricinui nefericire — că, desigur, căsnicia lui reprezintă o legătură menită să-i afecteze alegerea în orice privință ; și din acest motiv mi-a refuzat propunerea de a-și păstra postul la Spitalul Nou, deoarece asta l-ar constrînge să rămînă în Middlemarch, și nu și-ar putea lua angajamentul să întreprindă ceva care te-ar îndurera. Mi-a putut mărturisi aceste lucruri fiindcă știe că în căsnicia mea am trecut prin multe încercări, din pricina bolii soțului meu, care i-a dat peste cap planurile și l-a îndurerat ; și mai știe că am învățat din experiența mea cît de greu este să umbli mereu cu frica de a nu îndurera pe cineva legat de tine.

Dorotea așteptă puțin ; deslușì o vagă adiere de bucurie pe chipul Rosamundei. Dar cum nu venea nici un răspuns, urmă cu un tremur sporit în glas :

— Căsnicia reprezintă ceva profund deosebit de orice alt lucru. Uneori crează chiar o stare îngrozitoare, prin apropierea ce-o impune. Chiar dacă am iubi pe altcineva mai mult... mai mult decît pe cel cu care ne-am căsătorit, n-ar folosi la nimic... Sărmana Dorotea, împinsă de neliniștea ei palpitîndă, nu putea vorbi decît întretăiat. Vreau să spun, mariajul ne absoarbe toată puterea

de a dărui sau primi orice satisfacție născută din genul acesta de iubire. Știu că ar putea fi foarte prețios pentru inima noastră... dar ne ucide căsnicia... și după aceea căsnicia sfărîmată ne însoțește în cuget asemenea unui omor săvîrșit... iar toate celelalte pier. Și apoi soțul nostru... dacă ne-a iubit și s-a încrezut în noi, și noi nu l-am ajutat, ci i-am făcut din viață un blestem...

Glasul ei căpătase o tonalitate foarte joasă : o încerca teama de a nu apărea prea înfumurată și de a vorbi ca și cum ea însăși ar fi perfecțiunea întruchipată adresîndu-se eroarei. Era prea preocupată de propria ei îngrijorare pentru a-și da seama că și Rosamunda tremura ; și, dominată de nevoia de a exprima mai degrabă o solidaritate izvorîtă din compasiune decît o dojană, își puse mîinile peste ale Rosamundei și rosti fremătînd :

— Știu, știu că simțămîntul poate fi foarte prețios... că ne-a luat prin surprindere... îți vine atît de greu să renunți... pare că ni s-ar trage moartea, dacă ne-am despărți de el... și noi sîntem slabe — eu sînt slabă...

Talazurile propriei ei suferințe, din mijlocul cărora se zbătea să scape pe altcineva, se năpustiră asupra Doroteei cu o forță biruitoare. Se opri pradă unei agitații fără grai, fără lacrimi, dar simțindu-se de parcă înlăuntrul ei s-ar fi încăierat forțe contrarii. Fața ei căpătase o paloare mortală, buzele îi tremurau și-și apăsa deznădăjduită mîinile peste mîinile gazdei.

Năpădită de o emoție mai puternică decît a Doroteei, Rosamunda, mînată de un impuls lăuntric nou, care dădea tuturor lucrurilor un alt aspect, cumplit, nedefinit — nu-și putea găsi cuvintele, dar fără voie își lipi buzele de fruntea Doroteei, foarte apropiată de a ei, și un minut sau două cele două femei se încleștară una de alta, ca și cum ar fi înfruntat un naufragiu.

— Lucrul la care te gîndești nu-i adevărat, rosti Rosamunda într-o șoaptă înfrigurată, în timp ce tot mai simțea brațele Doroteei în jurul ei, și îmboldită de o

misterioasă pornire de a se elibera de ceva ce-o apăsa, de parcă ar fi fost o vină purtată în sînge.

Se depărtară privindu-se drept în ochi.

— Cînd ai venit ieri — lucrurile nu stăteau așa cum ai crezut, spuse Rosamunda, pe același ton.

Dorotea care o asculta atent tresări surprinsă. Aștepta ca Rosamunda să se justifice.

— Tocmai îmi destăinuia cît de mult iubește altă femeie, și că trebuie să știu că nu ar fi nicicînd în stare să mă iubească, glăsui Rosamunda, tot mai zorită pe măsură ce urma. Și acum cred că mă urăște, fiindcă... fiindcă i-ai înțeles greșit purtarea, ieri. Spune că din pricina mea îl vei judeca greșit — vei crede că este un om fals. Dar nu se va întîmpla așa ceva din pricina mea. Niciodată n-a simțit nici un pic de dragoste pentru mine — știu bine că nu... totdeauna n-am contat decît prea puțin în ochii lui. Ieri mi-a mărturisit că pentru el nu există altă femeie, afară de dumneata. Și că vina pentru cele întîmplate o port doar eu. A spus că niciodată nu-ți va putea explica adevărul — din cauza mea. Dar acum ți l-am spus eu, și nu-mi mai poate adresa vreun reproș.

Rosamunda își despovărase sufletul, sub impulsuri pe care nu le cunoscuse pînă atunci. Își începuse spovedania sub înrîurirea emoției Doroteei și, pe măsură ce își depăna mărturisirea, dobîndea impresia că respinge reproșurile lui Will, care erau încă asemenea unei răni de pumnal în sufletul ei.

În adîncul sufletului Doroteei se iscase o răsturnare de sentimente prea intensă pentru a fi numită bucurie. Era un vîrtej în care teribila încordare de-o zi și o noapte alcătuiau o suferință durabilă : putea doar să priceapă că senzația aceea va deveni bucurie cînd își va recăpăta puterea de a o percepe. Pe moment fu conștientă de o imensă simpatie, nezăgăzuită ; acum ținea la Rosamunda, fără conflicte, și răspunse deschis la ultimele ei cuvinte :

— Nu, nu-ți mai poate adresa nici un reproș.

Cu obișnuita ei tendință de a supraestima binele la alții, simți o pornire plină de căldură către Rosamunda, pentru efortul generos cu care-i răscumpărase suferința, fără a socoti că efortul acela însemna doar un reflex al propriei ei generozități.

După ce păstrară tăcere un scurt răstimp, Dorotea întrebă :

— Nu-ți pare rău că am venit azi-dimineață ?

— Nu, ai fost foarte bună cu mine, răspunse Rosamunda. Nu credeam că vei fi atît de bună. Mă simțeam foarte nefericită. Nici acum nu sînt fericită. Totul este atît de trist.

— Dar vor veni zile mai bune. Soțul dumitale va fi apreciat la valoarea lui. Și se bizuie pe dumneata pentru a-l consola. Te iubește mult. Cea mai grea pierdere ai fi suferit-o pierzînd această iubire, dar n-ai pierdut-o — rosti Dorotea.

Încercă să alunge gîndul prea copleșitor al propriei ei fericiri, de teamă că nu va izbuti să îndrume din nou afecțiunea Rosamundei către soțul ei.

— Atunci, Tertius nu găsește că eu sînt de vină ? întrebă Rosamunda, înțelegînd acum de ce Lydgate i-ar fi putut spune orice doamnei Casaubon și că, neîndoielnic, aceasta se deosebea de orice altă femeie.

Poate că în întrebarea ei plutea un ușor iz de gelozie. Pe chipul Doroteei începu să fluture un zîmbet, cînd spuse :

— Nu, nici gînd ! Cum de ți-ai putut închipui așa ceva ?

Dar în momentul acela ușa se deschise și intră Lydgate :

— Mă întorc în calitate de medic, anunță el. După ce am plecat, am fost obsedat de două fețe palide : doamna Casaubon arăta de parcă ar fi avut la fel de multă nevoie de îngrijire medicală ca și tine, Rosy. Și m-am gîndit că

nu mi-am făcut datoria, lăsîndu-vă împreună ; așa că, după ce am vizitat familia Coleman, m-am întors acasă. Am observat că ați venit pe jos, doamnă Casaubon, și cerul s-a înnorat — cred că va veni o ploaie. Pot trimite pe cineva să cheme trăsura să vă ia ?

— A, nu ! Sînt puternică, îmi place să merg pe jos, spuse Dorotea ridicîndu-se, cu însuflețirea zugrăvită pe față. Doamna Lydgate și cu mine am tăifăsuit după pofta inimii și a sosit timpul să plec. Totdeauna am fost acuzată că nu am măsură și că vorbesc prea mult.

Îi întinse mîna Rosamundei și-și spuseră liniștit, deschis, la revedere, fără sărutări sau altă manifestare de efuziune : vibrase între ele prea multă emoție autentică, pentru a se mai folosi de semnele acelea superficiale.

În timp ce Lydgate o conducea pînă la ușă, Dorotea nu-i spuse nimic despre Rosamunda, dar îi vorbi despre domnul Farebrother și de ceilalți prieteni, care ascultaseră cu încredere istoria lui.

Cînd se întoarse la Rosamunda, ea se trîntise pe sofa, doborîtă de o osteneală plină de resemnare.

— Ei bine, Rosy, întrebă el, aplecîndu-se deasupra ei și atingîndu-i părul — ce părere ai despre doamna Casaubon, acum după ce ai cunoscut-o mai bine ?

— Cred că trebuie să fie mai bună decît oricare altă persoană pe care am cunoscut-o, zise Rosamunda, și este foarte frumoasă. Dacă te duci atît de des să discuți cu ea, vei fi mai nemulțumit de mine ca oricînd.

Lydgate rîse de expresia : „atît de des".

— Dar, oricum, te-a făcut să te-arăți mai puțin nemulțumită de mine.

— Cred că da, răspunse Rosamunda, privindu-l în față. Ce cearcăne ai și, te rog, dă-ți la o parte părul din ochi.

El își ridică mîna lată și albă, supunîndu-se, și se simți recunoscător că-i dăduse această mică dovadă de interes. Închipuirea hoinară a sărmanei Rosamunda se

întorsese acasă teribil de biciuită, şi destul de blajină ca să se cuibărească în vechiul adăpost dispreţuit. Şi adăpostul se afla încă acolo : Lydgate acceptase, cu tristă resemnare, îngustarea drumului ce-i era sortit. O alesese pe făptura aceea fragilă şi luase în braţele sale povara vieţii ei. Trebuia să umble cum putea, purtînd în chip jalnic acea povară.

Cap. LXXXII

„Jalea-n faţă-mi, bucuria-n urmă."

Shakespeare, *Sonete*

Se ştie prea bine că exilaţii se nutresc cu speranţe şi că n-ar rămîne în surghiun dacă n-ar fi nevoiţi. Cînd Will Ladislaw se exilase de bunăvoie din Middlemarch, nu pusese un obstacol mai puternic în calea întoarcerii sale decît propria lui hotărîre, care nu era în nici un caz o barieră de oţel, ci, pur şi simplu, o stare de spirit susceptibilă de a se prinde într-un menuet cu alte stări de spirit, şi de a face o plecăciune alteia, zîmbindu-i şi cedîndu-i locul, cu o uşurinţă plină de politeţe. Pe măsură ce lunile treceau, îi păruse tot mai greu să-şi spună de ce, la urma urmei, n-ar da o fugă înapoi la Middlemarch — măcar de dragul de a auzi ceva despre Dorotea — şi, dacă într-o asemenea vizită fulger ar fi avut şansa, prin vreo stranie coincidenţă, de a se întîlni cu ea, nu exista pentru el nici un motiv de ruşinare fiindcă făcuse o călătorie inocentă pînă acolo, călătorie pe care presupusese cîndva că n-o va întreprinde. De vreme ce despărţirea dintre ei era ireversibilă, cu siguranţă că se putea aventura pentru scurt timp în vecinătatea ei ; cît despre prie-

tenii suspicioşi care o păzeau ca nişte balauri — opiniile lor păreau să capete din ce în ce mai puţină greutate, odată cu scurgerea timpului şi cu schimbarea de aer.

Şi iată că se ivise un motiv absolut lipsit de legătură cu Dorotea, care părea să transforme călătoria la Middlemarch într-un fel de datorie filantropică. Will acordase o atenţie dezinteresată unei noi aşezări în vestul îndepărtat, proiectată pe baza unui anumit plan, iar lipsa de fonduri necesare ducerii la îndeplinire a acestei iniţiative măreţe îl făcuse să se întrebe dacă drepturile lui asupra lui Bulstrode nu şi-ar găsi o utilizare lăudabilă, transformînd banii ce-i fuseseră oferiţi într-un mijloc de realizare a unui proiect care părea capabil să aducă un beneficiu colectiv ! Întrebarea i se părea foarte îndoielnică lui Will, şi sila ce i-o trezea gîndul de a intra din nou în relaţii cu bancherul l-ar fi făcut să o înlăture iute, dacă nu i-ar fi răsărit în minte probabilitatea că judecata lui ar putea să se orienteze în mod mai sigur în urma unei vizite făcută la Middlemarch.

Ţelul acesta şi-l fluturase Will în faţa ochilor, pentru a-şi oferi un pretext de a se întoarce. Avusese de gînd să-i facă lui Lydgate confidenţe şi să discute cu el chestiunea bănească, şi intenţionase să se amuze, în puţinele seri ale şederii sale, făcînd muzică şi glume peste glume cu frumoasa Rosamunda, fără a-şi neglija prietenii de la casa parohială din Lowick şi, dacă aceasta se afla aproape de Manor, nu era el de vină. Neglijase familia Farebrother încă dinainte de plecarea sa, din cauza unei orgolioase rezistenţe faţă de eventuala acuzaţie că ar căuta în mod indirect să obţină întrevederi cu Dorotea ; dar foamea ne domesticeşte, şi Will ajunsese tare flămînd de contururile unei anumite siluete şi de sunetul unei anumite voci. Nimic nu le putuse înlocui — nici opera, nici conversaţiile cu politicieni zeloşi, nici primirea mă-

gulitoare (prin unghere întunecoase) de care se bucurase semnătura sa nouă, dedesubtul unor articole.

Și astfel se întorsese, prevăzînd, plin de speranță, cum avea să se petreacă aproape totul în mica lui lume familiară ; și temîndu-se, la drept vorbind, că vizita lui n-avea să-i aducă nici o surpriză. Găsise însă lumea aceea cotidiană într-un stadiu teribil de dinamic, în care pînă și șăgălnicia și lirismul se prefăcuseră într-un element exploziv ; iar prima zi a acelei vizite deveni cel mai fatal moment al vieții sale. În dimineața următoare, se simțise atît de hărțuit de coșmarul pe care i-l înfățișau consecințele — îl înspăimîntaseră atît de rău rezultatele imediate aflate sub ochii lui — încît, în timp ce-și lua micul dejun, văzînd cum sosește diligența de Riverston, ieși afară în grabă și cumpără un bilet, ca să poată fi scutit, cel puțin pentru o zi, de necesitatea de a face sau a spune ceva în Middlemarch. Will Ladislaw trecea prin una din acele crize sufletești întortocheate, care intervin mai des în experiența cuiva decît ne-am putea imagina, din pricina superficialității cu care oamenii se pripesc să emită judecăți categorice. Îl găsise pe Lydgate, căruia îi purta cel mai sincer respect, zbătîndu-se în greutăți care solicitau simpatia lui temeinică și declarată cu francheţe ; iar motivul pentru care, în ciuda acelei solicitări, Will considera că era preferabil să evite orice intimitate sau chiar orice contact viitor cu Lydgate, era tocmai de natură să facă imposibilă o asemenea atitudine. Pentru o ființă înzestrată cu temperamentul susceptibil al lui Will — lipsit de orice zonă neutră de indiferență, gata să transforme tot ce se abătea asupra sa în ciocnirile unei drame pasionale — dezvăluirea făcută de Rosamunda, anume că, într-o măsură, fericirea ei depindea de el, crease o dificultate pe care explozia lui de mînie împotriva ei o sporise peste măsură. Își ura propria-i cruzime, și totuși se temea să se arate pe de-a-ntregul îmbunat ; trebuia să se ducă

din nou la ea ; prieteniei dintre ei nu i se putea pune capăt subit, iar nefericirea ei constituia o forță care-l speria. Și în tot acest timp nu întrezărea în viața ce-l aștepta mai multe perspective de bucurie decît dacă i-ar fi fost retezate membrele și ar fi pornit-o de la capăt în cîrje. În cursul nopții chibzuise dacă nu era cuminte să ia poștalionul, nu spre Riverston, ci spre Londra, lăsîndu-i lui Lydgate un bilet care să ofere un motiv pentru retragerea lui. Dar corzi puternice îl trăgeau îndărăt, oprindu-l de la plecarea aceea bruscă : vestejirea fericirii sale, cînd se gîndea la Dorotea, zdrobirea acelei unice speranțe care-i mai rămăsese, în pofida necesității incontestabile de a se despărți de ea, însemnau pentru el o suferință prea proaspătă pentru a se putea resemna cu ea și a se pierde într-o depărtare, care nu ar fi fost decît deznădejde.

Astfel că nu trecu la aplicarea altei hotărîri, decît aceea de a lua poștalionul de Riverston. Și se întoarse cu același vehicul, cînd încă nu se-nserase, după ce se decisese că în seara aceea trebuia să se ducă la Lydgate. Știm că Rubiconul era un pîrîu cu totul neînsemnat la vedere ; semnificația lui consta în întregime din anumite circumstanțe invizibile. Will se simțea aidoma celui forțat să treacă peste micul lui șanț de hotar, dincolo de care nu zărea o împărăție, ci supunere îndurerată.

Dar ne este dat uneori, chiar în viața noastră cotidiană, să fim martorii influenței izbăvitoare a unei firi nobile, a cărei divină strădanie întru salvare se poate traduce printr-un simplu act de solidaritate altruistă. Dacă Dorotea, după noaptea ei de zbucium, nu s-ar fi dus din nou în vizită la Rosamunda — poate că discreția ei ar fi dobîndit un caracter mai elevat, dar cu siguranță că situația nu ar fi luat o întorsătură la fel de favorabilă pentru cei trei adunați pe același covoraș din fața căminului, în casa lui Lydgate, în seara aceea, la șapte și jumătate.

Rosamunda fusese pregătită pentru vizita lui Will, și îl primi cu răceală amorțită, pusă de Lydgate pe seama epuizării ei nervoase, despre care nu putea presupune că ar avea vreo legătură cu Will. Și în timp ce stătea acolo tăcută, aplecată asupra lucrului ei de mînă, Lydgate ceru scuze, cu nevinovăție, în numele soției sale, rugînd-o totodată să se rezeme de spătar și să se odihnească. Will se simțea ca vai de lume, fiind nevoit să joace rolul unui prieten care-și face prima apariție, și o salută pe Rosamunda, în timp ce gîndurile lui erau preocupate de sentimentele ei provocate de scena din ajun, care părea încă să-i includă pe amîndoi, în mod inexorabil, ca viziunea dureroasă a unei îndoite nebunii. Se nimeri ca nimic să nu-l cheme pe Lydgate afară din încăpere ; dar cînd Rosamunda turnă ceaiul și Will veni lîngă ea ca să-i întindă ceașca lui, ea-i puse în farfurioară un petic de hîrtie împăturită. Will îl văzu și-l ascunse repede, dar cînd se înapoie la han, inima nu-i da deloc ghes să desfacă bilețelul. Probabil că ceea ce-i scrisese Rosamunda avea să-i întipărească mai adînc impresiile dureroase lăsate de seara aceea. Totuși, îl deschise și-l citi la lumînarea de la căpătîiul patului. Cu scrisul ei îngrijit, curgător, erau așternute doar aceste cîteva cuvinte :

„I-am spus totul doamnei Casaubon. Nu are nici o părere greșită despre tine. I-am spus adevărul fiindcă a venit să mă vadă și a fost foarte amabilă. Acum nu vei avea ce să-mi reproșezi. Nu am schimbat cu nimic lucrurile pentru tine.“

Efectul acestor cuvinte nu a fost bucurie curată. În timp ce zăbovea asupra lor, cu imaginația aprinsă, Will simțea cum îi ard obrajii și urechile la gîndul celor petrecute între Dorotea și Rosamunda — nefiind sigur în ce măsură Dorotea putea să-și simtă încă demnitatea rănită, fiindcă fusese necesar să i se ofere o explicație a purtării lui. În sufletul ei, putea încă să asocieze persoana lui cu situații schimbate, care să reprezinte o deosebire

iremediabilă — o alterare durabilă a raporturilor lor. Cu închipuirea lui neobosită, se aţiţă singur pînă ajunse într-un hal de îndoială doar cu puţin mai uşor de suportat decît cea a omului care a scăpat dintr-un naufragiu în cursul nopţii şi se trezeşte pe un tărîm necunoscut, împresurat de beznă. Pînă în ziua păcătoasă din ajun — cu excepţia acelui moment de ultragiu petrecut cu mult în urmă, în aceeaşi odaie, şi în prezenţa aceleiaşi persoane — toate imaginile reciproce, toate gîndurile ce-şi dedicaseră unul altuia, se desfăşuraseră ca într-o lume aparte, unde raza soarelui cădea pe involţi crini albi, unde nici un soi de rău nu stătea la pîndă şi unde nu pătrundea alt suflet.

Dar acum — avea oare să se mai întîlnească Dorotea cu el pe acel tărîm ?

Cap. LXXXIII

Zi bună-acum, sufletului trezit
Ce nu din teamă ţie îţi stă strajă ;
Iubirea-alte-icoane acum ţi-a făurit,
Din odăiţă ţese lumi de vrajă.

Doctor DONNE

A doua dimineaţă după vizita făcută Rosamundei, Dorotea se afla după două nopţi de somn zdravăn şi nu numai că-şi ştersese orice urmă de osteneală, dar se simţea înviorată de parcă ar fi înmagazinat în ea o mare cantitate de forţă care-i prisosea — adică mai multă forţă decît putea izbuti să concentreze asupra vreunei activităţi. Cu o zi înainte, făcuse cîteva plimbări lungi peste cîmpii şi vizitase de două ori casa parohială ; dar în viaţa ei nu i-ar fi destăinuit cuiva de ce îşi petrecuse timpul în

felul acela sterp, iar în dimineața aceea era cam supărată pe ea însăși pentru asemenea neastîmpăr copilăresc. Ziua aceea avea s-o petreacă în chip cu totul diferit. Ce putea găsi de făcut prin sat? Vai, Doamne! Nimic. Toată lumea era sănătoasă și avea flanele; nu-i murise nimănui porcul și era sîmbătă dimineața, cînd fiecare freca de zor duşumelele și pragurile de piatră ale caselor și cînd în zadar te-ai fi dus la școală. Dar mai existau diferite aspecte pe care Dorotea încerca să le lămurească și se decise să se repeadă plină de energie asupra celui mai grav dintre ele. Se așeză în bibliotecă, în fața micului ei teanc personal de cărți tratînd despre economie politică și alte materii înrudite, din care căuta să obțină o lumină asupra celei mai bune modalități de a-ți cheltui banii astfel ca să nu-ți nedreptățești semenii, sau — ceea ce e cam tot una — ca să le faci cît mai mult bine posibil. Era un subiect cu mare pondere și, dacă ar fi fost măcar în stare să-l stăpînească, cu siguranță că mintea s-ar fi fixat asupra lui. Din nefericire, mintea îi lunecă departe de acest subiect vreme de un ceas întreg, și la capătul acestuia, se trezi citind de cîte două ori aceleași fraze, cu gîndul stăpînit de prezența intensă a multor altor lucruri, nici unul dintre ele conținut în text. Era o situație fără speranță. Se cuvenea cumva să ceară trăsura și să se ducă la Tipton? Nu; din vreun motiv sau altul, prefera să rămînă la Lowick. Dar mintea ei pribeagă trebuia să fie readusă la ordine: există o artă și în autodisciplină; și dădu de mai multe ori ocol bibliotecii cafenii, chibzuind prin ce fel de manevră și-ar putea aduna gîndurile rătăcitoare. Poate că mijlocul cel mai bun era să-și ia asupra ei o sarcină simplă — ceva de care trebuia să se țină cu străşnicie. O temă potrivită n-ar fi oferit-o, oare, geografia Asiei Mici, domeniu care-i atrăsese adesea dojeni din partea domnului Casaubon, pentru cunoștințele ei dezlinate? Se duse la ca-

binetul cu hărți și desfășură una dintre ele ; da, în dimineața aceasta trebuia în sfîrșit să se asigure că Paflagonia nu se afla pe coasta levantină și să risipească bezna totală care-i înconjura pentru ea pe Chalybi, statornicindu-i în mod ferm pe țărmurile pontului Euxin. Puteai să studiezi de minune o hartă, cînd erai dispus să te gîndești la altceva, căci era alcătuită din numiri care se puteau preface într-un refren, dacă reveneai asupra lor. Dorotea se apucă de treabă cu zel, aplecîndu-se mult peste harta ei și rostind numirile pe-un ton auzibil, potolit, care adesea se transforma într-adevăr într-un refren.

Era amuzant ce mult aducea a școlăriță — după toată experiența profundă prin care trecuse — dînd din cap și înșirînd denumirile pe degete, țuguindu-și nițel buzele și întrerupîndu-se cînd și cînd ca să-și prindă fața în palme și să exclame : „Vai, Doamne ! Vai, Doamne !“

Nu exista nici un motiv ca îndeletnicirea aceea să aibă vreun sfîrșit, la fel ca și călușeii la bîlci ; dar, în cele din urmă, fu întreruptă, ușa se deschise și Doroteei i se anunță sosirea domnișoarei Noble.

Micuța doamnă bătrînă, care abia dacă ajungea cu boneta pînă la umărul Doroteei, fu întîmpinată călduros, dar în timp ce gazda îi strîngea mîna, bătrîna scoase numeroase sunete de-ale ei, ca de castor, ca și cum ar fi avut de spus ceva dificil.

— Te rog să iei loc, o pofti Dorotea, trăgînd spre ea un fotoliu. E nevoie de participarea mea la ceva ? M-aș simți tare bucuroasă dacă aș putea fi de folos.

— N-am să stau, grăi *Miss* Noble, băgînd mîna în coșulețul ei și încleștînd nervoasă un obiect dinăuntru. Mi-am lăsat un prieten în curtea bisericii.

Se cufundă în sunetele ei nearticulate și, fără să-și dea seama, scoase la iveală obiectul cu care se juca. Era cutiuța de bagă, și Dorotea simți cum îi năvălește sîngele în obraz.

— Domnul Ladislaw, urmă timidă bătrînica. Se teme că te-a jignit şi m-a rugat să te întreb dacă îl poţi primi pentru cîteva minute.

Dorotea nu răspunse pe loc : îi trecu prin minte că nu-l putea primi în biblioteca aceea, unde părea să stăruie interdicţia pronunţată de soţul ei. Aruncă o privire spre fereastră. Nu putea oare să iasă şi să-l întîlnească în parc ? Cerul era încărcat de nori şi copacii începuseră să tremure, ca la apropierea furtunii. Pe lîngă aceasta, se ferea să se ducă afară la el.

— Te rog să-l vezi, doamnă Casaubon, stărui patetic *Miss* Noble, altminteri trebuie să mă întorc şi să-i spun „Nu", şi asta o să-l doboare.

— Da, am să-l văd, zise Dorotea. Te rog să-i spui să vină.

Ar fi putut oare să procedeze altfel ? Pentru moment nu dorea nimic, decît să-l vadă pe Will : posibilitatea de a-l întîlni se impusese stăruitor între ea şi oricare alt scop, şi totuşi era stăpînită de o emoţie vibrantă, ca o alarmă — anume impresia că, de dragul lui, săvîrşea un act sfidător, vecin cu cutezanţa.

După ce micuţa doamnă se îndepărtă cu paşii ei mărunţi, ca să-şi îndeplinească misiunea, Dorotea rămase în mijlocul bibliotecii, cu mîinile încleştate atîrnîndu-i dinainte, fără să încerce cîtuşi de puţin să ia o atitudine care să o arate demnă şi desprinsă de cele întîmplate. Cel mai puţin era conştientă, tocmai în clipa aceea, de propriul ei trup : se gîndea la ce se petrecea, probabil, în mintea lui Will şi la ranchiuna ce-i păstraseră alţii. În numele cărei datorii ar fi avut obligaţia de a fi dură cu el ? Împotrivirea faţă de o depreciere injustă se amestecase de la bun început cu sentimentul înfiripat în inima ei pentru el, iar acum, cînd inima-i se aşezase la loc, după temerile încercate, rezistenţa împotriva celorlalţi se dovedea mai puternică decît oricînd. „Dacă îl iubesc prea mult, e din pricină că lumea s-a purtat atît de rău cu

el" — în sinea ei, o voce mărturisea acest lucru unui public imaginar din bibliotecă, în clipa cînd ușa se deschise și-l zări pe Will dinaintea ei.

Nu se clinti, și musafirul păși spre ea cu mai multă îndoială și timiditate decît îi citise vreodată pe chip. Era într-o stare de incertitudine care-l făcea să se teamă ca nu cumva vreo privire sau vorbă de-a lui să nu-l condamne la o nouă îndepărtare de ea ; iar pe Dorotea o speria propria ei emoție. Arăta de parcă ar fi fost pironită de o vrajă care o ținea nemișcată și-o împiedica să-și descleștеze mîinile, în timp ce un dor intens, grav, gemea întemnițat în ochii ei. Văzînd că nu-i întinde mîna, ca de obicei, Will se opri la un pas de ea și rosti stingherit :

— Îți sînt nespus de recunoscător că ai acceptat să mă vezi.

— Voiam să te văd, grăi Dorotea, negăsind alte cuvinte.

Nu-i trecu prin cap să se așeze, și Will nu dădu o interpretare îmbucurătoare acestui fel regesc de a-l primi, ci spuse mai departe ceea ce-și pusese în gînd să-i spună.

— Mă tem că mă socotești zănatic și poate nesocotit pentru că m-am întors atît de curînd. Am fost pedepsit pentru nerăbdarea mea. Cunoști — toată lumea cunoaște acum — o istorie penibilă despre neamurile mele. Am aflat de ea chiar înaintea plecării mele, și intenționam să-ți spun despre acest lucru — dacă ne-am fi reîntîlnit cîndva.

Dorotea schiță o ușoară mișcare și își descleștă mîinile, dar și le împreună numaidecît din nou.

— Acum însă, afacerea aceasta constituie subiect de bîrfeală publică, urmă Will. Voiam să afli ceva legat de acest lucru — ceva care s-a întîmplat înainte de plecarea mea și a contribuit să mă aducă îndărăt aici. Am crezut, cel puțin, că îmi scuza întoarcerea. Era ideea de a-l convinge pe Bulstrode să dedice o sumă de bani unui scop public — o sumă pe care se gîndise să mi-o ofere

mie. Poate e mai degrabă spre lauda lui Bulstrode că mi-a oferit, între patru ochi, o compensaţie pentru o veche nedreptate ; era gata să-mi asigure un venit bun, ca să-şi ispăşească vina ; dar îmi închipui că această istorie dezagreabilă a ajuns şi la urechile dumitale ?

Will se uită plin de îndoială la Dorotea, însă atitudinea lui căpătase ceva din curajul sfidător cu care se gîndea totdeauna la faptul acela intervenit în destinul său. Adăugă : Îţi dai seama că asemenea episod mă îndurerează sub toate aspectele.

— Da, da, îmi dau seama, rosti Dorotea, cu grabă.

— Nu am putut accepta un venit obţinut dintr-o asemenea sursă. Eram sigur că ţi-ai fi făcut o părere proastă despre mine dacă aş fi procedat astfel, continuă Will. De ce-ar fi trebuit să-i mai pese acum dacă-i spunea sau nu asemenea lucruri ? Doar îi declarase iubirea ce-i purta. Simţeam că... şi totuşi îşi curmă fraza.

— Ai acţionat aşa cum m-aş fi aşteptat din partea dumitale, spuse Dorotea, cu chipul scînteietor, în timp ce capul i se înălţa mai drept pe frumosu-i lujer.

— Ştiam că nu vei lăsa ca vreo împrejurare legată de obîrşia mea să sădească în cugetul dumitale o prejudecată care să-mi dăuneze, deşi era cert că alţii aşa vor reacţiona, urmă Will, scuturîndu-şi capul pe spate, după vechiul lui tic, şi ţintindu-şi privirea în ochii ei, ca o chemare gravă.

— Dacă asta înseamnă că înfrunţi o nouă încercare grea, ar fi pentru mine un nou motiv să stau neclintită alături de dumneata, glăsui Dorotea cu fervoare. Nimic nu mi-ar fi putut schimba părerile despre dumneata, decît... — inima-i creştea în piept, şi-i venea greu să urmeze ; făcu un mare efort pentru a rosti, cu glas scăzut şi tremurător — decît gîndul că eşti altfel — nu atît de bun cum te-am crezut eu.

— Negreşit că mă crezi mai bun decît sînt în toate privinţele afară de una, se avîntă Will, dînd frîu slobod

simţirii sale, după ce Dorotea şi-o afirmase pe-a ei. Mă refer la credinţa statornică ce ţi-am păstrat. Cînd am gîndit că te îndoieşti de asta, nu mi-a mai păsat de nimic altceva. Credeam că s-a sfîrşit totul pentru mine şi că nu mi-a mai rămas nimic de încercat... doar de îndurat vitregia împrejurărilor.

— Nu mă mai îndoiesc deloc de dumneata, declară Dorotea, întinzîndu-i mîna ; o teamă vagă pentru soarta lui îi stimula afecţiunea pe care nu şi-o putea mărturisi.

El îi luă mîna şi o ridică la buze, scoţînd un fel de suspin. Stătea cu pălăria şi mănuşile în cealaltă mînă şi ar fi putut sluji ca model pentru portretul unui regalist. Totuşi, îi venea greu să-i dea drumul mîinii şi Dorotea, retrăgîndu-şi-o, cuprinsă de o tulburare care o deprima, privi pe fereastră şi se depărtă.

— Ia te uită ce negri sînt norii şi cum se mai zbat crengile copacilor, spuse ea, păşind spre fereastră ; vorbea şi umbla avînd doar o vagă idee despre ceea ce face.

Will o urmă la cîţiva paşi şi se rezemă de spătarul înalt al unui fotoliu de piele, pe care se aventură acum să-şi lase pălăria şi mănuşile, scuturîndu-se de insuportabila crustă de formalism la care fusese condamnat pentru prima oară în prezenţa Doroteei. Trebuie să recunoaştem că în clipa aceea, cînd se rezemă de spătar, se simţea foarte fericit. Acum nu se mai temea de nimic din ceea ce-ar fi putut ea să simtă.

Rămaseră tăcuţi, fără a se uita unul la altul, ci privind la tufişurile veşnic verzi, biciuite de vînt şi dezvelindu-şi dedesubtul pal al frunzelor, pe fundalul cerului ce se înnegrea. Niciodată nu se mai bucurase atît de mult Will de perspectiva unei furtuni : îl scutea de neçesitatea de a pleca. Frunze şi crenguţe erau învîrtejite prin aer şi tunetul se apropia. Lumina devenea tot mai sumbră, dar o scăpărare de fulger îi făcu pe amîndoi să tresară, să privească, şi apoi să zîmbească. Dorotea începu să spună la ce se gîndise.

— Rău ai făcut afirmînd că n-ai fi avut pentru ce să te mai străduí. Dacă am pierdut bunul nostru cel mai de preţ, ne mai rămîne binele altor oameni, şi pentru el merită să te străduieşti. Unii pot fi fericiţi. Mi-a părut că văd acest lucru mai limpede ca oricînd, cînd mă scufundasem în adîncul dezolării mele. Abia de pot gîndi cum aş fi suportat durerea, dacă simţămîntul acesta n-ar fi răsărit ca să mă întărească.

— Niciodată nu ai putut simţi o durere atît de sfîşietoare ca a mea, spuse Will, atunci cînd gîndeam că trebuie să mă dispreţuieşti.

— Dar eu m-am simţit şi mai rău — mai rău, să ai o părere proastă... Dorotea pornise năvalnic, dar se opri la mijlocul frazei.

Will roşi. Avea impresia că, orice-ar fi spus ea, era rostit în lumina unei fatalităţi care-i ţinea despărţiţi. O clipă păstră tăcerea, pe urmă vorbi pătimaş :

— Cel puţin avem consolarea de a putea discuta fără ascunzişuri. De vreme ce trebuie să plec — de vreme ce trebuie să fim veşnic despărţiţi — te poţi gîndi la mine ca la o fiinţă aflată pe marginea mormîntului.

În timp ce vorbea, scăpărarea vie a unui fulger îi lumină pe fiecare dintre ei pentru ochii celuilalt — şi lumina păru să însemne groaza unei iubiri fără speranţă. În clipa aceea Dorotea ţîşni de la fereastră ; Will o urmă, prinzîndu-i mîna cu un gest spasmodic şi rămaseră astfel, cu mîinile încleştate, ca doi copii, privind la furtuna de-afară, pe cînd tunetul se rostogolea deasupra lor şi trosnea înspăimîntător, iar ploaia începu să cadă precipitat. Atunci se răsuciră, cu amintirea ultimelor lui cuvinte întipărită pe chipuri şi, faţă-n faţă, nu-şi mai desprinseră mîinile.

— Nu există speranţă pentru mine, rosti Will. Chiar dacă m-ai iubi la fel cum te iubesc eu — chiar dacă aş fi totul pentru tine — aproape sigur că voi rămîne întotdeauna foarte sărac ; la un calcul lucid, nu mă pot baza

pe altceva decît pe un destin potrivnic. E cu neputinţă ca noi să ne aparţinem vreodată. Poate este josnic din partea mea că am cerşit un cuvînt de la tine. Intenţionam să plec în tăcere, dar nu am fost în stare să fac ceea ce plănuisem.

— Să nu regreţi, spuse Dorotea, cu tonul ei clar, tandru. Prefer să împărtăşesc tot acest zbucium al despărţirii noastre.

Buzele îi tremurau, ca şi ale lui. Niciodată nu se va şti care buze s-au mişcat mai întîi către cele din faţa lor, dar se îmbinară într-un sărut tremurător ; apoi se depărtară.

Ploaia se năpustea în geamuri ca împinsă de un duh mînios, şi îndărătul ei izbea marea năvală a vîntului ; era unul din acele momente în care atît cei plini de treburi cît şi cei trîndavi se opresc, înfiorați de o anumită teamă respectuoasă.

Dorotea se aşeză pe locul cel mai apropiat, o sofa lungă şi joasă din mijlocul încăperii şi, cu mîinile împreunate în poală, se uita la mohorîta lume de afară. Will rămase o clipă nemişcat, privind-o, pe urmă se aşeză lîngă ea, şi-şi puse mîna peste mîinile ei, care se răsuciră cu palmele-n sus, ca să se lase încleştate.

Stătură astfel, privindu-se, pînă ce ploaia se domoli şi începu să cadă în tăcere. Amîndoi fuseseră prada unor gînduri cărora nici unul nu putea începe să le dea glas.

Dar cînd ploaia se potoli de tot, Dorotea se întoarse şi se uită la Will.

Cu o exclamaţie înflăcărată, ca şi cum l-ar fi ameninţat menghina vreunui aparat de tortură, el sări în sus şi strigă :

— Nu e cu putinţă !

Se duse şi se rezemă de spătarul fotoliului şi păru că dă o bătălie cu propria-i mînie, în vreme ce ea îl privea întristată.

— E tot atît de fatal ca și un omor sau ca oricare altă grozăvie care desparte oamenii, izbucni el din nou ; e intolerabil ca viața noastră să fie mutilată de accidente meschine.

— Nu, nu spune asta ! Nu e nevoie ca viața ta să fie mutilată, rosti cu blîndețe Dorotea.

— Ba da, trebuie, întări Will, furios. E crud din partea ta să vorbești astfel — de parcă s-ar putea găsi vreo consolare ! Tu poți vedea dincolo de nefericirea adusă de aceste întîmplări, dar eu nu. E o purtare lipsită de bunătate, înseamnă că-mi zvîrli înapoi, ca pe un nimic, iubirea ce-ți închin eu, dacă poți vorbi astfel în fața realităților. Niciodată nu ne vom căsători.

— Cîndva... am putea, spuse Dorotea, cu glas tremurător.

— Cînd ? ripostă Will, cu amărăciune. Ce rost are să te bizui pe vreun succes al meu ? E pur și simplu o loterie, dacă voi izbuti vreodată mai mult decît să-mi cîștig existența în mod decent ; doar dacă m-aș hotărî să mă vînd, resemnîndu-mă cu rolul de condei mercenar și să devin purtătorul de cuvînt al cuiva. Pot întrezări perspectiva asta destul de clar. Nu i-aș putea oferi destinul meu nici unei femei, chiar dacă ea n-ar beneficia de o prosperitate la care să fie nevoită să renunțe.

Se înstăpîni tăcerea. Inima Doroteei era dominată de o stare pe care jinduia s-o exprime, și totuși îi venea prea greu să-și găsească cuvintele. Se simțea în puterea lor, și totuși în clipa aceea în sufletul ei se desfășura o dezbatere mută. Și-i venea foarte greu să nu poată turna în cuvinte cele ce-i stăteau pe inimă. Will se uita mînios pe fereastră. Dacă s-ar fi uitat la ea, și nu s-ar fi îndepărtat, Doroteei i-ar fi fost totul mai ușor. În cele din urmă se întoarse, rezemîndu-se mai departe de fotoliu și, întinzîndu-și cu un gest automat mîna spre pălărie, spuse cu un fel de exasperare :

— Rămas bun.

— Ah, nu pot îndura, o să-mi sfîşii inima, strigă Dorostea sărind de la locul ei, sub torentul pasiunii tinereşti ce mătura din cale toate stavilele care o siliseră la tăcere ; şi, într-o clipită, lacrimi mari îi ţîşniră din ochi, prelingîndu-i-se pe obraji. Nu-mi pasă de sărăcie — îmi urăsc bogăţia !

Într-o altă clipită, Will fu lîngă ea şi o împresură cu braţele, dar Dorotea îşi trase capul pe spate şi-l ţinu puţin la distanţă, cu blîndeţe, ca să poată vorbi mai departe : iar ochii ei mari, plini de lacrimi, îl priveau cu simplitate, în timp ce-i spunea, suspinînd ca un copil :

— Am putea trăi foarte bine din averea mea... e chiar prea mult... şapte sute pe an... am nevoie de atît de puţin... nu-mi trebuie rochii noi... şi voi învăţa ce preţ are fiecare lucru.

Cap. LXXXIV

E-n cuget la cărunţi ori juni
C-aş sta în păcătosul rînd,
Da-i vina lor ; de gură-s buni,
Numele-mi vătămînd.

Neoachesa Verginã.

Era îndată după ce Camera Lorzilor respinsese Proiectul de Reformă : asta explică de ce domnul Cadwallader se nimerise să se plimbe pe pajiştea de lîngă sera cea mare de la Freshitt Hall, ţinînd în mîinile sale, încrucişate la spate, ziarul *Times* în timp ce-i vorbea lui *Sir* James Chettam — cu aerul impasibil al unui pescuitor de păstrăvi — despre perspectivele ţinutului. Doamna Cadwallader, baroneasa-văduvă Lady Chettam, şi Celia,

alternau odihna pe scaunele din grădină cu scurte plimbări ca să-l însoţească pe micul Arthur, care era transportat în căruţul lui şi, precum se cade unui Buda infantil, sta sub ocrotirea umbrelei sale sfinţite, împodobită cu frumoase franjuri de mătase.

Doamnele discutau şi ele politică, deşi mai pe sărite. Doamna Cadwallader o ţinea strună cu necesitatea de a se acorda noi grade nobiliare : vărul ei îi dăduse drept certă vestea că Truberry trecuse în tabăra cealaltă, la instigaţia soţiei lui, care adulmecase prin aer ranguri de *pair* de la prima punere pe tapet a chestiunii Reformei şi şi-ar fi vîndut sufletul chiar şi diavolului, numai să cîştige întîietate asupra mezinei sale, măritată cu un baronet. *Lady* Chettam considera că asemenea conduită era cît se poate de reprobabilă şi îşi amintea că mama doamnei Truberry purtase ca domnişoară numele Walsingham din Melspring. Celia mărturisi că era mai drăguţ să fii o „*Lady*“ decît o „doamnă“ şi că lui Dodo nu i-ar fi păsat niciodată de precedenţă, dacă ar fi reuşit ca lucrurile să meargă după voia ei. Doamna Cadwallader socotea că obţinerea dreptului la precedenţă îţi oferea o satisfacţie slabă, cînd toată lumea din jurul tău ştie că nu ai măcar un strop de sînge albastru în vine, iar Celia, oprindu-se ca să se mai uite la Arthur, reluă :

— Totuşi, ar fi foarte drăguţ dacă ar fi viconte — şi îi iese înălţimii sale un dinţişor ! Ar fi putut să fie, dacă James avea titlul de conte.

— Scumpa mea Celia, interveni soacra ei, titlul lui James valorează mult mai mult decît oricare conţie nouă. Niciodată nu mi-am dorit ca tatăl lui să fie altceva decît *Sir* James.

— A, mă gîndeam doar la dinţişorul lui Arthur, spuse Celia, nestingherită. Dar uite că sosește unchiul meu.

Se repezi să-şi întîmpine unchiul, în timp ce *Sir* James şi domnul Cadwallader li se alăturară ca să formeze un singur grup cu doamnele. Celia îşi strecurase braţul

pe sub brațul unchiului și el o bătea ușor peste mînă, scoțînd cîte o exclamație cam melancolică : „Ei bine, scumpa mea !“ Pe măsură ce se apropia, era evident că domnul Brooke avea un aer abătut, dar această stare fu pusă integral pe seama situației politice, și cum dădea mîna cu fiecare, fără a-i saluta decît cu fraza : „Ei bine, sînteți cu toții aici, știți“, vicarul spuse rîzător :

— Nu-ți pune atît de mult la inimă respingerea Proiectului, Brooke ; ați cîștigat de partea voastră toată pleava din ținut.

— Proiectul, 'ai ? Ah ! făcu domnul Brooke, distrat și blajin. Respins, știi, 'ai ? Lorzii merg prea departe, totuși. O să trebuiască să pună frînele. Vești triste, știți. Vreau să spun, aici, acasă ; vești triste ! Dar nu trebuie să arunci vina pe mine, Chettam.

— Ce s-a întîmplat ? întrebă *Sir* James. Sper că nu-i vorba de încă o împușcare a unui paznic de vînătoare. La așa ceva m-aș aștepta, cînd un individ de teapa lui Trapping Bass este lăsat de capul lui cu atîta ușurință.

— Paznic de vînătoare ? Nu. Haideți să intrăm în casă ; pot să vă spun totul în casă, știți, vorbi domnul Brooke, făcînd un semn din cap spre Cadwallader, ca să arate că îi includea și pe ei în confidența pe care voia s-o facă. Cît despre braconieri ca Trapping Bass, știi, Chettam, continuă el, în timp ce intrau, cînd ești magistrat, nu-ți vine așa de ușor să condamni. Severitatea este foarte bună, dar totul e mult mai ușor cînd ai pe cineva dispus să treacă la fapte în locul tău. Și dumneata ai un loșor duios în inimă, știi — nu ești un Dracon, sau un Jeffrey, genul ăsta de om.

Era vădit că domnul Brooke se afla într-o stare de perturbare nervoasă. Cînd avea ceva penibil de spus, firea lui îl făcea de obicei să introducă anunțul în mijlocul unui șir de amănunte descusute, de parcă ar fi fost o doctorie care ar căpăta un miros mai plăcut prin amestecare cu alte substanțe. Pălăvrăgi mai departe despre braco-

nieri cu *Sir* James, pînă ce se așezară cu toții, iar doamna Cadwallader, pierzîndu-și răbdarea pentru pisălogeala aceea, rosti :

— Mor de curiozitate să aflu veștile triste. Pașnicul n-a fost împușcat ; ăsta-i un lucru stabilit. Atunci, ce altceva se întîmplă ?

— Ei, un lucru care ne pune la grea încercare, știți, spuse Brooke. Mă bucur că dumneata și cu vicarul vă aflați aici ; este o chestiune de familie — dar dumneata ne vei ajuta pe toți să îndurăm vestea, Cadwallader. Mă văd nevoit să v-o aduc eu, dragii mei.

Domnul Brooke se uită la Celia.

— Nici nu-ți închipui ce este, știi. Și, Chettam, și pe dumneata o să te sîcîie peste măsură — dar, uite, n-ai fost în stare să împiedici asta, cum n-am fost nici eu. E ceva ciudat în întîmplări : pică singure, știi.

— Trebuie să fie ceva în legătură cu Dodo, zise Celia, care se deprinsese să se gîndească la sora ei ca la o piesă primejdioasă a mașinăriei familiale.

Se așezase pe un taburet, lîngă genunchiul soțului ei.

— Pentru numele lui Dumnezeu, să auzim odată ce ai de spus ! exclamă *Sir* James.

— Ei bine, știi, Chettam ; n-a ajutat la nimic testamentul lui Casaubon ; era un soi de testament menit să înrăutățească lucrurile.

— Exact, încuviință grăbit *Sir* James. Dar ce s-a petrecut mai rău ?

— Dorotea are de gînd să se mărite din nou, știți, spuse domnul Brooke, dînd din cap spre Celia, care-și înălță imediat ochii spre soțul ei, aruncîndu-i o căutătură înspăimîntată, și-și puse mîna pe genunchiul lui.

Sir James aproape se albise la față, dar nu scoase o vorbă.

— Cerule îndurător ! strigă doamna Cadwallader. Nu cumva cu tînărul Ladislaw ?

Domnul Brooke încuviință din cap, rostind :

— Ba da ; cu Ladislaw. Şi apoi se închise într-o tăcere prudentă.

— Vezi, Humphrey ! spuse doamna Cadwallader, fluturîndu-şi braţele spre soţul ei. Încă o dată va trebui să recunoşti că am un oarecare simţ al previziunii ; sau mai degrabă ai să mă contrazici şi ai să fii la fel de orb ca întotdeauna. *Tu* ai presupus că tînărul *gentleman* plecase din ţinut.

— Se prea poate să fi fost plecat şi totuşi să se fi întors, spuse vicarul, liniştit.

— Cînd ai aflat vestea asta ? întrebă *Sir* James, căruia nu-i plăcea să audă pe altcineva vorbind, deşi lui însuşi îi venea greu să vorbească.

— Ieri, spuse domnul Brooke, blajin. M-am dus la Lowick. Dorotea a trimis după mine, ştiţi. Totul s-a produs absolut subit — acum două zile nici unuia dintre ei nici măcar nu-i trecuse aşa ceva prin cap — nici gînd n-aveau, ştiţi. E ceva ciudat în lucruri. Dar Dorotea este absolut decisă — nu are rost să ne opunem. I-am expus părerea mea cu energie. Mi-am făcut datoria, Chettam.

— Mai bine l-aş fi provocat acum un an să ieşim pe teren şi l-aş fi împuşcat, izbucni *Sir* James, nu împins de intenţii sîngeroase, ci fiindcă simţea nevoia de a spune ceva tare.

— Zău aşa, James, ar fi fost o treabă foarte dezagreabilă, îşi dădu Celia cu părerea.

— Fii rezonabil, Chettam. Priveşte mai cu calm chestiunea, interveni domnul Cadwallader, mîhnit să vadă cum prietenul său, înzestrat cu o fire blajină, se lasă atît de copleşit de mînie.

— Nu-i vine prea uşor să fie calm unui om care are măcar un strop de demnitate — un strop de simţ al echităţii, cînd chestiunea se petrece în propria lui familie — grăi *Sir* James, încă mocnind de indignare incandescentă. Este ceva pur şi simplu scandalos. Dacă Ladislaw ar fi avut măcar o scînteie de onoare, ar fi plecat pe dată din

țară și nu și-ar mai fi arătat obrazul pe-aici. Oricum, nu mă surprinde. A doua zi după înmormîntarea lui Casaubon am spus ce s-ar fi cuvenit să se facă. Dar nu mi s-a dat ascultare.

— Voiai ceva imposibil, știi, Chettam, se apără domnul Brooke. Voiai să fie expediat pe un vapor. Ți-am spus eu că pe Ladislaw nu puteam să-l manevrăm cum pofteam : avea ideile lui. E un tip remarcabil — totdeauna am spus că e un tip remarcabil.

— Într-adevăr, spuse *Sir* James, incapabil să-și înfrîneze o ripostă, mai bine zis, păcat că ți-ai format o părere atît de înaltă despre el. Acestei opinii îi datorăm stabilirea lui prin împrejurimi. Datorită ei vedem cum o femeie ca Dorotea se înjosește prin măritișul acesta.

Sir James lăsa mici pauze între spusele sale, deoarece cuvintele nu-i veneau ușor pe buze.

— Un om pus la index în mod atît de categoric prin testamentul soțului ei, încît delicatețea ar fi trebuit să-i interzică a-l mai vedea — un om care o scoate din rîndurile clasei sale, trăgînd-o în sărăcie, și care are meschinăria de a accepta acest sacrificiu — totdeauna a adoptat o poziție criticabilă —, un ins cu obîrșie proastă — și, *cred,* un om cam lipsit de principii și cu un caracter ușuratic. Așa îl judec eu, încheie pompos *Sir* James, întorcîndu-se într-o parte și încrucișîndu-și picioarele.

— I-am arătat toate acestea Doroteei, grăi domnul Brooke, în chip de scuză — mă refer la sărăcia, la abandonarea poziției sale sociale. I-am spus : „Scumpa mea, nu știi ce înseamnă să trăiești cu șapte sute de lire pe an, și să n-ai trăsură, și genul ăsta de lucruri, și să umbli printre oameni care n-au habar cine ești". I-am pus picioru-n prag; expunîndu-i părerea mea. Dar te sfătuiesc să vorbești personal cu Dorotea. Adevărul este că simte o antipatie față de averea lui Casaubon. O să auzi ce spune, știi.

— Nu, scuză-mă, n-am să-i vorbesc, replică *Sir* James, cu mai multă răceală. Nu pot suporta să o mai văd ; e prea penibil. Mă doare prea mult ca o femeie ca Dorotea să săvîrșească ceva atît de greșit.

— Fii drept, Chettam, interveni degajat vicarul, care se declara împotriva acelei supărări inutile. Se poate ca doamna Casaubon să acționeze în mod imprudent : renunță la o avere de dragul unui bărbat, iar noi, bărbații, avem unii despre alții o părere atît de proastă, încît anevoie putem numi înțeleaptă o femeie care se poartă astfel. Dar cred că nu trebuie să-i condamni atitudinea, socotind-o o acțiune greșită, în sensul strict al cuvîntului.

— Ba da, o condamn, răspunse *Sir* James. Cred că Dorotea comite o acțiune greșită măritîndu-se cu Ladislaw.

— Dragul meu amic, sîntem predispuși să definim drept greșită o acțiune fiindcă ne produce nouă neplăceri, grăi liniștit vicarul.

La fel ca mulți oameni care iau viața ușor, avea talentul de a rosti din cînd în cînd cîte un adevăr cotidian celor care, înflăcărați de virtute, își cam pierdeau cumpăna. *Sir* James își scoase batista și începu să-i muște colțul.

— Totuși, e pur și simplu îngrozitor din partea lui Dodo, interveni Celia, dorind să-și justifice soțul. A spus că *niciodată* n-o să se mai mărite — cu nimeni pe lume.

— Am auzit-o și eu spunînd același lucru, glăsui majestuoasă *Lady* Chettam, ca și cum declarația ei ar fi constituit o mărturie regală.

— A, în asemenea cazuri există de obicei o excepție trecută sub tăcere, interveni în discuție doamna Cadwallader. Singurul lucru care mă miră e că se mai află printre voi cineva care e surprins. N-ați făcut nimic ca să împiedicați acest mariaj. Dacă l-ați fi adus aici pe lordul Triton ca să-i facă curte și s-o încînte cu filantropia lui, ar fi putut să o ia cu el înainte de sfîrșitul anului. Nici un alt plan nu prezenta vreo siguranță. Domnul Casaubon a

pregătit toate acestea în chipul cel mai frumos cu putință. S-a făcut antipatic — sau a fost voia Domnului să-l facă așa — și pe urmă a provocat-o să-l contrazică. Cel mai potrivit mod de a face ca o trădare să devină ispititoare este să o evaluezi la un preț atît de ridicat.

— Nu știu ce vrei să înțelegi prin noțiunea de „greșit", Cadwallader, zise *Sir* James, simțindu-se încă puțin cam înțepat și răsucindu-se în fotoliu spre vicar. Nu este un om pe care să-l acceptăm în familie. Vorbesc cel puțin în numele meu, continuă el grijuliu, ferindu-și privirea de ochii domnului Brooke. Presupun că alții vor găsi compania lui prea plăcută ca să le mai pese dacă are o atitudine decentă sau nu.

— Ei bine, știi, Chettam, grăi domnul Brooke într-o dispoziție admirabilă, masîndu-și piciorul, eu nu-i pot întoarce spatele Doroteei. Trebuie să fiu un părinte pentru ea, pînă la un anumit punct. I-am spus : „Draga mea, nu mă voi opune să te ducă la altar. Pînă atunci vorbisem cu tărie. Dar pot trece la dezmoștenire. Va costa bani și va fi sîcîitor, dar pot face și asta, știi".

Domnul Brooke clătină din cap către *Sir* James și simți că își demonstrase forța de om hotărît și, totodată, acceptase partea considerată de el ca justă din supărarea baronetului. Picase peste un mijloc mai ingenios de a para atacurile decît își dăduse seama. Folosise un argument de care *Sir* James se rușina. Cea mai mare parte din reacția acestuia la vestea căsătoriei Doroteei cu Ladislaw se datora, în bună măsură unei prejudecăți scuzabile — sau chiar unei opinii ce putea fi justificată și, în bună măsură, unei repulsii nu străină de gelozie, doar cu puțin mai mică în cazul lui Ladislaw decît în cel al lui Casaubon. Era convins că măritișul acela înfățișa ceva fatal pentru Dorotea. Dar prin miezul acelui vălmășag de impresii trecea un filon pe care un om bun și onorabil ca el n-avea deloc chef să-l recunoască, pînă și față de propria sa persoană, anume : fără doar și poate că unirea ce-

lor două moșii — Tipton și Freshitt — întinzîndu-se pline de farmec în interiorul unei îngrădituri inelare, era o perspectivă care-l măgulea pentru fiul și moștenitorul său. De aceea cînd domnul Brooke, clătinînd din cap, apelase la argumentul dezmoștenirii, James se simți năpădit de o jenă bruscă ; i se puse un nod în gît ; ba chiar roși. Tîrît de prima izbucnire a mîniei sale, găsise mai multe cuvinte ca de obicei ; dar sprijinul domnului Brooke îi paraliza mai mult limba decît aluzia caustică a domnului Cadwallader.

Celia era însă bucuroasă să se poată amesteca și ea în vorbă și, după sugestia făcută de unchiul ei asupra ceremoniei nupțiale, întrebă cu o ardoare tot atît de moderată de parcă ar fi fost vorba de o invitație la cină :

— Vrei să spui că Dodo o să se mărite imediat, unchiule ?

— Peste trei săptămîni, știi, răspunse domnul Brooke, neputincios. Nu pot face nimic pentru a împiedica această căsătorie, Cadwallader, adăugă el întorcîndu-se, pentru a-și compune o șubredă aparență de demnitate, către vicar, care comentă :

— *Eu* unul n-aș face nici un tămbălău pe tema asta. Dacă îi place să fie săracă, treaba ei ! Nimeni n-ar fi suflat o vorbă dacă s-ar fi măritat cu acest tînăr fiindcă era bogat. O droaie de clerici cu beneficii sînt mai săraci decît vor fi ei. Elinor, aci de față, continuă provocătorul soț, și-a supărat familia măritîndu-se cu mine : abia dacă scoteam o mie pe an — și eram un nătărău — nimeni nu găsea că e ceva de capul meu ; nu purtam nici modelul potrivit de pantofi — toți bărbații se întrebau cum ar putea ține la mine o femeie. Pe cuvîntul meu, trebuie să iau apărarea lui Ladislaw, pînă cînd voi auzi mai multe lucruri rele despre el.

— Humphrey, toate astea sînt cai verzi pe pereți, și tu o știi prea bine, îi reteză vorba soția sa. La tine toate-s

deopotrivă, cu asta începe și sfîrșește orice. De parcă n-ai fi fost un Cadwallader ! Oare își închipuie cineva că aș fi luat un monstru ca tine, dacă ar fi purtat alt nume ?

— Și mai era și om al bisericii, remarcă *Lady* Chettam, cu ton aprobator. Despre Elinor nu se poate afirma că a coborît sub rangul ei. E greu de spus ce este domnul Ladislaw, ce părere ai, James ?

— *Sir* James scoase un ușor mîrîit, mai puțin respectuos decît felul lui obișnuit de a-i răspunde mamei. Celia își înălță ochii spre el, ca o pisicuță meditativă.

— Trebuie să recunoaștem că în vinele lui curge o amestecătură înfricoșătoare, constată doamna Cadwallader. Fluidul de sepie al lui Casaubon, mai întîi, și pe urmă un violonist polonez răzvrătit, ori era cumva profesor de dans ? și pe urmă un bătrîn căm...

— Absurdități, Elinor, grăi vicarul, ridicîndu-se de pe scaun. E timpul să plecăm !

— La urma urmei, este un vlăstar frumușel, conchise doamna Cadwallader, ridicîndu-se și ea, dornică să se mai pocăiască. Arată ca unul din frumoasele portrete vechi ale lui Crichley, înainte de au intrat idioții în pictura lui.

— Plec și eu cu voi, spuse grăbit domnul Brooke, sculîndu-se cu viociune. Trebuie să veniți cu toții și să prînziți la mine mîine, știți, 'ai, ce zici, Celia, scumpa mea ?

— Vii, James, nu-i așa ? întrebă Celia, luîndu-și de mînă bărbatul.

— A, desigur, dacă-ți face plăcere, răspunse *Sir* James, trăgîndu-și vesta în jos, dar incapabil pentru moment să-și ajusteze și buna dispoziție pe chip. Adică, dacă nu urmează să ne întîlnim și cu alte persoane.

— Nu, nu, nu, asigură domnul Brooke, pricepînd condiția. Dorotea nu va veni, știi, decît dacă te-ai fi dus să o vezi.

După ce *Sir* James și Celia rămaseră singuri, ea spuse:

— Te superi dacă iau trăsura ca să mă duc la Lowick, James !

— Cum așa, acum, pe loc ? întrebă soțul ei cu oarecare surprindere.

— Da, e foarte important, spuse Celia.

— Ține minte, Celia, eu nu pot s-o văd... repetă *Sir* James.

— Nici dacă ar renunța la măritiș ?

— Ce rost are să întrebi asta ? Oricum, eu mă duc la grajduri. Am să-i spun lui Briggs să tragă trăsura în față.

Celia credea că era de mare folos, chiar dacă nu spunea acest lucru, să facă o călătorie pînă la Lowick în scopul de a influența hotărîrea Doroteei. În tot cursul adolescenței sale simțise că-și poate înrîuri sora printr-un cuvînt judicios plasat — deschizînd o ferăstruică pentru ca lumina zilei dăruită de înțelegerea ei să pătrundă printre lămpile în culori stranii, sub raza cărora Dodo vedea de obicei lumea. Iar Celia — mamă de familie, se simțea, în mod firesc, mult mai capabilă să-și povățuiască sora lipsită de copii. Cum putea cineva să o înțeleagă pe Dodo la fel de bine ca sora ei, sau să o iubească cu tot atîta tandrețe ?

Dorotea, prinsă cu treburi în budoarul ei, simți o undă de plăcere zărindu-și sora atît de curînd după dezvăluirea proiectului ei matrimonial. Prevăzuse, chiar exagerînd proporțiile, dezgustul prietenilor, ba se temuse că pînă și Celia ar putea fi ținută la distanță de ea.

— Vai, Kitty, sînt încîntată să te văd ! exclamă Dorotea, punîndu-și mîinile pe umerii Celiei, cu fața radiind de bucurie. Mai-mai să cred că n-ai să mai vii la mine.

— Nu l-am adus pe Arthur, fiindcă mă grăbeam, se scuză Celia, și se așezară pe două scăunele puse față-n față, atingîndu-și genunchii.

— Știi, Dodo, e tare rău, începu Celia, cu timbrul ei placid, gutural, avînd un aer cît se poate de drăgălaș, fără nici un fel de răsfăț. Ne-ai dezamăgit pe toți cum nici nu-ți poți închipui. Și nici nu mă pot gîndi că se va întîmpla vreodată cu adevărat, doar nu te poți duce să

trăiești în felul ăsta. Și pe urmă, ce vei face cu toate planurile alea ale tale ? Nu se poate să te fi gîndit vreodată la una ca asta. James și-ar fi dat toată osteneala pentru tine, și ai fi fost liberă să-ți duci traiul așa toată viața, făcînd ce-ți place.

— Dimpotrivă, dragă, spuse Dorotea, niciodată n-am putut face nimic din ce mi-a plăcut. Încă nu mi-am realizat nici un plan.

— Pentru că totdeauna ai dorit lucruri care nu se pot realiza. Dacă ai fi avut planuri mai realiste s-ar fi împlinit. Și cum poți să te măriți cu domnul Ladislaw, cu care nimeni dintre noi nu s-a gîndit vreodată că *te-ai putea* mărita ! Vestea îl șochează cumplit pe James ! L-ai vrut de soț pe domnul Casaubon fiindcă avea un suflet atît de mare, și era așa de bătrîn, și de deprimant, și de învățat ; și acum, poftim, îți pui în gînd să te măriți cu domnul Ladislaw, care n-are nici moșie, nici nimic altceva. Asta se întîmplă, presupun eu, din pricină că, într-un fel sau altul, te simți obligată să-ți faci cu mîna ta viața neconfortabilă.

Dorotea rîse.

— Ei bine, e o treabă foarte serioasă, Dodo, urmă Celia, devenind mai impresionantă. Cum ai să-ți duci viața ? Și vei trăi printre oameni ciudați. Iar eu n-am să te mai văd niciodată, și nici n-o să-ți pese de micul Arthur — și eu care credeam totdeauna că ai să...

Lacrimile Celiei, care se iveau rar, i se adunaseră în ochi și colțurile gurii îi zvîcneau.

— Scumpă Celia, rosti Dorotea cu gravitate tandră, dacă n-ai să mă mai vezi, nu va fi din vina mea.

— Ba da, va fi, răspunse Celia, cu aceeași mișcătoare alterare a trăsăturilor ei delicat cizelate. Cum pot să vin la tine, sau să te aduc la mine, cînd James nu poate suporta asta ? Fiindcă, după părerea lui, nu e just ce faci tu — gîndește că săvîrșești o greșală grozavă, Dodo. Dar tu totdeauna ai făcut asemenea greșeli ; atîta că eu nu mă

pot opri să te iubesc. Și nimeni nu înțelege unde vei locui, unde poți pleca ?

— Plec la Londra, zise Dorotea.

— Cum ai să poți trăi veșnic pe o stradă ? Și vei fi nespus de săracă. Ți-aș putea da jumătate din lucrurile mele, dar cum să fac, cînd n-am să te mai văd deloc ?

— Fii binecuvîntată, Kitty, grăi Dorotea, cu blîndă căldură. Consolează-te : poate că James mă va ierta, cîndva.

— Dar ar fi mult mai bine dacă nu te-ai mai mărita, spuse Celia, ștergîndu-și ochii și revenind la argumentele ei, atunci n-ar mai exista între noi nici o piedică. Și dacă n-ai face un pas de care nimeni nu te socotea capabilă ; James a spus totdeauna că tu s-ar cuveni să fii o regină ; dar purtarea asta nu-i defel indicată pentru o regină. Știi ce greșeli ai comis mereu, Dodo, și acum faci o nouă greșală. Nimeni nu-l consideră pe domnul Ladislaw un soț potrivit pentru tine. Și doar ai spus că nu te vei mai mărita niciodată.

— E foarte adevărat că aș fi putut fi mai înțeleaptă, Celia, replică Dorotea, și aș fi putut realiza ceva mai bun în viață, dacă aș fi fost mai bună. Dar asta am de gînd să fac de acum înainte. Am făgăduit să mă mărit cu domnul Ladislaw, și îmi voi ține cuvîntul dat.

În tonul cu care Dorotea rosti aceste lucruri se simțea o notă pe care Celia se învățase de mult s-o recunoască. Rămase cîteva clipe tăcută, și apoi întrebă, ca și cum ar fi înlăturat orice polemică :

— Ține foarte mult la tine, Dodo ?

— Așa sper. Eu țin foarte mult la el.

— Asta-i frumos, se pronunță Celia, consolatoare. Numai că aș fi vrut să ai mai degrabă un soț în genul lui James, cu o moșie foarte apropiată, ca să pot veni cu trăsura la tine.

Dorotea zîmbi, iar Celia avea o expresie de ajuns de meditativă. Deodată constată :

— Nu-mi pot da seama cum de s-a întîmplat totul. Celia se gîndea că ar fi plăcut să audă întreaga istorie.

— Cred şi eu că nu poţi, replică Dorotea, ciupindu-şi sora de bărbie. Dacă ai şti cum am ajuns la hotărîrea asta, nu ţi s-ar părea prea minunat.

— Nu-mi poţi povesti ? întrebă Celia, încrucişîndu-şi comod braţele.

— Nu, draga mea, ar trebui să simţi la unison cu mine, altminteri n-ai înţelege niciodată.

Cap. LXXXV

Apoi ieşiră juraţii, ale căror nume sunau astfel : domnul Orbete, domnul Netrebnic, domnul Şiretenie, domnul Patimă, domnul Deşuchiatu, domnul Turbatu, domnul Mintosu, domnul Vrăjmăşie, domnul Mincinosu, domnul Cruzime, domnul Beznă şi domnul Necruţător ; şi-şi dădură fiecare în parte verdictul împotriva lui în dezbaterea lor, iară după aceea ajunseră la încheierea unanimă de a-l aduce dinaintea judelui ca vinovat. Şi dintîiul între ei, domnul Orbete, starostele, bolmăji : „Văd cu limpezime că acest om este un eretic". Apoi grăi domnul Netrebnic : „Să piară de pe faţa pămîntului asemenea ins !" „Aşa să fie, încuviinţă mieros domnul Şiretenie, căci urăsc pînă şi înfăţişarea lui". După care cuvîntă

domnul Patimă: „Niciodată nu l-am putut răbda". „Nici eu, spuse domnul Deșuchiatu; căci osîndea întruna felul meu de a fi". „Spînzurați-l, spînzurați-l", se repezi și domnul Turbatu. „O lepădătură jalnică", își dădu cu părerea domnul Mintosu. „Inima mea se ridică împotriva lui", se stropși domnul Vrăjmășie. „Este un nemernic", ticlui domnul Mincinosul. „Furcile sînt prea bune pentru el", rosti scrîșnit domnul Cruzime. „Să-l mistuim din calea noastră", se-nnegură domnul Beznă. Apoi întări domnul Necruțător: „De mi s-ar dărui și lumea întreagă, tot n-aș putea să mă împac cu el; drept care să-l tîrîm dinaintea judelui, sub osînda cuvenită pentru omor".

Bunyan, *Călătoria Pelerinului*

Cînd nemuritorul Bunyan zugrăvește acest tablou al pasiunilor persecutoare care-și dau verdictul: „vinovat" — cine-l mai compătimește pe Credincios? De asemenea ursită rară și binecuvîntată n-au avut parte mulți dintre oamenii mari; să te știi doar tu că ești lipsit de vină, în fața unei mulțimi care te condamnă — să fii sigur că nu ai fost denunțat pentru altceva decît pentru binele care sălășluiește în cugetul tău! Soarta vrednică de milă este aceea a omului care nu a putut pretinde titlul de martir, chiar dacă se convinsese că oamenii ce-aruncă cu pietre într-însul înfățișau doar hîde patimi întrupate — cel care știe că mulțimea îl lapidează nu fiindcă a propovăduit adevărul, ci pentru că nu este omul drept care s-a dat.

Conștient de acest lucru, Bulstrode se ofilea, în timp ce-și făcea pregătirile pentru a pleca din Middlemarch și a se duce să-și sfîrșească viața zdrobită într-un jalnic refugiu, sub privirea indiferentă a unor necunoscuți. Neabătuta și îndurătoarea statornicie a soției sale îl eliberase de o spaimă, dar nu putea evita ca însăși prezența ei să constituie încă un tribunal în fața căruia nu putea să-și descarce sufletul și simțea nevoia să fie apărat. Tertipurile folosite cînd dezbătuse în forul său lăuntric cazul morții lui Raffles susținuseră concepția unei Atotștiințe căreia i se ruga ; și totuși avea pe suflet o spaimă care nu-l lăsa să se expună judecății, spovedindu-se pe deplin soției ; ce nume avea oare să dea ea actelor spălate și diluate de el cu argumente și motivări lăuntrice, și pentru care-i păruse relativ ușor să dobîndească iertare ? Nu putea îndura ideea că ea, în tăcere, va da veșnic actelor lui numele de crimă. Se simțea învăluit în îndoiala ei : își trăgea tăria de a o înfrunta din impresia că soția lui încă nu avea temeiuri îndreptățite de a pronunța acea severă condamnare. Cîndva, poate — cînd va fi pe patul morții — urma să-i dezvăluie totul ; în umbra profundă a acelui moment, cînd ea îi va ține mîna în tenebrele ce se vor grămădi, l-ar putea asculta fără să i se încrîcneneze carnea la atingerea lui. Poate : dar în viața lui se deprinsese cu ascunzișurile, iar imboldul de a se spovedi nu avea putere împotriva fricii de o umilință mai adîncă.

Îl stăpînea o sfielnică grijă față de soția sa, nu numai fiindcă îl speria orice judecată aspră din partea ei, ci și pentru că simțea o amărăciune adîncă văzînd-o că suferă. Își trimisese fiicele interne la o școală de pe coasta mării ca să le poată ascunde cît mai mult posibil criza suferită de părintele lor. Eliberată, prin absența fetelor, de necesitatea insuportabilă de a-și justifica întristarea sau de a fi martora consternării lor înspăimîntate, putea trăi fără constrîngere, cu mîhnirea care zi de zi îi înălbea cîte o șuviță din păr, și-i toropea pleoapele.

— Spune-mi ceva, spune-mi ce ţi-ar plăcea să fac, Harriet, i se adresase Bulstrode. Mă refer la dispoziţiile privitoare la averea mea. Nu am intenţia să vînd pămîntul pe care-l posed prin împrejurimi, ci să ţi-l las ţie, ca investiţie sigură. Dacă ai vreo dorinţă în legătură cu această chestiune te rog să nu mi-o ascunzi.

La cîteva zile după aceea, cînd se întorsese dintr-o vizită făcută fratelui său, doamna Bulstrode începu să-i vorbească soţului ei despre o problemă care de cîtăva vreme îi umbla prin minte :

— Mi-ar place să fac ceva pentru familia fratelui meu, Nicholas ; şi cred că sîntem datori să ne răscumpărăm cu ceva faţă de Rosamunda şi de soţul ei. Walter spune că domnul Lydgate trebuie să părăsească oraşul, iar clientela lui aproape că nu mai face nici două parale, şi le-au rămas foarte puţini bani cu care să se poată stabili altundeva. Mai degrabă m-aş lipsi de ceva de-al nostru, ca să pot răscumpăra cu ceva necazurile din familia sărmanului meu frate.

Doamna Bulstrode nu dorea să se apropie de realităţi mai mult decît permiteau cuvintele : „răscumpăra cu ceva", ştiind că soţul ei trebuie neapărat s-o înţeleagă. Dar acesta avea un motiv special pe care Harriet nu-l cunoştea, de a sta în cumpănă la auzul sugestiei ei. Ezită înainte de a rosti :

— *Nu-mi* este posibil să-ţi împlinesc dorinţa în felul cum propui tu, draga mea. Domnul Lydgate a respins, virtualmente, orice nou serviciu venit din partea mea. Mi-a restituit mia de lire pe care i-o împrumutasem. Doamna Casaubon *i*-a avansat suma în acest scop. Iată scrisoarea.

Scrisoarea păru că o răneşte dureros pe doamna Bulstrode. Menţionarea împrumutului făcut de doamna Casaubon părea să reflecte opinia publică, şi aceasta considera un lucru de la sine înţeles că toată lumea se ferea să aibă de-a face cu soţul ei. Păstră un răstimp tăcerea,

și lacrimile i se rostogoleau una după alta, iar bărbia îi tremura în timp ce și le ștergea. Stînd în fața ei, lui Bulstrode îi sîngera inima la vederea acelui chip veștejit de suferință, care numai cu două luni în urmă înflorea în plină strălucire. O îmbătrînise trista tovărășie pe care o ținea trăsăturilor lui ofilite. Dorind să o consoleze, adăugă :

— Mai sînt și alte mijloace, Harriet, prin care aș putea aduce un serviciu familiei fratelui tău, dacă îți face plăcere să-i ajuți. Și cred că ar fi spre folosul tău : ar fi un mod avantajos de a administra moșia, pe care am de gînd să ți-o las ție.

Ea păru să acorde atenție subiectului.

— Garth s-a gîndit odată să ia asupra lui administrarea domeniului Stone Court, în scopul de a-l plasa acolo pe nepotul tău, Fred. Inventarul urma să rămînă cel de-acum, și ei trebuiau să plătească o anumită cotă din profituri, în locul obișnuitei rente. Asta ar fi un început promițător pentru tînăr, combinat cu postul lui, sub conducerea lui Garth. Acest aranjament ți-ar aduce o mulțumire ?

— Da, mi-ar aduce, răspunse doamna Bulstrode, recăpătîndu-și o parte din energie. Sărmanul Walter este atît de abătut, încît aș încerca tot ce îmi stă în puteri ca să-l pot ajuta înainte de plecăm. Totdeauna ne-am avut într-adevăr ca frate și soră.

— Trebuie să-i faci chiar tu lui Garth propunerea, Harriet, urmă domnul Bulstrode, căruia nu-i făcea plăcere ceea ce avea de spus, dar care dorea să atingă țelul propus, îndemnat și de alte motive pe lîngă intenția de a-și consola soția. Trebuie să-i declari că moșia e, virtualmente a ta și că nu e deloc necesar să negocieze cu mine. Comunicările le poate primi prin intermediul lui Standish. Îți menționez acest detaliu, deoarece Garth a renunțat să mai fie agentul meu. Pot pune în mîinile tale

un act redactat chiar de el, în care stabilește condițiile ; și-i poți propune să-și reînnoiască acceptarea. Cred că ai șanse să accepte, cînd îi vei propune acest lucru, de dragul nepotului tău.

Cap. LXXXVI

> Le coeur se sature d'amour comme d'un sel divin qui le conserve ; de là l'incorruptible adhérence de ceux qui se sont aimés dès l'aube de la vie et la fraîcheur des vieilles amours prolongés. Il existe un embaumement d'amour. C'est de Daphnis et Chlöe que sont faits Philémon et Baucis. Cette vieillesse là, ressemblance du soir avec l'aurore.
>
> Victor Hugo, *L'homme qui rit*[1]

Doamna Garth, auzindu-l pe Caleb intrînd în coridor, pe la ceasul ceaiului, deschise ușa salonașului și spuse :

— Iată-te ajuns acasă, Caleb. Ai mîncat? (Mesele domnului Garth erau subordonate în mare măsură „afacerilor").

— A, da, am luat un prînz bun — berbec rece și nu mai știu ce. Unde e Mary ?

— În grădină cu Letty, așa cred.

---

[1] Inima e saturată de iubire ca de o sare divină ce-o conservă ; aceasta explică de ce aceia care s-au iubit din zorii vieții rămîn statornici, și prospețimea vechilor iubiri ce dăinuiesc pînă tîrziu. Există o îmbălsămare a iubirii. Filemon și Baucis sînt plămădiți din Dafnis și Cloe. Acest soi de bătrînețe conferă amurgului asemănarea cu aurora.

VICTOR HUGO, *Omul care rîde* (n.t.).

— Fred n-a venit încă ?

— Nu. Iarăși pleci fără să-ți iei ceaiul, Caleb ? întrebă doamna Garth, văzînd că distratul ei soț își pune din nou pe cap pălăria pe care abia și-o scosese.

— Nu, nu ; mă duc doar pentru un minut la Mary.

Mary se afla într-unul din ungherele ierboase ale grădinii, unde se zărea un leagăn atîrnat la înălțime, între doi peri. Își legase o eșarfă trandafirie pe cap, făcîndu-i un mic bor ca să-și adumbrească ochii de razele soarelui ce cădeau drept, în timp ce o legăna strașnic pe Letty, care rîdea și țipa ca o sălbatică.

Văzîndu-și tatăl, Mary lăsă leagănul și se duse să-l întîmpine, împingîndu-și pe spate eșarfa trandafirie și zîmbindu-i de la distanță, cu surîsul involuntar care oglindește o plăcere izvorîtă din iubire.

— Am venit după tine, Mary, zise domnul Garth. Hai să ne plimbăm puțin !

Mary vedea prea bine că tatăl ei voia să-i împărtășească ceva deosebit : sprîncenele lui alcătuiau unghiul lor patetic și în glas îi suna o tandră gravitate ; amănuntele acestea fuseseră pentru ea semne infailibile încă de pe cînd avea vîrsta lui Letty. Îl luă de braț și se întoarseră spre casă pe sub șirul de nuci.

— O să treacă o bucată de vreme lungă și tristă, pînă ce ai să te poți mărita, Mary, începu tatăl ei, fără s-o privească, dar uitîndu-se fix la capătul bastonului pe care-l ținea în mîna cealaltă.

— Nu tristă, tată, am de gînd să fac din ea un răstimp plăcut, rosti Mary surizătoare. Am fost singură și voioasă douăzeci și patru de ani și mai bine : presupun că nu va mai dura încă o dată pe-atîta.

Apoi, după o mică pauză, adăugă cu mai multă seriozitate, aplecîndu-și chipul înspre obrazul tatălui ei :

— Ei, ești mulțumit de Fred ?

Caleb își strînse buzele și întoarse capul într-o parte, cu înțelepciune.

— Haide, tată, abia miercurea trecută l-ai lăudat. Ai spus că are o pricepere neobișnuită la inventar și un ochi bun pentru evaluarea lucrurilor.

— Am spus eu asta ? întrebă Caleb, cam pișicher.

— Da, am așternut totul pe hîrtie, cu data, *anno Domini* și toate celelalte, răspunse Mary. Îți place ca lucrurile să fie trecute cu tot dichisul în registre. Și pe urmă are o purtare cu adevărat bună față de dumneata, tată ; îți nutrește un profund respect, și nu văd cum ar putea cineva să aibă o fire mai bună decît a lui Fred.

— Mda, mda, vrei să-mi arunci praf în ochi, ca să-l socotesc o partidă bună.

— Nu, nici gînd, tată. Nu-l iubesc fiindcă e o partidă bună.

— Atunci, pentru ce ?

— O, Doamne, fiindcă l-am iubit dintotdeauna. Niciodată n-o să-mi placă la fel de mult să dojenesc pe altcineva, și ăsta e un punct asupra căruia trebuie să te gîndești cînd îți alegi un soț.

— Vasăzică, hotărîrea ta e absolut statornicită, Mary? întrebă Caleb, revenind la tonul lui inițial. Nu ți s-a mai ivit altă dorință, de vreme ce lucrurile au continuat ca și în ultimele luni ? (Caleb cuprindea multe aspecte în fraza aceea vagă) — fiindcă mai bine mai tîrziu decît niciodată. O femeie nu trebuie să-și forțeze inima — prin asta nu i-ar face nici un bine unui bărbat.

— Simțămintele mele nu s-au schimbat, tată, răspunse calm Mary. Îi voi păstra credință statornică lui Fred, cît timp îmi va păstra și el mie. Nu cred că unul dintre noi s-ar putea lipsi de celălalt sau ar putea ține mai mult la altă ființă, oricît de mult am admira alte persoane. Ar însemna o prefacere prea mare pentru noi — ca și cum ai vedea toate locurile vechi răscolite și cu denumirile schimbate. Trebuie să așteptăm încă multă vreme ; dar Fred știe asta.

În loc de a vorbi imediat, Caleb păstra tăcerea și își înfigea bastonul în iarba aleii. Apoi rosti, cu emoție în glas :

— Ei bine, am o veste. Ce-ai zice dacă Fred s-ar duce să stea la Stone Court și ar administra moșia de-acolo ?

— Cum s-ar putea realiza asta tată ? întrebă Mary, cu mirare.

— Ar administra-o în numele mătușii sale Bulstrode. Biata femeie a fost la mine, stăruind și rugîndu-se. Vrea să-i facă un bine flăcăului, și ar putea fi un lucru minunat pentru el. Gospodărindu-se cu cumpătare, ar putea, încet-încet, să cumpere inventarul ; și se vădește dăruit pentru agricultură.

— O, Fred va fi atît de fericit ! E prea frumos ca să-mi vină a crede.

— A, dar bagă de seamă, urmă Caleb, întorcîndu-și capul în semn de avertisment. Trebuie să iau treaba pe umerii mei și eu să mă declar răspunzător și să văd de toate, iar asta o s-o cam mîhnească pe maică-ta, deși s-ar putea să nu recunoască. Fred trebuie să dovedească chibzuință.

— Poate că-ți cer prea mult, tată, spuse Mary, strunindu-și bucuria. N-ar fi nici o fericire să-ți aduc un necaz nou pe cap.

— Na, na, na ; munca e desfătarea meă, copilă, cînd nu o supără pe maică-ta. Și atunci, dacă tu și cu Fred vă veți căsători — la acest pasaj, glasul lui Caleb avu o ezitare abia perceptibilă — o să devină cumpătat și econom; iar tu ai deșteptăciunea maică-ti, și a mea de asemenea, într-un fel femeiesc ; și o să-l ții din scurt ; o să se dea el pe brazdă, așa că am vrut să-ți spun ție mai întîi — deoarece cred că ți-ar face plăcere să-i dai *tu*, vestea, între patru ochi. După asta, aș putea discuta pe îndelete cu el și apoi am putea porni la treabă și la rostuirea lucrurilor.

— Vai, scumpul, bunul meu tată ! strigă Mary, petrecîndu-și brațele pe după gîtul părintelui său, în timp ce

el își pleca pașnic capul, dornic să fie dezmierdat. Mă întreb dacă mai există vreo fată care să-l socotească pe tatăl ei cel mai bun om din lume !

— Aiureli, copilă ; o să ai o părere mai bună despre soțul tău.

— Imposibil, zise Mary, revenind la tonul ei obișnuit — soții sînt o categorie inferioară de bărbați, care au nevoie să fie ținuți din scurt.

Cînd intrară în casă împreună cu Letty, care o zbughise la ei, Mary îl zări pe Fred în poarta livezii și se duse să-l întîmpine.

— Ce haine frumoase porți, tinere extravagant ! îl luă ea în primire, în timp ce Fred se opri locului, scoțîndu-și pălăria în fața ei, cu un formalism poznaș. Nu te-nveți cu economia !

— Ei nu, că prea ești răutăcioasă, Mary, se apără Fred. Uită-te numai la marginile acestor manșete ! Doar periindu-le zdravăn mai arăt și eu respectabil. Strîng bani pentru trei costume — unul va fi costumul de nuntă.

— Ce caraghios o să arăți ! Ca un *gentleman* dintr-un album demodat.

— A, nu, moda mai ține ea doi ani.

— Doi ani ! Fii rezonabil, Fred, spuse Mary, începînd să se plimbe. Nu încuraja iluziile trandafirii.

— De ce nu ? Cu ele trăiești mai bine decît cu perspectivele sumbre. Dacă nu ne putem căsători pînă-n doi ani, adevărul ne va face destul rău și singur, cînd o să apară.

— Am auzit o istorioară despre un tînăr *gentleman* care își făcea tot felul de iluzii optimiste și i-au dăunat.

— Mary, dacă ai ceva deprimant să-mi spui, o șterg de-aici ; mă duc în casă cu domnul Garth. Mi-a pierit curajul. Taică-meu are o înfățișare atît de abătută — căminul nu mai arată ca odinioară. Nu mai pot suporta și alte vești proaste.

— Și ai considera o veste proastă dacă ți s-ar spune

că ar urma să locuiești la Stone Court, să administrezi ferma și să vădești o prudență remarcabilă, agonisind bani în fiecare an, pînă ce întregul inventar și mobilierul ți-ar putea aparține și ai deveni un distins personaj agrar, cum spune domnul Borthrop Trumbull — cam îndesat, mă tem, și cu greaca și latina jalnic bătute de vînturi și ploi ?

— Nu faci altceva decît să înșiri niște fantasmagorii, nu-i așa, Mary ? replică Fred, îmbujorîndu-se ușor, cu toate acestea.

— Abia adineauri mi-a pomenit tatăl meu de așa ceva, vorbind ca despre un lucru realizabil, ori tata n-a înșirat în viața lui fantasmagorii, răspunse Mary, înălțîndu-și acum ochii spre Fred, în timp ce el îi strîngea mîna, pînă ce aproape că o durea; dar nu voia să se plîngă.

— A, atunci aș putea să ajung un tip grozav de bun, Mary, și ne-am putea căsători pe loc.

— Nu așa repede, *Sir ;* de unde știi că n-aș amîna mai degrabă cununia cu cîțiva ani ? Asta ți-ar lăsa răgazul să-ți dai in petic și atunci, dacă aș ține mai mult la altcineva, aș avea o scuză să te las frumușel să bați din buze.

— Te rog să nu glumești, Mary, vorbi Fred, cu adîncă emoție. Spune-mi serios că toate astea sînt adevărate și că veștile te-au făcut fericită — fiindcă pe mine mă iubești mai presus de orice.

— Totul e adevărat, Fred, și aceste vești m-au făcut fericită, fiindcă te iubesc pe tine mai presus de orice, rosti Mary, pe tonul unei recitări mecanice.

Zăbovind pe treapta pragului, sub portalul cu acoperiș înclinat și Fred spuse, aproape în șoaptă :

— Cînd ne-am logodit prima oară, cu inelul de la umbrelă, Mary, obișnuiai să...

Spiridușul bucuriei începu să rîdă mai cu hotărîre în ochii lui Mary, dar fatalul Ben sosi alergînd în ușă, cu Brownie lătrînd îndărătul lui și, ciocnindu-se de ei, zise :

— Fred și Mary ! Nu veniți odată ? Sau pot să vă mănînc eu porția de cozonac ?

FINAL

Fiecare limită reprezintă totodată un început, ca și un sfîrșit. Cine poate părăsi niște vieți tinere, după ce a stat vreme îndelungată în compania lor, fără a dori să afle ce soartă le-a fost hărăzită în anii ce-au urmat? Căci un crîmpei de viață, oricît de tipic ar fi, nu ne oferă mostra unei țesături întregi: speranțele pot să nu se împlinească și o pornire înflăcărată poate fi urmată de delăsare; puteri latente pot să-și găsească ocazia de mult așteptată; o rătăcire trecută poate stimula o mare resurecție.

Căsătoria, care a însemnat piatra de hotar a atîtor narațiuni, înfățișează în același timp un mare început, cum a fost pentru Adam și Eva, care și-au petrecut luna de miere în Paradis, dar au avut prima lor odraslă printre spinii și scaieții pustietăților. Ea este, totodată, începutul eposului domestic — cucerirea treptată sau pierderea iremediabilă a acelei comuniuni depline care face din perindarea anilor o culminare, iar din perioada vîrstei înaintate recolta unor duioase amintiri comune.

Unii pornesc la drum, aidoma cruciațior din vechime, cu o glorioasă armură de nădejde și entuziasm, dar sînt zdrobiți de pribegie, cerînd fiecare îngăduința celuilalt și a lumii întregi.

Tuturor celor care s-au interesat de Fred Vincy și Mary Garth le va face plăcere să afle că ei doi n-au suferit un

asemenea eșec, ci au ajuns la o solidă fericire reciprocă. Fred și-a surprins semenii în felurite chipuri. A devenit un om destul de distins prin părțile comitatului său, ca fermier practician și teoretician, și a publicat o lucrare despre : *Cultivarea Recoltelor Verzi și Economia Hrănirii Vitelor*, care i-a adus înalte elogii la întrunirile agricole. În Middlemarch admirația se manifesta mai rezervat : majoritatea persoanelor din oraș erau înclinate să creadă că meritele de autor ale lui Fred se datorau soției sale, deoarece nu se așteptaseră niciodată ca Fred Vincy să scrie despre sfecla furajeră.

Dar cînd Mary scrise pentru băieții ei o cărțulie intitulată : *Viețile oamenilor mari, adaptate după Plutarh* și o tipări și publică la Cripp et Co. din Middlemarch, toată lumea din oraș fu dispusă să pună această lucrare pe seama lui Fred, amintindu-și că el umblase pe la Universitate, „unde erau studiați anticii" și ar fi putut fi cleric, dacă s-ar fi hotărît.

În felul acesta, reieșea limpede că Middlemarch-ul nu se lăsase niciodată înșelat și că nu e nevoie să lauzi pe cineva pentru că a scris o carte, de vreme ce totdeauna o scrie de fapt altcineva.

Mai mult încă, Fred rămase de o seriozitate neabătută. La cîțiva ani după căsătorie, îi mărturisise lui Mary că fericirea lui i se datora pe jumătate lui Farebrother, care-i trăsese o scatiurătură zdravănă la momentul potrivit. Nu pot spune că nu a mai fost niciodată indus în eroare de optimismul lui : randamentul recoltelor sau profiturile obținute de pe urma vînzării vitelor se adevereau a fi, îndeobște, sub aprecierile lui, și se arăta totdeauna dispus să creadă că ar putea scoate parale din cumpărarea unui cal cu care treaba pînă la urmă ieșea prost — deși, după cum aprecia Mary, desigur că vina o purta calul, și nu judecata lui Fred. Rămăsese îndrăgostit de echitație, dar rareori își îngăduia o zi de vînătoare călare și, cînd o

făcea, era demn de remarcat cum se supunea riscului de a fi luat în rîs pentru lașitate la sărirea gardurilor, părîndu-i-se că îi vede pe Mary și pe băieți stînd pe poarta cu cinci bare sau ițindu-și capetele cîrlionțate între gardul viu și șanț.

Aveau trei băieți : Mary nu se declara nemulțumită că adusese pe lume numai vlăstare bărbătești ; iar cînd Fred își dorea să aibă și o fată aidoma ca ea, răspundea surîzătoare : „Ei nu, asta ar fi o încercare prea mare pentru maică-ta". Doamna Vincy, în anii amurgului, și după ce gospodăria ei căpătase un lustru mai scăzut, se mîngîia mult cu convingerea ei că cel puțin doi din băieții lui Fred erau autentici Vincy și nu „aduceau la trăsături cu Garth-ii". Dar în taină, Mary se bucura că mezinul semăna foarte mult cu tatăl ei, așa cum trebuie să fi arătat acesta cînd purta pantaloni scurți, și vădea o minunată precizie la țintit, cînd juca bile sau zvîrlea cu pietre ca să dea jos pere mustoase de pe crăci.

Ben și Letty Garth, care au deținut calitatea de unchi și mătușă mai înainte de a fi depășit vîrsta de zece ani, se ciorovăiau adesea pe tema dacă e preferabil să ai nepoți ori nepoate ; Ben susținînd că era clar că fetele se pricepeau la mai puține treburi decît băieții, altminteri n-ar fi umblat mereu în fuste, ceea ce arăta ce lucruri neînsemnate li se hărăziseră ; la care Letty, extrăgîndu-și multe dintre argumente din cărți, se înfuria, ripostînd că Dumnezeu crease veșminte din piele pentru Adam și Eva deopotrivă — de asemeni, îi venise în minte și faptul că în Orient bărbații purtau tot un fel de fuste. Dar acest ultim argument, întunecînd măreția celui precedent, întrecea măsura, căci Ben răspundea disprețuitor : „Sînt cu-atît mai nătărăi", și imediat apela la maică-sa, ca să-i confirme dacă băieții nu au mai multe calități decît fetele. Doamna Garth decretă că amîndouă speciile erau la fel de nesuferite, dar că băieții erau, fără îndoială, mai voinici, puteau să alerge mai iute și să arunce cu precizie la o dis-

tanță mai mare. Cu această sentință de oracol, Ben se declara pe deplin satisfăcut, fără să-i pese de rezerva exprimată ; dar Letty primi prost această apreciere, simțul ei de superioritate fiind mai dezvoltat decît mușchii.

Fred n-ajunse niciodată om bogat — optimismul lui nu-l împinsese să se aștepte la asta ; dar, treptat, economisi suficient ca să devină proprietarul inventarului și al mobilierului de la Stone Court și munca lăsată de domnul Garth pe mîna lui îl ajută să străbată în belșug prin acele „vremuri grele" care se ivesc totdeauna pentru fermieri.

Mary, în perioada cînd căpătă o înfățișare de matroană, deveni la fel de trupeșă ca și maică-sa ; dar spre deosebire de aceasta, le preda băieților prea puțină învățătură sistematică, astfel că doamna Garth era alarmată că nu vor avea niciodată o temelie bună la gramatică și geografie. Cu toate acestea, cînd se duseră la școală, fură considerați că știu destule lucruri — poate fiindcă nimic nu le plăcuse mai mult decît să stea cu mama lor. Cînd Fred călărea spre casă în serile de iarnă, i se înfățișa dinaintea ochilor imaginea plăcută a căminului scînteietor din salonul lambrisat, și-i părea rău de alți bărbați care nu o puteau avea pe Mary de soție ; mai cu seamă de domnul Farebrother. Acum îi putea spune lui Mary, cu mărinimie: „Era de zece ori mai vrednic de tine decît sînt eu".

— Nici vorbă că era, răspundea Mary, și din această pricină se putea descurca bine și fără mine. Dar tu — mă înfior să mă gîndesc ce s-ar fi ales de tine — ajungeai vreun preot înglodat în datorii ca să-ți plătești calul închiriat și batistele de linon !

La o cercetare, s-ar putea eventual afla că Fred și cu Mary mai locuiesc încă și acum la Stone Court — că plantele agățătoare își aruncă încă spuma florilor peste frumoasele ziduri de piatră, în cîmpia unde nucii se înalță într-un șir falnic — și că în zilele însorite, cei doi îndrăgostiți, care se logodiseră prima oară cu un inel de um-

brelă, pot fi zăriți stînd într-o tihnă încărunțită la fereastra deschisă de la care, în zilele bătrînului Peter Featherstone, i se poruncise adesea lui Mary Garth să se uite afară după domnul Lydgate.

Părul lui Lydgate n-a apucat să albească. A murit cînd împlinise abia cincizeci de ani, lăsîndu-și soția și copilele înstărite, datorită unei însemnate asigurări pe viață încheiată de el. Își formase o clientelă excelentă, alternîndu-și activitatea, după sezoane, între Londra și o stațiune balneară de pe continent, deoarece scrisese un tratat despre gută — o afecțiune în favoarea căreia pleda o bună doză de bogăție. Mulți pacienți buni platnici se bizuiau pe priceperea lui, dar totdeauna el s-a considerat un ratat; nu realizase ceea ce intenționase cîndva să realizeze. Cunoscuții îl socoteau un om demn de invidiat pentru că avea o soție atît de fermecătoare, și nu s-a întîmplat nimic care să le zdruncine opinia. Rosamunda nu a mai comis niciodată vreo altă indiscreție compromițătoare. A continuat pur și simplu să fie blîndă din fire, inflexibilă în judecata ei, dispusă să-și admonesteze soțul și capabilă să-i frustreze scopurile prin stratagemele ei. Pe măsură ce anii treceau, acesta i se opunea tot mai puțin, drept care Rosamunda trăsese concluzia că învățase să aprecieze valoarea opiniei ei; pe de altă parte, se convinsese mai temeinic de talentul lui, acum că scotea un venit bun, și în locul coliviei de pe Bride Street, cu care fusese amenințată, îi asigură una, toată numai flori și zorzoane aurite, potrivită cu o pasăre a paradisului, cu care semăna ea. Pe scurt, Lydgate era ceea ce se numește un om ajuns pe culmea succesului. Dar a murit înainte de vreme, de difterie, și după aceea Rosamunda s-a măritat cu un vîrstnic și bogat medic, care s-a îngrijit cu bunătate de cei patru copii ai ei. Alcătuia un spectacol foarte drăgălaș alături de fiicele sale, plimbîndu-se în trăsura ei, și adesea vorbea despre fericirea dobîndită ca despre o „răsplată" — nu spunea pentru ce anume, dar probabil se gîndea la răsplata pen-

tru răbdarea avută cu Tertius, a cărui fire niciodată nu fusese fără cusur și care, pînă în clipa din urmă, lăsa cîteodată să-i scape cuvinte amare, mult mai memorabile decît semnele lui de căință. Odată o numise basiliscul lui, și cînd ea îi ceruse explicații, spusese că basiliscul era o plantă care înflorea minunat înfigîndu-și rădăcina în creierii unui om ucis. Rosamunda avea o replică placidă, dar energică, la asemenea ieșiri. De ce o alesese pe ea? Păcat că nu o luase de soție pe doamna Ladislaw, pe care totdeauna o elogia și o punea mai presus de ea. Și astfel conversația se termina în avantajul Rosamundei. Ar fi însă injust să nu arătăm că niciodată nu rostea un singur cuvînt de depreciere la adresa Doroteei, păstrînd o amintire evlavioasă a generozității cu care aceasta îi venise în ajutor, în criza cea mai acută a vieții ei.

Dorotea însăși nu visa să fie lăudată și pusă mai presus de alte femei, simțind că totdeauna ar fi putut înfăptui ceva mai bun, doar dacă ar fi fost ea mai bună și ar fi posedat mai multe cunoștințe. Totuși, nu se căia deloc că renunțase la poziția ei socială și la avere pentru a se mărita cu Will Ladislaw, iar acesta ar fi socotit cea mai mare rușine, precum și o mîhnire pentru el, dacă soția lui s-ar fi căit. Erau legați printr-o iubire mai puternică decît oricare alte impulsuri capabile să o știrbească. Dorotea n-ar fi conceput o viață care să nu fie animată de emoție, și acum avea o viață plină de o activitate binefăcătoare, pe care o descoperea și desfășura pentru plăcerea ei, fără osteneli cu rezultat îndoielnic. Will deveni un fervent om politic, muncind cu spor în vremurile acelea cînd reformele erau inițiate cu un tineresc optimism — o speranță într-o propășire imediată care s-a cam stins în zilele noastre — și, în cele din urmă, a ajuns în Parlament ca reprezentant al unei circumscripții electorale care a suportat cheltuielile campaniei. Nimic n-ar fi fost mai pe placul Doroteei, de vreme ce pe lume existau nedreptăți, decît ca soțul ei să se afle în vîltoarea luptei împotriva acestora,

iar ea să-l ajute. Mulți dintre cei care o cunoșteau gîndeau că era păcat ca o făptură aleasă și independentă ca ea să fie atît de absorbită în viața altei făpturi și să nu fie cunoscută în anumite cercuri decît ca soție și mamă. Dar ce altceva mai potrivit cu posibilitățile ei s-ar fi cuvenit să facă — nimeni nu știa exact nici măcar *Sir* James Chettam, care se mărginea la opinia negativă că nu s-ar fi cuvenit să se mărite cu Will Ladislaw.

Dar această opinie a cumnatului nu provocă o înstrăinare durabilă, și modul în care familia fu din nou întregită era caracteristic pentru toți cei pe care-i privea. Domnul Brooke nu putu rezista plăcerii de a coresponda cu Will și cu Dorotea ; și într-o dimineață, cînd pana lui se dezlănțuise cu o remarcabilă cursivitate pe tema perspectivelor de Reformă Municipală, lunecă și în formularea unei invitații la Grange care, odată așternută pe hîrtie, nu putea fi lichidată cu un preț mai mic decît sacrificarea (anevoie de conceput) unei întregi scrisori valoroase. În cursul lunilor cît durase această corespondență, domnul Brooke făcuse necontenit presupuneri sau aluzii — în discuțiile lui cu *Sir* James Chettam — la intenția sa de a proceda la dezmoștenire, și în ziua în care pana lui lansase îndrăzneața invitație, se duse la Freshitt înadins pentru a afirma că era mai convins ca oricînd de motivele ce determinau măsura aceea energică, și anume o precauțiune împotriva oricărui amestec de viță inferioară în sîngele moștenitorului neamului Brooke.

Dar în dimineața aceea, la Hall se petrecuse ceva tulburător. Celia primise o scrisoare care o făcuse să plîngă în tăcere în timp ce o citea, iar cînd *Sir* James, neobișnuit să o vadă cu fața scăldată în lacrimi, întrebase nelinițit ce s-a întîmplat, ea izbucni într-un geamăt cum n-o mai auzise vreodată.

— Dorotea are un băiețaș. Și n-o să mă lași să mă duc s-o văd. Și sînt sigură că vrea să mă vadă. Și ea n-o să știe ce să facă cu bebelușul — o să procedeze greșit. Era

cît pe-aci să moară. E îngrozitor la culme ! Închipuie-ţi că ar fi fost vorba de mine şi de micuţul Arthur, şi că pe Dodo ar fi împiedicat-o cineva să vină să mă vadă ! Aş vrea să fii mai puţin sever, James !

— Doamne sfinte, Celia ! exclamă *Sir* James foarte mişcat, ce vrei ? Voi face orice poftești. Te duc mîine la oraş, dacă asta dorești.

Şi Celia dorea, într-adevăr, acest lucru.

După acest episod, sosi şi domnul Brooke şi, întîlnindu-l pe baronet în parc, începu să tăifăsuiască cu el, ignorînd noutăţile, pe care *Sir* James — din anumite motive — nu-şi dădu osteneala să i le împărtăşească imediat. Dar cînd fu atinsă chestiunea dezmoştenirii, în felul obişnuit, el se pronunţă :

— Dragul meu domn, nu am eu căderea de a-ţi dicta dumitale, dar, întrucît mă priveşte, aş lăsa baltă treaba asta. Aş lăsa ca lucrurile să rămînă aşa cum sînt.

Domnul Brooke se simţi atît de surprins, încît nu descoperi pe loc cît de mult îl uşurase impresia că nimeni nu se aştepta la ceva special din partea lui.

Inima Celiei mărturisindu-şi această dorinţă, era inevitabil ca *Sir* James să consimtă la o împăcare cu Dorotea şi cu soţul ei. Cînd femeile se iubesc, bărbaţii învaţă să-şi înăbuşe antipatia reciprocă. *Sir* James nu-i arătă niciodată simpatie lui Ladislaw, iar Will prefera să se bucure de compania lui *Sir* James laolaltă cu a altor persoane : dovedeau o toleranţă reciprocă, lucru ce părea nespus de uşor numai cînd Dorotea şi Celia erau de faţă.

Ajunsese de la sine înţeles ca domnul şi doamna Ladislaw să facă cel puţin două vizite pe an la Grange şi, treptat, apărură la Freshitt un mic şir de verişori care se bucurau să se joace cu cei doi veri veniţi în vizită la Tipton, de parcă sîngele acestor rubedenii ar fi conţinut o mixtură mai puţin dubioasă.

Domnul Brooke trăi pînă la adînci bătrîneţe şi moşia lui fu moştenită de fiul Doroteei, care ar fi putut să re-

prezinte Middlemarch-ul în Parlament, dar refuzase, gîndind că opiniile lui întîmpinau mai puține riscuri de a fi sugrumate rămînînd în afara arenei politice.

Sir James nu încetă nici o clipă să considere a doua căsătorie a Doroteei drept o eroare ; și, într-adevăr, așa rămase în tradiția din Middlemarch, unde li se povestea generațiilor mai tinere despre o fată frumoasă, care se măritase cu un pastor bolnăvicios, de ajuns de bătrîn ca să-i fie tată, iar la un an și jumătate după moartea acestuia, renunțase la moșia ei pentru a se mărita cu vărul său — destul de tînăr ca să-i fie fiu fostului ei soț, fără nici un ban și de obîrșie proastă. Cei care n-o văzuseră în viața lor pe Dorotea, de obicei trăgeau concluzia că nu se putea să fi fost „o femeie cuviincioasă"; altminteri nu s-ar fi măritat nici cu unul, nici cu altul.

Hotărît că acele acte decizive ale vieții sale nu purtau pecetea unei frumuseți ideale. Erau rezultatul amestecat al unui tineresc și nobil imbold, luptînd împotriva condițiilor unor stări sociale imperfecte, în care sentimentele mari capătă adesea aspectul erorii, iar marea credință, aspectul iluziei. Căci nu există făptură al cărei eu să se dovedească atît de puternic, încît să nu fie în mare măsură determinat de ceea ce se află în afară. O nouă sfîntă Tereza cu greu ar mai avea azi ocazia de a reforma viața monahală, la fel cum o nouă Antigonă și-ar irosi în zadar pietatea eroică, sfidînd totul pentru înmormîntarea unui frate : mediul în care au fost plămădite faptele lor mărețe a pierit pentru totdeauna. Dar noi, oamenii insignifianți, cu acțiunile și cuvintele noastre de fiecare zi, pregătim viețile multor Dorotee, dintre care unele pot înfățișa o jertfă mult mai dureroasă decît cea a Doroteei a cărei poveste o cunoaștem.

Sufletul ei fin cizelat păstra încă minunatele lui soluții eroice, deși nu se vădeau în amănunțime. Firea ei, înzestrată cu o plenitudine vitală, ca fluviul acela a cărui forță a îngenuncheat-o Cirus, s-a irosit, scurgîndu-se pe

albii care nu au un nume mare pe acest pămînt. Dar înrîurirea ființei sale asupra celor din preajmă avea o influență neprețuită, căci sporirea binelui în lume depinde în parte de acte neistorice ; și dacă pentru dumneata și pentru mine lucrurile nu merg chiar atît de prost cum ar fi putut să meargă, aceasta se datorează în bună măsură numărului celor care au trăit cu devotament o viață pierdută în anonimat și se odihnesc în morminte nevizitate de nimeni.

CUPRINS

Cartea a șaptea. *Două tentații* 5
Cartea a opta. *Apus și Răsărit* 131

Lector : BIANCA ZAMFIRESCU
Tehnoredactor : ION GHICA

Bun de tipar 31.V.1977. Tiraj 100 000 ex. broşate.
Coli ed. 13,03. Coli tipar 8,50.

Comanda nr. 70 063
Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii",
Bucureşti — Piaţa Scînteii nr.
Republica Socialistă România

george eliot

DIN VIITOARELE APARIȚII ALE «BIBLIOTECII PENTRU TOȚI»

Dimitrie Cantemir — *Istoria ieroglifică*, 2 vol.

Mihail Sadoveanu — *Vremuri de bejenie. Nunta domniței Ruxanda.*

Eugen Barbu — *Princepele*, roman.

Marx. Engels. Lenin — *Despre dialectică*, 2 vol. («cultură generală»).

Goethe — *Reineke Vulpoiul. Hermann și Dorothea.*

Madách Imre — *Tragedia omului.*

Federico García Lorca — *Romancero țigan și alte poeme.*

Georg Lukács — *Romanul istoric*, 2 vol. («cultură generală»).

* * * — *Povestea cu hamalul și cu cele trei surori. Cartea celor O mie și una de nopți*, vol. I.

Vol. I—IV, lei 20

editura minerva